

Zarządzanie

Zmiany kapitału własnego spółki kapitałowej

Uwarunkowania prawne
i skutki finansowe

Ewa Walińska, Anna Rzetelska i Anna Jurewicz

Zmiany kapitału własnego spółki kapitałowej

Uwarunkowania prawne
i skutki finansowe

WYDAWNICTWO
UNIWERSYTETU
ŁÓDZKIEGO

Zarządzanie

Zmiany kapitału własnego spółki kapitałowej

Uwarunkowania prawne
i skutki finansowe

Ewa Walińska, Anna Rzetelska i Anna Jurewicz

Ewa Walińska, Anna Rzetelska, Anna Jurewicz – Uniwersytet Łódzki
Wydział Zarządzania, Katedra Rachunkowości, 90-237 Łódź, ul. Matejki 22/26

RECENZENT

Jolanta Chluska

REDAKTOR INICJUJĄCY

Monika Borowczyk

OPRACOWANIE REDAKCYJNE

Katarzyna Kasicka

SKŁAD I ŁAMANIE

Katarzyna Kasicka

KOREKTA TECHNICZNA

Leonora Gralka

PROJEKT OKŁADKI

Agencja Reklamowa efectoro.pl

Zdjęcie wykorzystane na okładce: © Depositphotos.com/JanPietruszka

Wydrukowano z gotowych materiałów dostarczonych do Wydawnictwa UŁ

© Copyright by Authors, Łódź 2020

© Copyright for this edition by Uniwersytet Łódzki, Łódź 2020

Wydane przez Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego

Wydanie I. W.08366.17.0.K

Ark. druk. 14,375

ISBN 978-83-8220-321-9

e-ISBN 978-83-8220-322-6

<https://doi.org/10.18778/8220-321-9>

Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego

90-131 Łódź, ul. Lindleya 8

www.wydawnictwo.uni.lodz.pl

e-mail: ksiegarnia@uni.lodz.pl

tel. 42 665 58 63

Spis treści

WSTĘP	7
ROZDZIAŁ 1	
KAPITAŁ WŁASNY SPÓŁEK KAPITAŁOWYCH W POLSCE JAKO KATEGORIA PRAWNA I FINANSOWA	11
1.1. Kapitał własny spółek kapitałowych w świetle prawa handlowego	11
1.1.1. Spółki kapitałowe w Polsce	11
1.1.2. Kapitał zakładowy jako kluczowy element kapitału własnego	19
1.1.3. Pozostałe elementy kapitału własnego określone w prawie handlowym	23
1.2. Kapitał własny jako kategoria prawa bilansowego	26
1.2.1. Istota i zakres polskiego prawa bilansowego	26
1.2.2. Definicja i klasyfikacja kapitału własnego w prawie bilansowym	30
1.2.3. Zakres i zasady prezentacji kapitału własnego w sprawozdaniu finansowym	35
1.3. Kapitał własny spółki kapitałowej a system prawa podatkowego w Polsce	41
1.3.1. Istota i zakres polskiego prawa podatkowego	41
1.3.2. Podatek dochodowy od osób prawnych a kapitał własny	47
1.3.3. Podatek od czynności cywilnoprawnych w zakresie zmian kapitału własnego	56
1.3.4. Podatek od towarów i usług a kapitał własny	62
ROZDZIAŁ 2	
WZROST WARTOŚCI KAPITAŁU WŁASNEGO SPÓŁEK KAPITAŁOWYCH – UWARUNKOWANIA PRAWNE	71
2.1. Podwyższenie kapitału zakładowego spółki z o.o.	71
2.2. Podwyższenie kapitału zakładowego spółki akcyjnej	78
2.3. Kapitał zapasowy w spółkach kapitałowych i jego zasilenie	98
2.4. Wzrost kapitału rezerwowego i innych elementów kapitału własnego	103
ROZDZIAŁ 3	
WZROST WARTOŚCI KAPITAŁU WŁASNEGO – PERSPEKTYWA PRAWA BILANSOWEGO I PODATKOWEGO	107
3.1. Podwyższenie kapitału zakładowego spółki kapitałowej	107
3.1.1. Wniesienie wkładów pieniężnych do spółki kapitałowej	108
3.1.2. Zwiększenie kapitału własnego poprzez wniesienie aportu	116

3.2. Zysk netto jako szczególne źródło wzrostu kapitału własnego	127
3.2.1. Konwersja zobowiązań na kapitał zakładowy	138
3.2.2. Podwyższenie kapitału zakładowego ze środków spółki	143
3.3. Wzrost kapitału zapasowego	146
3.4. Wzrost kapitału rezerwowego	153

ROZDZIAŁ 4

OBNIŻENIE WARTOŚCI KAPITAŁU WŁASNEGO SPÓŁKI KAPITAŁOWEJ – ASPEKTY PRAWNE, BILANSOWE I PODATKOWE	155
4.1. Obniżenie kapitału własnego w świetle prawa handlowego	155
4.1.1. Zwyczajne obniżenie kapitału zakładowego	156
4.1.2. Uprozczone obniżenie kapitału zakładowego	162
4.1.3. Rozporządzanie kapitałem zapasowym i rezerwowym	167
4.2. Zmniejszenie kapitału własnego – skutki finansowe	170
4.2.1. Obniżenie kapitału zakładowego	170
4.2.2. Zmniejszenie kapitału zapasowego	173
4.2.3. Zmniejszenie kapitału rezerwowego	176
4.3. Dywidenda i pokrycie straty bilansowej jako szczególne zmniejszenia kapitału własnego	177

ROZDZIAŁ 5

ZMIANY KAPITAŁU WŁASNEGO W SPÓŁCE KAPITAŁOWEJ WYNIKAJĄCE Z REGULACJI RACHUNKOWOŚCI	193
5.1. Zysk/strata lat ubiegłych	193
5.2. Kapitał z aktualizacji wyceny i pozostałe składniki kapitału własnego	200
5.3. Zmiany kapitału własnego a koncepcja wyniku całościowego	204

ZAKOŃCZENIE	213
--------------------	------------

BIBLIOGRAFIA	219
---------------------	------------

WYKAZ SKRÓTÓW	229
----------------------	------------

Wstęp

Kapitał własny to kategoria ekonomiczna odgrywająca szczególną rolę w obrocie gospodarczym, ponieważ nie tylko inicjuje działalność gospodarczą spółki kapitałowej, ale jest fundamentem finansowym w całym okresie jej funkcjonowania. Z uwagi na doniosłą rolę w biznesie i w otoczeniu gospodarczym kapitał własny uzyskał w praktyce normatywny wymiar, regulowany nie tylko przez prawo handlowe.

Kapitał własny spółki zmienia się wskutek różnego rodzaju decyzji – zarówno jej właścicieli, jak i zarządu. W niniejszej monografii rozważania dotyczą zmian kapitału własnego w spółce kapitałowej – uwarunkowań prawnych określonych w Kodeksie spółek handlowych¹ oraz skutków finansowych, rozumianych jako skutki bilansowe i podatkowe. Systemowo przedstawiono w niej zmiany kapitału własnego w drodze podwyższenia i obniżenia kapitału zakładowego, wzrostu i zmniejszenia kapitału zapasowego i rezerwowego oraz zmiany pozostałych elementów kapitału własnego – w tym kapitału z aktualizacji wyceny, zysku/straty lat ubiegłych, ponieważ wynikają one z przepisów prawa bilansowego.

Celem monografii jest identyfikacja nie tylko przyczyn zmian kapitału własnego, ale także wskazanie przesłanek i uwarunkowań prawnych tych zmian oraz ich skutków finansowych. Podjęto w niej próbę odpowiedzi na pytanie, czy analizowane zmiany kapitału własnego są tak samo postrzegane przez prawo handlowe, bilansowe i podatkowe?

W związku z tak postawionym w monografii celem i zadaniem badawczym podzielono ją na pięć rozdziałów.

W pierwszym przedstawiono istotę prawną i ekonomiczną kapitału własnego spółek kapitałowych na gruncie polskiego prawa handlowego, bilansowego i podatkowego. Omówiono w nim kapitał własny jako kategorię prawa handlowego w odniesieniu do spółek: akcyjnej i z ograniczoną odpowiedzialnością. Następnie zaprezentowano zasady ujmowania

1 Zwanym dalej k.s.h.

kapitału własnego w systemie rachunkowości, zgodnie z obowiązującym w Polsce prawem bilansowym. Wyjaśnienie prawnej natury kapitału własnego spółek kapitałowych oraz jego ujęcie księgowo pozwoliło przejść do rozważań dotyczących prawa podatkowego i jego oddziaływania na spółki kapitałowe w zakresie operacji dotyczących kapitału własnego.

Rozdział drugi prezentuje uwarunkowania prawne wzrostu wartości kapitału własnego regulowane przez k.s.h., w tym kapitału zakładowego, zapasowego i rezerwowego. Z uwagi na istotne różnice dotyczące podwyższenia kapitału zakładowego zostało ono omówione odrębnie dla spółki z ograniczoną odpowiedzialnością i akcyjnej.

Na bazie wymagań prawnych wzrostu kapitału własnego w rozdziale trzecim przedstawiono jego skutki finansowe – zarówno w świetle prawa bilansowego, jak i podatkowego. W pierwszej kolejności zaprezentowano zasady ujmowania w rachunkowości operacji dotyczących zwiększenia kapitału zakładowego, zapasowego i rezerwowego spółki kapitałowej, a następnie ich skutki podatkowe. W określonych przypadkach przedstawiono także praktyczne rozwiązania przyjęte w systemie rachunkowości w sytuacjach, w których dochodzi do niezgodności treści ekonomicznej i formy prawnej określonych zdarzeń gospodarczych. Rozwiązania te pozwalają zrealizować koncepcję jasnego i rzetelnego obrazu sytuacji finansowej i dokonań spółki, o której mowa w art. 4 ustawy o rachunkowości².

Ponieważ najbardziej zróżnicowane skutki finansowe występują w odniesieniu do podwyższenia kapitału zakładowego, rozbudowano strukturę pierwszego podrozdziału, w którym omówiono – możliwe z punktu widzenia k.s.h. – sposoby wnoszenia kapitału do spółki kapitałowej przez wspólników/akcjonariuszy. Z uwagi na fakt, iż szczególnym źródłem potencjalnego wzrostu kapitału własnego jest zysk netto, poświęcono mu odrębną część rozdziału trzeciego.

Kolejny rozdział traktuje o redukcji wartości kapitału własnego – w odniesieniu do regulacji k.s.h oraz skutków finansowych. W pierwszej jego części przedstawiono uwarunkowania prawa handlowego w zakresie obniżenia kapitału zakładowego oraz rozporządzania pozostałymi kapitałami określonymi w k.s.h. W następnej części dokonano analizy skutków finansowych zmniejszenia poszczególnych elementów kapitału własnego omówionych w pierwszej części rozdziału. Odrębnie zaprezentowano rozważania dotyczące dywidendy oraz pokrycia straty bilansowej jako szczególnych przyczyn potencjalnego zmniejszenia wartości kapitału własnego.

2 Ustawa z dnia 29 września 1994 roku o rachunkowości, Dz.U. 1994, nr 121, poz. 591 z późn. zm., zwana dalej u.o.r.

Ostatni rozdział monografii przedstawia zmiany tych elementów kapitału własnego, których nie reguluje k.s.h., a jedynie prawo bilansowe. Jest to z jednej strony wynik finansowy lat ubiegłych, z drugiej – kapitał z aktualizacji wyceny. O ile zysk/strata lat ubiegłych stanowi specyficzną kategorię finansową wykorzystywaną przez rachunkowość w celu realizacji rzetelnego i jasnego obrazu sytuacji finansowej i rentowności w danym roku obrotowym, o tyle w kapitale z aktualizacji wyceny ujmowane są skutki finansowe transakcji, które będą zrealizowane w przyszłości. Z nim bezpośrednio związana jest koncepcja pomiaru wyniku finansowego, zwana koncepcją całościowych wyników, której istotę ekonomiczną i skutki dla kapitału własnego spółki kapitałowej przedstawiono w ostatniej części rozdziału piątego.

Monografia nie obejmuje zmian kapitału własnego spółki kapitałowej związanych z jej transformacją podmiotową. Łączenie, podział i przekształcanie spółek (art. 491–584¹³ k.s.h.) charakteryzuje wiele rozwiązań swoistych, a nie tylko natury proceduralnej. Analiza przemieszczeń w ramach kapitału własnego spółki zmieniającej swoją formę prawną wymaga odrębnego opracowania.

W monografii wykorzystano w szczególności takie metody badawcze jak analizę dokumentów oraz studia literaturowe. W dużej mierze bazowano na regulacjach prawnych i ich komentarzach, głównie w odniesieniu do prawa handlowego i podatkowego. W wielu szczegółowych problemach wykorzystano wiedzę ekspercką i doświadczenie praktyczne zdobyte przez autorki dzięki aktywnemu uczestnictwu w projektach realizowanych na rzecz spółek kapitałowych w Polsce.

W celu wyjaśnienia skutków finansowych zmian kapitału własnego w monografii przedstawiono przykłady ilustrujące ich ujęcie w systemie rachunkowości spółki kapitałowej. Wykorzystano w nich podejście sprawozdawcze, pokazujące w jaki sposób omawiane zmiany kapitału własnego wpływają na kluczowe sprawozdanie finansowe, jakim jest bilans oraz czy i kiedy rodzą skutki w postaci kosztów/przychodów determinujących wynik finansowy spółki. Niezależnie od skutków bilansowych analizowane zmiany kapitału własnego zostały omówione w odniesieniu do ich skutków podatkowych dla spółki dokonującej zmian kapitału – w podatku dochodowym, od czynności cywilnoprawnych (PCC) oraz od towarów i usług (VAT).

W zakończeniu sformułowano wnioski i rekomendacje na przyszłość w zakresie poruszanej problematyki oraz wskazano kierunki dalszych badań w tym zakresie.

Należy podkreślić, że niniejsza monografia stanowi kontynuację badań jej autorki w zakresie kapitału własnego i jest uzupełnieniem rozważań zawartych w monografii pt. „Kapitał własny spółek kapitałowych

jako kategoria prawna i ekonomiczna sprawozdania finansowego” (ISBN 978-83-8088-611-7) wydanej przez Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego w roku 2016.

Wyniki badań dotyczących kapitału własnego jako kategorii prawnej i ekonomicznej przedstawione w niniejszej monografii pokazują, że powinny być one kontynuowane w tym zakresie, zwłaszcza z perspektywy prawa handlowego i bilansowego, które mają taki sam cel – zapewnienie bezpieczeństwa obrotu gospodarczego. Chociaż realizują go za pomocą innych koncepcji i narzędzi – właściwych dla danej dyscypliny – powinny poszukiwać płaszczyzny porozumienia i wprowadzać do porządku prawnego takie rozwiązania, które byłyby zrozumiałe zarówno dla prawników – jeśli chodzi o ich ekonomiczny aspekt, jak i dla specjalistów od rachunkowości – jeśli chodzi o ich naturę prawną. Jest to możliwe tylko wtedy, gdy przedstawiciele tych profesji wspólnie tworzą przepisy prawa dotyczące kapitału własnego, będące efektem dyskusji w obu środowiskach naukowych.

Rozdział 1

Kapitał własny spółek kapitałowych w Polsce jako kategoria prawna i finansowa

1.1. Kapitał własny spółek kapitałowych w świetle prawa handlowego

1.1.1. Spółki kapitałowe w Polsce

Spółki kapitałowe to popularna forma prowadzenia działalności gospodarczej, choć mogą być tworzone w każdym celu prawnie dozwolonym. Historycznie wcześniej ukształtowała się spółka akcyjna (schyłek XVI wieku), a od około dwustu lat utrwaliła się jej forma normatywna, zbieżna w wielu porządkach prawnych. W II połowie XIX wieku, dla złagodzenia rygorystów formalno-prawnych spółki akcyjnej oraz wykorzystania elementów więzi personalnych spółki jawnej, powstała konstrukcja spółki z ograniczoną odpowiedzialnością. Spółka z o.o. i akcyjna zyskiwały na praktycznym znaczeniu także w II Rzeczypospolitej; odpowiednie wcześniejsze regulacje utrwalone zostały w 1934 roku przez Kodeks handlowy. Systematykę spółek kapitałowych utrzymał Kodeks spółek handlowych z 2000 roku. Ostatnia dekada XX wieku i pierwsze lata obecnego stulecia przyniosły kolejne zmiany w normatywnym kształcie spółek kapitałowych w europejskich porządkach prawnych. W wielu krajach (np. Francja, Niemcy, Wielka Brytania) uregulowano, choć niejednolicie, dopuszczalność tworzenia spółek z o.o. z kapitałem zakładowym 1 euro. Ten zabieg nie powiódł się dotąd w Polsce, choć od dziesięciu lat takie próby są podejmowane. Presja rynku co do złagodzenia prawnych rygorów nie ominęła też spółki akcyjnej. Idea tzw. prostej spółki akcyjnej zyskuje w Europie szersze grono zwolenników i ustawodawcy stopniowo zaczynają jej ulegać (Francja w 2008 roku). Dnia 19 lipca 2019 roku dołączył do nich także prawodawca polski. Tego dnia

znowelizowano kodeks spółek handlowych dodając do tytułu III kodeksu art. 300¹–300¹³⁴ jako dział I^a Prosta spółka akcyjna¹. Zmiany wejdą wprawdzie w życie z dniem 1 marca 2021 roku, ale już teraz wymagają krótkiego systemowego uwzględnienia.

Spółki kapitałowe stanowią dominującą formę prowadzenia działalności w gospodarce rynkowej i wykorzystywane są w przedsięwzięciach wymagających dużej koncentracji kapitału (bankowość, rynek ubezpieczeń, wydobywanie i eksploatacja kopaliny itd.), choć częściej w tych dziedzinach występuje spółka akcyjna, jak i do prowadzenia średnich przedsiębiorstw z ograniczonym kręgiem wspólników, gdzie bardziej preferowana jest spółka z ograniczoną odpowiedzialnością. Ich praktyczną przydatność dostrzeżono tak dla interesów rodzinnych (tzw. spółki zamknięte), jak i dla relacji anonimowych względem siebie podmiotów inwestujących środki w określone przedsięwzięcie (np. publiczne spółki akcyjne). Wszystkie wskazane formy prawne mogą też być tworzone jako spółki jednoosobowe. Każdy podmiot prawa może zostać w nich wspólnikiem². Cechą spółek kapitałowych jest wyłączona odpowiedzialność wspólników i akcjonariuszy za zobowiązania spółki (art. 151 § 4 k.s.h., art. 301 § 5 k.s.h. i art. 300¹ § 4 k.s.h.).

Spółki kapitałowe, jako podmioty prowadzące działalność gospodarczą, podlegają różnym przepisom prawnym, w tym przepisom dotyczącym:

- 1) funkcjonowania takiej spółki, tj. jej zakładania, likwidowania itp.; te zagadnienia reguluje przede wszystkim Kodeks spółek handlowych i ustawa o Krajowym Rejestrze Sądowym;
- 2) zawierania umów z różnymi podmiotami³ (np. Kodeks cywilny); w niniejszej monografii ten aspekt działalności spółki przedstawiony jest jedynie w zakresie, w jakim dotyczy operacji związanych z kapitałami własnymi;
- 3) systemu rachunkowości takiej spółki (np. ustawa o rachunkowości i odpowiednie rozporządzenia, Krajowe Standardy Rachunkowości, Standardy Międzynarodowe);
- 4) prawa podatkowego.

Kodeks spółek handlowych dopuszczać będzie od 2021 roku trzy formy prawne spółek kapitałowych – to jest spółkę z ograniczoną odpo-

1 Ustawa z dnia 19 lipca 2019 roku o zmianie ustawy kodeks spółek handlowych, Dz.U. 2019, poz. 1655 z późn. zm.

2 Jedynym wspólnikiem spółki kapitałowej nie może być jednoosobowa spółka z o.o. (art. 151 § 1 k.s.h., art. 301 § 1 zd. 2 k.s.h. i art. 300¹ § 2 k.s.h.).

3 Wyłączone z rozważań zagadnienia umów z pracownikami regulowane przez Kodeks pracy, przepisy dotyczące ubezpieczeń społecznych, ubezpieczenia zdrowotnego, podatku dochodowego od osób fizycznych itd.

wiedzialnością, spółkę akcyjną i prostą spółkę akcyjną. Zagadnienia dotyczące spółki z ograniczoną odpowiedzialnością szczegółowo uregulowane są w artykułach od 151 do 300 k.s.h., natomiast artykuły od 301 do 490 k.s.h. odnoszą się do spółki akcyjnej. Unormowanie prostej spółki akcyjnej wkomponowano pomiędzy tymi przepisami jako swoisty typ spółki kapitałowej, a nie podtyp spółki akcyjnej. Rozbudowany zespół norm dodanych do kodeksu spółek handlowych będzie zapewne poddany wszechstronnej wykładni doktryny prawa zanim wejdą one w życie od marca 2021 roku. Spółki kapitałowe uzyskują osobowość prawną z chwilą wpisu do KRS (nowe brzmienie art. 12 k.s.h.). Tworzenie spółek z o.o. jest dużo prostsze, mniej sformalizowane niż zakładanie spółek akcyjnych. Przewidziano nawet od 2012 roku uproszczoną formę powstania spółki z o.o. z wykorzystaniem wzorca umowy udostępnionym w systemie teleinformatycznym (art. 157¹ k.s.h.). Uproszczona procedura tworzenia będzie się też odnosić do prostej spółki akcyjnej (art. 300⁴–300¹³ k.s.h.).

Charakterystyka spółek kapitałowych wydobywała dotąd elementy swoiste, różnicujące ich właściwości od spółek osobowych czy, tym bardziej, od spółki cywilnej lub innych podmiotów typu korporacyjnego mogących również prowadzić działalność gospodarczą (np. stowarzyszeń). Zbiór tych swoistych właściwości kanalizowany był prawnie przez kategorię kapitału zakładowego, reguł jego pokrywania, funkcje, pochodną względem kapitału pozycję wspólnika/akcjonariusza i wiele innych kwestii. Dotyczyło to też wprost systemowych rozwiązań prawa handlowego w zakresie zmian kapitału zakładowego i innych składników kapitału własnego spółki. Uznanie przez ustawodawcę dopuszczalności tworzenia spółki bezkapitałowej w ramach typologii spółek kapitałowych zaburza dotychczasowy model ich natury prawnej. Podstawową cechą prostej spółki akcyjnej jest bowiem to, że kapitał zakładowy zostanie zastąpiony przez kapitał akcyjny. Jego wartość ma wynosić co najmniej 1 złoty (art. 300³ § 1 zd. 2 k.s.h.) i nie będzie oznaczana przez umowę spółki (art. 300³ § 2 zd. 1 k.s.h.). Na pokrycie kapitału akcyjnego mają być przeznaczane wkłady pieniężne i niepieniężne wnoszone przez akcjonariuszy (art. 300³ § 1 zd. 1 k.s.h.) z tym, że wkładem niepieniężnym na pokrycie akcji może być wszelki wkład mający wartość majątkową, w szczególności świadczenie pracy lub usług (art. 300² § 2 k.s.h.)⁴.

4 Otwarty zostaje od razu spór o relacje pomiędzy art. 300² § 2 k.s.h. a nowym brzmieniem art. 14 § 1 k.s.h. stanowiącym, że przedmiotem wkładu niepieniężnego do spółki z ograniczoną odpowiedzialnością, spółki akcyjnej albo przeznaczonego na

Akcje obejmowane w zamian za wkłady pieniężne lub niepieniężne nie posiadają wartości nominalnej, nie stanowią części kapitału akcyjnego i są niepodzielne (art. 300² § 3 k.s.h.). Akcje nie mają formy dokumentu (art. 300²⁹ § 1 k.s.h.) i nie mogą być dopuszczane ani wprowadzane do obrotu zorganizowanego w rozumieniu przepisów o obrocie instrumentami finansowymi (art. 300³⁶ § 2 k.s.h.). Wprowadza się wprawdzie obowiązek rejestracji akcji w rejestrze akcjonariuszy (art. 300³⁰ § 1 k.s.h.), ale rozproszenie podmiotów uprawnionych do jego prowadzenia (art. 300³¹ § 1 k.s.h.) skłoniła ustawodawcę do pogodzenia się z tym, że rejestr będzie miał formę zdecentralizowanej bazy danych (art. 300³¹ § 3 k.s.h.)⁵.

Dopuszczenie do obrotu prostej spółki akcyjnej było oczekiwane przez przedsiębiorców działających w dziedzinach innowacyjnych w sferze start-upów i crowdfundingu. Spotkało się jednak z krytyką przeważającej części doktryny prawa⁶. Wielość zastrzeżeń podnoszona wobec cech konstrukcyjnych tej nowej formy prawnej spółki z założenia bezkapitałowej, a nawet bezmajątkowej (wkłady w postaci pracy bądź usług, wysokie ryzyko niepowodzenia działalności w nowych technologiach) uzasadniana jest przede wszystkim zachwianiem bezpieczeństwa obrotu. Słabo wybrzmiewają argumenty, że innowacyjność wymaga „ofiar” współczesnego społeczeństwa w imię „krajiny szczęśliwości” dla przyszłych pokoleń. Problem w tym, że w charakteryzowanej spółce mechanizmy ochrony kapitału akcyjnego i majątku spółki poprzez tzw. test wypłacalności zdają się być zdecydowanie słabsze, niż w klasycznej spółce akcyjnej⁷. Jeszcze mniej wiarygodnie rysują się reguły, według

kapitał akcyjny prostej spółki akcyjnej nie może być prawo niezbywalne lub świadczenie pracy bądź usług. Ułomność technik stanowienia prawa przez legislatora yskała w ten sposób pierwszorzędą ilustrację.

- 5 Wiara ustawodawcy, że obowiązek zawarcia przez prostą spółkę akcyjną umowy o prowadzenie tego rejestru z wybranym podmiotem ma kruche podstawy, by upatrywać w rejestrze skutecznego środka ochrony np. potencjalnego nabywcy akcji; to zastrzeżenie uzasadnione jest tym bardziej, że rejestr ma zdecydowanie ograniczoną jawność tylko dla spółki i każdego akcjonariusza (art. 300³⁵ § 1 k.s.h.), a nie dla uczestników obrotu (w tym wierzycieli spółki i ewentualnych chętnych do nabycia lub objęcia akcji).
- 6 Zob. choćby A. Kappes, *Prosta spółka akcyjna – czy rzeczywiście prosta i czy potrzebna? Uwagi do projektu nowelizacji Kodeksu spółek handlowych wprowadzającego prostą spółkę akcyjną* (projektowane art. 300¹–300¹²¹ k.s.h.), „Przegląd Prawa Handlowego” 2018, nr 5, s. 10 i n.
- 7 Porównać należy choćby wypłatę z kapitału akcyjnego dla akcjonariuszy, która nie może jednak doprowadzić do jego zmniejszenia poniżej 1 złotego (z art. 300¹⁵ § 4 k.s.h.) czy kryterium „normalnych okoliczności” dla utraty poprzez wypłaty dla akcjonariuszy zdolności do wykonywania wymagalnych zobowiązań pieniężnych w terminie sześciu miesięcy od dnia dokonania wypłaty (art. 300¹⁵ § 5 k.s.h.).

których będą następować emisje nowych akcji nie powiązanych przecież, zgodnie z art. 300² § 3 k.s.h., z kapitałem akcyjnym.

Przedstawione właściwości prostej spółki akcyjnej skłaniają, by wyłączyć z dalszych rozważań analizę uwarunkowań zmian jej kapitału własnego. Modelowe dotąd składniki tej kategorii pojęciowej nie odpowiadają konstrukcjom przypisanym nowej, w polskim porządku prawnym, formie spółki. Przede wszystkim natura prawna kapitału akcyjnego i akcje beznominałowe oderwane od tego kapitału same w sobie wymagają będą wnikliwej analizy tak przez doktrynę prawa, jak i naukę rachunkowości. Jest poza sporem, że zarysują się istotne różnice w ocenach praktycznego znaczenia nowej regulacji kodeksu spółek handlowych.

Prawne aspekty kapitału własnego spółki z o.o. i spółki akcyjnej wymagają prezentacji kilku elementów na założonej płaszczyźnie rozważań poprzedzającej analizę zmian kapitału własnego. Przypomnieć wobec tego należy, że w zakresie regulacji dotyczących kapitału zakładowego tych spółek określono:

- 1) Poziom wartości minimalnej dla kapitału zakładowego – podstawowego:
 - a) dla spółki z o.o. jest to wartość 5.000 zł, a pojedynczy udział nie może mieć wartości nominalnej niższej niż 50 zł (art. 154 § 1 i 2 k.s.h.);
 - b) dla spółki SA – jest to 100.000 zł, a pojedyncza akcja nie może mieć wartości nominalnej niższej niż 1 grosz (art. 308 § 1 i 2 k.s.h.).
- 2) Podział kapitału zakładowego:
 - a) dla spółki z o.o. przewidziano możliwość podziału na udziały o równej lub nierównej wartości nominalnej (art. 152 k.s.h.). Jeżeli wspólnik może mieć więcej niż jeden udział, wówczas wszystkie udziały w kapitale zakładowym powinny być równe i są niepodzielne (art. 153 k.s.h.);
 - b) dla spółki SA – wszystkie akcje muszą mieć równą wartość nominalną (art. 302 k.s.h.).

W tabeli 1 przedstawiono charakterystykę kapitału zakładowego spółki z ograniczoną odpowiedzialnością i spółki akcyjnej.

Spółki akcyjne jako jednostki, których działania muszą być przejrzyste i czytelne dla dużego kręgu zainteresowanych, podlegają znacznie większym wymogom formalnym na każdym etapie swej działalności niż spółki z o.o. Najbardziej rygorystycznie ukształtowano wymagania wobec spółki publicznej (czyli według art. 4 § 1 pkt 6 k.s.h. spółki w rozumieniu przepisów o ofercie publicznej i warunkach wprowadzania instrumentów finansowych do zorganizowanego systemu obrotu oraz o spółkach publicznych).

Tabela 1. Kapitał zakładowy spółki z o.o. i spółki akcyjnej – wymogi k.s.h.

	Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością	Spółka akcyjna
Kapitał zakładowy	<p>Art. 154 § 1. (...) powinien wynosić co najmniej 5.000 złotych.</p> <p>§ 2. Wartość nominalna udziału nie może być niższa niż 50 złotych.</p> <p>§ 3. Udziały nie mogą być obejmowane poniżej ich wartości nominalnej. Jeżeli udział jest obejmowany po cenie wyższej od wartości nominalnej, nadwyżkę (<i>agio</i>) uiszcza się w całości przed zarejestrowaniem i przelewa do kapitału zapasowego.</p>	<p>Art. 308 § 1. (...) powinien wynosić co najmniej 100.000 złotych.</p> <p>§ 2. Wartość nominalna akcji nie może być niższa niż 1 grosz.</p> <p>Art. 309 § 1. Akcje nie mogą być obejmowane poniżej ich wartości nominalnej.</p> <p>§ 2. Jeżeli akcje są obejmowane po cenie wyższej od wartości nominalnej, nadwyżka (<i>agio</i>) powinna być uiszczona w całości przed zarejestrowaniem spółki.</p> <p>Art. 396 § 2. Do kapitału zapasowego należy przelewać nadwyżki, osiągnięte przy emisji akcji powyżej ich wartości nominalnej, a pozostałe – po pokryciu kosztów emisji akcji.</p>

Źródło: *Kodeks spółek handlowych*; W. Pyziół, A. Szumański, I. Weiss, *Prawo spółek*, C.H. Beck, Warszawa 2016, s. 275–313 i 663–712; A. Kappes, [w:] W.J. Katner (red.), *Prawo gospodarcze i handlowe*, Wolters Kluwer, Warszawa 2018, s. 283–285; A. Kidyba, *Kodeks spółek handlowych. Tom I. Komentarz do art. 1–300*, Wolters Kluwer Polska SA, Warszawa 2017, s. 645–762 oraz A. Kidyba, *Kodeks spółek handlowych. Tom II. Komentarz do art. 301–633*, Wolters Kluwer Polska SA, Warszawa 2017, s. 17–174.

Oprócz regulacji dotyczących tworzenia spółki kapitałowej Kodeks zawiera również przepisy dotyczące jej działalności, osobno dla spółki z o.o. i akcyjnej. W zakresie tych unormowań występują pewne różnice między spółką z o.o. a akcyjną, co obrazuje tabela 2.

Tabela 2. Wybrane aspekty funkcjonowania sp. z o.o. i spółki akcyjnej w świetle k.s.h.

Wybrane aspekty funkcjonowania spółki	Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością	Spółka akcyjna
Reprezentowanie spółki/zarządzanie bieżącą działalnością	Zarząd.	Zarząd.
Kontrola w spółce według prawa handlowego	Wspólnicy mają prawo osobistej (indywidualnej) kontroli, co oznacza możliwość wglądu do ksiąg rachunkowych spółki i innych dokumentów oraz żądania wyjaśnień od zarządu (art. 212 § 1). Jeśli w spółce powołana jest rada nadzorcza prawo do indywidualnej kontroli może być wyłączone lub ograniczone (art. 213 § 3). Organem nadzoru jest rada nadzorcza lub komisja rewizyjna (rzadko spotykana w praktyce) albo te dwa organy jednocześnie. Organ nadzoru powołuje się w umowie spółki. Jeśli kapitał zakładowy jest większy od 500 tys. zł a wspólników jest więcej niż 25 powołanie organu nadzoru jest obowiązkowe (art. 213 § 2).	Funkcje kontrolne sprawuje rada nadzorcza (powoływana obligatoryjnie), natomiast akcjonariusze mają, w ograniczonym zakresie, prawo do informacji (art. 428 i 429).
Umorzenie udziałów/akcji	Z czystego zysku lub stanowi obniżenie kapitału zakładowego (art. 199).	Zawsze stanowi obniżenie kapitału zakładowego (art. 359).
Podwyższenie kapitału zakładowego	Na podstawie zastrzeżenia w umowie lub w trybie zmiany umowy (art. 257). Prawo do pierwszeństwa objęcia udziałów z podwyższonego kapitału dla dotychczasowych wspólników, chyba że umowa spółki lub uchwała zgromadzenia stanowią inaczej (art. 258 § 1).	Wyłącznie w trybie zmiany statutu (art. 431). Szczególny tryb emisji akcji – na podstawie regulacji dotyczących kapitału docelowego (statutowa kompetencja zarządu art. 444–447) oraz warunkowego podwyższenia kapitału zakładowego (kompetencja walnego zgromadzenia art. 448–452). Prawo do pierwszeństwa nabycia akcji nowej emisji akcji tzw. prawo poboru – dla dotychczasowych akcjonariuszy (art. 433 § 1); prawo to można wyłączyć uchwałą Walnego Zgromadzenia Akcjonariuszy (art. 433 § 2).

Tabela 2. (cd.)

Wybrane aspekty funkcjonowania spółki	Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością	Spółka akcyjna
Obniżenie kapitału zakładowego	<p>Uchwała zgromadzenia wspólników (art. 263).</p> <p>Art. 264 § 1. O uchwalonym obniżeniu kapitału zakładowego zarząd niezwłocznie ogłasza, wzywając wierzycieli spółki do wniesienia sprzeciwu w terminie trzech miesięcy, licząc od dnia ogłoszenia, jeżeli nie zgadzają się na obniżenie (postępowanie konwokacyjne). Wierzyciele, którzy w tym terminie zgłosili sprzeciw, powinni być przez spółkę zaspokojeni lub zabezpieczeni. Wierzycieli, którzy sprzeciwu nie zgłosili, uważa się za zgadzających się na obniżenie kapitału zakładowego.</p> <p>§ 2. Przepisów § 1 nie stosuje się, jeżeli pomimo obniżenia kapitału zakładowego nie zwraca się wspólnikom wpłat dokonanych na kapitał zakładowy, a jednocześnie z obniżeniem kapitału zakładowego następuje jego podwyższenie co najmniej do pierwotnej wysokości.</p> <p>Skuteczne w momencie wpisania do rejestru sądowego (art. 255 § 1).</p>	<p>Uchwała walnego zgromadzenia akcjonariuszy (art. 455).</p> <p>Art. 456 § 1. O uchwalonym obniżeniu kapitału zakładowego zarząd niezwłocznie ogłasza, wzywając wierzycieli do zgłoszenia roszczeń wobec spółki w terminie trzech miesięcy od dnia ogłoszenia (postępowanie konwokacyjne).</p> <p>Art. 457 § 1. Przepisów art. 456 nie stosuje się, jeżeli: 1) pomimo obniżenia kapitału zakładowego nie zwraca się akcjonariuszom wniesionych przez nich wkładów na akcje, ani też nie zostają oni zwolnieni od wniesienia wkładów na kapitał zakładowy, a równocześnie z jego obniżeniem następuje podwyższenie kapitału zakładowego co najmniej do pierwotnej wysokości w drodze nowej emisji, której akcje zostaną w całości opłacone, albo 2) obniżenie kapitału zakładowego ma na celu wyrównanie poniesionych strat lub przeniesienie określonych kwot do kapitału rezerwowego, o którym mowa w § 2 zdanie pierwsze, albo 3) obniżenie kapitału zakładowego następuje w przypadkach, o których mowa w art. 363 § 5.</p> <p>Skuteczne w momencie wpisania do rejestru sądowego (art. 430 § 1).</p>
Kapitał zapasowy	Nie jest obligatoryjny.	Jest obligatoryjny.

Źródło: *Kodeks spółek handlowych*; W. Pyziół, A. Szumański, I. Weiss, *op. cit.*, s. 312–354, 614–627, 763–784 i 1046–1053; A. Kappes, [w:] W.J. Katner (red.), *Prawo gospodarcze...*, s. 310–311 i 340–342.

Reasumując, spółki kapitałowe jako osoby prawne działają przez swoje organy w sposób przewidziany w ustawie i opartym na niej statucie (art. 38 k.c.). W sferze stosunków zewnętrznych spółki zarząd jest organem reprezentującym ją w obrocie. Kształt relacji wewnętrznych pomiędzy zarządem, organem uchwałodawczym i organem kontrolnym jest wielopłaszczyznowy, złożony. Modelowy układ zależności pomiędzy organami spółki jako podmiotu typu korporacyjnego opiera się na dwóch fundamentalnych regułach: obowiązku współdziałania organów i rozdziału ich kompetencji. Przykłady ujęte w tabeli 2 wybrane zostały ze względu na potrzeby dalszych rozważań.

1.1.2. Kapitał zakładowy jako kluczowy element kapitału własnego

Prawo spółek nie posługuje się terminem „kapitał własny” jako kategorią normatywną.

Normatywny wymiar uzyskały w nim tylko kapitał zakładowy, zapasowy i rezerwy przyporządkowane w rachunkowości do kapitału własnego.

Kapitał zakładowy jest stałą wartością oznaczoną w umowie (statucie) spółki, ujawnioną w KRS, wymagającą pokrycia przez współników. Stanowi swego rodzaju „zapis księgowy” (wartości nominalnej udziałów/akcji, które obejmują wspólnicy spółki), a nie realną wartość majątkową, stąd nie powinien być utożsamiany ani z wkładami wnoszonymi przez współników, ani z majątkiem (aktywami) spółki. Stopień pokrycia kapitału zakładowego w czasie istnienia (działalności) spółki będzie odzwierciedlony w całości jej majątku, czyli w aktywach wzmacniających margines wypłacalności spółki⁸. Nie ma ustawowych wskazań co do „wymaganego” stosunku kapitału zakładowego do wartości majątku spółki ani zależności między wartością kapitału zakładowego a np. rozmiarem lub charakterem prowadzonej działalności⁹. Nie udało się też stworzyć uniwersalnego modelu kapitału zakładowego bezpiecznie chroniącego interesy wierzycieli. Za zobowiązania spółka odpowiada

8 A. Opalski, [w:] A. Opalski (red.), *Kodeks spółek handlowych. Tom III A. Spółka akcyjna. Komentarz do art. 301–392*, C.H. Beck, Warszawa 2016, s. 462.

9 Wyjątkowe rozwiązania ustanawiające odpowiednio wysokie wartości kapitału zakładowego i innych składników kapitału własnego występują np. w sektorze bankowości i ubezpieczeń, z czym związany jest system rozbudowanego nadzoru administracyjnego (np. w Polsce przez Komisję Nadzoru Finansowego); taki model byłby nieefektywny wobec wszystkich spółek akcyjnych.

przecież bez żadnych ograniczeń całym swoim majątkiem. Kapitał zakładowy jako próg wypłacalności w swojej nieefektywnej funkcji gwarancyjnej wobec wierzycieli był i jest poddawany krytyce. Wady reżimu kapitałowego w piśmiennictwie europejskim akcentowano przede wszystkim na gruncie spółki z o.o., co szybko zostało wykorzystane w orzecznictwie Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z początku tego wieku¹⁰. Równolegle wiele państw europejskich zdecydowało o jego likwidacji lub liberalizacji reguł kapitałowych w spółce z o.o. W 2006 roku zliberalizowano także Drugą dyrektywę (tzw. kapitałową) co do pokrycia i utrzymania kapitału zakładowego spółki akcyjnej¹¹. Płaszczyzna krytyki dotyka zatem ułomności kapitału zakładowego jako kategorii ochronnej wobec wierzycieli spółki, ale także jako bariery dla inwestowania. Patrząc od strony wspólników – kapitał zakładowy w wartości startowej (pokrytej wkładami) jest postrzegany jako cena za wyłączoną ich osobistą odpowiedzialność za zobowiązania spółki (art. 151 § 4 i 301 § 5 k.s.h.). Wspólnicy ponoszą ryzyko utraty zainwestowanych wkładów, gdyż kapitał zakładowy nie wyraża żadnych zobowiązań spółki wobec wspólników; wnosząc wkłady na jego pokrycie po stronie wspólników nie powstaje wierzytelność wobec spółki. Prawna istota kapitału zakładowego wyraża się więc przede wszystkim w jego oddzieleniu od kategorii zobowiązań podlegających zaspokojeniu z majątku (aktywów) spółki. Trafnie zauważono, że „strata dotyka w pierwszym rzędzie kapitału zakładowego (i innych funduszy wkładowych, tj. kapitału zapasowego), natomiast zobowiązań dopiero wtedy, gdy majątek spółki nie wystarcza na ich zaspokojenie”¹².

Według stanu prawnego, obowiązującego do marca 2021 roku, spółki kapitałowe będą osobami prawnymi typu korporacyjnego, o zmiennym składzie osobowym; posiadają własny majątek pochodzący – na etapie założycielskim – z wkładów wniesionych przez wspólników. Tę początkową wartość majątku spółki ujmuje się w kategorię kapitału zakładowego rozumianą jako oznaczoną kwotę pieniężną, stanowiącą co najmniej sumę wartości wkładów wniesionych do spółki¹³. Kapitał zakładowy odpowiada

10 Zob. omówienie A. Opalski, [w:] A. Opalski (red.), *Kodeks spółek handlowych. Tom III A...*, s. 462–471.

11 W Polsce w 2008 roku implementowano dyrektywę 2006/68/WE (dodany art. 312¹ k.s.h.), obniżono wartości minimalne kapitału zakładowego z art. 154 § 1 i 308 k.s.h.; dyskutowany jest natomiast od 2010 roku model bezkapitałowej spółki z o.o. i zrealizowany, na co już wskazano, model prostej spółki akcyjnej.

12 A. Opalski, [w:] A. Opalski (red.), *Kodeks spółek handlowych. Tom III A...*, s. 461.

13 S. Sołtysiński, [w:] S. Sołtysiński (red.), *System prawa prywatnego. Prawo spółek kapitałowych*, t. 17 B, C.H. Beck, Warszawa 2010, s. 4; A. Opalski, [w:] A. Opalski (red.), *Kodeks spółek handlowych. Tom III A...*, s. 455.

więc także sumie wartości nominalnej udziałów/akcji objętych przez wspólników/akcjonariuszy w zamian za wniesione wkłady (art. 152 i 302 k.s.h.), albowiem udziały/akcje nie mogą być obejmowane poniżej ich wartości nominalnej (art. 154 § 3 zd. 1 i art. 309 § 1 k.s.h.)¹⁴.

Z prawnego punktu widzenia w obszarze kapitału zakładowego ważne są: 1) przedmioty wkładów; 2) wartość wkładów i 3) wnoszenie wkładów do spółki kapitałowej.

Ad 1) Wkładem wspólnika może być pieniądz (gotówkowy i bankowy) oraz majątkowe prawo zbywalne (aport). Nie ma normatywnej definicji aportu. Doktryna prawa i orzecznictwo wypracowało pojęcie zdolności aportowej rozumianej jako zdolność prawa majątkowego zbywalnego do pokrycia udziałów/akcji. Taką właściwość wykazują: prawo własności rzeczy, inne prawa rzeczowe do ruchomości i nieruchomości (np. użytkowanie wieczyste), prawa obligacyjne (np. wierzytelności), papiery wartościowe (np. akcje, obligacje), prawa majątkowe na dobrach niematerialnych (np. prawa z rejestracji znaku towarowego), przedsiębiorstwo w rozumieniu art. 55¹ k.c., *know-how* rozumiane jako wiedza o charakterze technicznym, technologicznym lub organizacyjnym nadająca się, po oszacowaniu, do bezpośredniego zastosowania w działalności spółki. Przedmiotem wkładu nie może być prawo niezbywalne (np. użytkowanie) lub świadczenie pracy bądź usług (art. 14 § 1 k.s.h.)¹⁵. Wątpliwości w piśmiennictwie budzi zdolność *goodwill* (prawa do posiadanej klienteli) do pokrycia udziałów/akcji. Dodaje się natomiast wymóg, by aport, bez względu na jego postać, mógł być przedmiotem egzekucji¹⁶.

Ad 2) Wartość wkładów aportowych musi być oznaczona w umowie spółki z o.o. (art. 158 § 1 k.s.h.) lub sprawozdaniu założycieli spółki akcyjnej (art. 311 k.s.h.). Dla ustalen tej wartości można posługiwać się opiniami rzeczoznawców lub innych wiarygodnych ekspertów, notowaniami kursów giełdowych bądź innymi wskazaniem. W spółce z o.o. nie ustanowiono weryfikacji na etapie rejestrowym prawidłowości oszacowania wartości aportów, stąd możliwe są ich przeszacowania lub niedoszacowania. W spółce akcyjnej zarząd może wystąpić do sądu rejestrowego o wyznaczenie biegłego rewidenta, chyba że zachodzą okoliczności wskazane w art. 312¹ k.s.h. Sprawozdania założycieli można nie poddawać badaniu przez biegłego rewidenta w odniesieniu do aportów, których przedmiotem są:

14 Jeżeli udział (akcja) jest obejmowany po cenie wyższej od wartości nominalnej (*agio*), nadwyżkę przelewa się do kapitału zapasowego (art. 154 § 3 zd. 2 k.s.h. i art. 309 § 2 w związku z art. 396 § 2 k.s.h.).

15 Reguła złamana na gruncie prostej spółki akcyjnej.

16 Por. np. S. Sołtysiński, [w:] S. Sołtysiński (red.), *System prawa prywatnego...*, s. 52–57.

1) zbywalne papiery wartościowe lub instrumenty rynku pieniężnego, których wartość jest ustalana według średniej ceny ważonej, po której były przedmiotem obrotu na rynku regulowanym w obrocie sześciu miesięcy, poprzedzającym dzień wniesienia wkładu; 2) inne aktywa, niż wymienione w pkt 1), jeżeli biegły rewident wydał opinię na temat ich wartości godziwej, ustalonej na dzień poprzedzający nie wcześniej niż sześć miesięcy przed dniem wniesienia wkładu; 3) aktywa inne niż wymienione w pkt 1), jeżeli ich wartość godziwa wynika ze sprawozdania finansowego za poprzedni rok obrotowy, zbadanego przez biegłego rewidenta na zasadach przewidzianych w ustawie o rachunkowości. Akcentuje się na gruncie obu spółek, że aporty muszą mieć wymierną wartość bilansową zgodnie z przepisami o rachunkowości, a więc będą mogły być wykazane w bilansie po stronie aktywów.

Ad 3) Zasadą jest, że wkład powinien być wniesiony przed zarejestrowaniem spółki (art. 163 § 2 i art. 329 § 1 k.s.h.). Wyjątki przewiduje tylko co do spółki akcyjnej art. 309 § 3 k.s.h. stanowiąc, że wkłady niepieniężne powinny zostać wniesione nie później niż przed upływem roku po zarejestrowaniu spółki; w przypadku wkładów pieniężnych ustalono obowiązek wpłaty przed zarejestrowaniem spółki przynajmniej jednej czwartej nominalnej wartości obejmowanych w zamian akcji.

Wpłacając pieniądze lub przewłaszczając aporty na rzecz spółki wspólnik pozbawia się ich prawnej własności. Właścicielem przedmiotów wkładów po ich wniesieniu staje się wyłącznie sama spółka; będzie je wykazywała wśród swoich aktywów, rozporządzała nimi, wykorzystywała według własnych potrzeb. Chroniąc realność pokrycia kapitału zakładowego i trwałość majątku spółki ustanowiono zakaz zwrotu wspólnikom wniesionych wkładów tak w całości, jak i w części (art. 189 § 1 i art. 344 § 1 k.s.h.)¹⁷. Wspólnicy nie mają też tytułu prawnego do odsetek od wniesionych wkładów ani od przysługujących im udziałów/akcji (art. 190 i 346 k.s.h.)¹⁸. Mówiąc inaczej, normy bezwzględnie obowiązujące nie pozwalają wspólnikom na dochodzenie od spółek kapitałowych wynagrodzenia w formie odsetek za korzystanie z zainwestowanego w nie kapitału.

Reasumując, kapitał zakładowy zwany również podstawowym, w istocie stanowi fundamentalną kategorię kapitału własnego. Pozostałe jego kategorie nie posiadają już takiego charakteru, ponieważ mogą podlegać zmianom zarówno wynikającym z k.s.h., jak i prawa bilansowego.

17 Wyjątkiem będzie np. spłata likwidacyjna lub zwrot wniesionych wkładów do spółki kapitałowej w organizacji w razie niezarejestrowania spółki „pełnej”.

18 Zakaz obejmuje także emisyjne *agio*, które zasili kapitał zapasowy.

1.1.3. Pozostałe elementy kapitału własnego określone w prawie handlowym

Natura prawna kapitału zapasowego nie jest jednorodna. W spółce akcyjnej jest kapitałem obligatoryjnym tworzonym przewencyjnie na pokrycie straty (art. 396 § 1 k.s.h.). Pełni więc funkcję ochronną wobec kapitału zakładowego. Formuła tego kapitału własnego jest znacznie bardziej pojemna i pozwala też realizować inne cele (np. cel dywidendowy czy podwyższenie kapitału zakładowego ze środków spółki). Determinują je źródła tworzenia kapitału zapasowego. Do źródeł obligatoryjnych należą: zysk spółki, premia emisyjna (*agio*) i dopłaty wspólników. Źródłem fakultatywnym jest zysk spółki, który uchwałą zgromadzenia wspólników/walnego zgromadzenia jest niepodzielony pomiędzy wspólników i nieprzeznaczony na kapitały rezerwowe. Bez względu na swoje pochodzenie, w spółce może istnieć tylko jeden kapitał zapasowy¹⁹. W związku z powyższym mogą pojawić się zastrzeżenia do zawężenia źródła fakultatywnego kapitału zapasowego wyłącznie do odpisów z zysku (zwłaszcza w spółkach akcyjnych wobec wysokich wartości *agio*).

Dozwala się spółkom kapitałowym na zastrzeżenie w umowie/statucie tworzenia wielu fakultatywnych kapitałów rezerwowych (celowych). Ich funkcje różnią się jednak od obligatoryjnych kapitałów rezerwowych w spółce akcyjnej, które służą związaniu w majątku spółki jej aktywów w celu np. sfinansowania nabycia lub objęcia akcji własnych (art. 345 § 4, art. 362 § 2 pkt 3 k.s.h.). Fakultatywne kapitały rezerwowe mogą być tworzone nie tylko dla pokrycia szczególnych strat i wydatków (art. 396 § 4 k.s.h.), a w każdym prawnie dozwołonym celu. Ograniczeniem są źródła ich tworzenia – zysk za ostatni rok obrotowy, niepodzielone zyski z lat ubiegłych czy kapitał zapasowy w części powstałej z zysku.

W rachunkowości zysk spółki jest jednym ze źródeł zasilenia kapitału własnego. Na gruncie prawa spółek analiza zysku jest prowadzona bardziej na płaszczyźnie uprawnień udziałowych wspólnika.

Kodeks spółek handlowych nie definiuje zysku, a jego pojęcie nie jest jednolicie rozumiane w doktrynie. Najczęściej jednak piśmiennictwo prawnicze odwołuje się do ustawy o rachunkowości i przyjmuje, że z zyskiem mamy do czynienia wówczas, gdy dochodzi do prawdopodobnego powstania w okresie sprawozdawczym korzyści ekonomicznych, o wiarygodnie określonej wartości, w formie zwiększenia wartości aktywów

19 Zob. A. Rzetelska, *Kilka uwag do tworzenia kapitału zapasowego w spółce akcyjnej*, [w:] *Kodeks spółek handlowych po pięciu latach*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2006, s. 594–601.

albo zmniejszenia wartości zobowiązań, które doprowadzą do wzrostu kapitału własnego lub zmniejszenia jego niedoboru w inny sposób, niż przez wniesienie środków przez udziałowców. Ta kategoria określana jest jako zysk brutto²⁰. Wartość zysku brutto musi być zredukowana o podatki obciążające spółkę (np. dochodowy od osób prawnych), co prowadzi do ustalenia zysku netto, zwanego także zyskiem bilansowym. Ustawowe zmniejszenia zysku netto (np. zgodnie z art. 396 § 1 k.s.h. obligatoryjne odpisy na kapitał zapasowy) prowadzą do określenia kwoty zysku dostępnego do podziału przez wspólników (często w piśmiennictwie prawnym określanego jako czysty zysk). Dopiero o przeznaczeniu tego zysku mogą, w drodze uchwały, decydować zgromadzenia wspólników. Ewentualna partycypacja wspólników może zatem odbywać się wyłącznie na płaszczyźnie czystego zysku. Warto zaznaczyć jednak, że w kodeksie spółek handlowych nie wprowadzono ustawowego obowiązku spółki rozporządzania zyskiem na rzecz wspólników. O jego przeznaczeniu dla wspólników (zysk do podziału) lub rozporządzeniu w inny sposób zdecydować może uchwałodawczy organ spółki²¹. Sporna w doktrynie pozostaje natomiast kwestia dopuszczalności wyjątkowego, czasowego ograniczenia bądź nawet wyłączenia prawa do udziału w zysku w umowie/statucie spółki²².

Kategorie zysku netto i czystego zysku, nie są ze sobą tożsame. Wspólne ich cechy najprościej wyraża stwierdzenie, że są zawsze wyrażane w pieniądzu i powstają wyłącznie po stronie spółki. Szczególnie właściwości zysku do podziału wynikają z dodatkowych obostrzeń ustawowych w art. 192 i art. 348 k.s.h. oraz innych przepisów szczególnych. Dokładnie rzecz ujmując, dopiero wtedy pojawia się pojęcie dywidendy²³. Z jednej strony ustanawia się ograniczenia rozmiaru dywidendy, a z drugiej wyłączenia jej źródeł²⁴. W ścisłym więc rozumieniu nie powinno się

20 A. Kidyba, *Prawo handlowe*, C.H. Beck, Warszawa 2011, s. 380; ten sam autor [w:] *Kodeks spółek handlowych. Komentarz...*, s. 847 i n.

21 Coraz częściej zaskarżane są uchwały zgromadzeń wspólników w zakresie przyjmowanych proporcji wartości zysku do podziału względem rozporządzeń na inne cele. W jednym z wyroków Sąd Najwyższy uznał, że „angażowanie 97% czystego zysku prężnie działającej spółki na zasilenie kapitału zapasowego nie jest konieczne”, zob. wyrok SN z 10 lipca 2009 roku, II CSK 91/09, Legalis.

22 A. Opalski, [w:] A. Opalski (red.), *Kodeks spółek handlowych. Tom III A...*, s. 879–880; I. Weiss, A. Szumański, [w:] W. Pyziół, A. Szumański, I. Weiss, *Prawo spółek*, C.H. Beck, Warszawa 2016, s. 388.

23 Potocznie, ale nieściśle, używa się zamiennie pojęć „zysk” i „dywidenda”.

24 Źródła dywidendy nie mogą stanowić np. kapitał rezerwowy na finansowanie nabycia lub objęcia własnych akcji (art. 345 § 4 k.s.h.), kapitał rezerwowy na nabycie akcji własnych (art. 362 § 2 pkt 3 k.s.h.), kapitał rezerwowy przeznaczony na podwyższenie kapitału zakładowego ze środków spółki (art. 442 § 1 k.s.h.).

utożsamiać nawet czystego zysku z dywidendą. Najbardziej klarownie byłoby, gdyby ujmować wąsko dywidendę jako wartość wyrażoną w pieniądzu przypadającą na każdy nieuprzywilejowany udział/akcję z tytułu przyjętej do podziału przez zgromadzenie wspólników kwoty ustalonej z czystego zysku spółki. Pojęcie dywidendy w tym rozumieniu, w szczególności roszczenie o jej wypłatę, występuje po stronie wspólnika²⁵ dopiero po podjęciu stosownej uchwały co do wartości dywidendy przez uchwałodawczy organ spółki. Mówiąc inaczej, nie ma niejako automatycznego przeniesienia czy zrównania po stronie spółki wartości zysku do podziału z globalną kwotą dywidendy (kwoty te mogą być różne i wartość dywidendy zależy bezpośrednio od uchwały). Ustalona kwota dywidendy ujmowana jest po stronie spółki w wyniku operacji rachunkowych – wykonywanych na bazowej wartości zysku do podziału – w następstwie których, abstrakcyjne co do swej natury udziałowe/akcyjne prawo do zysku przekształca się w definitywne prawo do dywidendy. W rachunkowości spółki prawo to przyjmuje postać zobowiązania jej wobec wspólników z tytułu dywidendy. U wspólnika wierzytelność z tytułu dywidendy, gdyby nie została zaspokojona przez spółkę, może być dochodzona przed sądem na ogólnych zasadach prawa cywilnego.

Charakterystyka prawa do zysku wspólnika spółki kapitałowej wymagałaby znacznie rozszerzonego zakresu rozważań niż ustalenia pojęć podstawowych. Kwestie uprawnionych do dywidendy, zasad podziału zysku (w tym uprzywilejowania dywidendowego), dopuszczalność wypłat zaliczek na poczet dywidendy i wiele innych są przedmiotem ożywionego zainteresowania doktryny prawa. Niektóre zagadnienia są źródłem głębszych kontrowersji²⁶. Jest natomiast poza sporem, że ekonomiczne ujęcie zysku spółki i dywidendy należnej wspólnikom jest realizowane przez rachunkowość.

Prawne aspekty konstrukcji składających się na pojęcie „kapitał własny” mieszczą w sobie cechę zmienności. Ustawodawca nie zakłada, że kapitał zakładowy z daty wpisu do rejestru pozostanie *constans* przez cały czas funkcjonowania spółki, a zyski z działalności będą w każdym wypadku przeznaczone do podziału pomiędzy wspólników. Problemem stają się ramy prawne tych zmian. Dynamiczna rachunkowość wyprzedza łagodzenie rygorów, według których mogą następować zgodne

25 A. Opalski, [w:] A. Opalski (red.), *Kodeks spółek handlowych. Tom III A...*, s. 878.

26 Przykładowo, realizacja uprawnień z tytułu imiennych świadectw założycielskich wobec statutowego kryterium minimalnej dywidendy na rzecz akcjonariuszy (art. 355 § 2 zd. 2 k.s.h.), kwestie akumulacji zysku (niepodzielonego zysku) z lat ubiegłych, problem tzw. dywidendy rzeczowej (który zresztą sam w sobie jest sprzecznością logiczną, skoro ani zysku, ani dywidendy nie można wyrazić w burakach, cukrze czy węglu, a tylko w pieniądzu).

z prawem zwyczajki i redukcje wartości poszczególnych pozycji bilansowych składających się na kapitał własny spółki kapitałowej. Będzie się to odbywało zgodnie z prawem spółek i z normami rachunkowości.

1.2. Kapitał własny jako kategoria prawa bilansowego

1.2.1. Istota i zakres polskiego prawa bilansowego

Kapitał własny stanowi podstawową kategorię systemu rachunkowości. Zasady jego pomiaru i prezentacji w sprawozdaniu finansowym określa prawo bilansowe, rozumiane jako ogół norm prawnych i środowiskowych dotyczących systemu rachunkowości, w szczególności kluczowego podsystemu, jakim jest rachunkowość finansowa i będące jego końcowym efektem – sprawozdanie finansowe. „Prawo bilansowe to szczególnie dział polskiego prawa handlowego, u podstawy którego leży Kodeks spółek handlowych i Kodeks cywilny”²⁷.

Polskie prawo bilansowe to przede wszystkim ustawa o rachunkowości²⁸, która w art. 10 ust. 3 określa dodatkowe jego źródła, w tym:

- wydane przez Komitet Standardów Rachunkowości – Krajowe Standardy Rachunkowości²⁹;

27 A. Kamela-Sowińska, *Rachunkowość zaawansowana. Część I. Zaawansowana rachunkowość finansowa – wybrane zagadnienie*, Wyższa Szkoła Handlu i Rachunkowości, Poznań 2010, s. 263.

28 Od czasu jej uchwalenia podlegała wielu nowelizacjom, ale za największe można uznać te uchwalone w 2000 i 2001 roku (Dz.U. 2000, nr 113, poz. 1186 oraz z Dz.U. 2001, nr 102, poz. 1117). Następnym milowym krokiem w zmianach polskiego prawa bilansowego były nowelizacje z kwietnia (Dz.U. 2004, nr 145, poz. 1535) i sierpnia 2004 roku (Dz.U. 2004, nr 214, poz. 2153 z późn. zm.), które bazowały na rozwiązaniach stosowanych w międzynarodowych standardach sprawozdawczości finansowej oraz na zmodernizowanych Dyrektywach UE dotyczących sprawozdawczości. Zakres obowiązkowych ujawnień uległ istotnemu zwiększeniu. Wprowadzono dla spółek notowanych na giełdzie obowiązek sporządzania skonsolidowanych sprawozdań finansowych zgodnie z MSR/MSSF (począwszy od sprawozdań sporządzonych za 2005 rok). Potem wprowadzono kolejne nowelizacje w np. w roku 2008, 2014, 2015 itd.

29 Do końca lutego 2020 roku Komitet Standardów Rachunkowości przyjął następujące Krajowe Standardy Rachunkowości (<https://www.gov.pl/web/finanse/krajowe-standardy-rachunkowosci>, [dostęp: 18.05.2020]): KSR nr 1 „Rachunek przepływów pieniężnych”, KSR nr 2 „Podatek dochodowy”, KSR nr 3 „Niezakończone usługi budowlane”, KSR nr 4 „Utrata wartości aktywów”, KSR nr 5 „Leasing, najem i dzierżawa”,

- wydane przez Radę Międzynarodową Standardów Rachunkowości
- Międzynarodowe Standardy Rachunkowości (MSR) oraz Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej (MSSF).

Krajowe standardy rachunkowości są uzupełnieniem ustawy o rachunkowości – zawierają szczegółowy opis i objaśnienie praktyczne wybranych pojęć oraz zapisów zawartych w ustawie. Międzynarodowe Standardy Rachunkowości³⁰, Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej³¹ oraz ich interpretacje (rozporządzenia Komisji Europejskiej), zgodnie z rozporządzeniem nr 1606/2002 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 19 lipca 2002 roku w sprawie stosowania międzynarodowych standardów rachunkowości³², zobligowane są stosować jednostki prowadzące działalność gospodarczą na terytorium Unii Europejskiej oraz sporządzające skonsolidowane sprawozdanie finansowe spółek notowanych na giełdzie papierów wartościowych³³. Należy zauważyć, iż jednostki, które sporządzają sprawozdania finansowe zgodnie z zasadami MSR w obszarze nie uregulowanym w MSR stosują zapisy ustawy (również Krajowe Standardy Rachunkowości) oraz przepisy wykonawcze (rozporządzenia wydane przez Ministra Finansów)³⁴.

Polskie prawo bilansowe zawiera przede wszystkim zasady wyceny bilansowej i ustalania wyniku finansowego oraz prezentacji sprawozdania finansowego, w ograniczonym zakresie określa kryteria i reguły ewidencji. Ustawa o rachunkowości – jako fundament prawa bilansowego – ze względu na swoją budowę zawiera treści bardzo skondensowane, ujęte w sposób istotny dla ustawodawcy, głównie jako zbiór zakazów i nakazów. Specjaliści do spraw rachunkowości muszą zapisy te tłumaczyć w taki sposób, aby były one użyteczne i można było je praktycznie

KSR nr 6 „Rezerwy, bierne rozliczenia międzyokresowe kosztów, zobowiązania warunkowe”, KSR nr 7 „Zmiany zasad (polityki) rachunkowości, wartości szacunkowych, poprawianie błędów, zdarzenia następujące po dniu bilansowym – ujęcie i prezentacja”, KSR nr 8 „Działalność deweloperska”, KSR nr 9 „Sprawozdanie z działalności”, KSR nr 10 „Umowy o partnerstwie publiczno-prywatnym oraz umowy koncesji na roboty budowlane lub usługi”, KSR nr 11 „Środki trwałe”, KSR nr 12 „Działalność rolnicza”, KSR nr 13 „Koszt wytworzenia jako podstawa wyceny produktów”.

30 Zwane dalej MSR.

31 Zwane dalej MSSF.

32 Dz.U. L 243 z 11.9.2002, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=CELEX%3A32002R1606>, [dostęp: 18.05.2020].

33 A. Kamela-Sowińska, *op. cit.*, s. 264.

34 Zob. szerzej: D. Wędzki, *Aplikacja Międzynarodowych Standardów Sprawozdawczości Finansowej w Polsce – jaśniej czy ciemniej?*, [w:] E. Walińska (red.), *Polska praktyka rachunkowości w kontekście procesu harmonizacji międzynarodowej sprawozdawczości finansowej*, Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., Warszawa 2008, s. 21.

zastosować w olbrzymiej liczbie transakcji gospodarczych. Budowa i treść merytoryczna MSSF jest odmienna od tej prezentowanej w ustawie o rachunkowości, o ile polska ustawa o rachunkowości to skompensowany elementarz, o tyle standardy zawierają nie tylko zapisy ogólne, ale także bardzo obszerne i szczegółowe komentarze oraz wyjaśnienia praktyczne zasad ich stosowania³⁵.

Standardy rachunkowości – zarówno krajowe, jak i międzynarodowe – to wzorce, które zostały przyjęte jako obowiązujące w odniesieniu do sprawozdań finansowych. Zawierają one „zalecenia lub sugestie dotyczące rozwiązań w zakresie ujmowania, wyceny oraz prezentacji niektórych składników majątku i zobowiązań, elementów rachunku zysków i strat oraz innych problemów, służące ujednoczeniu i zapewnieniu dobrej jakości sprawozdań finansowych”³⁶.

Międzynarodowe prawo bilansowe obejmuje:

- Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej.
- Międzynarodowe Standardy Rachunkowości.
- Interpretacje wydane przez Komitet ds. Interpretacji Międzynarodowej Sprawozdawczości Finansowej (KIMSF) lub też wcześniej funkcjonujący Stały Komitet ds. Interpretacji (SKI)³⁷.

W wielu aspektach MSSF różnią się zarówno od naszej krajowej ustawy o rachunkowości, jak i dyrektyw UE. Przyjmują one za cel rzetelne i zrozumiałe przedstawienie informacji finansowych różnych podmiotów gospodarczych, a tym samym ujednoczenie zasad sprawozdawczości finansowej na całym świecie. Charakter standardów jest często określany jako „płynny” i pozostawia szeroki zakres możliwości osobie, która interpretuje poszczególne zapisy i wdraża je w procesie zestawiania informacji biznesowych. Standardy ze względu na swoją budowę stanowią niezwykle udogodnienie w zakresie „postępowania ze wszystkimi możliwymi przypadkami transakcji i zdarzeń gospodarczych występujących w gospodarce polskiej”³⁸. Należy podkreślić, że „każdy standard stanowi niejako zamkniętą całość zawierającą wszystkie reguły postępowania w odniesieniu do danego zagadnienia (np. co do zapasów), jak też wyciągi korespondujących standardów (np. co do utraty wartości)”³⁹.

35 *Ibidem*, s. 22.

36 M. Foremna-Pilarska, E. Radawiecka, *Rachunkowość na tle rozwiązań międzynarodowych*, Difin, Warszawa 2009, s. 26.

37 *Ibidem*, s. 27.

38 Zob. szerzej: D. Wędzki, *op. cit.*, s. 21.

39 *Ibidem*, s. 21.

Dyrektywy i ustawa o rachunkowości są dużo bardziej sformalizowane i nie pozostawiają aż tak wielu możliwości samodzielnej oceny dla sporządzających sprawozdanie finansowe.

Prawo bilansowe – zarówno ustawa o rachunkowości, dyrektywy, jak i standardy – określa także szeroko rozumiane zasady sporządzania sprawozdania finansowego, obejmujące w szczególności definicje kategorii ekonomicznych wchodzących w jego skład, zasady ich pomiaru oraz prezentacji w odpowiednim elemencie sprawozdania finansowego.

Sprawozdanie finansowe – bez względu na rodzaj regulacji rachunkowości – obejmuje:

1. Bilans – podstawowy składnik sprawozdania finansowego, stanowiący zestawienie aktywów i pasywów (kapitału własnego, zobowiązań) na dany dzień.
2. Rachunek zysków i strat – przedstawia działalność jednostki w ujęciu przychodów, kosztów i wyniku osiągniętego na tej działalności w danym okresie sprawozdawczym.
3. Rachunek przepływów pieniężnych – przedstawia źródła wpływów i wypływów gotówki w danym okresie sprawozdawczym.
4. Zestawienie zmian w kapitale (funduszu) własnym – przedstawia zmiany poszczególnych pozycji kapitału własnego – przejście od jego stanu początkowego do stanu na koniec roku obrotowego.
5. Informację dodatkową – w usystematyzowanej formie prezentuje informacje, które są istotne dla użytkowników sprawozdania finansowego, pozwalają, lepiej zrozumieć dane zawarte w pozostałych elementach sprawozdania finansowego, a także ogólną sytuację finansową jednostki. Ten składnik sprawozdania finansowego w ustawie o rachunkowości obejmuje wprowadzenie do sprawozdania finansowego oraz dodatkowe informacje i objaśnienia, natomiast w MSSF przybiera formę not do sprawozdania finansowego.

Ustawa o rachunkowości przewiduje różny zakres ujawniania informacji dotyczących kapitału własnego w zależności od klasyfikacji danej jednostki jako mikro, małej czy pozostałej itd.⁴⁰ Szczegółowy zakres informacji

40 W u.o.r. zawarte jest rozróżnienie jednostek gospodarczych według kategorii wielkości na jednostki mikro, małe oraz pozostałe i to dana jednostka, która spełnia określone ustawą kryteria, podejmuje decyzję dotyczącą stosowania uproszczeń przewidzianych dla jednostek mikro lub małych. Dodatkowo wyróżnia się jednostki zainteresowania publicznego, tj. banki, towarzystwa ubezpieczeniowe, reasekuracji itp., które traktowane są odmiennie w zakresie prezentacji sprawozdań finansowych i zakresu ujawnień dodatkowych informacji, inną kategorię stanowią też jednostki pożytku publicznego.

wykazywanych w sprawozdaniu finansowym⁴¹ zawarty jest w załącznikach do ustawy⁴². Aktualnie obowiązuje sześć takich załączników, każdy dla innego typu podmiotów:

- Załącznik nr 1 dla jednostek innych niż banki, zakłady ubezpieczeń i zakłady reasekuracji.
- Załącznik nr 2 dla banków.
- Załącznik nr 3 dla zakładów ubezpieczeń i zakładów reasekuracji.
- Załącznik nr 4 dla jednostek mikro.
- Załącznik nr 5 dla jednostek małych korzystających z uproszczeń odnoszących się do sprawozdania finansowego.
- Załącznik nr 6 dla jednostek, o których mowa w art. 3 ust. 2 ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 roku o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, z wyjątkiem spółek kapitałowych, oraz jednostek, o których mowa w art. 3 ust. 3 pkt 1 i 2 tej ustawy.

1.2.2. Definicja i klasyfikacja kapitału własnego w prawie bilansowym

Kapitał własny stanowi źródło finansowania działalności gospodarczej, a jego wartość ustala się jako różnicę między aktywami spółki i jej zobowiązaniami. Jako kategoria bilansu kapitał ten różni się istotnie od dwóch innych składników bilansowych – aktywów i zobowiązań. Poszczególne aktywa i zobowiązania są definiowane i wyceniane niezależnie od innych elementów bilansu. Taka zasada nie dotyczy kapitału własnego, który nie posiada własnej definicji i nie może być przedmiotem samodzielnej wyceny, z wyjątkiem kapitału zakładowego wnoszonego przez udziałowców (akcjonariuszy), który wycenia się w nominalnej wartości wniesionych udziałów (akcji).

Kapitał własny spółki mówi o wartości bilansowej przedsiębiorstwa, czyli odpowiada na pytanie, ile warta jest spółka na dany dzień bilansowy. Oznacza to, że wartość bilansowa spółki może być co prawda uznana za kwotę należną wspólnikom, ale w warunkach kontynuacji działalności jest jedynie kwotą teoretyczną, ponieważ nie występuje wówczas możliwość zwrotu aktywów netto wspólnikom, z uwagi na

41 Zgodnie z art. 45 u.o.r.

42 Do sprawozdania finansowego niektóre jednostki określone w przepisach ustawy (zob. art. 49 ust. 1 u.o.r.) dołączają sprawozdanie z działalności. Zawiera ono informacje o stanie majątkowym i sytuacji finansowej, w tym ocenę osiągniętych efektów i wskazanie czynników ryzyka, a także opis zagrożeń. Od roku 2015 niektóre jednostki sporządzają także sprawozdanie z płatności na rzecz administracji publicznej.

ustawowe limitowane tytuły prawne do jakichkolwiek wypłat na rzecz wspólników.

W rachunkowości określenie kapitał własny – aktywa netto spółki – rozumiany jest jako kapitał właścicieli spółki, ponieważ wspólników spółki postrzega się jako całość – jedną grupę, a nie jako indywidualnego wspólnika. Dodatkowym argumentem przemawiającym za takim określeniem jest fakt, że w momencie likwidacji spółki, aktywami netto dysponują wszyscy wspólnicy jako całość – wymagana jest bowiem uchwała zgromadzenia wspólników dotycząca ich przeznaczenia (por. rysunek 1).

W zależności od kryteriów kapitał (fundusz) własny⁴³ może być różnie klasyfikowany. Według **kryterium źródła jego pochodzenia** można wyróżnić trzy części kapitału własnego:

- powierzone, co oznacza, iż spółka uzyskała je od wspólników, którzy powierzyli swoje środki finansowe lub inne aktywa spółce do zarządzania (zwany kapitałem podstawowym),
- samofinansujące (kapitały samofinansowania), czyli takie, które powstają w toku działalności spółki i stanowią efekt decyzji jej zarządu (zysk netto) oraz decyzji wspólników (np. dotyczące podziału zysku netto),
- inne kapitały własne, czyli takie, które są efektem zasad rachunkowości spółki (np. kapitał z aktualizacji wyceny środków trwałych).

Kapitał powierzony (podstawowy) to kapitał inwestorów, którzy powierzyli spółce własny majątek. Jest to jej główne źródło finansowania, zwłaszcza w początkowej fazie działalności. Kapitał ten nazywany jest podstawowym i ma charakter obligatoryjny⁴⁴.

Kapitałem podstawowym w spółce akcyjnej i z o.o. jest kapitał zakładowy⁴⁵. Inne elementy kapitału własnego w spółkach akcyjnych czy z o.o.⁴⁶ to kapitał zapasowy i rezerwowany⁴⁷.

43 W zależności od formy prawnej organizacji stosuje się określenie kapitał lub fundusz. Pojęcia te są tożsame. Pierwsze z nich występuje w spółkach kapitałowych, drugie – w pozostałych jednostkach.

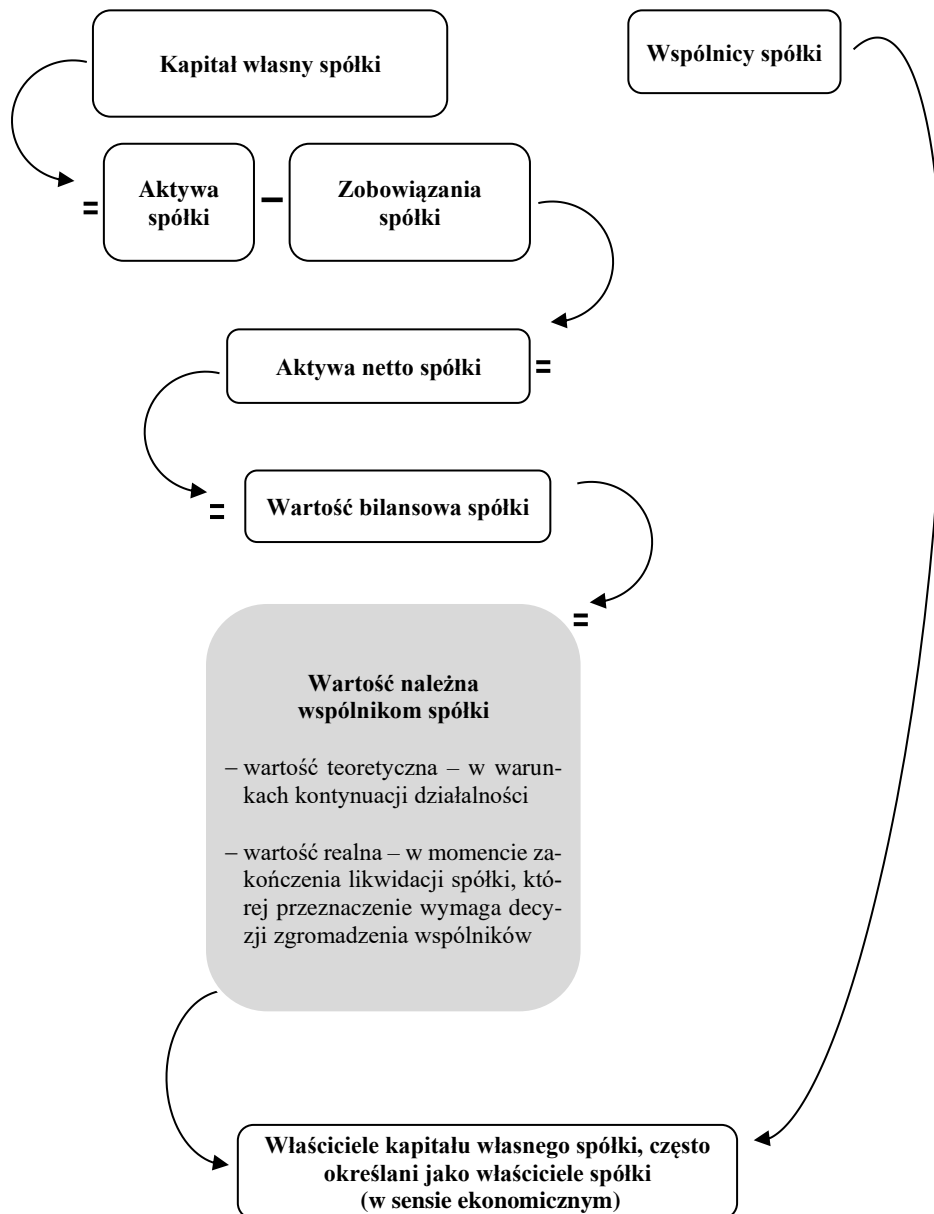
44 W momencie utworzenia spółki kapitałowej dysponuje ona wyłącznie kapitałem wniesionym przez udziałowców (sp. z o.o.) lub akcjonariuszy (SA). W trakcie prowadzenia działalności kapitały własne rozrastają się także o te, które zostały wypracowane w toku działalności.

45 Kapitałem podstawowym w innych niż spółki akcyjne i z o.o. podmiotach może być: kapitał właścicieli – spółka cywilna i osoba fizyczna, fundusz udziałowy – spółdzielnia, fundusz założycielski – przedsiębiorstwo państwowe.

46 W przypadku innego niż kapitał podstawowy elementu kapitału własnego może on przybierać postać m.in. funduszu zasobowego – spółdzielnia, funduszu przedsiębiorstwa – przedsiębiorstwo państwowe.

47 J. Samelak (red.), *Rachunkowość finansowa. Teoretyczne podstawy*, Wydawnictwo AE w Poznaniu, Poznań 2006, s. 71–74.

Rysunek 1. Właściciele ekonomiczni spółki w systemie rachunkowości

Źródło: E. Walińska, A. Rzetelska, A. Jurewicz, *Kapitał własny spółek kapitałowych jako kategoria prawna i ekonomiczna sprawozdania finansowego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2016, s. 29.

Kapitał samofinansowania w spółce akcyjnej i z o.o. powstaje z zysków zatrzymanych. Może przybrać postać kapitału zapasowego lub rezerwowego.

Kapitał własny, zgodnie z kolejnym **kryterium** klasyfikacji, jakim jest **źródło regulacji** można podzielić na trzy zasadnicze części:

- Część I – to kapitały **regulowane tylko przez prawo handlowe**. Jest to kapitał zakładowy, zwany często kapitałem wspólników spółki, ponieważ pochodzi bezpośrednio od inwestorów (wspólników – akcjonariuszy, udziałowców).
- Część II – to składniki kapitału własnego inne niż podstawowy, **regulowane przez prawo handlowe, ale także przez prawo bilansowe**. Są to: kapitał rezerwy i zapasowy.
- Część III – to pozostałe kapitały własne, które obejmują elementy mające źródło **regulacji tylko w prawie bilansowym** i są efektem działań jednostki w trakcie prowadzenia działalności gospodarczej.

Kapitał zakładowy (w prawie bilansowym określany mianem podstawowy) może zwiększać się lub zmniejszać jedynie w przypadkach i sposób określony w Kodeksie spółek handlowych.

Kapitał zapasowy obejmuje w szczególności nadwyżkę ceny emisyjnej nad nominalną udziałów, akcji oraz część zysków niepodzielonych na dywidendę. Może być tworzony zgodnie z umową lub statutem spółki, ale również obejmować skutki operacji określone w prawie bilansowym, np. skutki finansowe zbycia lub umorzenia udziałów/akcji.

Kapitałem regulowanym przez k.s.h. jest także kapitał rezerwy, tworzony zgodnie ze statutem (umową) spółki, do którego również odnosi się prawo bilansowe.

Składnikami kapitału własnego regulowanymi tylko przez prawo bilansowe są w szczególności:

- kapitał z aktualizacji wyceny,
- zysk/strata netto,
- zysk/strata lat ubiegłych,
- odpisy z zysku netto w ciągu roku obrotowego (wartość ujemna).

Składniki kapitału własnego można podzielić także zgodnie z innym **kryterium** – **ich ostatecznego rozliczenia w systemie rachunkowości** – na dwie grupy. Pierwsza obejmuje składniki kapitału ujmowane pierwotnie i rozliczana jest ostatecznie w kapitale własnym. Druga grupa składników kapitału własnego to takie, które są ujmowane w nim jedynie przejściowo i w przyszłości rozliczą się w rachunku zysków i strat, czyli ostatecznie stanowiąc będą element wyniku finansowego netto, który ponownie będzie ujęty w kapitale własnym.

Do pierwszej grupy zaliczyć można:

- zysk/stratę lat ubiegłych (o ile nie będzie przeznaczony/a na dywidendę),
- zysk/stratę netto (o ile nie będzie przeznaczony/a na dywidendę),
- kapitał zapasowy odpowiadający pokryciu kosztów emisji,
- odpisy z zysku netto w ciągu roku obrotowego (wartość ujemna).

W drugiej części kapitału własnego znajdują się skutki finansowe aktualizacji wyceny aktywów i zobowiązań, określone w prawie bilansowym.

Kapitał własny podlega w systemie rachunkowości pomiarowi na szczególnych zasadach. Prawo bilansowe stwierdza, że wycenia się go na poziomie wartości aktywów netto spółki. W związku z powyższym warto zadać pytanie: w jaki sposób takie podejście przekłada się na sprawozdanie finansowe?

Z tego względu, że kapitał własny jest ustalany na dzień bilansowy informacje na jego temat znajdują się w:

- bilansie – w pasywach jako kategoria zbiorcza „Kapitał własny”, z dalszym podziałem na jego składniki,
- zestawieniu zmian w kapitale (funduszu) własnym – które obejmuje ruch kapitału własnego, pozwalając stwierdzić, czy jego wartość w okresie sprawozdawczym zwiększyła się czy zmniejszyła,
- dodatkowych informacjach i objaśnieniach – które obejmują dane opisowe dotyczące kapitału własnego prezentowanego w bilansie.

Zakres i forma ujawnień na temat kapitału własnego są różne, w zależności od regulacji prawa bilansowego – inne są w przypadku krajowych regulacji, a inne w przypadku MSSF. Zasadnicza różnica wynika z faktu, iż w krajowych regulacjach rachunkowości nawiązuje się, a wręcz stosuje się bezpośrednio, wymagania prawa handlowego obowiązującego w danym państwie, czego zabrakło – z uwagi na charakter ponadnarodowy MSSF – w międzynarodowych regulacjach rachunkowości. Podobnie jest w polskim podejściu do kapitału własnego przez system rachunkowości. Ustawa o rachunkowości bazuje na k.s.h. i innych aktach prawnych regulujących kapitał własny⁴⁸. Ograniczenia przepisów rachunkowości przez k.s.h. są uzasadnione i dotyczą przede wszystkim jednego z elementów kapitału własnego, tj. kapitału zakładowego. Aby uniknąć „manipulowania” wartością kapitału zakładowego wprowadzono tryb ustawowy jego reformowania.

48 Prowadzi to często do wprowadzenia do ustawy o rachunkowości fragmentów k.s.h. lub innych aktów prawnych regulujących kwestie kapitału własnego.

1.2.3. Zakres i zasady prezentacji kapitału własnego w sprawozdaniu finansowym

Kapitał własny jest prezentowany w bilansie jako kategoria pasywów – źródeł finansowania. Jest różnie wykazywany w bilansie w zależności od kwalifikacji jednostki jako mikro, małej czy pozostałej. Spółki mikro i małe korzystają z szeregu uproszczeń, część z nich dotyczy również prezentacji i ujawniania w sprawozdaniu finansowym kapitału własnego, w tym uproszczeń w stosunku do dodatkowych informacji dotyczących tego kapitału. W niniejszej monografii przedstawiono najszerszy zakres informacyjny wynikający z załącznika nr 1 do u.o.r., przeznaczonego dla jednostek innych niż mikro, małe, banki, zakłady ubezpieczeń i zakłady reasekuracji.

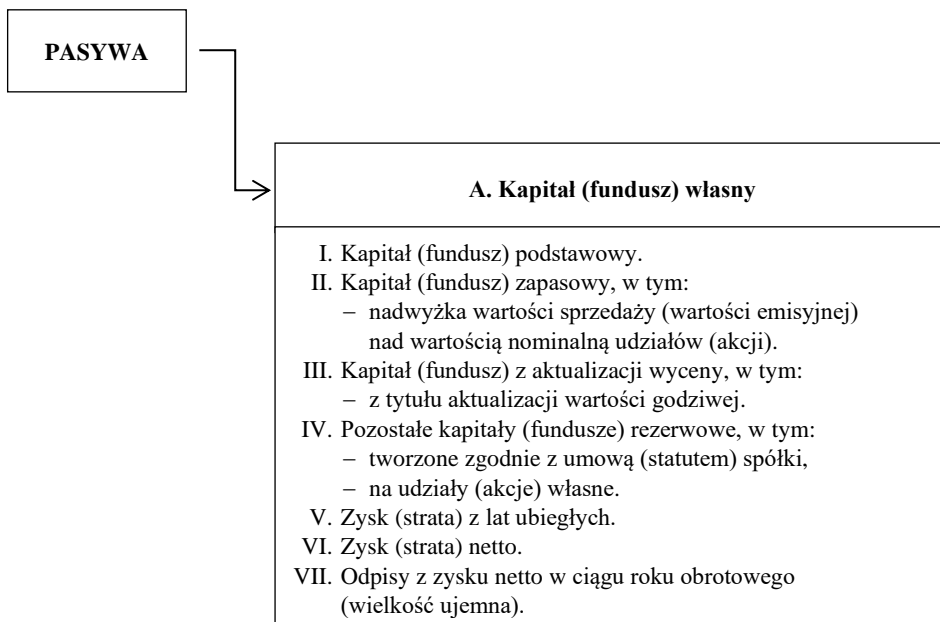
Prezentacja kapitału własnego w bilansie – zgodnie z ustawą o rachunkowości – pozostaje pod wpływem przepisów prawa handlowego, stąd też odrębnie należy prezentować kapitał podstawowy, zapasowy i rezerwowy (por. rysunek 2). Pozostałe kategorie kapitału własnego wynikają z zasad rachunkowości. Należy podkreślić, iż w wyniku ostatnich zmian ustawy o rachunkowości dwie kategorie *stricto* związane z kapitałem własnym – należne wpłaty na poczet kapitału podstawowego oraz udziały własne do zbycia – nie są już ujmowane w pasywach w bilansie, ale w aktywach, jako ich odrębna grupa.

Szczegółowe informacje o kapitale własnym należy – zgodnie z polskim prawem bilansowym – ujawnić w dodatkowych informacjach i objaśnieniach. Obejmują one w szczególności:

- dane o strukturze własności kapitału podstawowego oraz liczbie i wartości nominalnej subskrybowanych akcji, w tym uprzywilejowanych;
- stan na początek roku obrotowego, zwiększenia i wykorzystanie oraz stan końcowy kapitałów (funduszy) zapasowych, rezerwowych oraz kapitału (funduszu) z aktualizacji wyceny, o ile jednostka nie sporządza zestawienia zmian w kapitale (funduszu) własnym.

Powyższe informacje dotyczą poszczególnych elementów kapitału własnego stanowiących rozszerzenie informacji zawartych w bilansie. Dane o strukturze własności kapitału podstawowego podaje się, jeżeli prezentują większy zakres informacji niż ten, wykazany w bilansie. Informacje te mogą być ujawnione w formie opisowej lub w formie tabeli (por. tabela 3).

Rysunek 2. Prezentacja kapitału własnego w bilansie według u.o.r. – zgodnie z załącznikiem nr 1 dotyczącym pozostałych jednostek (niestosujących uproszczeń dla jednostek mikro i małych)

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 3. Struktura własności kapitału podstawowego na koniec roku obrotowego w informacji dodatkowej według ustawy o rachunkowości

Akcjonariusz /udziałowiec	Liczba akcji/ udziałów	Liczba głosów	Wartość nominalna jednej akcji/jednego udziału (w zł)	Udział procentowy w kapitale podstawowym na koniec okresu
1)%
2)%
Razem				100%

Źródło: opracowanie własne.

Jeżeli spółka posiada akcje/udziały uprzywilejowane należy opisać, na czym polega uprzywilejowanie i podać informację o liczbie i wartości akcji/udziałów zwykłych i uprzywilejowanych. Jeżeli w trakcie roku nastąpiła zmiana struktury udziałowców/akcjonariuszy, to należy podać dodatkowe informacje (m.in. dotyczące nowych emisji akcji), a także zmiany kapitału zakładowego, które – w sensie ekonomicznym – wynikają z następujących zdarzeń (transakcji):

- wzrost kapitału zakładowego:
 - wniesienie wkładów pieniężnych,
 - wniesienie aportu (wkład niepieniężny),
 - zamiana wierzytelności (zobowiązań) na kapitał zakładowy,
 - zamiana (przeniesienie) innego kapitału na kapitał zakładowy (również z podziału zysku);
- zmniejszenie kapitału zakładowego:
 - obniżenie kapitału zakładowego (przeniesienie na inny kapitał),
 - wycofanie (umorzenie) akcji, udziałów.

Tabela 4. Zmiany w stanie kapitału własnego w roku obrachunkowym od... do... (w zł)
w informacji dodatkowej według ustawy o rachunkowości

Nazwa	Kapitał zakładowy	Kapitał zapasowy	Kapitał z aktualizacji wyceny	Pozostałe kapitały rezerwowe	Razem
Stan na początek roku obrotowego					
Zwiększenia:					
1) ...					
2) ...					
Zmniejszenia:					
1) ...					
2) ...					
Stan na koniec roku obrotowego					

Źródło: opracowanie własne.

Zmiany pozostałych składników kapitału własnego wynikają z określonych transakcji i decyzji podejmowanych przez zarząd i właścicieli spółki. Stanowią one przedmiot prezentacji w odrębnym sprawozdaniu, jakim jest zestawienie zmian w kapitale (funduszu) własnym.

Jeżeli spółka nie sporządza zestawienia zmian w kapitale własnym ma obowiązek przedstawić zmiany w kapitałach w dodatkowych informacjach i objaśnieniach (por. tabela 4).

Spółka ma obowiązek (w formie opisowej lub tabelarycznej) przedstawić propozycję podziału zysku lub pokrycia straty za dany rok obrotowy. Kwotę zysku dzieli się na część przeznaczoną, np. na zwiększenie kapitału zapasowego, rezerwowego, dywidendy, pokrycie straty z lat ubiegłych itp. Kwotę straty dzieli się na części odpowiadające propozycji jej pokrycia, np. z kapitału zapasowego, rezerwowego, dopłaty wspólników, dodatkowej emisji akcji, z zysków lat następnych itd.

Należy podkreślić, że jest to jedynie propozycja, którą przedstawia zarząd danej spółki organowi zatwierdzającemu sprawozdanie finansowe. Natomiast decyzja o faktycznym podziale wyniku finansowego (pokryciu straty) należy do organu zatwierdzającego sprawozdanie finansowe (w spółce akcyjnej jest to Walne Zgromadzenie Akcjonariuszy, a w spółce z ograniczoną odpowiedzialnością jest to Zgromadzenie Wspólników).

Obligatoryjnym składnikiem sprawozdania finansowego poświęconym **wyłącznie kapitałowi własnemu** – dla spółek, których sprawozdanie finansowe podlega corocznemu badaniu i ogłaszaniu – jest zestawienie zmian w kapitale (funduszu) własnym. Obejmuje ono informacje o zmianach poszczególnych składników kapitału własnego za bieżący i poprzedni rok obrotowy. Stanowi wyjaśnienie zmiany stanu pozycji „Kapitał własny”, a także uzupełnienie przychodów i kosztów bieżącego okresu ujętych w wyniku finansowym o przychody i koszty kapitałowe.

W zestawieniu zmian w kapitale własnym ujmuje się w szczególności:

- 1) transakcje kapitałowe z właścicielami kapitału (np. emisja akcji/ udziałów, dywidendy),
- 2) przychody i koszty bieżącego okresu ujęte, zgodnie z zasadami rachunkowości, bezpośrednio w kapitale własnym (np. skutki aktualizacji instrumentów finansowych),
- 3) korekty błędów lat poprzednich i korekty z tytułu zmian polityki rachunkowości, czyli przychody i koszty lat poprzednich,
- 4) niepodzielony wynik finansowy netto lat poprzednich,
- 5) zysk/stratę bieżącego okresu, czyli przychody i koszty ujęte w rachunku zysków i strat bieżącego okresu.

Zestawienie zmian w kapitale (funduszu) własnym rozpoczyna się od pozycji kapitał (fundusz) własny, według stanu na początek roku obro-

towego, którego wielkość powinna odpowiadać stanowi kapitału (funduszu) własnego wykazanego w księgach rachunkowych jednostki na koniec poprzedniego roku obrotowego. Bilans otwarcia kapitału (funduszu) własnego koryguje kwota dokonanych w roku obrotowym korekt z tytułu błędów lat poprzednich, czy zmiany polityki rachunkowości odnoszonej na „zysk (stratę) z lat ubiegłych”, będącej składnikiem kapitału (funduszu) własnego. Następnie w zestawieniu przedstawiany jest stan kapitału (funduszu) własnego, po dokonaniu wymienionych korekt.

Kolejna część zestawienia zmian w kapitale (funduszu) własnym obejmuje informacje o zwiększeniach i zmniejszeniach poszczególnych składników kapitału (funduszu) własnego, z wykazaniem tytułów tych zmian za bieżący rok obrotowy (okres sprawozdawczy) i poprzedni rok obrotowy⁴⁹. Prezentowane zmiany dotyczą:

- kapitału (funduszu) podstawowego,
- kapitału (funduszu) zapasowego,
- kapitału (funduszu) z aktualizacji wyceny,
- kapitałów (funduszy) rezerwowych,
- zysku (straty) z lat ubiegłych.

Zestawienie kończy wynik netto, wypracowany w okresie objętym zestawieniem. W ten sposób można ustalić stan kapitału (funduszu) własnego na koniec okresu (roku obrotowego) oraz stan kapitału (funduszu) własnego, po uwzględnieniu proponowanego podziału zysku netto lub pokrycia straty.

Potrzeba sporządzania sprawozdania ze zmian w kapitale własnym istnieje szczególnie wtedy, gdy regulacje rachunkowości nakazują ujmowanie skutków określonych transakcji bieżącego okresu nie w rachunku zysków i strat, ale właśnie bezpośrednio w kapitale własnym. W takiej sytuacji zestawienie zmian w kapitale (funduszu) własnym stanowi istotne dopełnienie rachunku zysków i strat. Zawiera bowiem przychody i koszty w szerokim znaczeniu, a więc łącznie ze skutkami podatkowymi zdarzeń ujętych bezpośrednio w kapitale własnym. W polskiej rachunkowości – ze względu na wprowadzone od 1 stycznia 2002 roku zmiany w zasadach wyceny i ustalania wyniku finansowego – zestawienie to stało się bardzo istotnym elementem sprawozdania finansowego, pozwalającym określić wpływ zmiany makropolityki rachunkowości (ustawy

49 Wzór zestawienia zmian w kapitale własnym dla spółek publicznych sporządzających sprawozdania finansowe według ustawy o rachunkowości zawiera Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 18 października 2005 roku w sprawie zakresu informacji wykazywanych w sprawozdaniach finansowych i skonsolidowanych sprawozdaniach finansowych, wymaganych w prospekcie emisyjnym dla emitentów z siedzibą na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, dla których właściwe są polskie zasady rachunkowości (tekst jednolity Dz.U. 2019, poz. 1449 z późn. zm.).

o rachunkowości) na wielkość kapitału wspólników. Zmiany w kapitale własnym można bowiem podzielić na dwie grupy:

- zmiany wynikające z transakcji z właścicielami kapitału (nie stanowią one przychodu czy kosztu kapitałowego),
- zmiany wynikające z zasad rachunkowości (czyli przychody, koszty kapitałowe), na które właściciele kapitału (wspólnicy) nie mają wpływu.

Wydaje się, iż zwłaszcza w stosunku do drugiej grupy zmian – chociaż nie wymaga tego ustawa o rachunkowości – forma zestawienia zmian w kapitale własnym powinna być indywidualnie opracowana przez każdą spółkę i ujawniać bardziej szczegółowe informacje⁵⁰.

Należy podkreślić, że w regulacjach MSSF, obowiązek sporządzania zestawienia zmian w kapitale własnym oraz jego ogólny zakres zawiera MSR 1. Od 2009 roku w regulacjach MSSF przychody i koszty ujęte bezpośrednio w kapitale własnym (niebędące bezpośrednim skutkiem tzw. transakcji właścicielskich) stanowią element uzupełniający rachunek zysków i strat i wraz z zyskiem/stratą netto służą ustaleniu tzw. dochodu całościowego (wyniku całościowego) – ang. *comprehensive income*. Dochód całościowy jest zaś definiowany jako zmiana stanu kapitału własnego za dany okres sprawozdawczy wskutek transakcji dokonywanych z podmiotami innymi niż właściciele. Taki wzrost kapitału oznacza zysk, natomiast jego zmniejszenie – stratę.

Informacje o kapitale własnym są ujawniane także poza sprawozdaniem finansowym. Taki obowiązek, wynikający z ustawy o rachunkowości, mają spółki kapitałowe. Są one zobligowane do sporządzania sprawozdania z działalności (por. art. 49 ust. 1 u.o.r.), które powinno obejmować w szczególności informacje o kapitale własnym, w tym o udziałach własnych:

- przyczynie nabycia udziałów własnych dokonanego w roku obrotowym,
- liczbie i wartości nominalnej nabytych oraz zbytych w roku obrotowym udziałów, a w przypadku braku wartości nominalnej – ich wartości księgowej, jak też części kapitału podstawowego, którą te udziały reprezentują,

50 Do takiej należy niewątpliwie informacja o skutkach finansowych wyceny instrumentów finansowych, wraz z wyodrębnieniem ich skutków podatkowych. Oznacza to, iż przykładowo kapitał z aktualizacji wyceny powinien być ujawniany w kilku segmentach: Segment 1 – zmiany z tytułu aktualizacji środków trwałych, Segment 2 – zmiany z tytułu aktualizacji wyceny instrumentów finansowych obejmujące rodzaj instrumentu, skutek finansowy, podatek dochodowy. Podobnie zdezagregowana powinna być pozycja „Korekta błędów lat poprzednich”, w celu ujawnienia kwoty brutto, a także tytułu błędu (lub zmiany polityki rachunkowości) i ich skutków podatkowych. Taki sposób i zakres prezentowanych informacji jest obligatoryjny dla jednostek sporządzających sprawozdanie finansowe zgodnie z MSR 1.

- w przypadku nabycia lub zbycia odpłatnego – równowartości tych udziałów,
- liczbie i wartości nominalnej wszystkich udziałów nabytych i zatrzymanych, a w razie braku wartości nominalnej – wartości księgowej, jak również części kapitału podstawowego, którą te udziały reprezentują.

1.3. Kapitał własny spółki kapitałowej a system prawa podatkowego w Polsce

1.3.1. Istota i zakres polskiego prawa podatkowego

Przedmiotem zainteresowania prawa podatkowego jest podatek, definowany jako „publicznoprawne, nieodpłatne, przymusowe oraz bezzwrotne świadczenie pieniężne na rzecz Skarbu Państwa, województwa, powiatu lub gminy, wynikające z ustawy podatkowej”⁵¹. Przepisy prawa podatkowego postrzegane są jako system obejmujący różne aspekty działalności gospodarczej. Tworzą go cztery kategorie prawa podatkowego obejmujące:

- 1) materialne prawo podatkowe:
 - a) przepisy ogólne dotyczące np. definicji podatku, opłaty itp. (zawarte w Konstytucji⁵², Ordynacji podatkowej⁵³, ustawie o zasadach ewidencji i identyfikacji podatników i płatników⁵⁴), oraz
 - b) przepisy szczegółowe, które dotyczą obowiązków podatkowych związanych z konkretnym podatkiem lub opłatą, np. podatkiem dochodowym od osób prawnych, od osób fizycznych itp.;
- 2) proceduralne prawo podatkowe – dotyczy zasad postępowania podatkowego, w tym także określenia wartości podatku oraz jego poboru. Przepisy te zawiera np. Ordynacja podatkowa, Kodeks postępowania administracyjnego⁵⁵, poszczególne ustawy podatkowe;
- 3) ustrojowe prawo podatkowe – określa organizację poszczególnych organów podatkowych, ich kompetencje, funkcjonowanie itp. Przepisy zawarte są m.in. w: ustawie z dnia 8 marca 1990 roku

51 Art. 6 Ordynacji podatkowej (tekst jednolity, Dz.U. 2019, poz. 900 z późn. zm.).

52 Dz.U. 1997, nr 78 poz. 483.

53 Tekst jednolity, Dz.U. 2019, poz. 900 z późn. zm.

54 Tekst jednolity, Dz.U. 2020, poz. 170.

55 Tekst jednolity, Dz.U. 2020, poz. 256.

o samorządzie gminnym⁵⁶, ustawie z dnia 16 listopada 2016 roku o Krajowej Administracji Skarbowej⁵⁷;

- 4) karne prawo podatkowe – określa sankcje i kary za nieprzestrzeganie przepisów podatkowych, w szczególności materialnego prawa podatkowego. Przepisy dotyczące kar i sankcji zawarte są np. w ustawie z dnia 10 września 1999 roku Kodeks karny skarbowy⁵⁸.

Aktualnie system podatkowy⁵⁹ w Polsce składa się z wielu podatków, które można podzielić na⁶⁰:

- 1) **podatki bezpośrednie** – dotyczące bezpośrednio dochodów lub majątku jednostki obowiązanej do zapłacenia podatku, w tym: podatek dochodowy od osób fizycznych (PIT), podatek dochodowy od osób prawnych (CIT), podatek od spadków i darowizn, podatek od czynności cywilnoprawnych⁶¹, podatek rolny, podatek leśny, podatek od nieruchomości, podatek od środków transportowych, podatek tonażowy, podatek od wydobycia niektórych kopalin, zryczałtowany podatek od wartości sprzedanej produkcji (tzw. podatek od produkcji okrętowej);

56 Tekst jednolity, Dz.U. 2019, poz. 506.

57 Tekst jednolity, Dz.U. 2019, poz. 768 z późn. zm.

58 Tekst jednolity, Dz.U. 2020, poz. 19.

59 System prawa podatkowego taki jak obecnie funkcjonuje w Polsce jest wynikiem ewolucji poszczególnych przepisów wprowadzanych w ramach transformacji od gospodarki socjalistycznej do gospodarki rynkowej. Rok 1991 był szczególnie istotny nie tylko dla regulacji rachunkowości, ale także dla regulacji dotyczących podatków, w tym roku wprowadzono przepisy dotyczące podatku dochodowego od osób fizycznych (oprócz tego ustawę o podatkach i opłatach lokalnych), rok następny (1992) przyniósł ustawę o podatku dochodowym od osób prawnych, a w 1993 roku wprowadzono przepisy o podatku od towarów i usług. W dalszej kolejności wprowadzono przepisy dotyczące akcyzy (swoją aktualny kształt uzyskały w roku 2004) oraz przepisy dotyczące procedur podatkowych (Ordynacja podatkowa rok 1997). Rok 1997 można uznać za przełomowy także, dlatego, że wprowadzono do Konstytucji przepisy dotyczące podatków m.in. art. 84 i art. 217; por. wstęp J. Koziński, *System stworzony od podstaw, czyli prawdziwa historia 25-lecia polskich podatków*, Ernst and Young, 2014, [http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/Prawdziwa_historia_25lecia_polskich_podatki%20C3%B3w/\\$FILE/Prawdziwa_historia_25-lecia_polskich_podatkow.pdf](http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/Prawdziwa_historia_25lecia_polskich_podatki%20C3%B3w/$FILE/Prawdziwa_historia_25-lecia_polskich_podatkow.pdf), [dostęp: 14.08.2017]. W roku 2000 wprowadzono podatek od czynności cywilnoprawnych (Ustawa z dnia 9 września 2000 roku o podatku od czynności cywilnoprawnych). Ustawa o PCC wprowadzona od stycznia 2001 roku zastąpiła poprzednio obowiązującą ustawę z dnia 31 stycznia 1989 roku o opłacie skarbowej, Dz.U. 1989, nr 4, poz. 23 z późn. zm.

60 <http://www.finanse.mf.gov.pl/abc-podatkow/informacje-podstawowe>, [dostęp: 14.08.2017].

61 Zwana dalej ustawą o PCC.

- 2) **podatki pośrednie** – charakteryzujące się tym, że opodatkowane są towary konsumpcyjne⁶². Obejmują one: podatek od towarów i usług (VAT), podatek akcyzowy, podatek od gier.

Źródłem prawa w Polsce regulującego funkcjonowanie podatków są, wymienione w Konstytucji w art. 87: Konstytucja, ustawy, ratyfikowane umowy międzynarodowe oraz rozporządzenia⁶³. Jest to zasadniczo obszar stanowienia prawa, natomiast z praktycznego punktu widzenia ważne jest stosowanie prawa, dla którego bardzo istotne jest ustalenie znaczenia przepisów (normy prawnej), czyli wykładni prawa⁶⁴. Wykładnię stanowi m.in. orzecznictwo sądowe czy wydawane przez wyznaczone instytucje państwowe interpretacje przepisów. W literaturze przedmiotu często podkreśla się, że stopień przewidywalności wykładni prawa stanowi ważny czynnik dla oceny całego systemu prawa podatkowego⁶⁵.

Należy podkreślić, że w Konstytucji nie zawarto jako źródła prawa orzecznictwa sądów, jednak w przypadku spraw podatkowych podatnicy często zwracają uwagę na to orzecznictwo. Niestety zdarza się, że w zakresie tych samych przepisów podatkowych (czy niemal identycznych zagadnień), nie jest ono jednolite⁶⁶. Jak pisze Bogumił Brzeziński: „W Polsce sądy administracyjne nie wykorzystały możliwości zbudowania strategii wykładni prawa podatkowego (...) nie podjęły nawet takiej próby (...). Trudno byłoby nawet w drodze analizy orzecznictwa uznać, że sądy kierują się jakimiś niewyrażonymi *explicite* zasadami wykładni. Ten stan rzeczy zuboża przestrzenie myślenia prawniczego”⁶⁷. Brak jednolitej wykładni przepisów utrudnia poruszanie się po skomplikowanych przepisach podatkowych, często zawierających tzw. „luki prawne”.

62 Jak pisał A. Smith „(...) nie wiedząc w jaki sposób opodatkować bezpośrednio i proporcjonalnie dochody poddanych, państwo usiłuje opodatkować je pośrednio (...), czyni to w ten sposób, że obciąża podatkiem artykuły konsumpcyjne” (A. Smith, *Badania nad naturą i przyczynami bogactwa narodów*, PWN, Warszawa 1954, s. 651, podają za: A. Gomułowicz, J. Małecki, *Podatki i prawo podatkowe. Dla studentów i praktyków*, Ars boni et aequi Przedsiębiorstwo Wydawnicze, Poznań 1995, s. 26). Ciężar podatku zależy, zatem od poziomu konsumpcji danej jednostki.

63 Oprócz tego są jeszcze akty prawa miejscowego. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku, Dz.U. 1997, nr 78, poz. 483 z późn. zm.

64 Ustalenie znaczenia danych przepisów jest konieczne np. gdy w przepisie są błędy językowe, jest on zbyt ogólny lub niedoprecyzowany itp.

65 Por. B. Brzeziński, *Reformy prawa podatkowego a kwestia wykładni prawa*, <http://orka.sejm.gov.pl>, [dostęp: 14.08.2017].

66 W literaturze przedmiotu pojawiają się także głosy, że uporządkowanie wykładni prawa nie jest możliwe. Zob. Z. Tobor, *Interpretacja „na korzyść podatnika”*, [w:] J. Głumińska-Pawlic (red.), *Doradca podatkowy obrońcą praw podatnika*, Śląski Oddział Krajowej Izby Doradców Podatkowych, Katowice 2007, s. 136.

67 B. Brzeziński, *op. cit.*, s. 261.

„(...) w Polsce zamykanie luk w prawie podatkowym podlega zarówno ograniczeniom kulturowym („zakaz” stosowania analogii na niekorzyść podatnika), jak i ustrojowym (wymóg ustawowej formy wyrażania istotnych elementów konstrukcji podatku – art. 217 Konstytucji). (...) państwo tworzy prawo, a skutki jego niedoskonałości nie powinny obciążać podatnika i skoro ustawodawca decyduje się na zastosowanie techniki samoobliczenia podatku, to *implicite* zakłada, że każde poprawne językowo odczytanie przepisu przez podatnika będzie prawidłowe – w tym sensie, że nie będzie można mu przeciwstawić innego, nawet bardziej finezyjnego rozumienia przepisów i na tej podstawie kwestionować stanowisko interpretacyjne zajęte przez podatnika. To ostatnie wzmacnia treść art. 84 Konstytucji, wskazujące wyraźnie ustawę (a więc tekst odczytywany zgodnie z regułami języka, w jakim powstał) jako podstawę nakładania i wykonywania obowiązków podatkowych”⁶⁸.

Pomocą dla podatników ma być wprowadzony w Polsce od 1 lipca 2007 roku system interpretacji podatkowych. Podatnicy mogą uzyskać indywidualne interpretacje podatkowe, natomiast w przypadku niejasnych przepisów, które budzą wątpliwości szerokiego kręgu podatników, Minister Finansów może wydać interpretację ogólną⁶⁹. Interpretacje podatkowe mają za zadanie wypełnić przestrzeń między stanowieniem

68 B. Brzeziński, *op. cit.*, s. 258.

69 Zgodnie z art. 14a Ordynacji podatkowej, Dz.U. 2019, poz. 900 z późn. zm., od 2012 roku interpretacja ogólna może być wydana także na wniosek podatnika „Art. 14a. § 1. Minister właściwy do spraw finansów publicznych dąży do zapewnienia jednolitego stosowania przepisów prawa podatkowego przez organy podatkowe, w szczególności: 1) dokonując ich interpretacji, z urzędu lub na wniosek (interpretacje ogólne), 2) wydając z urzędu ogólne wyjaśnienia przepisów prawa podatkowego dotyczące stosowania tych przepisów (objaśnienia podatkowe) – przy uwzględnieniu orzecznictwa sądów, Trybunału Konstytucyjnego lub Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej. § 1a. Interpretacja ogólna powinna zawierać w szczególności: 1) opis zagadnienia, w związku z którym jest dokonywana interpretacja przepisów prawa podatkowego; 2) wyjaśnienie zakresu oraz sposobu stosowania interpretowanych przepisów prawa podatkowego do opisanego zagadnienia wraz z uzasadnieniem prawnym. § 1b. Z wnioskiem o wydanie interpretacji ogólnej nie może wystąpić organ administracji publicznej. § 2. Wniosek o wydanie interpretacji ogólnej powinien zawierać uzasadnienie konieczności wydania interpretacji ogólnej, w szczególności: 1) przedstawienie zagadnienia oraz wskazanie przepisów prawa podatkowego wymagających wydania interpretacji ogólnej; 2) wskazanie niejednolitego stosowania przepisów prawa podatkowego w określonych decyzjach, postanowieniach oraz interpretacjach indywidualnych wydanych przez organy podatkowe w takich samych stanach faktycznych lub zdarzeniach przyszłych oraz w takich samych stanach prawnych. § 3. Interpretację ogólną wydaje się, jeżeli w dniu złożenia wniosku w sprawach, o których mowa w § 2 pkt 2, nie toczy się postępowanie podatkowe, kontrola podatkowa,

prawa a jego stosowaniem. Wydawanie interpretacji ogólnych może być inicjatywą Ministra Finansów lub nastąpić na wniosek podatnika, natomiast interpretacje indywidualne wydaje się na podstawie złożonego przez podatnika wniosku, w którym przedstawiono i opisano stan faktyczny⁷⁰ oraz interpretację wnioskodawcy wraz z uzasadnieniem. Od 1 marca 2017 interpretacje indywidualne wydaje dyrektor Krajowej Informacji Skarbowej⁷¹. Interpretacja indywidualna może dotyczyć istniejącej lub przyszłej sytuacji. Nie można składać wniosków o interpretację

kontrola celno-skarbowa albo od decyzji lub na postanowienie nie zostało wniesione odwołanie lub zażalenie”.

- 70 Art.14b Ordynacji podatkowej, Dz.U. 2019, poz. 900 z późn. zm. „§ 3. Składający wniosek o wydanie interpretacji indywidualnej obowiązany jest do wyczerpującego przedstawienia zaistniałego stanu faktycznego albo zdarzenia przyszłego oraz do przedstawienia własnego stanowiska w sprawie oceny prawnej tego stanu faktycznego albo zdarzenia przyszłego. (...) § 4. Wnioskujący o wydanie interpretacji indywidualnej składa oświadczenie pod rygorem odpowiedzialności karnej za fałszywe zeznania, że elementy stanu faktycznego objęte wnioskiem o wydanie interpretacji w dniu złożenia wniosku nie są przedmiotem toczącego się postępowania podatkowego, kontroli podatkowej, kontroli celno-skarbowej oraz że w tym zakresie sprawa nie została rozstrzygnięta co do jej istoty w decyzji lub postanowieniu organu podatkowego. W razie złożenia fałszywego oświadczenia wydana interpretacja indywidualna nie wywołuje skutków prawnych. § 5. Nie wydaje się interpretacji indywidualnej w zakresie tych elementów stanu faktycznego, które w dniu złożenia wniosku o interpretację są przedmiotem toczącego się postępowania podatkowego, kontroli podatkowej, kontroli celno-skarbowej albo gdy w tym zakresie sprawa została rozstrzygnięta co do jej istoty w decyzji lub postanowieniu organu podatkowego. § 5a. Jeżeli przedstawione we wniosku stan faktyczny lub zdarzenie przyszłe odpowiadają zagadnieniu będącemu przedmiotem interpretacji ogólnej wydanej w takim samym stanie prawnym, wydaje się postanowienie o stwierdzeniu, że do stanu faktycznego lub zdarzenia przyszłego opisanych we wniosku ma zastosowanie interpretacja ogólna, z jednoczesnym stwierdzeniem bezprzedmiotowości wniosku. W tym przypadku w postanowieniu wskazuje się oznaczenie interpretacji ogólnej wraz z podaniem miejsca jej publikacji. Na wydane postanowienie przysługuje zażalenie. § 5b. Odmawia się, w drodze postanowienia, wydania interpretacji indywidualnej w zakresie tych elementów stanu faktycznego lub zdarzenia przyszłego, co do których istnieje uzasadnione przypuszczenie, że mogą: 1) stanowić czynność lub element czynności określonej w art. 119a § 1 lub 2) być przedmiotem decyzji wydanej z zastosowaniem środków ograniczających umowne korzyści, lub 3) stanowić nadużycie prawa, o którym mowa w art. 5 ust. 5 ustawy z dnia 11 marca 2004 roku o podatku od towarów i usług (Dz.U. 2018, poz. 2174 z późn. zm.)”.
- 71 Zgodnie z ustawą z dnia 16 listopada 2016 roku o Krajowej Administracji Skarbowej (KAS) oraz przepisami wprowadzającymi KAS, interpretacje wydaje dyrektor Krajowej Informacji Skarbowej (KIS), która jest wyspecjalizowanym specjalnie do tego utworzonym organem KAS. KIS przejął także obowiązki dotychczasowej Krajowej Informacji Podatkowej i Informacji Celnej, które odpowiadały za udzielanie ustnych informacji w zakresie przepisów podatkowych czy celnych.

w zakresie właściwości oraz uprawnień czy obowiązków organów podatkowych. Opłaty oraz wzory składanych wniosków są określone w odrębnych przepisach⁷².

Na zakończenie należy podkreślić, że kwestie ogólne dotyczące prawa podatkowego, m.in. definicje podatku, procedury i obowiązki podatników itp., reguluje Ordynacja podatkowa.

Oprócz przepisów prawa krajowego (kodeksy, ustawy, rozporządzenia, zarządzenia) na polski system podatkowy oddziałują również ratyfikowane umowy międzynarodowe (np. umowy o unikaniu podwójnego opodatkowania)⁷³, prawo Unii Europejskiej, w tym traktaty, dyrektywy (najlepszym przykładem jest Dyrektywa o VAT obowiązująca w Unii Europejskiej), rozporządzenia.

Na straży wypełniania zobowiązań podatkowych stoi cały aparat administracji rządowej i samorządowej, a w przypadku niewypełniania zobowiązań podatnicy narażeni są na sankcje i kary określone przez prawo karne skarbowe lub ustalone w Ordynacji podatkowej.

W praktyce gospodarczej – w szczególności w obszarze podatku dochodowego – istotne są relacje prawa podatkowego i bilansowego. W Polsce regulacje podatku dochodowego są odmienne od prawa bilansowego. Prawo bilansowe ma bowiem za zadanie przedstawić wiarygodny ekonomiczny obraz sytuacji finansowej spółki, natomiast prawo podatkowe ma za zadanie prawidłowo określić podstawę opodatkowania i ustalić wysokość podatku stanowiącego obciążenie spółki na rzecz państwa. Z punktu widzenia operacji gospodarczych dotyczących kapitału własnego w spółkach kapitałowych najistotniejsze są przepisy podatkowe dotyczące podatku dochodowego od osób prawnych oraz podatku od czynności cywilnoprawnych (PCC), a w mniejszym zakresie przepisy dotyczące podatku od towarów i usług (VAT). Różnice między prawem

72 Ordynacja podatkowa zawiera delegację dla Ministra Finansów w zakresie sposobu uiszczania opłat oraz wzoru wniosku.

73 Dla jednostek działających na arenie międzynarodowej ważne są regulacje prawne w zakresie podwójnego opodatkowania, które dotyczą sytuacji, gdy dany przedmiot opodatkowania, np. dochód osiągnięty przez przedsiębiorstwo jest opodatkowany z mocy prawa w dwóch różnych państwach (por. M. Poszwa (red.), *Rozliczenia podatkowe przedsiębiorcy*, Oficyna Ekonomiczna, Kraków 2005, s. 20). Wynika z tego, że podwójne opodatkowanie występuje wtedy, gdy zaistnieją następujące okoliczności (*Ibidem*, s. 21):

1. Przynajmniej dwa państwa nałożyły podatek.
2. Opodatkowanie dotyczy tej samej jednostki.
3. Przedmiot opodatkowania jest ten sam.
4. Okres, którego dotyczy opodatkowanie jest ten sam.
5. Nałożone podatki są tożsame.

podatkowym i bilansowym w obszarze kapitału własnego występują głównie w regulacjach podatku dochodowego od osób prawnych i ustawie o rachunkowości.

1.3.2. Podatek dochodowy od osób prawnych a kapitał własny

Podatek dochodowy od osób prawnych jest bardzo istotnym elementem kształtującym wynik finansowy netto spółki kapitałowej, determinującym wysokość jej kapitału własnego. Na zysk/stratę netto spółki kapitałowej na koniec danego okresu ma wpływ obciążenie podatkiem dochodowym od osób prawnych, które zmniejsza zysk brutto i tym samym bezpośrednio wpływa na bilansowy wynik finansowy netto. Jak ważne jest to zagadnienie może świadczyć fakt, że na decyzje inwestycyjne o utworzeniu spółki kapitałowej w danym kraju ma wpływ (oprócz stabilności otoczenia prawno-politycznego czy dostępności zasobów) także wysokość (stopa podatkowa i zasady ustalania dochodu) podatku dochodowego od osób prawnych (a dopiero w dalszej kolejności inne obowiązki i obciążenia podatkowe).

W Polsce przepisy dotyczące podatku dochodowego od osób prawnych zawarte są w ustawie z dnia 15 lutego 1992 roku o podatku dochodowym od osób prawnych (zwana dalej ustawą podatkową lub ustawą o p.d.o.p.)⁷⁴. Przedmiotem opodatkowania podatkiem dochodowym jest dochód obliczony zgodnie z przepisami ustawy podatkowej⁷⁵ lub przychód – jedynie w określonych w ustawie przypadkach (por. art. 21 i 22

74 Zgodnie z przepisami podmiotem podatku są: 1) osoby prawne; 2) spółki kapitałowe w organizacji; 3) jednostki organizacyjne niemające osobowości prawnej, z wyjątkiem przedsiębiorstw w spadku oraz spółek niemających osobowości prawnej, jednak są podmiotem podatku spółki komandytowo-akcyjne z siedzibą lub zarządem na terenie Polski oraz spółki niemające osobowości prawnej z siedzibą lub zarządem w innym państwie („jeżeli zgodnie z przepisami prawa podatkowego tego innego państwa są traktowane jak osoby prawne i podlegają w tym państwie opodatkowaniu od całości swoich dochodów bez względu na miejsce ich osiągnięcia”, art. 1 ustawa z dnia 15 lutego 1992 roku o podatku dochodowym od osób prawnych, tekst jednolity Dz.U. 2019, poz. 865 z późn. zm.), 4) podatkowe grupy kapitałowe (por. *Ibidem* art. 1a).

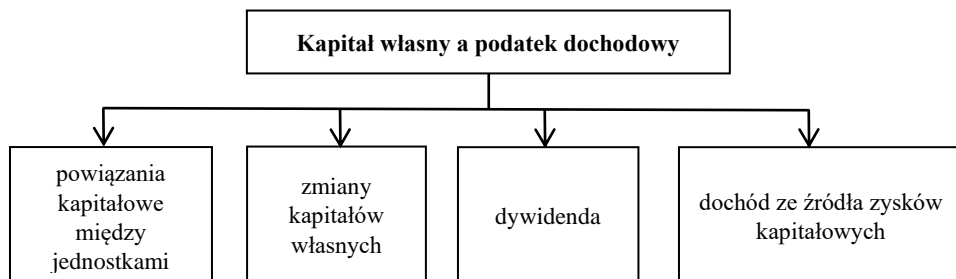
75 Art. 3. 1. „Podatnicy, jeżeli mają siedzibę lub zarząd na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, podlegają obowiązkowi podatkowemu od całości swoich dochodów, bez względu na miejsce ich osiągnięcia. 2. Podatnicy, jeżeli nie mają na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej siedziby lub zarządu, podlegają obowiązkowi podatkowemu tylko od dochodów, które osiągają na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej. (...) Art. 7. 1. Przedmiotem opodatkowania podatkiem dochodowym jest dochód

ustawy o p.d.o.p.). Dochód do opodatkowania ustala się za wyznaczony w ustawie okres i stanowi on podstawę obliczenia podatku. Należy podkreślić, że na przestrzeni lat obowiązywania ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych – lata 1992–2019 – jej przepisy były w Polsce wielokrotnie nowelizowane, a zmianom ulegały nie tylko stawki, ale także zasady uznawania poszczególnych kosztów czy przychodów za koszty i przychody podatkowe.

Prawo dotyczące podatku dochodowego rozpatruje kapitał własny z różnych perspektyw, koncentrując się głównie na:

- 1) powiązaniach kapitałowych między jednostkami prowadzącymi działalność gospodarczą;
- 2) zmianach wartości kapitału własnego;
- 3) opodatkowaniu dywidendy;
- 4) zyskach kapitałowych (przychody, koszty, dochód z tego źródła) (por. rysunek 3).

Rysunek 3. Kapitał własny – główne obszary zainteresowania regulacji podatku dochodowego

Źródło: opracowanie własne.

W zakresie powiązań kapitałowych najważniejsze jest ustalenie, czy powiązania te nie wpływają na prowadzenie działalności gospodarczej jednostek powiązanych w taki sposób, by obniżyć ich wynik podatkowy (dochód podatkowy) i wartość należnego podatku dochodowego lub przesunąć dochód między krajami w celu obniżenia płaconego po-

stanowiący sumę dochodu osiągniętego z zysków kapitałowych oraz dochodu osiągniętego z innych źródeł przychodów. W przypadkach, o których mowa w art. 21, art. 22 i art. 24b, przedmiotem opodatkowania jest przychód. 2. Dochodem ze źródła przychodów, z zastrzeżeniem art. 11c, art. 11i, art. 24a, art. 24b, art. 24d i art. 24f, jest nadwyżka sumy przychodów uzyskanych z tego źródła przychodów nad kosztami ich uzyskania, osiągnięta w roku podatkowym. Jeżeli koszty uzyskania przychodów przekraczają sumę przychodów, różnica jest stratą ze źródła przychodów” (*Ibidem*).

datku dochodowego w jednym z tych krajów. Narzędziem służącym ocenie skutków podatkowych powiązań kapitałowych są ceny stosowane w transakcjach między podmiotami powiązanymi, tzw. ceny transferowe. Na stronie Ministerstwa Finansów podano następujące uzasadnienie wprowadzenia przepisów dotyczących cen transferowych do ustaw o podatku dochodowym: „(...) mechanizmy cen transferowych mogą być wykorzystywane do przesuwania dochodu w ramach grupy kapitałowej pomiędzy różnymi krajami, w tym do krajów o niższym poziomie opodatkowania. W rezultacie takiego działania, dochód może nie zostać opodatkowany tam, gdzie został wygenerowany. Stąd, konieczność uregulowania w ustawach podatkowych mechanizmów, zapewniających proporcjonalne opodatkowanie dochodu i zapobieganie nadużywaniu cen transferowych do przesuwania dochodów pomiędzy podmiotami powiązanymi”⁷⁶.

Ustawa o p.d.o.p. podaje definicję ceny transferowej jako „rezultat finansowy warunków ustalonych lub narzuconych w wyniku istniejących powiązań, w tym cenę, wynagrodzenie, wynik finansowy lub wskaźnik finansowy”⁷⁷. Od 2019 roku obowiązują przepisy podatku dochodowego od osób prawnych, które nakładają na podmioty powiązane obowiązek ustalania tych cen⁷⁸ na takich samych warunkach, jakie ustaliłyby między sobą podmioty niepowiązane. Ustawa o podatku dochodowym szczegółowo określa, jakie podmioty uważane są za powiązane⁷⁹ oraz stwierdza, co oznacza wywieranie znaczącego wpływu na inną jednostkę⁸⁰.

76 <https://www.podatki.gov.pl/ceny-transferowe>, [dostęp: 14.05.2019].

77 Por. art. 11a § 1 pkt 1 ustawy o p.d.o.p. (tekst jednolity Dz.U. 2019, poz. 865 z późn. zm.).

78 „1. Podmioty powiązane są obowiązane ustalać ceny transferowe na warunkach, które ustaliłyby między sobą podmioty niepowiązane. 2. Jeżeli w wyniku istniejących powiązań zostaną ustalone lub narzucone warunki różniące się od warunków, które ustaliłyby między sobą podmioty niepowiązane, i w wyniku tego podatnik wykazuje dochód niższy (stratę wyższą) od tego, jakiego należałoby oczekiwać, gdyby wymienione powiązania nie istniały, organ podatkowy określa dochód (stratę) podatnika bez uwzględnienia warunków wynikających z tych powiązań” (por. *Ibidem* art. 11c).

79 „Ilekcroć (...) jest mowa o: (...) 4) podmiotach powiązanych – oznacza to: a) podmioty, z których jeden podmiot wywiera znaczący wpływ na co najmniej jeden inny podmiot, lub b) podmioty, na które wywiera znaczący wpływ: – ten sam inny podmiot lub – małżonek, krewny lub powinowaty do drugiego stopnia osoby fizycznej wywierającej znaczący wpływ na co najmniej jeden podmiot, lub c) spółkę niemającą osobowości prawnej i jej wspólników, lub d) podatnika i jego zagraniczny zakład, a w przypadku podatkowej grupy kapitałowej – spółkę kapitałową wchodzącą w jej skład i jej zagraniczny zakład” (*Ibidem* art. 11 a § 1 pkt 4).

80 „Przez wywieranie znaczącego wpływu, o którym mowa w ust. 1 pkt 4 lit. a i b, rozumie się: 1) posiadanie bezpośrednio lub pośrednio co najmniej 25%: a) udziałów w kapitale lub b) praw głosu w organach kontrolnych, stanowiących lub zarządzających, lub c) udziałów lub praw do udziału w zyskach lub majątku lub ich ekspektatywy,

Drugi obszar zainteresowania podatku dochodowego to zmiany kapitału własnego. W tym zakresie mieści się również zagadnienie wniesienia aportu⁸¹. Wzrost/zmniejszenie kapitału własnego w określonych okolicznościach może prowadzić do uznania odpowiednich przychodów lub kosztów podatkowych w spółce kapitałowej, w której dokonywane są zmiany kapitału własnego.

Trzecim elementem związanym z kapitałem własnym podlegającym opodatkowaniu są dywidendy. Zasadą jest, że przychód, który należy opodatkować powstaje po stronie otrzymującego dywidendę. Dywidendy mogą być pieniężne lub rzeczowe (niepieniężne) i te dwie kategorie są traktowane odmiennie z punktu widzenia przepisów podatkowych. Szczegółowo opisano to zagadnienie w rozdziale 4.

Obszar zainteresowania podatku dochodowego w odniesieniu do kapitału własnego został w roku 2018 rozszerzony o nowe źródło – dochody z zysków kapitałowych. Przepisy koncentrują się na aspekcie dochodowym zmian w kapitałach osób prawnych, przy czym zawsze musi to być dochód faktycznie otrzymany⁸².

w tym jednostek uczestnictwa i certyfikatów inwestycyjnych, lub 2) faktyczną zdolność osoby fizycznej do wpływania na podejmowanie kluczowych decyzji gospodarczych przez osobę prawną lub jednostkę organizacyjną nieposiadającą osobowości prawnej, lub 3) pozostawanie w związku małżeńskim albo występowanie pokrewieństwa lub powinowactwa do drugiego stopnia (*Ibidem* art. 11a § 2).

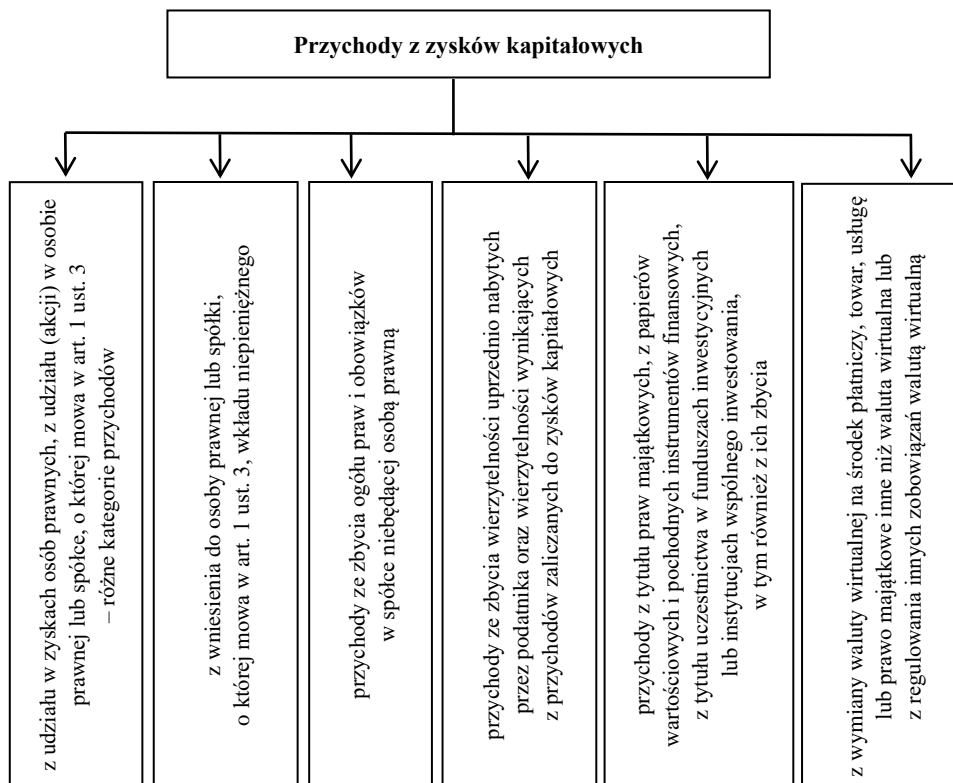
81 W odniesieniu do aportu rzeczowego należy brać pod uwagę również przepisy o podatku od wartości dodanej (VAT) i PCC.

82 Art. 10. ustawy o p.d.o.p „1. Dochodem (przychodem) z udziału w zyskach osób prawnych, z zastrzeżeniem art. 12 ust. 1 pkt 4a i 4b, jest dochód (przychód) faktycznie uzyskany z tego udziału”. Jak wynika z uzasadnienia do ustawy z dnia 27 października 2017 roku o zmianie ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych, ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych oraz ustawy o zryczałtowanym podatku dochodowym od niektórych przychodów osiąganych przez osoby fizyczne (Dz.U. 2017, poz. 2175), „(...) podział źródeł przychodów podatników podatku dochodowego od osób prawnych miał na celu ograniczenie optymalizacji podatkowych. Jednym z częstych mechanizmów optymalizacyjnych jest sztuczne kreowanie straty w operacjach gospodarczych dokonywanych z użyciem posiadanego majątku i obniżanie o wysokość takiej straty dochodów wygenerowanych w następstwie podstawowej działalności (działalności operacyjnej). Ograniczenie optymalizacji polega na uniemożliwieniu pomniejszania dochodu z jednego źródła przychodów o stratę z drugiego źródła przychodów (art. 7 ust. 5 ustawy o p.d.o.p.)”, por. Pismo z dnia 20 września 2018 roku Przychody z zysków kapitałowych. Alokacja kosztów podatkowych, interpretacja indywidualna. Dyrektor Krajowej Informacji Skarbowej, 0114-KDIP2-2.4010.271.2018.1.SO, <https://interpretacje-podatkowe.org/przychod/0114-kdip2-2-4010-271-2018-1-so>, [dostęp: 29.12.2019].

Przychody osiągane przez osoby prawne (z wyjątkiem banków i innych instytucji finansowych) muszą zatem zostać podzielone na dwa źródła:

- 1) przychody z zysków kapitałowych;
- 2) inne przychody.

Rysunek 4. Przychody z zysków kapitałowych – główne kategorie

Źródło: opracowanie własne na podstawie ustawy o p.d.o.p. (tekst jednolity Dz.U. 2019, poz. 865 z późn. zm.).

Odpowiednio dzieli się także koszty i ustala dochód podatkowy z każdego źródła oddzielnie. W kategorii przychodów z zysków kapitałowych zawarte są nie tylko przychody z udziałów w zyskach osób prawnych, ale także przychody z tytułu wniesienia do spółki wkładu niepieniężnego, przychody ze zbycia wierzytelności (uprzednio nabytych przez podatnika) oraz wierzytelności wynikających z przychodów zaliczanych do zysków kapitałowych, przychody z tytułu praw majątkowych, z papierów wartościowych i pochodnych instrumentów finansowych, z tytułu uczestnictwa w funduszach inwestycyjnych lub instytucjach wspólnego

inwestowania, oraz z wymiany waluty wirtualnej na środek płatniczy, towar, usługę lub prawo majątkowe inne niż waluta wirtualna lub z regulowania innych zobowiązań walutą wirtualną (por. rysunek 4).

Z punktu widzenia kapitału własnego spółki kapitałowej szczególnie istotne są m.in.:

1) przychody z udziału w zyskach osób prawnych:

- dywidendy,
- przychody z umorzenia udziału (akcji) lub ze zmniejszenia ich wartości,
- równowartość zysku osoby prawnej oraz spółki, o której mowa w art. 1 ust. 3 p.d.o.p.⁸³, przeznaczonego na podwyższenie jej kapitału zakładowego, oraz równowartość kwot przekazanych na ten kapitał (fundusz) z innych kapitałów (funduszy) takiej osoby prawnej lub spółki,
- dopłaty otrzymane w przypadku połączenia lub podziału spółek przez wspólników spółki przejmowanej, spółek łączonych lub dzielonych,
- zapłata, w przypadku, gdy spółka nabywa od wspólnika innej spółki udziały (akcje) tej innej spółki oraz w zamian za udziały (akcje) tej innej spółki przekazuje jej wspólnikowi własne udziały (akcje), albo w zamian za udziały (akcje) tej innej spółki przekazuje wspólnikowi tej innej spółki własne udziały (akcje) wraz z zapłatą w gotówce w wysokości nie wyższej niż 10% wartości nominalnej własnych udziałów (akcji), a w przypadku braku wartości nominalnej – wartości rynkowej tych udziałów (akcji), oraz jeżeli w wyniku nabycia:
 - spółka nabywająca uzyska bezwzględną większość praw głosu w spółce, której udziały (akcje) są nabywane, albo
 - spółka nabywająca, posiadająca bezwzględną większość praw głosu w spółce, której udziały (akcje) są nabywane, zwiększa ilość udziałów (akcji) w tej spółce⁸⁴;

83 Spółka komandytowo-akcyjna mająca siedzibę lub zarząd na terytorium RP; spółka niemająca osobowości prawnej mająca siedzibę lub zarząd w innym państwie, jeżeli zgodnie z przepisami prawa podatkowego tego innego państwa są traktowane jak osoby prawne i podlegają w tym państwie opodatkowaniu od całości swoich dochodów bez względu na miejsce ich osiągnięcia.

84 Należy podkreślić, że do przychodów nie zalicza się wartości udziałów (akcji) przekazanych wspólnikowi tej innej spółki oraz wartości udziałów (akcji) nabytych przez spółkę, pod warunkiem, że podmioty biorące udział w tej transakcji podlegają w państwie członkowskim Unii Europejskiej lub innym państwie należącym do Europejskiego Obszaru Gospodarczego opodatkowaniu od całości swoich dochodów,

- wartość niepodzielonych zysków w spółce oraz wartość zysku przekazanego na inne kapitały niż kapitał zakładowy w spółce przekształcanej – w przypadku przekształcenia spółki w spółkę niebędącą osobą prawną, z tym że przychód określa się na dzień przekształcenia;
- 2) **przychody z tytułu wniesienia do osoby prawnej lub spółki wkładu niepieniężnego;**
 - 3) **inne przychody z udziału (akcji) w osobie prawnej lub spółce,** w tym:
 - przychody ze zbycia udziału (akcji), w tym ze zbycia dokonanego celem ich umorzenia,
 - przychody uzyskane w wyniku wymiany udziałów.

Ustawa zawiera zamknięty katalog przychodów zaliczany do kategorii przychodów z zysków kapitałowych, mimo tego jego stosowanie w praktyce budzi szereg wątpliwości, a sprawą jeszcze bardziej skomplikowaną jest przypisanie do tego źródła odpowiednich kosztów. O ile przypisanie kosztów bezpośrednio związanych z przychodem nie stanowi problemu, to już przypisanie kosztów pośrednich nie jest takie oczywiste. Przyjęto, że właściwe jest dzielenie kosztów pośrednich proporcjonalnie do przychodów uzyskanych z każdego źródła w ogólnej sumie przychodów.

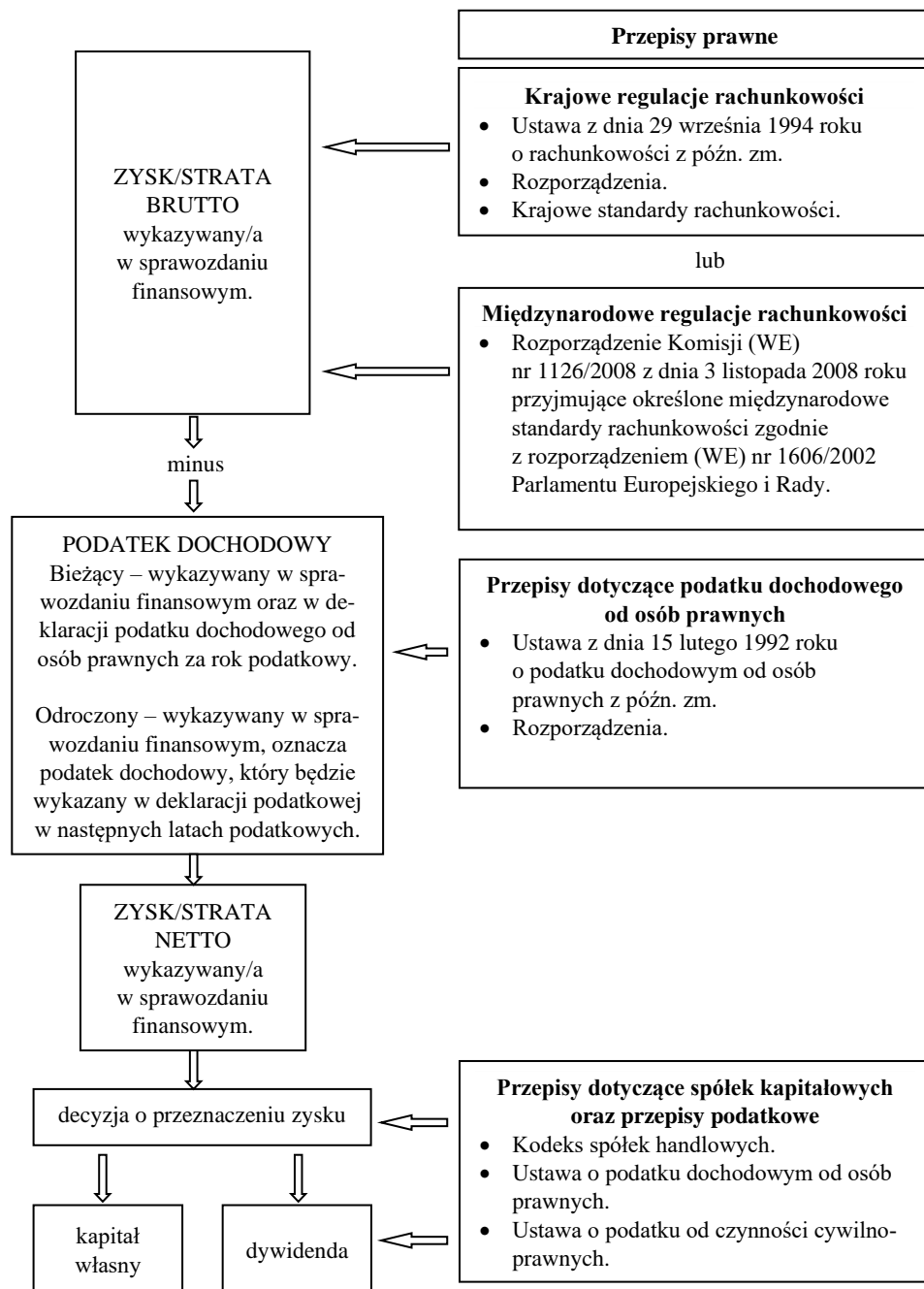
Tak jak wspomniano wcześniej, w Polsce prawo bilansowe i podatkowe to odrębne uregulowania⁸⁵ i dla obydwu regulacji kluczowe jest ustalenie wyniku działalności spółki kapitałowej w danym okresie. W ramach obydwu regulacji wynik ten to różnica między przychodami i kosztami, jednak koszty i przychody ustalane zgodnie z ustawą o rachunkowości są definiowane i ujmowane inaczej niż zgodnie z ustawą o p.d.o.p. Różne są ogólne i szczegółowe zasady ustalania kosztów i przychodów, co powoduje, że zysk brutto wynikający z ksiąg rachunkowych nie jest równy podstawie opodatkowania ustalonej zgodnie z przepisami o podatku dochodowym. Różnice występują na dwóch poziomach:

- I poziom – ogólne zasady,
- II poziom – szczegółowe zasady ustalania przychodów i kosztów⁸⁶.

bez względu na miejsce ich osiągnięcia (wymiana udziałów) (art. 12 ust. 4d ustawy o p.d.o.p.).

85 Są zbieżne w nielicznych zagadnieniach np. w ustawie o podatku dochodowym zawarto wymóg prowadzenia ewidencji rachunkowej zgodnie z odrębnymi zasadami (tj. ustawą o rachunkowości) (por. art. 9 ustawy o p.d.o.p.), różnice kursowe – dla celów podatkowych jednostka może wybrać podatkową lub bilansową metodę ustalania różnic kursowych (por. art. 9b ustawy o p.d.o.p.).

86 E. Walińska, A. Wencel, A. Jurewicz, M. Wiatr, *Podatek dochodowy w systemie rachunkowości – zasady ustalania i rewizji*, SKWP, Warszawa 2014, s. 14.

Rysunek 5. Wynik finansowy brutto a zysk netto za rok obrotowy w spółce kapitałowej

Źródło: opracowanie własne.

W celu obliczenia podatku dochodowego i zobowiązania czy należności podatkowej należy zrealizować cztery etapy:

- I etap – ustalenie dochodu – przy uwzględnieniu podziału na źródła dochodów.
- II etap – ustalenie podstawy opodatkowania.
- III etap – ustalenie podatku dochodowego należnego.
- IV etap – obliczenie zobowiązania podatkowego lub należności podatkowej z uwzględnieniem zapłaconych zaliczek.

Uproszczona relacja wyniku finansowego zawartego w sprawozdaniu finansowym do uregulowań różnych ustaw, w tym ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych, została przedstawiona na rysunku 5.

Zysk netto stanowi element kapitału własnego i jest tak wykazywany do momentu podjęcia uchwały wspólników/akcjonariuszy w sprawie jego podziału, tj. przeznaczenia zysku na określone cele. Uchwała taka może być podjęta po zatwierdzeniu sprawozdania finansowego przez organ zatwierdzający⁸⁷.

Ustawa o podatku dochodowym zawiera również regulacje dotyczące rozliczania strat podatkowych. W kolejnych latach mają one bezpośredni wpływ na wysokość podatku. Aktualnie możliwe jest stosowanie różnych zasad dotyczących ich rozliczania, co wynika z wprowadzania nowych przepisów. Od 2019 roku, strata osiągnięta z jednego źródła przychodów może obniżyć dochód z tego źródła w następujących kolejnych pięciu latach podatkowych, a kwota obniżenia:

- a) w żadnym z tych lat nie może przekroczyć 50% wartości straty lub
- b) wynosi maksymalnie 5.000.000 zł i jest jednorazowo odjęta od dochodu z tego źródła w jednym z następujących kolejno pięciu latach podatkowych, a nieodliczona pozostała wartość może być odjęta w pozostałych latach pięcioletniego okresu, z tym że kwota obniżenia w żadnym z tych lat nie może przekroczyć 50% wartości straty⁸⁸.

87 Jeśli sprawozdanie finansowe podlega badaniu przez biegłego rewidenta to przed jego zatwierdzeniem biegły rewident musi wystawić opinię o tym sprawozdaniu.

88 Opisane wyżej zasady są stosowane do straty osiągniętej w latach podatkowych, które rozpoczynają się po 31 grudnia 2018 roku, natomiast w zakresie straty osiągniętej w latach przed 31 grudnia 2018 roku stosuje się wcześniej obowiązujące zasady:

- dla strat osiągniętych w roku, w którym stosowane były przepisy obowiązujące w 2018, zasady odliczenia straty są takie, że można rozliczyć ją w kolejnych pięciu latach, z tym, że w żadnym z tych lat nie może przekroczyć 50% wartości straty, a strata osiągnięta z jednego źródła przychodów może obniżyć tylko dochód z tego źródła;
- straty osiągnięte w latach podatkowych, kiedy stosowało się zasady obowiązujące do końca roku 2017 odlicza się od całości dochodu podatkowego (bez podziału

Opisane wyżej zasady są stosowane do straty osiągniętej w latach podatkowych, które rozpoczynają się po 31 grudnia 2018 roku, natomiast w zakresie straty osiągniętej w latach przed 31 grudnia 2018 roku stosuje się wcześniej obowiązujące zasady.

1.3.3. Podatek od czynności cywilnoprawnych w zakresie zmian kapitału własnego

Podatek od czynności cywilnoprawnych wprowadziła ustawa z dnia 9 września 2000 roku o podatku od czynności cywilnoprawnych (PCC), uregulowania weszły w życie z dniem 1 stycznia 2001 roku⁸⁹. „Przedmiotem opodatkowania w ustawach podatkowych zasadniczo nie są umowy i czynności cywilnoprawne, lecz ich rezultaty⁹⁰. Ustawa o podatku od czynności cywilnoprawnych jest wśród nich wyjątkiem, ponieważ w przeciwieństwie do pozostałych ustaw podatkowych statuuje czynności (stosunki) cywilnoprawne przedmiotem opodatkowania⁹¹. Czynności cywilnoprawne postrzegane są szeroko i są nimi nie tylko czynności z zakresu prawa cywilnego (materialnego), ale także np. orzeczenia sądów, ugody itp., jeśli powodują skutki prawne takie jak czynności prawa cywilnego/materialnego⁹². Ustawa o PCC nie zawiera definicji poszczególnych czynności, w tym zakresie należy odwołać się do prawa cywilnego m.in. Kodeksu cywilnego, Kodeksu spółek handlowych itp. Obowiązująca w Polsce ustawa o PCC była kilkakrotnie nowelizowana m.in. w 2003, 2004 (wejście do UE), 2006, 2009 i 2010 roku, zmiany te miały na celu dostosowanie polskich przepisów do wymogów Dyrektyw Unii

na źródła z zysków kapitałowych i pozostałych) przez pięć kolejnych następujących po osiągnięciu straty lat nie więcej niż 50% wartości straty w każdym roku bez podziału na źródła – odliczenie od całości dochodu.

89 Tekst jednolity Dz.U. 2019, poz. 1519. Przed wprowadzeniem tej ustawy czynności cywilnoprawne były opodatkowane opłatą skarbową zgodnie z ustawą z 31 stycznia 1989 roku o opłacie skarbowej.

90 K. Radzikowski, *Prawo podatkowe a czynności niemogące być przedmiotem prawnej skutecznej umowy*, „Państwo i Prawo” 2008, nr 1, s. 108, podają za: S. Bogucki, A. Dumas, W. Stachurski, K. Winiarski, *Podatek od czynności cywilnoprawnych. Komentarz dla praktyków*, ODDK Sp. z o.o. Sp.k., Gdańsk 2014, s. 22.

91 K. Radzikowski, *Skutki wadliwości czynności cywilnoprawnej w świetle ustawy o podatku od czynności cywilnoprawnych*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2008, nr 1, s. 137; K. Radzikowski, *Zwrot PCC a wadliwość czynności prawnej oraz rozwiązanie umowy lub odstąpienie stron od jej realizacji*, „Przegląd Podatkowy” 2010, nr 2, s. 20, podają za: S. Bogucki, A. Dumas, W. Stachurski, K. Winiarski, *op. cit.*, s. 22.

92 Por. art. 1 ust. 1 pkt 3 ustawy o PCC.

Europejskiej (UE)⁹³. Aktualnie obowiązująca Dyrektywa ma za zadanie wykluczyć czynniki, które przeszkadzają w swobodnym przepływie kapitału⁹⁴. We wstępie wskazano, że: „Podatki pośrednie od gromadzenia kapitału, to znaczy podatki kapitałowe (podatki naliczane od wkładów kapitałowych do spółek i przedsiębiorstw, opłata stemplowa od papierów wartościowych oraz podatek od działań restrukturyzacyjnych) niezależnie od tego, czy działania te są związane z podwyższeniem kapitału czy nie, powodują nierówne traktowanie, podwójne opodatkowanie i dysproporcje, które zakłócają swobodny przepływ kapitału. To samo dotyczy innych podatków pośrednich o takich samych cechach jak podatek kapitałowy i opłata stemplowa od papierów wartościowych”⁹⁵. W preambule podkreślono także, że „konsekwencje gospodarcze podatku kapitałowego są niekorzystne dla łączenia i rozwoju przedsiębiorstw; takie konsekwencje są szczególnie szkodliwe przy obecnej koniunkturze gospodarczej, w której istnieje potrzeba uznania wspierania inwestycji za nadrzędny priorytet”⁹⁶. Mimo tak negatywnego postrzegania podatku pośredniego od gromadzenia kapitału nadal funkcjonuje on w systemach prawnych państw Unii Europejskiej. Zakresem dyrektywy objęto zasady nakładania podatków pośrednich w odniesieniu do: wkładu kapitałowego do spółek kapitałowych⁹⁷, działań restrukturyzacyjnych dotyczących takich spółek oraz emisji niektórych papierów wartościowych lub obligacji⁹⁸. W dyrektywie zawarto szczegółową definicję wkładów kapitałowych przez

93 Podatek od czynności cywilnoprawnych podlega regulacjom prawa Unii Europejskiej, wydano dwie Dyrektywy w zakresie podatków od gromadzenia kapitału, są to:

1) dyrektywa Rady 69/335/EWG z dnia 17 lipca 1969 roku – już nieaktualna; 2) dyrektywa 2008/7/WE – aktualna zastąpiła poprzednią regulację, o której mowa w pkt 1).

94 Dyrektywa Rady 2008/7/WE z dnia 12 lutego 2008 roku dotycząca podatków pośrednich od gromadzenia kapitału, Dz. Urz. UE L 46/11, pkt 3 preambuły Dyrektywy 2008/7/WE, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/ALL/?uri=CELEX%3A32008L0007>, [dostęp: 17.01.2019].

95 *Ibidem*, preambuła pkt 2.

96 *Ibidem*, preambuła pkt 4.

97 „Artykuł 2 Spółka kapitałowa 1. Przez spółkę kapitałową w znaczeniu niniejszej dyrektywy należy rozumieć: a) każdą spółkę, która przyjmuje jedną z form wyszczególnionych w załączniku I; b) każdą spółkę, przedsiębiorstwo, stowarzyszenie lub osobę prawną, których udziały w kapitale lub majątku mogą być przedmiotem transakcji na giełdzie; c) każdą spółkę, przedsiębiorstwo, stowarzyszenie lub osobę prawną prowadzące działalność skierowaną na zysk, których członkowie mają prawo zbytu swoich udziałów stronom trzecim bez uprzedniego upoważnienia oraz odpowiadają za długi spółki, przedsiębiorstwa lub osoby prawnej tylko do wysokości swoich udziałów. 2. Na użytek niniejszej dyrektywy wszelkie inne spółki, przedsiębiorstwa, stowarzyszenia lub osoby prawne prowadzące działalność skierowaną na zysk uważa się za spółki kapitałowe” (*Ibidem*).

98 *Ibidem*, art. 1.

które rozumie się m.in. utworzenie spółki kapitałowej, przekształcenie jednostki w spółkę kapitałową, podwyższenie kapitału spółki⁹⁹ itd. W ramach działań restrukturyzacyjnych nie wszystkie uważa się za wkłady kapitałowe, szczegółowo reguluje to art. 4 dyrektywy¹⁰⁰. Zakazano nakładania podatku pośredniego na spółki kapitałowe w zakresie:

- 1) wkładów kapitałowych,
- 2) pożyczek, świadczenia usług w ramach wkładów kapitałowych,
- 3) formalności związanych z rozpoczęciem działalności gospodarczej spółki kapitałowej,
- 4) zmian aktu założycielskiego lub statutu spółki kapitałowej, jeśli następuje przekształcenie spółki kapitałowej w inny rodzaj spółki kapitałowej, jeśli spółka kapitałowa przenosi z jednego państwa UE do innego państwa UE centrum zarządzania lub siedzibę, jeśli następuje zmiana przedmiotu działalności oraz jeśli następują działania restrukturyzacyjne, które zdefiniowano w art. 4 dyrektywy,
- 5) działań dotyczących wprowadzenia na rynek i obrotu akcjami, obligacjami, świadectwami udziałowymi lub innymi papierami wartościowymi tego samego rodzaju,
- 6) pożyczek (również obligacji lub innych zbywalnych papierów wartościowych) zaciągniętych w ramach emisji obligacji lub innych zbywalnych papierów wartościowych oraz formalności, tworzenia, emisji itp. tych obligacji lub innych papierów wartościowych.

99 „Podwyższenie majątku spółki kapitałowej poprzez wniesienie wkładów jakiegokolwiek rodzaju, jednak nie w zamian za udział w kapitale lub majątku spółki, lecz za prawa tego samego rodzaju jak te, które posiadają członkowie, takie jak prawo głosu, udział w zyskach lub udział w podziale nadwyżki powstałej po likwidacji spółki; (...) podwyższenie kapitału spółki kapitałowej w drodze kapitalizacji zysków lub rezerwy stałej lub tymczasowej” (*Ibidem*, art. 3).

100 „1. Na użytek niniejszej dyrektywy następujących działań restrukturyzacyjnych nie uważa się za wkłady kapitałowe: a) przeniesienie przez jedną lub kilka spółek kapitałowych wszystkich swoich aktywów i pasywów, lub jednego bądź więcej oddziałów do jednej lub więcej spółek kapitałowych, które są w trakcie tworzenia lub już istnieją, pod warunkiem, że rekompensata obejmuje przynajmniej częściowo papiery wartościowe reprezentujące kapitał spółki przejmującej; b) przejęcie przez spółkę kapitałową, która jest w trakcie tworzenia lub już istnieje, udziałów dających większość głosów w innej spółce kapitałowej, pod warunkiem, że rekompensata obejmuje przynajmniej częściowo papiery wartościowe reprezentujące kapitał tej pierwszej spółki. W przypadku, gdy większość praw głosu uzyskuje się za pomocą, co najmniej dwóch operacji, za działania restrukturyzacyjne uznaje się wyłącznie operację, w której uzyskano większość praw głosu, i wszelkie kolejne operacje. 2. Działania restrukturyzacyjne obejmują również przeniesienie do spółki kapitałowej wszystkich aktywów i pasywów innej spółki kapitałowej będącej w pełni własnością tej pierwszej spółki” (*Ibidem*, art. 4).

Ustawa o PCC aktualnie obowiązująca w Polsce¹⁰¹ szczegółowo reguluje zakres opodatkowania podatkiem od czynności cywilnoprawnych. W ramach opodatkowania kapitału obejmuje umowy spółki lub ich zmiany, jeśli powodują podwyższenie podstawy opodatkowania¹⁰². Umowy spółki w ustawie rozumiane są zarówno jako akty założycielskie, jaki i statuty spółek oraz ich zmiany. Umowę spółki kapitałowej uważa się za zmienioną, jeśli następuje podwyższenie kapitału zakładowego spółki z wkładów lub środków spółki, lub dopłaty. Zmianą umowy jest także przeniesienie na teren Polski z państwa spoza UE rzeczywistego ośrodka zarządzania spółki kapitałowej pod warunkiem, że jej siedziba nie znajduje się na terytorium państwa należącego do UE lub przeniesienie siedziby, jeśli jej rzeczywisty ośrodek zarządzania znajduje się poza terytorium UE. Przeniesienia takie stanowią zmianę umowy nawet wtedy, gdy nie skutkują podwyższeniem kapitału zakładowego. Umowy spółki kapitałowej oraz jej zmiany podlegają podatkowi od czynności cywilnoprawnych, jeżeli w momencie dokonania danej czynności na terenie Polski znajduje się rzeczywisty ośrodek zarządzania albo siedziba spółki (pod warunkiem, że rzeczywisty ośrodek zarządzania nie znajduje się na terenie innego państwa UE). Wyłączone z opodatkowania są umowy spółki i ich zmiany dotyczące łączenia spółek kapitałowych, „przekształcenia spółki kapitałowej w inną spółkę kapitałową, wniesieniem do spółki kapitałowej, w zamian za jej udziały lub akcje: przedsiębiorstwa spółki kapitałowej lub jego zorganizowanej części, udziałów lub akcji innej spółki kapitałowej dających w niej większość głosów albo kolejnych udziałów lub akcji, w przypadku, gdy spółka, do której są wnoszone te udziały lub akcje, posiada już większość głosów”¹⁰³. Zwolniono z opodatkowania¹⁰⁴ m.in. umowy spółki i ich zmiany, jeśli:

- dotyczą łączenia lub przekształcenia spółek w zakresie wkładów do spółki albo kapitału zakładowego, jeżeli wkłady te były już opodatkowane wcześniej podatkiem od czynności cywilnoprawnych lub podatkiem od wkładów kapitałowych do spółek kapitałowych na terenie innego niż Polska państwa należącego do UE, lub jeżeli zgodnie z prawem tego państwa podatek nie był naliczany,
- nastąpiło podwyższenie kapitału zakładowego pokryte z niezwróconych współnikom lub akcjonariuszom dopłat albo z niezwróconej

101 Ustawa z dnia 9 września 2000 roku o podatku od czynności cywilnoprawnych, tekst jednolity, Dz.U. 2019, poz. 1519.

102 Por. *Ibidem*, art. 1, opodatkowaniu podlegają także „3) orzeczenia sądów, w tym również polubownych, oraz ugody, jeżeli wywołują one takie same skutki prawne, jak czynności cywilnoprawne wymienione w pkt 1 lub 2”.

103 *Ibidem*, art. 3.

104 *Ibidem*, art. 9.

pożyczki udzielonej spółce kapitałowej przez wspólnika lub akcjonariusza, jeżeli były one wcześniej opodatkowane podatkiem od czynności cywilnoprawnych lub podatkiem od wkładów kapitałowych do spółek kapitałowych na terenie innego niż Polska państwa należącego do UE,

- nastąpiło podwyższenie kapitału zakładowego w części dotyczącej wartości, o którą poprzednio obniżono ten kapitał w związku ze stratą poniesioną przez spółkę kapitałową, jeżeli podwyższenie to dokonane jest do 4 lat po obniżeniu,
- zakresem działalności spółki kapitałowej są usługi użyteczności publicznej, tj. transport publiczny, zarządzanie portami i przystaniami morskimi, zaopatrzenie ludności w wodę, gaz, energię elektryczną, energię ciepłą, usługi zbiorowego odprowadzania ścieków, a w związku z zawarciem umowy spółki Skarb Państwa lub jednostka samorządu terytorialnego otrzymuje, co najmniej połowę udziałów/akcji tej spółki, lub następuje zmiana umowy spółki, a Skarb Państwa lub jednostka samorządu terytorialnego ma, co najmniej połowę udziałów/akcji.

Zasadniczo momentem powstania obowiązku podatkowego jest moment wykonania czynności cywilnoprawnej, ale ustawa przewiduje także inne momenty powstania obowiązku podatkowego, m.in. obowiązek powstaje z chwilą podjęcia uchwały o podwyższeniu kapitału spółki kapitałowej. Szczegółowo określono podstawę opodatkowania dla poszczególnych czynności. Z punktu widzenia zmian w kapitałach spółek kapitałowych najważniejsze jest określenie podstawy opodatkowania dla zawarcia umowy spółki, wnoszenia dopłat, przekształcenia, łączenia spółek oraz zmian umowy spółki.

Podstawę opodatkowania przy zawarciu umowy spółki kapitałowej stanowi wartość kapitału zakładowego. W zakresie zwiększenia wartości kapitału podstawa opodatkowania to wartość, o którą podwyższono kapitał zakładowy lub kwota dopłat. W przypadku przekształcenia lub łączenia spółek podstawą opodatkowania jest „wartość wkładów do spółki osobowej powstałej w wyniku przekształcenia albo wartość kapitału zakładowego spółki kapitałowej powstałej w wyniku przekształcenia lub połączenia”¹⁰⁵. Jeśli spółka kapitałowa zdecyduje się na przeniesienie na teren Polski, z terenu poza UE, rzeczywistego ośrodka zarządzania lub swojej siedziby to podstawą opodatkowania będzie wartość kapitału zakładowego. Ustawodawca zezwolił na odliczenie od podstawy opodatkowania opłat, które spółka musi ponieść w związku ze sporządzeniem lub zmianą umowy spółki (jeśli zmiana ta powoduje zwiększenie majątku

105 *Ibidem*, art. 6 pkt 8 ppkt f.

spółki lub podwyższenie kapitału zakładowego), do opłat, które można odliczyć zaliczono: wynagrodzenie notariusza za sporządzenie aktu notarialnego, opłaty sądowe związane z wpisem spółki do rejestru lub zmiana tego wpisu (w zakresie dotyczącym wkładu do spółki lub kapitału zakładowego), opłatę za zamieszczenie ogłoszenia o wpisach dotyczących zmian kapitału w Monitorze Sądowym i Gospodarczym.

Uregulowania podatku od czynności cywilnoprawnych dotyczą niejednokrotnie tych samych czynności, co przepisy o podatku od towarów i usług, by nie stwarzać kłopotów interpretacyjnych w zakresie czy dana czynność podlega PCC czy VAT zawarto szczegółowe uregulowanie tej kwestii. Zwolnieniem od PCC objęto czynności (inne niż umowa spółki lub jej zmiany), jeśli opodatkowane są VAT lub jedna ze stron jest zwolniona od VAT z tytułu tej czynności. Zwolnienie to nie obejmuje sprzedaży i zamiany nieruchomości oraz jej części, prawa użytkownika wieczystego, spółdzielczego własnościowego prawa do lokalu, prawa do domu jednorodzinnego w spółdzielni mieszkaniowej, prawa do miejsca w garażu lub udziału w tych prawach¹⁰⁶. Zwolnienie nie obejmuje umów sprzedaży udziałów i akcji w spółkach handlowych. Należy pamiętać, że przy sprzedaży akcji czy udziałów obowiązek w PCC powstaje po stronie kupującego¹⁰⁷. Podstawą opodatkowania jest cena rynkowa¹⁰⁸, a jeśli nie można jej ustalić to ich wartość nominalna. Akcje to papiery wartościowe i jako takie są instrumentami finansowymi w rozumieniu ustawy o obrocie instrumentami finansowymi¹⁰⁹.

106 Zgodnie z ustawą o PCC (por. art. 9) zwalnia się od podatku sprzedaż praw majątkowych, będących instrumentami finansowymi:

- 1) firmom inwestycyjnym oraz zagranicznym firmom inwestycyjnym,
- 2) dokonywaną za pośrednictwem firm inwestycyjnych lub zagranicznych firm inwestycyjnych,
- 3) dokonywaną w ramach obrotu zorganizowanego,
- 4) dokonywaną poza obrotem zorganizowanym przez firmy inwestycyjne oraz zagraniczne firmy inwestycyjne, jeżeli prawa te zostały nabyte przez te firmy w ramach obrotu zorganizowanego.

107 Art. 4 pkt 1 ustawy o PCC.

108 Art. 6 ust. 1 pkt 1 ustawy o PCC.

109 Art. 3 pkt 1 lit. a ustawy z dnia 29 lipca 2005 roku o obrocie instrumentami finansowymi, tekst jednolity, Dz.U. 2020, poz. 89 oraz „Art. 2. 1. Instrumentami finansowymi w rozumieniu ustawy są: 1) papiery wartościowe; (...) Art. 3. Ilekroć w ustawie jest mowa o: 1) papierach wartościowych – rozumie się przez to: a) akcje, prawa poboru w rozumieniu przepisów ustawy z dnia 15 września 2000 roku – Kodeks spółek handlowych (Dz.U. 2019, poz. 505, 1543, 1655, 1798 i 2217), prawa do akcji, warranty subskrypcyjne, kwity depozytowe, obligacje, listy zastawne, certyfikaty inwestycyjne i inne zbywalne papiery wartościowe, w tym inkorporujące prawa majątkowe odpowiadające prawom wynikającym z akcji lub z zaciągnięcia długu, wyemitowane na podstawie właściwych przepisów prawa polskiego lub obcego, b) inne zbywalne prawa

1.3.4. Podatek od towarów i usług a kapitał własny

Podatek VAT (ang. *Value Added Tax*), inaczej podatek od wartości dodanej, jest rodzajem podatku obrotowego, ponieważ pobiera się go od dokonywanego obrotu, co oznacza, że obciąża sprzedaż i inne czynności ustawowo zrównane ze sprzedażą. VAT jest podatkiem pośrednim, obciążającym konsumenta finalnego. Opodatkowanie VAT wprowadzono w Polsce w roku 1993, natomiast w roku 2004 – w związku z wejściem do Unii Europejskiej – nastąpiła ogromna zmiana przepisów dotyczących tego podatku. Od czasu wprowadzenia w 1993 roku do dziś podatek od wartości dodanej był nowelizowany wielokrotnie. Oprócz wyżej wymienionej ustawy podatek VAT regulują także rozporządzenia wydawane przez Ministra Finansów. Europejski Trybunał Sprawiedliwości (ETS) (Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej TSUE) w wyroku z dnia 3 października 2006 roku w sprawie C-475/03 określił cechy charakterystyczne podatku VAT¹¹⁰:

- 1) powszechność opodatkowania;
- 2) proporcjonalność;
- 3) wielofazowość;
- 4) potraçalność łącząca się z zasadą neutralności i opodatkowania konsumpcji.

W Polsce podatek od towarów i usług stanowi dochód budżetu państwa, jest podatkiem powszechnym i wielofazowym. Powszechność dotyczy zarówno podmiotów, które płacą podatek, jak i zakresu opodatkowania¹¹¹. Wielofazowość dotyczy obciążenia podatkiem kolejnych faz obrotu. Taki sposób opodatkowania powoduje narastanie ceny brutto dla kolejnych nabywców towarów i usług. Jeśli kolejnymi nabywcami są przedsiębiorcy/jednostki prowadzące działalność gospodarczą, będący podatnikami VAT to mogą oni dokonać odliczenia VAT należnego od VAT naliczonego, oczywiście z uwzględnieniem ograniczeń odliczeń zawartych w ustawie o VAT. Końcowy nabywca, który nie prowadzi

majątkowe, które powstają w wyniku emisji, inkorporujące uprawnienie do nabycia lub objęcia papierów wartościowych określonych w lit. a, lub wykonywane poprzez dokonanie rozliczenia pieniężnego, odnoszące się do papierów wartościowych określonych w lit. a, walut, stóp procentowych, stóp zwrotu, towarów oraz innych wskaźników lub mierników (prawa pochodne)”.

110 J. Zubrzycki, *Leksykon VAT 2009*, Unimex, Wrocław 2009, s. 5.

111 C. Kosikowski, *Finanse publiczne w świetle Konstytucji RP oraz orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego (na tle porównawczym)*, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2004, s. 202.

działalności gospodarczej płaci cenę końcową i ponosi cały ciężar podatku wynikający z mechanizmu wielofazowości tego opodatkowania (zasada opodatkowania konsumpcji – ciężar podatku ponosi konsument końcowy). Podatek VAT płacony jest zatem na każdym etapie łańcucha dostaw/sprzedaży, podstawą opodatkowania na kolejnych etapach jest ta część ceny, która na etapie wcześniejszym nie była opodatkowana – stąd nazwa podatek od wartości dodanej (w kolejnej fazie obrotu). Podatnik podatku VAT w trakcie prowadzenia działalności gospodarczej generuje dwa rodzaje tego podatku:

- 1) podatek należny – naliczany przez podatnika od dokonywanej przez niego sprzedaży, wykazany na fakturach sprzedaży i wymagający zapłaty do Urzędu Skarbowego;
- 2) podatek naliczony – wykazany na fakturach zakupu usług i towarów.

Opodatkowana jest cena netto, a podatnik podatku od towarów i usług ma prawo zmniejszenia podatku należnego o podatek naliczony, który zapłacił od ceny netto dóbr i usług nabytych na potrzeby prowadzenia działalności gospodarczej. Wpłacie do właściwego dla podatnika Urzędu Skarbowego podlega różnica między podatkiem należnym a naliczonym, jeśli podatek należny jest wyższy od naliczonego w danym okresie rozliczeniowym¹¹². Jeśli podatek naliczony jest wyższy od należnego powstaje u podatnika należność z tytułu VAT. Podatnikowi przysługuje prawo do odliczenia VAT w zakresie, w jakim towary i usługi są wykorzystywane do wykonywania czynności opodatkowanych. Należy podkreślić, że jest to uprawnienie podatnika, a nie jego obowiązek, więc może z niego skorzystać, choć nie musi¹¹³. W transakcjach krajowych podatek naliczony może być odliczony w deklaracji za okres otrzymania faktury bądź w dwóch następnych okresach rozliczeniowych. Do odliczenia VAT przez nabywcę konieczne jest powstanie po stronie sprzedawcy obowiązku podatkowego oraz posiadanie przez nabywcę faktury zakupu.

Zgodnie z przepisami obowiązującymi w Polsce stawki VAT są proporcjonalne, tzn. nie zależą od wartości obrotu – aktualnie obowiązują stawki:

- 1) stawka podstawowa – 23%;
- 2) stawki obniżone – 8%, 5%;
- 3) stawka preferencyjna – 0% np. dla eksportu, wewnątrzspółnotowej dostawy towarów.

Oprócz powyższych stawek Ustawa o VAT przewiduje także zwolnienia podatkowe. Podatnik, który prowadzi sprzedaż zwolnioną nie ma

¹¹² Zobowiązanie wobec budżetu państwa (lub należność) rozlicza się w okresach rozliczeniowych tj. jeden miesiąc lub kwartał (VAT należny – VAT naliczony w okresie = zobowiązanie/należność wobec budżetu).

¹¹³ Por. art. 86 ustawy o VAT.

prawa do zmniejszenia podatku należnego o naliczony, jeśli prowadzi sprzedaż zwolnioną i opodatkowaną (tzw. działalność mieszana) to ma prawo odliczenia w odpowiedniej proporcji sprzedaży opodatkowanej do całości obrotu¹¹⁴.

Zgodnie z przepisami opodatkowaniu podlega¹¹⁵:

- 1) odpłatna dostawa towarów i odpłatne świadczenie usług na terytorium Polski;
- 2) eksport towarów;
- 3) import towarów na terytorium Polski;
- 4) wewnątrzwspólnotowe nabycie towarów za wynagrodzeniem na terytorium kraju;
- 5) wewnątrzwspólnotowa dostawa towarów.

Czynności powyższe podlegają opodatkowaniu niezależnie od tego, czy zostały wykonane z zachowaniem warunków oraz form określonych przepisami prawa.

Przepisów ustawy o VAT nie stosuje się do:

- 1) transakcji zbycia przedsiębiorstwa lub zorganizowanej części przedsiębiorstwa;
- 2) czynności, które nie mogą być przedmiotem prawnie skutecznej umowy art. 6 ust. 1 ustawy o VAT¹¹⁶.

114 Por. art. 90 ustawy o VAT.

115 Art. 5 ust. 1 ustawy o VAT.

116 Oprócz przepisów polskich zagadnienia VAT regulują przepisy Unii Europejskiej od 1 stycznia 2007 roku obowiązuje Dyrektywa 2006/112/WE w sprawie wspólnego podatku od wartości dodanej. Państwa członkowskie UE są zobligowane do uwzględnienia Dyrektyw Rady Europejskiej, a podatnik ma prawo powołać się na przepisy Dyrektyw, o ile są one wystarczająco jasne i bezwarunkowe. Co do zasady podstawą opodatkowania (z zastrzeżeniem art. 29a ust. 2–5, art. 30a–30c, art. 32, art. 119 oraz art. 120 ust. 4 i 5 ustawy o VAT) jest wszystko, co stanowi zapłatę, którą dokonujący dostawy towarów lub usługodawca otrzymał lub ma otrzymać z tytułu sprzedaży od nabywcy, usługobiorcy lub osoby trzeciej, włącznie z otrzymanymi dotacjami, subwencjami i innymi dopłatami o podobnym charakterze mającymi bezpośredni wpływ na cenę towarów dostarczanych lub usług świadczonych przez podatnika (art. 29a ust. 1). Zgodnie z zasadą ogólną obowiązek podatkowy powstaje z chwilą dokonania dostawy towarów lub wykonania usług (art. 19a) lub otrzymania zaliczki na poczet dostawy lub usługi itd. Zgodnie z art. 19a ust. 5 obowiązek podatkowy powstaje z chwilą: 1) otrzymania całości lub części zapłaty z tytułu: a) wydania towarów przez komitenta komisantowi na podstawie umowy komisu, b) przeniesienia z nakazu organu władzy publicznej lub podmiotu działającego w imieniu takiego organu własności towarów w zamian za odszkodowanie, c) dokonywanej w trybie egzekucji dostawy towarów, o której mowa w art. 18, d) świadczenia, na podstawie odrębnych przepisów, na zlecenie sądów powszechnych, administracyjnych, wojskowych lub prokuratury usług związanych z postępowaniem sądowym lub przygotowawczym, z wyjątkiem usług, do których stosuje się art. 28b, stanowiących import usług,

W zakresie zagadnień związanych ze zmianami w kapitale własnym, podatek VAT dotyczy takich zmian, które mogą zostać zrównane z dostawą towarów, tj.:

- 1) wypłaty dywidendy w formie rzeczowej,
- 2) aportu w formie niepieniężnej.

Wypłaty dywidendy w formie rzeczowej – z punktu widzenia VAT są rozpatrywane jako nieodpłatne przekazanie towarów i podlegają opodatkowaniu w sytuacji, gdy spełnione są warunki zawarte w art. 7 ust. 2 ustawy o VAT. „Jeśli zatem podatnik przekazuje nieodpłatnie towar należący do jego przedsiębiorstwa, to czynność taka została zrównana z odpłatną dostawą towarów. Za dostawę towarów uważa się w szczególności: 1) przekazanie lub zużycie towarów na cele osobiste podatnika lub jego pracowników, w tym byłych pracowników wspólników, udziałowców, akcjonariuszy, członków spółdzielni i ich domowników, członków organów stanowiących osób prawnych, członków stowarzyszenia, 2) wszelkie inne przekazanie towarów bez wynagrodzenia, w szczególności darowizny. (...) pod warunkiem jednak, że podatnikowi przysługiwało prawo do obniżenia podatku należnego o kwotę podatku naliczonego od tych czynności w całości lub w części”¹¹⁷. Oznacza to, że jeśli spółka przekazuje wspólnikowi dywidendę w formie rzeczowej to powinna naliczyć od tego przekazania VAT należny – jeśli miała prawo do odliczenia VAT naliczonego od nabycia/wytworzenia tego przekazywanego dobra w całości lub w części (jeśli nie można zastosować zwolnienia z VAT).

e) świadczenia usług zwolnionych od podatku zgodnie z art. 43 ust. 1 pkt 37–41; 2) otrzymania całości lub części dotacji, subwencji i innych dopłat o podobnym charakterze, o których mowa w art. 29a ust. 1; 3) wystawienia faktury w przypadkach, o których mowa w art. 106b ust. 1, z tytułu: a) świadczenia usług budowlanych lub budowlano-montażowych, b) dostawy książek drukowanych (CN ex 4901 10 00, 4901 91 00, ex 4901 99 00 i 4903 00 00) – z wyłączeniem map i ulotek – oraz gazet, czasopism i magazynów, drukowanych (CN 4902), c) czynności polegających na drukowaniu książek (CN ex 4901 10 00, 4901 91 00, ex 4901 99 00 i 4903 00 00) – z wyłączeniem map i ulotek oraz gazet, czasopism i magazynów (CN 4902), z wyjątkiem usług, do których stosuje się art. 28b, stanowiących import usług; 4) wystawienia faktury z tytułu: a) dostaw energii elektrycznej, ciepłej lub chłodniczej oraz gazu przewodowego, b) świadczenia usług: – telekomunikacyjnych, – wymienionych w poz. 24–37, 50 i 51 załącznika nr 3 do ustawy, – najmu, dzierżawy, leasingu lub usług o podobnym charakterze, – ochrony osób oraz usług ochrony, dozoru i przechowywania mienia, – stałej obsługi prawnej i biurowej, – dystrybucji energii elektrycznej, ciepłej lub chłodniczej oraz gazu przewodowego – z wyjątkiem usług, do których stosuje się art. 28b, stanowiących import usług. 6. W przypadkach, o których mowa w ust. 5 pkt 1 i 2, obowiązek podatkowy powstaje w odniesieniu do otrzymanej kwoty (*Ibidem*).

¹¹⁷ Wyrok NSA z 7 grudnia 2016 roku, sygn. akt I FSK 1728/16, <http://orzeczenia.nsa.gov.pl/doc/1FB20E2295>, [dostęp: 29.12.2019].

Zgodnie z art. 29a ust. 2 ustawy o VAT podstawą opodatkowania jest cena nabycia danego składnika majątku lub składnika podobnego, jeśli nie ma ceny nabycia pod uwagę bierze się koszt wytworzenia. Należy zastosować stawkę właściwą dla danego składnika majątku zgodnie z ustawą o VAT. Przy przekazaniu w ramach dywidendy budynku lub jego części można rozważyć czy istnieje możliwość zastosowania zwolnienia na podstawie art. 43 ust. 1 pkt 10 i 10a ustawy o VAT¹¹⁸. Spółka nie musi naliczać VAT należnego – jeśli nie miała prawa do odliczenia VAT od nabycia tego składnika majątku.

Aport w formie niepieniężnej może spełniać przesłanki uznania go za transakcję podlegającą opodatkowaniu VAT. Jak napisano w interpretacji indywidualnej 0114-KDIP4.4012.322.2019.1.KS „(...) transakcja wniesienia Aktywów do Spółki Kapitałowej będzie skonstruowana pod kątem prawnym w ten sposób, iż w zamian za wniesione aportem Aktywa o ustalonej wartości, Wnioskodawca otrzyma udziały Spółki Kapitałowej, których cena odpowiadała wartości Aktywów. Podmiotem zobowiązanym do uiszczenia należnego VAT w związku z dokonywaną transakcją będzie Wnioskodawca, jako podmiot wnoszący aport. Czynność wniesienia aportu (w zależności od jego przedmiotu) może zatem spełniać przesłanki uznania jej za dostawę towarów w myśl art. 7 (przeniesienie prawa do rozporządzania towarem jak właściciel) lub za świadczenie usług w świetle art. 8 (każde świadczenie, które nie jest dostawą towarów, w szczególności przeniesienie praw do wartości niematerialnych i prawnych). Odpłatność może przybierać różne formy – nie jest warunkiem to, aby została ustalona lub dokonana w pieniądzu. Odpłatność jako świadczenie wzajemne może również przybrać postać rzeczową (...) dla uznania czynności za odpłatną, wystarczające jest, by istniała możliwość określenia ceny wyrażonej w pieniądzu w stosunku do świadczenia wzajemnego stanowiącego wynagrodzenie za tę czynność. Odpłatnością jest więc także, np. otrzymanie akcji/udziałów spółki,

118 „Art. 43. 1. Zwalnia się od podatku: (...)

- 10) dostawę budynków, budowli lub ich części, z wyjątkiem gdy:
 - a) dostawa jest dokonywana w ramach pierwszego zasiedlenia lub przed nim,
 - b) pomiędzy pierwszym zasiedleniem a dostawą budynku, budowli lub ich części upłynął okres krótszy niż dwa lata;
- 10a) dostawę budynków, budowli lub ich części nieobjętą zwolnieniem, o którym mowa w pkt 10, pod warunkiem że:
 - a) w stosunku do tych obiektów nie przysługiwało dokonującemu ich dostawy prawo do obniżenia kwoty podatku należnego o kwotę podatku naliczonego,
 - b) dokonujący ich dostawy nie ponosił wydatków na ich ulepszenie, w stosunku do których miał prawo do obniżenia kwoty podatku należnego o kwotę podatku naliczonego, a jeżeli ponosił takie wydatki, to były one niższe niż 30% wartości początkowej tych obiektów”.

w związku z którym, wnoszący aport uzyskuje pewną, wymierną korzyść. (...) podstawą opodatkowania dla czynności wniesienia przez Wnioskodawcę aktywów w drodze wkładu niepieniężnego do spółki kapitałowej – Sp. z o.o. w zamian za objęcie udziałów jest – zgodnie z art. 29a ust. 1 ustawy w zw. z art. 29a ust. 6 pkt 1 ustawy – wszystko, co stanowi zapłatę, którą Wnioskodawca otrzyma od Sp. z o.o. z tytułu dokonania tej transakcji, pomniejszone o kwotę podatku VAT. (...) suma wartości nominalnej udziałów stanowi kwotę brutto z tytułu wniesienia aportu, to znaczy kwotę zawierającą w sobie podatek. Na podstawie opodatkowania nie będzie składać się natomiast kwota przekazana na kapitał zapasowy, w zamian za to świadczenie, ponieważ Wnioskodawca nie otrzyma żadnego świadczenia zwrotnego/przysporzenia majątkowego. Podsumowując, podstawą opodatkowania na fakturze dokumentującej aport aktywów do spółki kapitałowej będzie wartość nominalna udziałów wydanych w zamian za aport, pomniejszona o kwotę VAT”¹¹⁹. Aportem można też wnieść do spółki zorganizowaną część przedsiębiorstwa lub przedsiębiorstwo i taki aport podlega innym regulacjom niż przedstawione powyżej¹²⁰.

Innym działaniem związanym z kapitałami własnymi, które ma konsekwencje w podatku VAT jest przekazanie nieruchomości przez spółkę akcyjną posiadaczowi akcji – tytułem zapłaty za ich umorzenie. Transakcja taka może podlegać opodatkowaniu podatkiem VAT, jeśli nieruchomość jest związana z działalnością gospodarczą przekazującej spółki. Przekazanie takie uznaje się za odpłatną dostawę towarów¹²¹.

119 Pismo z dnia 2 lipca 2019 roku Podstawa opodatkowania podatkiem VAT w związku z aportem aktywów do spółki kapitałowej. Dyrektor Krajowej Informacji Skarbowej, 0114-KDIP4.4012.322.2019.1.KS, interpretacja indywidualna, <https://sip.lex.pl/orzeczenia-i-pisma-urzedowe/pisma-urzedowe/0114-kdip4-4012-322-2019-1-ks-podstawa-opodatkowania-185052612>, [dostęp: 29.12.2019].

120 Zgodnie z ustawą o VAT za zorganizowaną część przedsiębiorstwa uważa się „organizacyjnie i finansowo wyodrębniony w istniejącym przedsiębiorstwie zespół składników materialnych i niematerialnych, w tym zobowiązania, przeznaczonych do realizacji określonych zadań gospodarczych, który zarazem mógłby stanowić niezależne przedsiębiorstwo samodzielnie realizujące te zadania”. Natomiast zgodnie z w art. 6 pkt 1 ustawy o VAT przepisów tej ustawy nie stosuje się do transakcji zbycia przedsiębiorstwa lub zorganizowanej części przedsiębiorstwa. Zbycie to termin tożsamy z dostawą rozumianą, jako przeniesienie prawa do rozporządzania jako właściciel. Zatem aport przedsiębiorstwa lub jego zorganizowanej części nie podlega opodatkowaniu VAT.

121 Por. wyrok Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z 13 czerwca 2018 roku w sprawie C-421/17, <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?jsessionid=A61F0B38D6BA11277B13CD6356955446?text=&docid=202842&pageIndex=0&doclang=pl&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=3848069>, [dostęp: 29.12.2019].

Z punktu widzenia ustawy o VAT należy także rozpatrywać czynności takie jak np. odpłatne zbycie udziałów/akcji, które w zależności od okoliczności będzie transakcją podlegającą opodatkowaniu VAT lub nie będzie podlegało opodatkowaniu, jeśli można uznać, że sprzedający nie będzie działać w charakterze podatnika i będzie mógł korzystać ze zwolnienia od podatku VAT według art. 43 ust. 1 pkt 40a ustawy o VAT¹²². Należy pamiętać, że nie każda czynność dokonana przez podmiot mający status podatnika będzie podlegać opodatkowaniu. Podatkiem VAT nie są automatycznie objęte wszystkie aktywności danego podmiotu. W sytuacji, gdy w zakres prowadzonej przez podmiot działalności gospodarczej nie wchodzi obrót papierami wartościowymi, sprzedaż udziałów bądź akcji nie jest traktowana jako działalność gospodarcza w rozumieniu ustawy o podatku od towarów i usług, w związku z czym nie podlega opodatkowaniu. Kwestia, czy za działalność gospodarczą można uznać działalność polegającą na posiadaniu i zbywaniu własnych akcji oraz udziałów była przedmiotem orzecznictwa Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej. W wyrokach w sprawach C-60/90 i C-155/94 oraz w sprawie C-80/95 Trybunał podkreślał, że samo posiadanie, czy też emisja udziałów i innych papierów wartościowych co do zasady nie stanowi działalności gospodarczej w rozumieniu art. 4 VI Dyrektywy, która pozwalałaby na uznanie posiadacza takich udziałów za podatnika¹²³. Natomiast w wyroku z dnia 29 kwietnia 2004 roku w sprawie C-77/01 *Empresa de Desenvolvimento Mineiro TSUE* uznał, że „(...) zwykłe nabycie udziałów w innych podmiotach nie stanowi wykorzystania majątku w celu osiągnięcia dochodu w sposób ciągły, ponieważ dywidenda uzyskana z udziału jest skutkiem własności majątku i nie jest wynagrodzeniem uzyskanym w ramach prowadzonej działalności gospodarczej w rozumieniu Dyrektywy. Podobnie transakcje finansowe polegające jedynie na sprzedaży udziałów i innych papierów wartościowych, np. jednostek w funduszach inwestycyjnych, nie stanowią w ogóle działalności gospodarczej”¹²⁴.

122 Art. 43. 1. ustawy o VAT „Zwalnia się od podatku: (...) 40a) usługi, w tym także usługi pośrednictwa, których przedmiotem są udziały w: a) spółkach, b) innych niż spółki podmiotach, jeżeli mają one osobowość prawną – z wyłączeniem usług przechowywania tych udziałów i zarządzania nimi”.

123 Zob. więcej: wyrok Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z 20 czerwca 1991 roku w sprawie C-60/90 *Polysar Investments* oraz wyrok Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z 20 czerwca 1996 roku w sprawie C-155/94 *Wellcome Trust Ltd v. Commissioners of Customs and Excise* oraz z 6 lutego 1997 roku w sprawie C-80/95 *Harnas Helm*.

124 Pismo z dnia 8 grudnia 2017 roku *Sprzedaż udziałów w spółce jako czynność zwolniona z VAT*, interpretacja indywidualna. Dyrektor Krajowej Informacji Skarbowej,

Jednak mogą wystąpić okoliczności, które powodują opodatkowanie podatkiem VAT takich czynności. „Wyjątkiem od powyższej zasady są przypadki, w których sprzedaż udziałów nie jest uznawana wyłącznie za wykonywanie praw właścicielskich przysługujących danemu podmiotowi. W takich przypadkach sprzedaż udziałów stanowi element prowadzonej działalności gospodarczej i jako taka objęta jest opodatkowaniem VAT. W orzecznictwie TSUE uznaje się, że sprzedaż udziałów nie stanowi zwykłej realizacji uprawnień właścicielskich w szczególności w następujących przypadkach:

1. Sprzedaż udziałów prowadzona jest w ramach działalności maklerskiej i brokerskiej.
2. Zbywca uczestniczy w zarządzaniu spółką, której udziały posiada – przy czym za takie zaangażowanie, co do zasady, uznaje się wyłącznie dokonywanie transakcji opodatkowanych VAT, jak np. świadczenie usług zarządczych, rachunkowych czy administracyjnych na rzecz spółek zależnych.
3. Posiadanie udziałów jest bezpośrednim, stałym i koniecznym rozszerzeniem działalności gospodarczej¹²⁵.

Jednak nawet w powyższych przypadkach można uniknąć opodatkowania, jeśli sprzedaż dotyczy 100% udziałów lub akcji, w tym przypadku można skorzystać z wyłączenia opodatkowania zawartego w art. 6 pkt 1 ustawy o VAT. Należy podkreślić, że przepisy o VAT nie mają zastosowania do transakcji zbycia przedsiębiorstwa lub jego zorganizowanej części¹²⁶.

0115-KDIT1-2.4012.587.2017.2.AGW, interpretacja indywidualna, <https://sip.lex.pl/orzeczenia-i-pisma-urzedowe/pisma-urzedowe/0115-kdit1-2-4012-587-2017-2-agw-sprzedaz-udzialow-w-184971333>, [dostęp: 29.12.2019].

125 Pismo z dnia 8 grudnia 2017 roku Sprzedaż udziałów w spółce jako czynność wyłączona z VAT. Dyrektor Krajowej Informacji Skarbowej, 0115-KDIT1-2.4012.590.2017.2.AW, interpretacja indywidualna, <https://sip.lex.pl/orzeczenia-i-pisma-urzedowe/pisma-urzedowe/0115-kdit1-2-4012-590-2017-2-aw-sprzedaz-udzialow-w-184971331>, [dostęp: 29.12.2019]; por. też indywidualną interpretację z 27 października 2014 roku sygn. IBPP4/443-360/14/PK. Jak bowiem wskazano w orzeczeniu TSUE z dnia 29 października 2009 roku w sprawie C-29/08: „Zdaniem Komisji sprzedaż wszystkich aktywów spółki oraz sprzedaż jej wszystkich akcji są równoważne na płaszczyźnie funkcjonalnej. (...) w zakresie w jakim zbycie akcji można zrównać z przekazaniem całości lub części przedsiębiorstwa w rozumieniu art. 5 ust. 8 szóstej dyrektywy lub art. 19 akapit pierwszy dyrektywy 2006/112 oraz pod warunkiem, że zainteresowane państwo członkowskie skorzystało z możliwości przewidzianej w tych przepisach, transakcja ta nie stanowi działalności gospodarczej podlegającej opodatkowaniu podatkiem VAT”.

126 *Ibidem*.

Rozdział 2

Wzrost wartości kapitału własnego spółek kapitałowych – uwarunkowania prawne

2.1. Podwyższenie kapitału zakładowego spółki z o.o.

Kodeks spółek handlowych wskazuje w art. 257 § 1 dwie podstawy prawne podwyższenia kapitału zakładowego spółki z o.o.:

- 1) tryb mający swoje źródło w zastrzeżeniu umownym oraz
- 2) tryb ustawowy zmiany umowy spółki.

Obie podstawy wymagają wyczerpania kolejnych etapów postępowania wewnętrznego spółki zakończonego postępowaniem rejestrowym. Przyjmuje się, że oba tryby podwyższenia są możliwe we wszystkich jej fazach rozwojowych, czyli w stadium spółki w organizacji, w spółce zarejestrowanej oraz w stanie likwidacji¹.

Przesłanki podwyższenia kapitału zakładowego na podstawie dotychczasowych postanowień umowy spółki są następujące:

- 1) zastrzeżenie w umowie spółki, że podwyższenie jest dopuszczalne bez zmiany umowy,
- 2) określenie w umowie spółki maksymalnej wartości podwyższenia,
- 3) oznaczenie terminu, w którym spółka może z zastrzeżenia skorzystać (art. 257 § 1 k.s.h.).

1 A. Kidyba, *Kodeks spółek handlowych. Tom I...*, s. 1243; T. Siemiątkowski, R. Potrzebszcz, *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, t. II, LexisNexis, Warszawa 2011, s. 528–529; część doktryny zgłasza jednak opozycję co do dopuszczalności podwyższenia kapitału zakładowego spółki w likwidacji jako sprzeczności z celem likwidacji (tak np. M. Allerhand, *Kodeks handlowy. Komentarz*, reprint, Municipium S.A., Warszawa 1991, s. 420; I. Weiss, *Podwyższenie kapitału zakładowego i dopłaty w spółce z ograniczoną odpowiedzialnością*, „Przegląd Prawa Handlowego” 1994, nr 12, s. 3.

Przyjmuje się, że zarówno wartości podwyższenia, jak i terminy powinny być realne i nieodległe czasowo². Spełnienie wskazanych przesłanek pozwala spółce z o.o. skorzystać z uproszczonej procedury dokapitalizowania wewnętrznego: nie wymaga się protokołu notarialnego dla uchwały w przedmiocie podwyższenia, a uchwała wspólników może być podjęta bezwzględną większością głosów, skoro – nie zmieniając umowy – eliminujemy konieczność zachowania kwalifikowanej większości z art. 246 § 1 k.s.h. Należy jednak zauważyć, że umowa spółki także dla uproszczonego trybu podwyższenia może ustanawiać warunki surowsze dla podjęcia uchwały, niż większość bezwzględna (choć z praktycznego punktu widzenia nie wydaje się to uzasadnione) oraz zastrzeżać, że uchwała może być podjęta tylko przez zgromadzenie wspólników (a nie poza zgromadzeniem według art. 227 § 2 k.s.h.).

Uproszczona procedura podwyższenia kapitału zakładowego ma wiele zalet. Pozwala spółce przede wszystkim bardziej elastycznie sięgać po źródła finansowania jakiegoś celu (np. przy kulejącej zdolności kredytowej albo drogim kredycie). Nie bez znaczenia jest też to, że spółka z uczynionego w umowie zastrzeżenia może skorzystać – w zależności od potrzeb – jednorazowo lub wielokrotnie, byleby zachować wartość maksymalną i przedział czasu oznaczony w umowie. Zaletą są też niższe koszty procedury uproszczonej od trybu zmiany umowy spółki (brak opłaty dla notariusza, niższa opłata sądowa).

Podwyższenie kapitału zakładowego w trybie zmiany umowy spółki

W razie braku zastrzeżenia umownego bądź gdy nie może być spełniony któryś z warunków uproszczonego trybu podwyższenia (np. wysokość podwyższenia jest wyższa od wartości zastrzeżonej w umowie lub upłynął termin) podwyższenie kapitału zakładowego może nastąpić tylko przez zmianę umowy spółki. Uchwała zapadnie większością kwalifikowaną dwóch trzecich głosów (art. 246 § 1 zd. 1 k.s.h.), powinna być umieszczona w protokole sporządzonym przez notariusza (art. 255 § 3 k.s.h.) oraz wymaga wpisu do rejestru (art. 255 § 1 k.s.h.). Tryb zmiany umowy spółki musi być też zachowany, gdy spółka podwyższa kapitał zakładowy przeznaczając na ten cel środki z kapitału zapasowego lub kapitałów (funduszy) rezerwowych utworzonych z zysku spółki (art. 260 § 1 k.s.h.).

2 A. Kidyba, *Kodeks spółek handlowych. Komentarz...*, s. 1244.

Sposoby podwyższenia

W spółce z ograniczoną odpowiedzialnością dostępne są dwa sposoby podwyższenia kapitału zakładowego:

- 1) utworzenie nowych udziałów,
- 2) podwyższenie wartości nominalnej udziałów dotychczas istniejących (art. 257 § 2 k.s.h.).

Dozwala się na jednoczesne wykorzystanie obu sposobów w ramach jednej procedury podwyższenia kapitału. Uchwała 7 sędziów Sądu Najwyższego z dnia 17 stycznia 2013 roku utrzymała stanowisko, że podwyższenie kapitału zakładowego na podstawie dotychczasowych postanowień umowy spółki z o.o. może nastąpić przez podwyższenie wartości nominalnej udziałów istniejących lub ustanowienie nowych³.

Wybór sposobu podwyższenia obwarowany jest dodatkowymi okolicznościami. Przede wszystkim pierwszy sposób podwyższenia wymaga, by wartości nominalne udziałów nowo utworzonych odpowiadały wartości nominalnej udziałów wcześniej istniejących; ten model dostępny jest tylko w spółkach, których umowy zastrzegają, że wspólnik może mieć więcej niż jeden udział. Zgodnie z art. 153 k.s.h. wszystkie udziały w spółce powinny być wtedy równe i są niepodzielne.

Jeśli umowa spółki z o.o. zastrzega, że wspólnik może mieć tylko jeden udział, mogą być one wtedy nierówne i podzielne. Tę rzadko występującą w praktyce sytuację spotyka się w tzw. spółkach zamkniętych, w których, co do zasady, zamierza się zachować niezmiennosc jej składu osobowego. Podwyższenie kapitału zakładowego następuje wtedy przez zwiększenie wartości nominalnej udziałów nierównych. Decyzja wspólników o utworzeniu nowych udziałów musi w tej sytuacji oznaczać, że dotychczasowi wspólnicy dopuszczają do spółki nowych udziałowców. Zachowanie przez dotychczasowych wspólników prawa pierwszeństwa objęcia udziałów z podwyższonego kapitału zakładowego spółki byłoby możliwe tylko wtedy, gdyby wcześniej zmieniono zasady i umowa spółki dozwalała, by wspólnik mógł mieć więcej niż jeden udział.

Decyzja co do sposobu podwyższenia kapitału zakładowego uzależniona jest też od celu dokapitalizowania spółki. Poszukiwania nowych inwestorów (bądź tzw. inwestora strategicznego) narzucają drogę tworzenia nowych udziałów. Dotychczasowi wspólnicy osłabiają (rozważniają) wtedy swoją pozycję w spółce, licząc jednak na przyszły wzrost wartości rynkowej posiadanych udziałów. Zwłaszcza wspólnicy mniejszościowi obciążeni są wtedy większym ryzykiem, gdyż skutek rozwodnienia

3 Uchwała składu 7 sędziów SN z dnia 17 stycznia 2013 roku, III CZP 57/12, OSNC 2013, nr 6, p. 69.

może wytrącać im możliwości wykonywania niektórych uprawnień (np. utratę żądania zwołania nadzwyczajnego zgromadzenia wspólników i umieszczenia określonych spraw w porządku obrad z art. 236 § 1 k.s.h., jeśli ich udziały będą po podwyższeniu reprezentować mniej, niż jedną dziesiątą kapitału zakładowego) bądź otwierają – niedostępną wcześniej – procedurę żądania wyłączenia wspólnika w drodze orzeczenia sądu (art. 266 i nast. k.s.h.).

Problem wyboru sposobu podwyższenia kapitału zakładowego jest też warunkowany prawem pierwszeństwa objęcia nowych udziałów z podwyższonego kapitału. Jest oczywiste, że wybór podwyższenia wartości nominalnej udziałów dotychczas istniejących zakłada niezmiennność składu osobowego spółki. Udziały – te same, ale o wyższej wartości nominalnej, obejmują w tej sytuacji wspólnicy, a relacje pomiędzy nimi będą symetryczne względem stanu sprzed podwyższenia. Tworzenie nowych udziałów otwiera możliwości zmiany tych relacji. Przede wszystkim chodzi o właściwości prawa pierwszeństwa w objęciu udziałów z podwyższonego kapitału zakładowego. Należy podkreślić, że prawo pierwszeństwa nie jest prawem bezwzględny. Umowa spółki może je wyłączać już w swojej pierwotnej treści lub wyłączenie zostanie wprowadzone w drodze zmiany umowy⁴. W tym ostatnim przypadku wymaga się jednak zgody wspólnika, którego dotyczy wyłączenie prawa pierwszeństwa (art. 246 § 3 k.s.h.). Uzupełniająco należy dodać, że umowa spółki może też zobowiązywać wspólników do objęcia nowych udziałów w podwyższonym kapitale zakładowym⁵.

Podstawą wyłączenia prawa pierwszeństwa może też być uchwała wspólników. Zapada ona większością głosów (bezwzględna lub kwalifikowana – w zależności od tego, czy będzie elementem treści uchwały o podwyższeniu kapitału w trybie uproszczonym czy zmiany umowy spółki) z utrzymaną przesłanką zgody wspólnika, któremu prawo pierwszeństwa jest odbierane. Uchwała może wyłączać prawo pierwszeństwa

4 A. Kidyba, *Kodeks spółek handlowych. Tom I...*, s. 1251; M. Rodzyńkiewicz, *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, LexisNexis, Warszawa 2013, s. 453; R. Pabis, *Przepis art. 246 § 3 k.s.h. jako instrument ochrony statusu prawnego wspólników spółki z o.o. (zagadnienia wybrane)*, [w:] J. Frąckowiak (red.), *Kodeks spółek handlowych po dziesięciu latach*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2013, s. 268 i n.

5 T. Siemiątkowski, R. Potrzyszcz, *op. cit.*, s. 533; A. Kidyba, *Kodeks spółek handlowych. Tom I...*, s. 1251; A. Szajkowski, M. Tarska, [w:] S. Sołtyński, A. Szajkowski, A. Szumański, J. Szwaja, *Kodeks spółek handlowych. Tom II. Komentarz do artykułów 151–300*, C.H. Beck, Warszawa 2005, s. 753.

niektórych wspólników bądź wszystkich⁶. Ten ostatni przypadek jest charakterystyczny dla wypełnienia warunków łączenia spółek, gdy spółka z o.o. jako przejmująca zobowiązana jest podwyższyć swój kapitał zakładowy, a nowo utworzone udziały będą wydane wspólnikom spółki przejmowanej (art. 492 § 1 pkt 1 k.s.h.)⁷ bądź gdy następuje podział spółek przez przejęcie (art. 529 § 1 pkt 3 k.s.h.), przez przejęcie i zawiązanie nowej spółki (art. 529 § 1 pkt 3 k.s.h.) oraz wydzielenie przez przejęcie (art. 529 § 1 pkt 4 k.s.h.), a nowe jednostki uczestnictwa są tworzone dla wspólników spółki poddanej podziałowi⁸.

Na zakończenie należy dodać, że oba sposoby podwyższenia dostępne są także, gdy spółka reformuje swój kapitał zakładowy ze środków własnych pochodzących z zysku (art. 260 § 2 i 3 k.s.h.). To tak zwane „papierowe” podwyższenie kapitału zakładowego może też wykorzystać oba analizowane sposoby jednocześnie, z tym, że nowo utworzone udziały miałyby zmienioną wartość nominalną, a dotychczas istniejące zostałyby podwyższone o wartość różnicy względem nominalu udziałów nowych. Zarząd spółki z o.o. musiałby w tej sytuacji dokonać bardzo starannych wyliczeń w ramach możliwych do wykorzystania środków własnych.

Sposoby podwyższenia kapitału zakładowego spółki z o.o. pozostają w związku – tak jak problematyka udziałów pierwotnych – z tzw. wartością emisyjną udziałów, czyli wartością, po której udziały z podwyższonego kapitału będą udostępniane przez spółkę. Także i tutaj obowiązuje zakaz obejmowania udziałów poniżej ich wartości nominalnej (art. 154 § 3 zd. 1 k.s.h.). Dotyczy on tak udziałów o podwyższonej wartości nominalnej jak i udziałów nowo utworzonych. Ten mechanizm chroni kapitał zakładowy w ramach procedury jego podwyższenia. Mówiąc inaczej, prawo wymaga przynajmniej symetrii między wartością nominalną obejmowanych udziałów a wartością rynkową wkładów wnoszonych przez wspólników do majątku spółki dla ich pokrycia. Dozwolone jest natomiast udostępnianie przez spółkę udziałów z podwyższonego kapitału zakładowego po wartości wyższej od wartości nominalnej, tzw. *agio* (art. 154 § 3 zd. 2 k.s.h.). Ta różnica może być łączona np. z uprzywilejowaniem udziałów (art. 174 § 2 k.s.h.) lub przyznaniem wspólnikowi korzyści osobistych (art. 159 k.s.h.). *Agio* jako nadwyżka pieniężna

6 Zob. wcześniejsze uwagi co do źródeł dokapitalizowania spółki.

7 Zob. M. Rodzyńkiewicz, [w:] A. Opalski (red.), *Kodeks spółek handlowych. Komentarz art. 491–633*, t. IV, C.H. Beck, Warszawa 2016, s. 346 i n.

8 *Ibidem*, s. 477 i n.

nie powiększa kapitału zakładowego, lecz uiszczona w całości przed zarejestrowaniem spółki (analogicznie: podwyższeniem jej kapitału zakładowego) zarachowana zostanie do kapitału zapasowego.

Problematyka wkładów na pokrycie kapitału zakładowego w zakresie podwyższenia

Wymagane jest pełne pokrycie pierwotnego kapitału zakładowego spółki z o.o. i kapitału w zakresie procedury jego podwyższenia przed jej zarejestrowaniem (art. 163 pkt 2 k.s.h.). Zarząd spółki obligatoryjnie załącza do wniosku do KRS osobiste oświadczenia wszystkich jego członków, że wkłady zostały w całości przez wszystkich wspólników wniesione (art. 167 § 1 pkt 2) oraz uiszczone *agio*, jeśli było zastrzeżone. Wkłady pieniężne i niepieniężne przeniesione na spółkę nie stanowią przyczynku do odrębnej analizy w wypadku podwyższenia kapitału zakładowego. Wyjątkowa regulacja, wprowadzona w 2011 roku, dotyczy zawiązania spółki z o.o. z wykorzystaniem wzorca umownego (art. 158 § 1¹ k.s.h.) i podwyższeniem kapitału zakładowego dokonany po wpisie do rejestru spółki, której umowa została zawarta z wykorzystaniem urzędowego formularza (art. 158 § 1² k.s.h.). Ustawodawca ograniczył pokrycie pierwotnego kapitału zakładowego takiej spółki tylko do wkładów pieniężnych, całości opłaconych nie później niż w terminie siedmiu dni od dnia jej wpisu do rejestru. W razie podwyższenia kapitału zakładowego takiej spółki, przy wykorzystaniu wzorca uchwały zmieniającej umowę spółki – wkład wspólników musi mieć również postać pieniężną. Od 1 kwietnia 2016 roku wkłady aportowe dopuszczalne są tylko wtedy, gdy zmiany umowy spółki dokonano w formie aktu notarialnego.

Przesłanki skuteczności podwyższenia kapitału zakładowego

Podwyższenie kapitału zakładowego spółki z o.o. wymaga wypełnienia kilkietapowego postępowania. Czynności przygotowawcze nie są prawnie reglamentowane; zwykle zresztą zależą od celu podwyższenia, ładu korporacyjnego, treści praw udziałowych wspólników itd. Właściwe postępowanie w przedmiocie podwyższenia kapitału można ująć następująco:

Etap I – uchwała zgromadzenia wspólników:

- zgromadzenie musi być odpowiednio zwołane (art. 232–238 k.s.h.); wyjątek – w art. 240 k.s.h. dotyczy podejmowania uchwał pomimo braku formalnego zwołania;

- zawiadomienie wspólników o terminie, miejscu zgromadzenia z załączonym szczegółowym porządkiem obrad; podwyższenie w trybie zmiany umowy spółki wymaga wskazania istotnych elementów treści proponowanych zmian (art. 238 § 2 k.s.h.) oraz zaproszenia notariusza (art. 255 § 2 k.s.h.), jeśli procedujemy tryb zmiany umowy;
- treść uchwały powinna zawierać przynajmniej kwotę, o którą kapitał zakładowy jest podwyższony, wysokość kapitału po podwyższeniu oraz sposób podwyższenia; dozwolone jest, by jedną uchwałą objąć także kwestie przedstawionego wcześniej ewentualnego odjęcia/ograniczenia prawa pierwszeństwa do udziałów z podwyższonego kapitału;
- uchwała poddana pod głosowanie wspólników i zaprotokołowana; większości głosów omówione zostały wcześniej w podstawach prawnych podwyższenia.

Etap II – realizacja prawa pierwszeństwa objęcia udziałów:

- może nie wystąpić, gdy prawo to zostało objęte przez umowę spółki lub uchwałą zgromadzenia wspólników;
- jeśli wspólnicy zachowali prawo pierwszeństwa, zarząd spółki powinien niezwłocznie, jednocześnie wszystkim wspólnikom przesłać wezwania co do tego, czy skorzystają z uprawnienia, czy nie; na złożenie oświadczenia wspólnicy mają jeden miesiąc od dnia wezwania do jego wykonania (art. 258 § 1 k.s.h.).

Etap III – oświadczenia o objęciu udziałów z podwyższonego kapitału:

- oświadczenie dotychczasowego wspólnika o objęciu nowego udziału bądź udziałów lub o objęciu podwyższenia wartości istniejącego udziału bądź udziałów wymaga formy aktu notarialnego (art. 258 § 2 k.s.h.);
- oświadczenie nowego wspólnika powinno zawierać przystąpienie do spółki oraz objęcie udziału lub udziałów o oznaczonej wartości nominalnej i wymaga formy aktu notarialnego (art. 259 k.s.h.);
- jeżeli podwyższenie dotyczy spółki, której umowa została zawarta przy wykorzystaniu wzorca umowy i zastosowaniu art. 255 § 4, do oświadczeń, o których mowa w art. 258 § 2 i art. 259 nie stosuje się formy aktu notarialnego; oświadczenia wspólników wymagają złożenia ich w systemie teleinformatycznym i opatrzenia kwalifikowanym podpisem elektronicznym albo podpisem potwierdzonym profilem zaufanym ePUAP (art. 259¹ k.s.h.).

Etap IV – wnoszenie wkładów przez wspólników, którzy złożyli oświadczenia według rygorów wskazanych w pkt 3.

Etap V – postępowanie rejestrowe:

- jest obligatoryjne dla obu trybów podwyższenia kapitału zakładowego (art. 262 § 1 k.s.h.);
- wniosek powinien być złożony nie później, niż w sześć miesięcy od dnia powzięcia uchwały przez zgromadzenie wspólników (art. 169 § 1 k.s.h. w związku z art. 261 k.s.h.); jest to termin prekluzyjny (nieprzywracalny) a po jego upływie podjęta uchwała *ex lege* będzie bezskuteczna;
- do wniosku o wpis podwyższenia/zmiany umowy spółki załącza się uchwałę zgromadzenia wspólników, oświadczenia o objęciu udziałów w podwyższonym kapitale zakładowym, oświadczenia wszystkich członków zarządu, że wkłady na podwyższony kapitał zostały w całości wniesione (art. 262 § 2 k.s.h.); załącza się także tekst jednolity umowy spółki, nową listę wspólników podpisaną przez wszystkich członków zarządu (art. 167 § 2 w zw. z art. 261 k.s.h.);
- podwyższenie kapitału zakładowego następuje z chwilą wpisania do rejestru (art. 262 § 4 k.s.h.).

2.2. Podwyższenie kapitału zakładowego spółki akcyjnej

Podwyższenie kapitału zakładowego w spółce akcyjnej odbywa się poprzez sformalizowaną, wieloetapową procedurę⁹. Trzy tryby wyczerpania tej procedury mają pewne zasady wspólne, ale w każdym z nich występują też cechy swoiste. W kodeksie spółek handlowych uregulowano:

- 1) zwykłe podwyższenie kapitału zakładowego (art. 431–443 k.s.h.),
- 2) podwyższenie kapitału zakładowego w granicach kapitału docelowego (art. 444–447 k.s.h.),
- 3) warunkowe podwyższenie kapitału zakładowego (art. 448–452 k.s.h.).

Przed wszystkim należy zastrzec, że podwyższenie kapitału zakładowego stanowi zawsze zmianę statutu spółki akcyjnej, która to wymaga uchwały walnego zgromadzenia i wpisu do rejestru (art. 430 § 1 k.s.h.). Wyjątkowe rozwiązanie przyjęto w art. 446 § 1 zd. 1 k.s.h. uznając, że

9 Wyłącza się z rozważań problematykę zmiany umowy prostej spółki akcyjnej poprzez emisję nowych akcji, skoro nie stanowią one części kapitału akcyjnego i nie posiadają wartości nominalnej (art. 300² § 3 k.s.h.), choć będą wymagać pokrycia wkładami (art. 300² § 1 k.s.h.); do zmian wysokości kapitału akcyjnego nie stosuje się przepisów o zmianie umowy spółki (art. 300³ § 2 k.s.h.).

uchwała zarządu zastępuje uchwałę walnego zgromadzenia, gdy następuje na podstawie statutowego upoważnienia do podwyższenia kapitału zakładowego w granicach kapitału docelowego.

Ingerencja w treść statutu obwarowana jest wieloma rygorami formalnymi. Uchwały każdego walnego zgromadzenia, w tym zmieniające statut, powinny być umieszczone w protokole sporządzonym przez notariusza (art. 421 § 1 k.s.h.). Tę regułę przeniesiono do art. 446 § 3 k.s.h. ustanawiając wymóg aktu notarialnego dla uchwały zarządu podwyższającej kapitał zakładowy na podstawie upoważnienia według art. 444 k.s.h. Obligatoryjne jest sporządzenie tekstu jednolitego statutu, co może nastąpić uchwałą samego zgromadzenia¹⁰ bądź przez upoważnioną do tego przez walne zgromadzenie radę nadzorczą (art. 430 § 5 k.s.h.)¹¹.

Skuteczność podwyższenia kapitału zakładowego wymaga, jak każda zmiana statutu, wpisu do rejestru. Zarząd spółki zobligowany jest złożyć wniosek do KRS w zawitym terminie trzech miesięcy od dnia powzięcia uchwały przez walne zgromadzenie¹² (art. 430 § 2 k.s.h.; odpowiednio – uchwały zarządu zastępującej uchwałę zgromadzenia akcjonariuszy według art. 446 § 1 k.s.h.). Wpis do rejestru sądowego ma charakter konstytutywny (art. 441 § 4 k.s.h.) i, jak każda zmiana statutu, podlega ogłoszeniu w Monitorze Sądowym i Gospodarczym.

Rodzaje subskrypcji akcji

Zwykle podwyższenie kapitału zakładowego następuje w drodze emisji nowych akcji lub podwyższenia wartości nominalnej dotychczasowych akcji (art. 431 § 1 k.s.h.). Objęcie nowych akcji, zgodnie z art. 431 § 2 k.s.h., może nastąpić w drodze:

- 1) złożenia oferty przez spółkę i jej przyjęcia przez oznaczonego adresata; przyjęcie oferty następuje na piśmie pod rygorem nieważności (subskrypcja prywatna);

10 Gdyby nastąpiło to na tym samym zgromadzeniu, co uchwała o podwyższeniu kapitału zakładowego, spółka będzie mogła posługiwać się tym tekstem jednolitym dopiero po wpisie do KRS zmiany uwzględnionej w tekście jednolitym.

11 Ustalenie tekstu jednolitego statutu przez radę nadzorczą nie wymaga zachowania formy aktu notarialnego; zob. S. Sołtysiński, M. Mataczyński, [w:] S. Sołtysiński i inni (red.), *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, t. 3, C.H. Beck, Warszawa 2008, s. 1404; M. Goszczyk, [w:] A. Opalski (red.), *Kodeks spółek handlowych. Komentarz art. 491–633*, t. IV, C.H. Beck, Warszawa 2016, s. 842.

12 Wyjątkowy sześciomiesięczny termin przewidziano w art. 455 § 3 k.s.h., gdy równocześnie z obniżeniem kapitału zakładowego następuje jego podwyższenie co najmniej do pierwotnej wysokości.

- 2) zaoferowania akcji wyłącznie akcjonariuszom, którym służy prawo poboru (subskrypcja zamknięta);
- 3) zaoferowania akcji w drodze ogłoszenia zgodnie z art. 440 § 1, skierowanego do osób, którym nie służy prawo poboru (subskrypcja otwarta).

Przepis wprowadza w ten sposób zamknięty katalog subskrypcji. Dozwolone jest natomiast, by na podstawie jednej uchwały wykorzystać różne tryby subskrypcji dla podwyższenia kapitału zakładowego (np. subskrypcji zamkniętej i prywatnej)¹³, co wymagać będzie zachowania staranności w odpowiednim przygotowaniu uchwał i sprawnego obejmowania akcji. Wybór najbardziej właściwego dla spółki sposobu subskrybowania akcji będzie warunkował odmienny ciąg czynności.

Subskrypcja prywatna – jest kierowana do oznaczonego adresata (kręgu adresatów). Może nim być osoba trzecia lub jeden z akcjonariuszy. W istotę tej subskrypcji wpisane jest więc odjęcie (lub przynajmniej ograniczenie, zgodnie z art. 433 § 2 k.s.h., prawa poboru akcji z podwyższonego kapitału dotychczasowym akcjonariuszom (bądź wszystkim innym, poza tym, do którego skierowana została oferta spółki). Oferta ta powinna zawierać przynajmniej elementy – przedmiotowo istotne – umowy objęcia akcji oznaczone treścią uchwały zgromadzenia wspólników, a więc liczbę i rodzaj akcji (imiennie czy na okaziciela, zwykłe czy uprzywilejowane), cenę emisyjną akcji oraz termin wniesienia wkładu wymaganego przed zarejestrowaniem podwyższenia kapitału zakładowego. Dopuszcza się, by oferta i jej przyjęcie zawarte było w jednym dokumencie podpisanym przez obie strony lub pisemna oferta spółki została przyjęta pisemnym oświadczeniem adresata (rygor formy z art. 431 § 2 pkt 2 k.s.h.). W literaturze podkreśla się, że nie może być kwalifikowana jako oferta sama uchwała walnego zgromadzenia wskazująca podmiot, który ma objąć akcje z podwyższonego kapitału¹⁴. Według reguł ogólnych prawa cywilnego ofertę osoby prawnej składa jej organ (zarząd w spółce akcyjnej) według zasad właściwej reprezentacji. Nie jest wykluczone natomiast, by zarząd prowadził negocjacje z inwestorem przed podjęciem uchwały o podwyższeniu kapitału zakładowego w trybie subskrypcji prywatnej, ale ofertę będzie mógł złożyć dopiero po jej podjęciu, związany warunkami sprecyzowanymi w treści uchwały¹⁵. Charakterystykę subskrypcji prywatnej

13 S. Sołtysiński, [w:] S. Sołtysiński i inni (red.), *Kodeks spółek handlowych. Tom III. Komentarz*, wyd. 3, C.H. Beck, Warszawa 2013, s. 1412; M. Goszczyk, [w:] A. Opalski (red.), *op. cit.*, s. 848.

14 Tak np. M. Goszczyk, [w:] A. Opalski (red.), *op. cit.*, s. 851.

15 Postuluje się niesłusznie, by uznać za skuteczną ofertę w sytuacji, gdy „parametry umowy określone w ofercie będą zgodne z tymi, które ustali uchwała o podwyższeniu

uzupełnia uwaga, że objęcie akcji przez akcjonariusza nie może być uzależnione od warunku lub terminu (art. 431 § 6 k.s.h.)¹⁶.

Subskrypcja zamknięta – adresowana jest wyłącznie do akcjonariuszy, którym służy prawo poboru (art. 432 § 1 pkt 2 k.s.h.). Prawo pierwszeństwa objęcia akcji w podwyższonym kapitale zakładowym służy ustawowo akcjonariuszom stosunkowo do liczby posiadanych już akcji (art. 433 § 1 k.s.h.). Prawo poboru chroni więc dotychczasowych akcjonariuszy przed „rozwodnieniem” ich praw na rzecz osób trzecich lub tylko niektórych udziałowców. Ten typ subskrypcji zakłada utrzymanie w spółce stabilności jej składu osobowego. Zasady wykonywania prawa poboru w ramach subskrypcji zamkniętej uregulowano w art. 434–436 k.s.h. Wymaga się przede wszystkim ogłoszenia o treści określonej przez art. 434 § 2 k.s.h. Jednym z jego elementów jest termin, do którego akcjonariusze mogą wykonywać prawo poboru akcji, a termin ten nie może być krótszy niż trzy tygodnie od dnia ogłoszenia. Zarząd może zrezygnować z ogłoszenia, jeśli wszystkie dotychczasowe akcje w spółce są akcjami imiennymi. W takim wypadku wszyscy akcjonariusze powinni być poinformowani o treści tego ogłoszenia listami poleconymi (art. 434 § 3 k.s.h.). Termin do wykonania prawa poboru nie może być jednak wtedy krótszy niż dwa tygodnie od dnia wystania listu do akcjonariusza.

Prawo poboru wykonuje się przez zapisy na akcje w formie pisemnej na formularzu przygotowanym przez spółkę co najmniej w dwóch egzemplarzach; jeden przeznaczony jest dla subskrybenta, a drugi dla spółki (art. 437 § 1 zd. 2 k.s.h.). Oczywiście, że rozpoczynając procedurę podwyższenia kapitału zakładowego w omawianym trybie subskrypcji, spółka obciążona jest ryzykiem, że nie wszyscy udziałowcy zechcą skorzystać z prawa poboru bądź nie będą mogli tego uczynić w określonym terminie. W takim przypadku zarząd powinien niezwłocznie ogłosić drugi termin poboru pozostałych akcji. Zapisy na akcje będą wtedy mogli składać akcjonariusze, którzy złożyli oświadczenia w pierwszym terminie oraz ci, którzy nie skorzystali dotąd z prawa pierwszeństwa. Przydział akcji następuje wtedy według zasad szczególnych określonych w art. 435 § 2 k.s.h.¹⁷ Niebezpieczeństwo nieobjęcia wszystkich akcji nowej

kapitału zakładowego”, co jednak stwarzałoby zagrożenie związania akcjonariuszy takim negocjacji uprzednio podjętych przez zarząd.

16 Przepis ma ten skutek, że nie dojdzie do zawarcia umowy objęcia akcji z subskrybentem, który wprowadziłby do swojego oświadczenia o przyjęciu oferty spółki jakikolwiek warunek lub termin (np. że oferent nabędzie udziały z podwyższonego kapitału zakładowego subskrybenta dokonanego nie później, niż w sześć miesięcy od złożenia przez niego oświadczenia o objęciu akcji).

17 Walne zgromadzenie może uchwalić inne zasady przydziału akcji w drugim terminie (art. 435 § 3 k.s.h.).

emisji łądodzi tzw. widełkowe podwyższenie kapitału zakładowego; odpowiednio, według art. 310 § 2 k.s.h., uchwała walnego zgromadzenia może określać minimalną i maksymalną wartość podwyższenia. Jeśli akcje nowej emisji nie zostaną objęte na poziomie minimalnej wartości i nie zostaną należycie opłacone, uchwała o podwyższeniu kapitału zakładowego jest bezskuteczna.

Subskrypcja otwarta – skierowana jest do akcjonariuszy, którym nie służy prawo poboru oraz do osób trzecich. Zaoferowanie akcji nowej emisji następuje przez ogłoszenie, o którym mowa w art. 440 § 1 k.s.h.¹⁸ Subskrybenci, tak jak w omówionej wcześniej subskrypcji zamkniętej, będą składać zapisy na akcje według formuły art. 437 k.s.h. Wynik subskrypcji pozwoli spółce, zgodnie z art. 439 § 1 i 2 k.s.h., na przydział akcji (praw do akcji zdematerializowanych) albo doprowadzi do bezskuteczności podwyższenia kapitału zakładowego (art. 438 § 2 k.s.h.), co skutkować będzie obowiązkiem zwrotu przez spółkę dokonanych wpłat na akcje (art. 438 § 3 i 4 k.s.h.).

Zwykle podwyższenie kapitału zakładowego

Negatywną przesłankę podwyższenia kapitału zakładowego spółki akcyjnej ustanawia art. 431 § 3 k.s.h. Podwyższenie może być bowiem dokonane dopiero po całkowitym wpłaceniu co najmniej dziewięciu dziesiątych dotychczasowego kapitału zakładowego¹⁹. Ograniczenie to uzasadnione jest istnieniem źródeł finansowania – od dotychczasowych akcjonariuszy poprzez wniesienie przez nich wkładów na nieopłacony kapitał zakładowy. Mechanizm z art. 431 § 3 k.s.h. powinien wobec tego skłaniać założycieli spółki (jeśli chodzi o pokrycie kapitału pierwotnego) oraz wspólników spółki istniejącej do ustalania niezbyt odległego od zarejestrowania spółki (wpisu ostatniego podwyższenia kapitału) terminu do wnoszenia wkładów i pełnego pokrycia objętych przez akcjonariuszy akcji. Termin zbyt odległy udaremnia procedurę podwyższenia kapitału.

18 Stosowanie tego przepisu oraz ogłoszenia według art. 434 k.s.h. jest wyłączone co do subskrypcji akcji w ramach oferty publicznej objętej prospektem emisyjnym albo memorandum informacyjnym na podstawie przepisów ustawy z 2005 roku o ofercie publicznej i warunkach wprowadzania instrumentów finansowych do zorganizowanego systemu obrotu oraz o spółkach publicznych (tekst jednolity, Dz.U. 2018, poz. 512 z późn. zm.).

19 Tego ograniczenia nie stosuje się w przypadku łączenia spółek, gdy zwykle emisja nowych akcji i podwyższenie kapitału zakładowego spółki przejmującej służy zaspokojeniu wspólników spółki przejmowanej.

Zwołanie walnego zgromadzenia z zamiarem podwyższenia kapitału zakładowego następuje według reguł ogólnych uzupełnionych o wiele elementów dodatkowych ze względu na zmianę statutu. Ogłoszenie o zgromadzeniu, poza datą, godziną i miejscem, powinno zawierać szczegółowy porządek obrad (art. 402 § 2 zd. 1 k.s.h.). W porządku powinna być zapowiedź pozbawienia akcjonariuszy prawa poboru, jeśli zamiarem spółki jest skorzystanie z trybu subskrypcji prywatnej lub otwartej (art. 433 § 2 zd. 3 k.s.h.) oraz proponowany dzień prawa poboru nowych akcji (art. 432 § 3 k.s.h.). W ogłoszeniu należałoby również powołać obowiązujące dotychczas postanowienia statutu i treści projektów ich zmian poprzez podwyższenie kapitału zakładowego (art. 402 § 2 zd. 2 k.s.h.). Bardzo ważne jest, aby dokonać tego co najmniej na trzy tygodnie przed terminem walnego zgromadzenia (art. 402 § 1 k.s.h.).

Przebieg walnego zgromadzenia z porządkiem przewidującym podwyższenie kapitału zakładowego i uchwałę w sprawie wyłączenia (ograniczenia) prawa poboru musi zawierać przedstawienie opinii zarządu uzasadniającej powody ingerencji w prawo pierwszeństwa akcjonariuszy oraz przemawiający za tym interes samej spółki (art. 433 § 2 k.s.h.)²⁰. Uchwała walnego zgromadzenia pozbawiająca akcjonariuszy prawa poboru wymaga większości co najmniej czterech piątych głosów (art. 433 § 2 zd. 2 k.s.h.).

Złożona jest też, zgodnie z art. 432 § 1 k.s.h., treść samej uchwały o podwyższeniu kapitału zakładowego w drodze emisji nowych akcji. Powinna ona zawierać: 1) sumę, o jaką kapitał ma być podwyższony, 2) oznaczenie, czy akcje nowej emisji są na okaziciela czy imienne, 3) szczególne uprawnienia, jeżeli uchwała przewiduje przyznanie takich uprawnień akcjonariuszom nowej emisji, 4) cenę emisyjną nowych akcji lub upoważnienie zarządu albo rady nadzorczej do jej oznaczenia, 5) datę, od której nowe akcje mają uczestniczyć w dywidendzie, 6) terminy otwarcia i zamknięcia subskrypcji albo upoważnienie udzielone zarządowi lub radzie nadzorczej do określenia tych terminów, albo termin zawarcia przez spółkę umowy o objęciu akcji w trybie subskrypcji prywatnej, 7) przedmiot wkładów niepieniężnych i ich wycenę oraz osoby, które mają objąć akcje za takie wkłady, łącznie z podaniem liczby akcji, które mają przypaść każdej z nich, jeśli akcje mają być objęte za wkłady niepieniężne.

20 Warunki te nie muszą być spełnione, gdy przewiduje się subemisję dystrybucyjną akcji przez instytucję finansową i tzw. pośrednie prawo poboru (art. 433 § 3 pkt 1, § 4 i 5) oraz subemisję gwarancyjną (art. 433 § 3 pkt 2, § 4 i 5 k.s.h.); zob. bliżej A. Opalski, [w:] S. Sołtysiński (red.), *System prawa prywatnego. Prawo spółek kapitałowych*, t. 17 B, C.H. Beck, Warszawa 2010, s. 664 i n., M. Goszczyk, [w:] A. Opalski (red.), *op. cit.*, s. 930 i n.

Dodatkowo, uchwała powinna wskazywać także dzień, według którego określa się akcjonariuszy, którym przysługuje prawo poboru nowych akcji (dzień prawa poboru), jeżeli nie zostali oni tego prawa pozbawieni w całości (art. 432 § 2 zd. 1 k.s.h.)²¹. Przyjmuje się, że dzień prawa poboru nie może być ustalony na dzień przypadający przed dniem powzięcia uchwały o podwyższeniu kapitału zakładowego²².

Przygotowanie przez zarząd projektu uchwały poddanej pod głosowanie akcjonariuszom na walnym zgromadzeniu wymaga dobrego zaznajomienia się z aspektami ekonomicznymi i prawnymi podwyższenia kapitału zakładowego. Analizy przygotowawcze obejmują przecież nie tylko oczekiwaną wartość dokapitalizowania spółki, ale także rodzaj subskrypcji i związane z tym zależności z prawem poboru, prognozy co do postaci wkładów na pokrycie akcji nowej emisji²³ (gdyż wymaga się w uchwale wyraźnego wskazania możliwości wnoszenia wkładów niepieniężnych z określeniem ich przedmiotu), wyceny aportów²⁴ i kręgu osób obejmujących akcje aportowe. Kluczowym problemem podwyższenia kapitału zakładowego jest też cena emisyjna akcji. Prawo nie wymaga, by konkretna cena została oznaczona w uchwale walnego zgromadzenia; dozwolone jest wskazanie precyzyjnych podstaw do jej ustalenia przez zarząd lub radę nadzorczą np. poprzez określony algorytm²⁵, co powinno zostać wiarygodnie przedstawione akcjonariuszom.

Oczywiste jest natomiast, że akcje nowej emisji muszą mieć tę samą wartość nominalną, co dotychczas istniejące (chyba, że wykorzystuje się jednocześnie w jednej uchwale oba sposoby podwyższenia kapitału, a taki zabieg podnosi poziom wymaganej staranności opracowania zarówno strony merytorycznej, jak i redakcyjnej takiej uchwały). Praktyka ukształtowała też podanie w uchwale liczby akcji nowej emisji, choć art. 432 k.s.h. tego nie wymaga.

21 Dzień prawa poboru nie może być ustalony później niż z upływem trzech miesięcy, licząc od dnia powzięcia uchwały, a w przypadku spółki publicznej – sześciu miesięcy od dnia powzięcia uchwały (art. 432 § 2 zd. 2 k.s.h.).

22 M. Goszczyk, [w:] A. Opalski (red.), *op. cit.*, s. 901.

23 Co samo w sobie oznacza konieczność emisji akcji imiennych, gdyby przyjęto dopuszczalność wkładów niepieniężnych (art. 336 k.s.h.).

24 Przyjmuje się, że wartość aportu w uchwale nie może być wyższa od wartości godziwej tych wkładów; tak M. Goszczyk, [w:] A. Opalski (red.), *op. cit.*, s. 898.

25 W subskrypcji prywatnej lub otwartej możliwe jest wskazanie maksymalnej lub minimalnej ceny emisyjnej; takie rozwiązanie przewiduje też art. 432 § 4 k.s.h., gdy akcje nowej emisji są przedmiotem oferty publicznej objętej prospektem emisyjnym albo zatwierdzonym memorandum informacyjnym.

Omówiony wyżej art. 432 k.s.h. odnosi się także do uchwały o podwyższeniu kapitału zakładowego w drodze zwiększenia wartości nominalnej dotychczasowych akcji, choć postanowienia z art. 432 § 1 pkt 2–6 oraz § 2 nie znajdują zastosowania, skoro ten sposób podwyższenia zamyka się w kręgu akcjonariatu, co do zasady z dnia podejmowania uchwały. Poza sporem jest również fakt, że bez względu na wykorzystany sposób, każda uchwała o podwyższeniu kapitału zakładowego – jako zmieniająca statut – zapada kwalifikowaną większością trzech czwartych głosów (art. 415 § 1 w związku z art. 431 § 1 k.s.h.).

Jedną z postaci zwykłego podwyższenia kapitału dokonywanego w trybie zmiany statutu jest **podwyższenie kapitału zakładowego ze środków spółki**. Zakres regulacji takiego podwyższenia zawarty jest więc nie tylko w art. 442–443 k.s.h., ale także w wielu z wcześniej omówionych przepisach ogólnych. Cechy swoiste tego podwyższenia wyłączają jednak stosowanie przede wszystkim przepisów o subskrypcji akcji, stosowaniu prawa poboru według art. 433 k.s.h. czy niektórych wymogów treści uchwały walnego zgromadzenia. Istotą tego podwyższenia jest przeniesienie do kapitału zakładowego środków z innych elementów kapitału własnego spółki, czego następstwem jest bezwzględne „przydzielenie” akcjonariuszom akcji nowej emisji stosunkowo do dotychczas posiadanych bądź zwiększenie wartości nominalnej posiadanych przez nich akcji. Wykonuje się wobec tego operację wewnętrzną na kapitałach własnych spółki w kręgu akcjonariuszy.

Ustawowe przesłanki dopuszczalności podwyższenia kapitału ze środków spółki są następujące:

- 1) limitowane źródła środków możliwych do przeznaczenia na podwyższenie kapitału zakładowego; zgodnie z art. 442 § 1 k.s.h. mogą to być: 1) środki z kapitałów rezerwowych utworzonych z zysku, jeżeli mogą być przeznaczone na ten cel, 2) środki z kapitałów rezerwowych utworzonych według art. 457 § 2 jako kwoty uzyskane z obniżenia kapitału zakładowego²⁶, 3) środki z kapitałów rezerwowych utworzonych z zysku, które zgodnie ze statutem nie mogą być przeznaczone do podziału pomiędzy akcjonariuszy oraz 4) środki z kapitału zapasowego;
- 2) zysk wykazany w sprawozdaniu finansowym za ostatni rok obrotowy²⁷;

26 W literaturze podnosi się sprzeczność logiczną, bowiem w art. 457 § 2 zastrzega się, że ten kapitał rezerwowy może być wykorzystany wyłącznie na pokrycie strat, choć argumentuje się, że art. 442 § 1 pkt 2 k.s.h. jest normą *lex specialis* wobec tego przepisu.

27 W piśmiennictwie prawniczym przyjmuje się, że bez znaczenia jest w tym wypadku kwota zysku oraz to, że zysk wykazany w zatwierdzonym sprawozdaniu finansowym za poprzedni rok obrotowy walne zgromadzenie przeznaczyło do podziału pomiędzy

- 3) zatwierdzone przez walne zgromadzenie sprawozdanie finansowe za poprzedni rok obrotowy, do którego biegły rewident nie zgłosił istotnych zastrzeżeń dotyczących sytuacji finansowej spółki (art. 442 § 2 zd. 1 k.s.h.).

W art. 442 § 2 zd. 2 k.s.h. wskazano, jako przesłankę dodatkową, obowiązek sporządzenia i przedstawienia walnemu zgromadzeniu zbadanego przez biegłego rewidenta nowego bilansu i rachunku zysków i strat wraz z informacją dodatkową („nowe sprawozdanie”), jeśli ostatnie sprawozdanie finansowe zostało sporządzone na dzień bilansowy przypadający co najmniej na sześć miesięcy od dnia walnego zgromadzenia, na którym przewiduje się powzięcie uchwały o podwyższeniu kapitału zakładowego ze środków spółki. „Nowe sprawozdanie” obejmuje okres rozpoczynający się pierwszego dnia roku obrotowego, w którym ma być podjęta taka uchwała, ale nie obejmuje zestawienia zmian w kapitale (funduszu własnym) oraz rachunku przepływów pieniężnych, które w „zwykłym” sprawozdaniu wymagane jest przez art. 45 ust. 3 ustawy o rachunkowości. Jego celem jest bowiem umożliwienie akcjonariuszom oceny bieżącej sytuacji finansowej spółki, przed podjęciem przez nich decyzji co do omawianej drogi podwyższenia kapitału zakładowego.

Wskazane przesłanki muszą być spełnione kumulatywnie. W przeciwnym wypadku uchwała o podwyższeniu kapitału ze środków spółki, jako sprzeczna z ustawą, będzie podlegała zaskarżeniu na podstawie art. 425 k.s.h.²⁸

Nowe akcje, które zostaną przydzielone²⁹ akcjonariuszom na mocy uchwały walnego zgromadzenia, nie wymagają objęcia (art. 442 § 3 k.s.h.)³⁰. Wspólnicy nie składają oświadczeń o objęciu akcji gratisowych, które przysługują im z mocy uchwały o podwyższeniu kapitału zakładowego, odpowiednio do ich udziału w dotychczasowym kapitale zakładowym.

akcjonariuszy; zob. S. Sołtysiński, [w:] S. Sołtysiński i inni (red.), *Kodeks spółek handlowych. Tom III...*, s. 1686.

28 Sąd rejestrowy bada, czy dołączone do wniosku dokumenty są zgodne pod względem formy i treści z przepisami prawa (art. 23 ust. 1 KRS) i na tej podstawie mógłby odmówić wpisu do rejestru zmiany statutu z podwyższeniem kapitału zakładowego, gdyby uchwała naruszała przesłanki z art. 442 k.s.h. Problem zakresu kognicji sądu rejestrowego jest jednak sporny w doktrynie i orzecznictwie, zwłaszcza po uchwale składu 7 sędziów Sądu Najwyższego z 18 września 2013 roku, III CZP 13/13, OSNC 2014, nr 3, poz. 23.

29 Bardziej właściwy byłby zwrot „przypisane”, gdyż podwyższenie kapitału ze środków spółki następuje poza modelem subskrypcji akcji i ich przydziałem przez spółkę.

30 Wyjątek przewiduje art. 443 § 2 pkt 1, gdy podwyższenie jest realizowane tylko z częściowym sfinansowaniem („pokryciem”) ze środków spółki; takie akcje wymagają objęcia i muszą być opłacone przez akcjonariusza w zakresie powstałej różnicy.

Ta reguła wyłącza osoby trzecie z kręgu uprawnionych do akcji gratisowych³¹. Przyjmuje się też, że istota omawianego podwyższenia i akcji gratisowych przesądza o tym, że ich cena emisyjna nie może być wyższa od wartości nominalnej³².

Szczególną sytuację regulują art. 443 § 2 i 3 k.s.h. Może się bowiem zdarzyć, że wartość środków własnych przeznaczonych na kapitał zakładowy nie będzie równo podzielona w stosunku do ilości akcji już istniejących i akcjonariuszom miałyby przypaść ułamkowe części akcji. W takim przypadku zgromadzenie może podjąć uchwałę o obowiązku dopłat za wyemitowane „akcje dodatkowe” nie pokryte ze środków spółki (art. 443 § 2 pkt 1 k.s.h.) albo uchwałę o wypłacie akcjonariuszom stosownych kwot stanowiących różnicę między wartością przysługujących im, lecz nieobjętych, części ułamkowych akcji (art. 443 § 2 pkt 2 k.s.h.), co mogłoby nastąpić jednak dopiero po zarejestrowaniu podwyższenia³³.

Jeżeli sposobem podwyższenia kapitału zakładowego ze środków spółki jest zwiększenie wartości nominalnej akcji, zarząd ma obowiązek wezwania akcjonariuszy do złożenia w spółce dokumentów akcji w celu ich aktualizacji lub wymiany (art. 443 § 4 k.s.h.). Wezwanie powinno nastąpić w drodze ogłoszenia lub listu poleconego (art. 358 k.s.h.) w terminie jednego miesiąca od dnia zarejestrowania podwyższenia kapitału zakładowego.

Odrębnym sposobem podwyższenia kapitału zakładowego jest jego **podwyższenie w granicach kapitału docelowego**. Ustawodawca stworzył spółkom akcyjnym możliwość skorzystania z przyspieszonej procedury podwyższenia kapitału zakładowego. Obwarowane to jednak zostało wieloma warunkami zawartymi w art. 444–447¹ k.s.h. (z odpowiednim odesłaniem, na podstawie art. 453 § 1 k.s.h., do rozdziału 4 o zmianie statutu spółki akcyjnej i zwykłym podwyższeniu kapitału). Przyznanie zarządowi kompetencji do reformowania kapitału zakładowego bez konieczności zwoływania walnego zgromadzenia jest przecież odstępstwem od historycznie ugruntowanego postrzegania cechy właścicielskiej tej postaci kapitału własnego spółki. Uzasadnia się to oszczędnością kosztów zwołania i odbycia walnego zgromadzenia, możliwością szybszego

31 Nie wyłącza jednak samej spółki z tytułu posiadania akcji własnych.

32 Tak np. W. Popiołek, [w:] J. Strzępka (red.), *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, C.H. Beck, Warszawa 2013, s. 1054.

33 Z ułamkowymi częściami akcji powstaje wiele problemów (np. co do wykonywania uprawnień) diskutowanych w literaturze prawniczej wobec niejasnej regulacji kodeksu spółek handlowych.

reagowania na zmiany koniunktury na rynku, czy też zmniejszeniem ryzyka zaskarżenia uchwały walnego zgromadzenia³⁴.

Źródłem upoważnienia zarządu do podwyższenia kapitału zakładowego jest postanowienie statutu. Może ono wynikać z jego pierwotnej wersji bądź zostać do niego włączone w trybie zmiany. Treść zastrzeżenia powinna zawierać co najmniej:

- 1) postanowienie o przyznaniu zarządowi takiej kompetencji,
- 2) wskazanie kwoty kapitału docelowego (tj. maksymalnej kwoty, o którą kapitał może być podwyższony uchwałą zarządu) oraz
- 3) oznaczenie okresu, w ciągu którego zarząd może z upoważnienia skorzystać.

Upoważnienie zarządu ma charakter terminowy i nie może być udzielone na czas dłuższy, niż trzy lata (art. 441 § 1 zd. 1 k.s.h.). Dozwolone jest przedłużanie upoważnienia na kolejne okresy, nie dłuższe jednak niż trzy lata (art. 441 § 2 k.s.h.). Kolejne przedłużenia wymagają jednak zmiany statutu. Maksymalny okres upoważnienia wynosi trzy lata i liczony jest od dnia jego udzielenia, czyli od dnia zarejestrowania spółki, gdy wprowadzono je już do pierwotnej treści statutu bądź od dnia zarejestrowania zmiany statutu, gdy upoważnienie jest udzielane zarządowi spółki już istniejącej. Okres trwania upoważnienia może być oznaczony przedziałem czasu (np. dwa lata i sześć miesięcy od dnia wpisu do rejestru) bądź przez wskazanie jego daty końcowej.

Kapitał docelowy nie jest kategorią tożsamą z kapitałem zakładowym. Statut powinien oznaczać kapitał docelowy jako kwotową górną granicę, w ramach której zarząd może realizować przyznaną mu kompetencję. Kwota ta odpowiada więc łącznej wartości nominalnej akcji, które mogą być wyemitowane na podstawie uchwały zarządu³⁵. Słusznie podnosi się uwagi krytyczne do innych sposobów określenia kapitału docelowego (np. poprzez wskazanie ułamka lub procentu kapitału zakładowego), co mogłoby wprowadzać inwestorów w błąd co do rzeczywistej treści upoważnienia zarządu³⁶. Do rejestru w odrębną pozycję zostanie wpisana zresztą kwotowa wartość kapitału docelowego (art. 38 pkt 9

34 Tak np. S. Sołtysiński, [w:] S. Sołtysiński i inni (red.), *Kodeks spółek handlowych. Tom III...*, s. 1524; M. Romanowski, [w:] S. Sołtysiński (red.), *System prawa prywatnego. Prawo spółek kapitałowych*, t. 17 B, C.H. Beck, Warszawa 2010, s. 730–731; A. Kidyba, *Kodeks spółek handlowych. Tom II...*, s. 905–906.

35 S. Sołtysiński, [w:] S. Sołtysiński i inni (red.), *Kodeks spółek handlowych. Tom III...*, s. 1525; M. Goszczyk, [w:] A. Opalski (red.), *op. cit.*, s. 1059.

36 Por. np. M. Rodzyńkiewicz, *Komentarz KSH*, LexisNexis, Warszawa 2007, s. 797; w doktrynie zaczyna jednak przeważać pogląd aprobujący ułamkowe określenie wartości kapitału docelowego, zob. M. Romanowski, [w:] S. Sołtysiński (red.), *op. cit.*, s. 737 i n.; W. Popiołek, [w:] J. Strzępka (red.), *op. cit.*, s. 1010.

lit. b KRS). Pozwala to też na łatwą kontrolę i sprawdzenie czy upoważnienie statutowe dla zarządu jest zgodne z art. 444 § 3 k.s.h., który stanowi, że wysokość kapitału docelowego nie może przekraczać trzech czwartych kapitału zakładowego na dzień udzielenia upoważnienia.

Zarząd, w zależności od potrzeb spółki, może wykonać przyznaną statutową kompetencję jednorazowo lub kilkakrotnie, ale w granicach udzielonego upoważnienia. Niedopuszczalne jest wobec tego ograniczanie zarządu uchwałą walnego zgromadzenia co do liczby i terminów sukcesywnych podwyższeń czy wartości kolejnych transz³⁷. Zarząd decyduje swobodnie o wszystkich sprawach związanych z podwyższeniem kapitału zakładowego (art. 446 § 1 zd. 2 k.s.h.) i nie ma obowiązku zawiadamiać akcjonariuszy o zamiarze podjęcia takiej uchwały.

Uchwała zarządu podjęta w granicach statutowego upoważnienia zastępuje uchwałę walnego zgromadzenia o podwyższeniu kapitału zakładowego (art. 446 § 1 zd. 1 k.s.h.) i wymaga formy aktu notarialnego (art. 446 § 3 k.s.h.). Treść uchwały powinna odpowiadać warunkom przewidzianym dla uchwały trybu zwykłego podwyższenia przez walne zgromadzenie. Trzeba też uwzględnić normy szczególne przede wszystkim zawarte w art. 444 k.s.h. Wyłączono w nich możliwość wydawania przez zarząd akcji uprzywilejowanych lub przyznawania akcjonariuszom uprawnień osobistych (art. 444 § 6 k.s.h.). Zarząd nie może też dokonać podwyższenia kapitału zakładowego ze środków własnych spółki (art. 444 § 5 k.s.h.). Zasadą jest, że akcje emitowane w granicach kapitału docelowego mogą być wydawane przez zarząd w zamian za wkłady pieniężne (art. 444 § 4 k.s.h.). Gdyby statut przewidywał dla zarządu upoważnienie do emisji akcji aportowych³⁸, to wymagać to będzie dodatkowo zgody rady nadzorczej (art. 446 § 2 k.s.h.). Ten sam przepis ustanawia przesłankę zgody rady także co do ustalenia przez zarząd ceny emisyjnej akcji. W obu przypadkach zgoda rady nie może mieć charakteru blankietowego i powinna odnosić się do konkretnego wykonania przez zarząd upoważnienia do podwyższenia kapitału zakładowego w granicach kapitału docelowego. Zgoda rady powinna mieć, jak się wydaje, charakter uprzedni względem uchwały zarządu.

37 S. Sołtysiński, [w:] S. Sołtysiński i inni (red.), *Kodeks spółek handlowych. Tom III...*, s. 1526.

38 Dodany art. 447¹ k.s.h. jest skorelowany z art. 312¹ k.s.h. co do odstąpienia od badania sprawozdania zarządu spółki przez biegłego rewidenta także w przypadku podwyższenia kapitału zakładowego w granicach kapitału docelowego; wprowadza się jednak dla tej sytuacji obowiązek publikacji dwóch odrębnych ogłoszeń: przed wniesieniem wkładów niepieniężnych ogłoszenie o odstąpieniu od ich badania, a po wniesieniu wkładów ogłoszenie stwierdzające brak nadzwyczajnych bądź nowych okoliczności wpływających na wycenę wkładów niepieniężnych.

Szczególne zasady z art. 447 k.s.h. dotyczą ingerencji w prawo poboru akcjonariuszy względem akcji emitowanych przez zarząd w granicach kapitału docelowego. Samo statutowe upoważnienie zarządu do podwyższenia kapitału zakładowego nie może przewidywać, że akcjonariusze są pozbawieni prawa poboru³⁹. Pozbawienie prawa poboru tych akcji może nastąpić na podstawie odrębnej uchwały walnego zgromadzenia podjętej zgodnie z art. 433 § 2 k.s.h. bądź na podstawie uchwały zarządu spółki za zgodą rady nadzorczej, o ile statut przyznaje zarządowi kompetencję do pozbawienia prawa poboru akcji w całości lub w części.

Odrębnego omówienia wymaga kompetencja zarządu, by w granicach kapitału docelowego nastąpiła emisja warrantów subskrypcyjnych uprawniających do złożenia zapisów na akcje emitowane na podstawie uchwały zarządu o podwyższeniu kapitału zakładowego (art. 444 § 7 k.s.h.)⁴⁰.

Najkrócej rzecz ujmując, warrant jest szczególnym rodzajem pochodnego papieru wartościowego, którego wystawcą może być spółka akcyjna lub komandytowo-akcyjna. Uprawniony z warrantu ma prawo nabyć od jego wystawcy akcje przyszłych emisji po z góry ustalonej cenie w określonym czasie⁴¹. Warrant może być papierem wartościowym imiennym lub na okaziciela. W jego treść wpisane jest prawo poboru (objęcia) akcji emitowanych przez jego wystawcę. To oznacza, że wykonanie przez spółkę obowiązków wobec posiadaczy warrantów może wymagać wyłączenia prawa poboru akcji nowej emisji dotychczasowym akcjonariuszom. Ale dotychczasowym akcjonariuszom służy prawo poboru warrantów subskrypcyjnych, którego mogą być pozbawieni uchwałą walnego zgromadzenia podjętą w interesie spółki większością co najmniej czterech piątych głosów (art. 433 § 2 k.s.h.). Statutowe upoważnienie zarządu do emisji warrantów może także zawierać upoważnienie zarządu do pozbawienia akcjonariuszy prawa poboru tych warrantów za zgodą rady nadzorczej (art. 447 § 1 w związku z art. 444 § 7 k.s.h.).

Na gruncie art. 444 § 7 k.s.h. akcentuje się, że jest to dodatkowa, rozszerzona kompetencja zarządu upoważnionego do podwyższenia kapitału zakładowego w granicach kapitału docelowego. Sam przepis jest *lex specialis* do art. 393 pkt 6 k.s.h., w którym emisja warrantów subskrypcyjnych oraz obligacji zamiennych lub z prawem pierwszeństwa jest kompetencją

39 Por. M. Romanowski, [w:] S. Sołtysiński (red.), *op. cit.*, s. 756; M. Goszczyk, [w:] A. Opalski (red.), *op. cit.*, s. 1094.

40 Przepis został dodany przez nowelę z 2003 roku.

41 M. Romanowski, [w:] S. Sołtysiński (red.), *op. cit.*, s. 792 i n.; A. Jakubiec, [w:] W.J. Katner (red.), *Wielka encyklopedia prawa. Tom XIV. Prawo handlowe*, Fundacja „Ubi societas, ibi ius”, Warszawa 2018, s. 352.

walnego zgromadzenia, który ją realizuje w trybie warunkowego podwyższenia kapitału zakładowego.

Ostatnim sposobem wzrostu wartości kapitału zakładowego spółki akcyjnej jest **warunkowe podwyższenie kapitału zakładowego**. Jego cechą jest cel, który realizuje spółka poprzez podwyższenie. Nie jest dopuszczalne, by warunkowe podwyższenie mogło naruszyć zamknięty katalog okoliczności wskazanych w art. 448 § 2 k.s.h. Przepis stanowi, że uchwała o warunkowym podwyższeniu kapitału zakładowego może być powzięta w celu:

- 1) przyznania praw do objęcia akcji przez obligatariuszy obligacji zamiennych lub obligacji z prawem pierwszeństwa albo
- 2) przyznania praw do objęcia akcji pracownikom, członkom zarządu lub rady nadzorczej w zamian za wkłady niepieniężne, stanowiące wierzytelności, jakie przysługują im z tytułu nabytych uprawnień do udziału w zysku spółki lub spółki zależnej, albo
- 3) przyznania praw do objęcia akcji przez posiadaczy warrantów subskrypcyjnych, o których mowa w art. 453 § 2⁴².

Postuluje się, by jedna uchwała o warunkowym podwyższeniu kapitału zakładowego realizowała wyłącznie jeden z trzech celów wskazanych w ustawie, skoro redakcja cytowanego przepisu posługuje się alternatywą rozłączną⁴³. Ten punkt widzenia oceniono jednak jako funkcjonalnie i gospodarczo niezasadny⁴⁴. Prawdłowo zredagowana jedna uchwała może określać odrębnie warunki objęcia akcji emitowanych w ramach realizacji poszczególnych celów (np. dla zaspokojenia obligatariuszy obligacji zamiennych i posiadaczy warrantów subskrypcyjnych), przy czym uchwała musi też wtedy wskazywać odrębnie wartość nominalną podwyższenia dokonywanego w poszczególnych celach i łączną wartość nominalną warunkowego podwyższenia kapitału zakładowego. Wartość nominalna warunkowego podwyższenia kapitału zakładowego nie może jednak przekraczać dwukrotności kapitału zakładowego z chwili podejmowania uchwały (art. 448 § 3 k.s.h.). Nawet gdyby na jednym walnym zgromadzeniu podjęto więcej niż jedną uchwałę o warunkowym podwyższeniu kapitału zakładowego, łączna wartość podwyższenia nie może przekroczyć

42 Do emisji warrantów subskrypcyjnych stosuje się przepisy art. 447 k.s.h. regulującego zasady ograniczenia lub wyłączenia prawa poboru w razie podwyższenia kapitału zakładowego w granicach kapitału docelowego, co zostało już wskazane wcześniej.

43 S. Sołtysiński, [w:] S. Sołtysiński i inni (red.), *Kodeks spółek handlowych. Tom III...*, s. 1566; nie jest natomiast wyłączone, zdaniem autora, podjęcie na tym samym zgromadzeniu dwóch uchwał, z których każda zrealizuje inny cel warunkowego podwyższenia.

44 O dopuszczalności objęcia jedną uchwałą więcej niż jednego celu warunkowego podwyższenia zob. np. M. Romanowski, [w:] S. Sołtysiński (red.), *op. cit.*, s. 788; M. Goszczyk, [w:] A. Opalski (red.), *op. cit.*, s. 1142–1143.

limitu ustawowego. Wartość definitywna podwyższenia będzie znana dopiero wtedy, gdy dojdzie do objęcia akcji przez uprawnionych z obligacji zamiennych, warrantów subskrypcyjnych czy konwertujących swoje wierzytelności np. pracowników lub członków zarządu spółki akcyjnej.

Złożona konstrukcja warunkowego podwyższenia kapitału zakładowego skłania do prześledzenia etapów ustawowego procedowania tego podwyższenia:

1. Podjęcie uchwały o warunkowym podwyższeniu kapitału zakładowego.
2. Wpis do rejestru warunkowego podwyższenia.
3. Wykonanie przez osoby uprawnione prawa do objęcia akcji w kapitale warunkowym.
4. Wydanie dokumentów akcji przez spółkę.
5. Zgłoszenie do rejestru definitywnego podwyższenia kapitału zakładowego⁴⁵.

Ad 1. Wyłączna kompetencja do warunkowego podwyższenia kapitału zakładowego przynależy walnemu zgromadzeniu akcjonariuszy (art. 448 § 1 k.s.h.) i nie może być statutowo delegowana do innego organu. W zakresie strony formalno-prawnej art. 449 § 1 zd. 1 k.s.h. odsyła wprost do przepisów art. 445 k.s.h. Oznacza to, że uchwała musi być podjęta większością trzech czwartych głosów przy obecności akcjonariuszy reprezentujących co najmniej połowę kapitału zakładowego, a w odniesieniu do spółki publicznej co najmniej jedną trzecią kapitału zakładowego oraz wymaga umotywowania (art. 445 § 1 k.s.h.). Przyjmuje się, że uzasadnienie powinno być wkomponowane w zaprotokołowaną treść uchwały, ale na tyle konkretnie, by ułatwić sądowi kontrolę zasadności ewentualnego zaskarżenia uchwały na podstawie art. 422 k.s.h.⁴⁶

45 W literaturze podaje się mniej lub bardziej uszczegółowione etapy postępowania w przedmiocie warunkowego podwyższenia kapitału zakładowego; zob. przykładowo: M. Romanowski, [w:] S. Sołtysiński (red.), *op. cit.*, s. 781 wyodrębniający cztery etapy główne; M. Goszczyk, [w:] A. Opalski (red.), *op. cit.*, s. 1105–1106 budujący klasyfikację siedmiu czynności podstawowych w ramach tej procedury; ocena z punktu widzenia rachunkowości wydaje się możliwa przy prezentacji pięciu etapów.

46 Por. np. S. Sołtysiński, M. Mataczyński, *op. cit.*, s. 1534–1535; M. Romanowski, [w:] S. Sołtysiński (red.), *op. cit.*, s. 746–747 i 794–795; M. Goszczyk, [w:] A. Opalski (red.), *op. cit.*, s. 1080–1081 i 1129–1130; zapatrywanie odnoszące się do uchwały w sprawie zmiany statutu przewidującej upoważnienie zarządu do podwyższenia kapitału zakładowego w granicach kapitału docelowego przeniesione wprost do art. 449 nie wydaje się, na pierwszy rzut oka, zasadne ze względu na konieczność wskazania w uchwale celu warunkowego podwyższenia kapitału zakładowego; słusznie jednak M. Romanowski akcentuje, że konkretyzacja interesu spółki w uzasadnieniu uchwały w wyborze warunkowego trybu podwyższenia kapitału zakłado-

Uchwała w sprawie warunkowego podwyższenia kapitału zakładowego powinna określać, zgodnie z art. 449 § 1 zd. 2 k.s.h., w szczególności:

- 1) wartość nominalną warunkowego podwyższenia kapitału zakładowego;
- 2) cel warunkowego podwyższenia kapitału zakładowego;
- 3) termin wykonania prawa objęcia akcji;
- 4) określenie grona osób uprawnionych do objęcia akcji.

Poza wskazanymi elementami swoistymi dla analizowanego trybu podwyższenia kapitału zakładowego uchwała walnego zgromadzenia powinna też spełniać wymogi przewidziane dla uchwał o zwykłym podwyższeniu poprzez odesłanie z art. 453 k.s.h., co zostało omówione wcześniej.

Sporne pozostaje, czy emisja akcji w ramach warunkowego podwyższenia kapitału zakładowego jest *ex lege* samoistną podstawą wyłączenia prawa poboru tych akcji przez dotychczasowych akcjonariuszy, czy też ten tryb podwyższenia wymaga podjęcia także uchwały o pozbawieniu akcjonariuszy prawa poboru. Argumentacja bazująca na istocie warunkowego podwyższenia kapitału zakładowego prowadzi do konkluzji, że akcje w ramach tej emisji obejmowane są wyłącznie przez osoby, którym przyznano prawa do ich objęcia z kręgu uprawnionych w ramach realizacji celu z art. 448 § 2 k.s.h.⁴⁷ W opozycji do tego zapatrywania pozostaje pogląd, że uchwałą walnego zgromadzenia w sprawie kapitału warunkowego bądź odrębną uchwałą musi zostać wyłączone prawo poboru według reguł art. 433 k.s.h.⁴⁸

Treść uchwały warunkowego podwyższenia kapitału zakładowego powinna też określać, w zależności od okoliczności, cenę emisyjną akcji oraz datę, od której nowe akcje będą uczestniczyć w dywidendzie. W uchwale, odpowiednio stosując art. 432 § 1 k.s.h., wystąpią też postanowienia o rodzajach emitowanych akcji (imiennie czy na okaziciela), przyznanych uprawnieniach szczególnych czy wnoszeniu wkładów niepieniężnych. Ten ostatni element ma jednak uwarunkowania szczególne. Przede wszystkim, do wkładów wnoszonych przez obligatariuszy obligacji zamiennych nie stosuje się przepisów dotyczących wkładów niepieniężnych (art. 449 § 2 k.s.h.), co jednak przecież nie oznacza, że wierzytelność obligatariusza

wego i odjęcia prawa poboru akcji dotychczasowym akcjonariuszom jest koniecznym instrumentem ochrony praw mniejszości (wraz z wymogiem *quorum* i kwalifikowanej większości głosów).

47 Np. M. Goszczyk, [w:] A. Opalski (red.), *op. cit.*, s. 1128 i n.; szerszy wywód M. Romanowskiego, [w:] S. Sołtysiński (red.), *op. cit.*, s. 803–814 kończy jednak postulat *de lege ferenda*, aby „ustawodawca wyraźnie rozstrzygnął, że podjęcie uchwały o warunkowym podwyższeniu kapitału zakładowego wyłącza ustawowe prawo poboru nowych akcji w warunkowym podwyższeniu kapitału zakładowego”.

48 S. Sołtysiński, T. Sójka, [w:] *Komentarz KSH*, t. 3, C.H. Beck, Warszawa 2013, s. 1561; W. Popiołek, [w:] J. Strzępka (red.), *op. cit.*, s. 1299.

z tych obligacji straci swój aportowy charakter⁴⁹. Celem ustawodawcy było w tej sytuacji tylko uproszczenie procedury i wyłączenie obowiązku poddania sprawozdania badaniu przez biegłego rewidenta. Wyłączenie z art. 449 § 2 k.s.h. nie obejmuje pozostałych wypadków, gdy akcje będą obejmowane za wkłady niepieniężne (np. przez pracowników, członków zarządu lub rady nadzorczej) a uchwała powinna określać przedmiot tych wkładów i ich wycenę oraz osoby, które mają objąć akcje w zamian za takie wkłady oraz liczbę akcji im przypadających (art. 432 § 1 pkt 7 k.s.h.). Jeżeli uchwała o warunkowym podwyższeniu kapitału zakładowego przewiduje obejmowanie akcji w zamian za wkłady niepieniężne, powinny być one poddane badaniu przez biegłego rewidenta (art. 449 § 3 k.s.h.). Uzupełniająco należy dodać, że objęcie akcji pokrywanych wkładem pieniężnym może nastąpić tylko wobec obligatariuszy z prawem pierwszeństwa lub posiadaczy warrantów subskrypcyjnych. Dopuszczalne jest też obejmowanie przez tych uprawnionych akcji z warunkowego podwyższenia także w zamian za wkłady aportowe⁵⁰.

Uchwała o warunkowym podwyższeniu kapitału zakładowego powinna być podjęta większością trzech czwartych głosów przy obecności akcjonariuszy reprezentujących co najmniej połowę kapitału zakładowego, a w odniesieniu do spółki publicznej, co najmniej jedną trzecią kapitału zakładowego (art. 445 § 1 w związku z odesłaniem z art. 449 § 1 k.s.h.)⁵¹.

Ad 2. Warunkowe podwyższenie kapitału zakładowego zarząd zgłasza do sądu rejestrowego (art. 450 § 1 k.s.h.). Sporna w literaturze jest kwestia terminu tego zgłoszenia. Według jednego ujęcia termin siedmiodniowy od dnia podjęcia uchwały przez walne zgromadzenie wywodzi się z art. 22 ustawy o KRS⁵². Szersze grono zwolenników zyskało w ostatnich latach stanowisko uznające termin sześciomiesięczny do złożenia wniosku o wpis, liczony od dnia powzięcia uchwały o warunkowym

49 Nie jest to pogląd powszechnie aprobowany w literaturze; wątpliwości co do niepieniężnego charakteru wkładu w przypadku zamiany obligacji na akcje podnosi przede wszystkim W. Popiołek, [w:] J. Strzępka (red.), *op. cit.*, s. 1297–1298.

50 W. Popiołek, [w:] J. Strzępka (red.), *op. cit.*, s. 1088; A. Kidyba, *Kodeks spółek handlowych. Tom II...*, s. 935; M. Romanowski, [w:] S. Sołtysiński (red.), *op. cit.*, s. 799.

51 Obniżony próg *quorum* do jednej trzeciej kapitału zakładowego występuje, zgodnie z art. 445 § 2 k.s.h., na kolejnym walnym zgromadzeniu zwołanym w celu powzięcia uchwały o docelowym/warunkowym podwyższeniu kapitału, gdy pierwsze walne zgromadzenie nie odbyło się z powodu braku *quorum* z § 1.

52 M. Romanowski, [w:] S. Sołtysiński (red.), *op. cit.*, s. 824; W. Popiołek, *Zgłoszenie wniosku w wpis uchwały o warunkowym podwyższeniu kapitału zakładowego*, „Przełęcz Prawa Handlowego” 2013, nr 11, s. 7.

podwyższeniu kapitału zakładowego⁵³, choć dostrzega się, że jest on nadmiernie długi i postuluje *de lege ferenda* jego skrócenie o połowę. Źródłem tych rozbieżności jest mało czytelne odesłanie do zwykłego trybu podwyższenia kapitału zakładowego (w art. 453 § 1 i 454 k.s.h.) oraz, przede wszystkim, charakter samej uchwały o warunkowym podwyższeniu. Chodzi o to, czy mamy do czynienia z uchwałą zmieniającą statut spółki akcyjnej, skoro definitywna wartość podwyższenia kapitału zakładowego nie jest znana na moment wpisu do rejestru uchwały o warunkowym podwyższeniu. Definitywną wartość podwyższenia poznaje się przecież dopiero wtedy, gdy uprawnieni z art. 448 § 2 k.s.h. do objęcia nowych akcji złożą swoje oświadczenia, czyli gdy ziści się warunek, dla którego uchwałę o podwyższeniu kapitału zakładowego podjęto. Nie wnikając w spory natury dogmatycznej przyjąć należy, że wpis do rejestru uchwały zgłoszonej na podstawie art. 450 k.s.h. ma charakter konstytutywny; jest wpisem zmieniającym statut spółki ujawniającym nominalną wartość warunkowego podwyższenia⁵⁴. Dopiero po jego dokonaniu możliwe będzie przejście do kolejnego etapu złożonego procedowania analizowanego warunkowego trybu podwyższenia kapitału zakładowego⁵⁵.

Ad 3. Zgodnie z art. 451 § 1 k.s.h. osoby uprawnione do objęcia akcji, określone w uchwale walnego zgromadzenia, obejmują akcje w warunkowo podwyższonym kapitale zakładowym w drodze pisemnego oświadczenia na formularzach przygotowanych przez spółkę, do których stosuje się odpowiednio przepisy art. 437 k.s.h.⁵⁶ Nie mają natomiast zastosowania inne przepisy dotyczące subskrypcji akcji w ramach zwykłego podwyższenia kapitału zakładowego (np. o rodzajach subskrypcji)⁵⁷. Termin wykonania prawa objęcia akcji powinien być określony w uchwale o warunkowym podwyższeniu kapitału zakładowego (art. 449 § 1 pkt 3 k.s.h.) i może być oznaczony, według decyzji walnego zgromadzenia,

53 Zob. M. Goszczyk, [w:] A. Opalski (red.), *op. cit.*, s. 1152–1154; A. Kidyba, *Kodeks spółek handlowych. Tom II...*, s. 937; S. Sołtysiński, [w:] S. Sołtysiński i inni (red.), *Kodeks spółek handlowych. Tom III...*, s. 1741.

54 Deklaratoryjny charakter wpisu przyjmuje A. Kidyba, [w:] *Kodeks spółek handlowych. Tom II...*, s. 937.

55 Uchwała o warunkowym podwyższeniu kapitału zakładowego powinna zostać ogłoszona przez zarząd w Monitorze Sądowym i Gospodarczym najpóźniej w terminie sześciu tygodni od dnia wpisu do rejestru warunkowego podwyższenia kapitału zakładowego (art. 450 § 2 k.s.h.); przyjmuje się, że brak ogłoszenia nie wywołuje jednak ani nieważności uchwały o warunkowym podwyższeniu kapitału ani żadnych negatywnych skutków dla uprawnionych do objęcia akcji czy wierzycieli spółki.

56 W art. 437 k.s.h. regulowana jest forma i treść zapisów na akcje.

57 Analiza porównawcza kapitału warunkowego z rodzajami subskrypcji w trybie zwykłego podwyższenia kapitału zakładowego zob. M. Romanowski, [w:] S. Sołtysiński (red.), *op. cit.*, s. 817–823.

jako termin jednorazowy, okresowy lub ciągły w zależności od celu warunkowego podwyższenia⁵⁸.

Objęte akcje wymagają pokrycia. Wkłady na akcje emitowane w trybie warunkowego podwyższenia mogą być wnoszone zarówno przed, jak i po złożeniu oświadczenia o ich objęciu⁵⁹. W ujęciu teoretycznym spółka ma roszczenie o wypełnienie obowiązku wniesienia wkładu, by móc zrealizować kolejny etap procedury warunkowego podwyższenia kapitału zakładowego. Dokumenty akcji mogą być bowiem wydane tylko tym akcjonariuszom, którzy wnieśli w pełni wkłady (art. 451 § 3 k.s.h.). Spółka powinna zatem powstrzymać się z ich wydaniem tym, którzy obowiązku ich pokrycia nie wykonali.

Ad 4. Po zarejestrowaniu warunkowego podwyższenia kapitału zakładowego zarząd wyda uprawnionym, którzy złożyli ważne oświadczenia o objęciu akcji i wnieśli wkłady, dokumenty akcji (art. 451 § 2 zd. 1 k.s.h.). W przypadku akcji zdematerializowanych spółki publicznej za wydanie dokumentów akcji uważa się zapisanie ich na rachunku papierów wartościowych lub rachunku zbiorczym, zgodnie z przepisami o obrocie instrumentami finansowymi (art. 451 § 2 zd. 2 k.s.h.).

Problematyczny jest termin, w którym spółka powinna zrealizować obowiązek z art. 451 § 2 k.s.h. wobec braku jego oznaczenia przez przepisy o warunkowym podwyższeniu kapitału zakładowego. Według pierwszego poglądu dokumenty akcji powinny być wydane niezwłocznie po wezwaniu spółki przez akcjonariusza⁶⁰. Argumentacja w tym wypadku budowana jest na wymaganiu co do terminu spełnienia świadczenia z art. 455 k.c. Przepis ten stanowi, że jeżeli termin spełnienia świadczenia nie jest oznaczony ani nie wynika z właściwości zobowiązania, świadczenie powinno być spełnione niezwłocznie po wezwaniu dłużnika do wykonania. Drugie zapatrywanie opowiada się za obowiązkiem wydania przez zarząd dokumentów akcji w terminie tygodnia od dnia zgłoszenia roszczenia o wydanie przez akcjonariusza, czyli według reguły ogólnej art. 328 § 5 k.s.h. (podwójne odesłanie z art. 453 k.s.h. w związku z art. 431 § 7 k.s.h.)⁶¹.

Wcześniej wskazano, że dokumenty akcji mogą być wydane tylko tym akcjonariuszom, którzy wnieśli w pełni wkłady (art. 451 § 3 k.s.h.). Jednocześnie postanowiono, że w tej sytuacji nie stosuje się przepisów

58 Ograniczenie co do terminu wykonania prawa objęcia akcji dotyczy uprawnionych z warrantu subskrypcyjnego, który nie może być dłuższy niż 10 lat (art. 453 § 3 pkt 4 k.s.h.).

59 S. Sołtysiński, T. Sójka, *op. cit.*, s. 1745; M. Goszczyk, [w:] A. Opalski (red.), *op. cit.*, s. 1167.

60 Tak przykładowo: S. Sołtysiński, T. Sójka, *op. cit.*, s. 1745–1746; W. Popiołek, [w:] J. Strzępka (red.), *op. cit.*, s. 1075.

61 Zob. M. Romanowski, [w:] S. Sołtysiński (red.), *op. cit.*, s. 837–838; M. Goszczyk, [w:] A. Opalski (red.), *op. cit.*, s. 1168–1169.

art. 309 § 3 i 4 k.s.h., pozwalających na złagodzenie zasady pełnego pokrycia kapitału zakładowego przed zarejestrowaniem spółki. Nie ma natomiast przepisu wyłączającego stosowanie art. 336 § 2 k.s.h. Jest wobec tego wątpliwość, czy dokumenty akcji w ramach warunkowego podwyższenia kapitału zakładowego należne w zamian za wkłady niepieniężne powinny być zatrzymane w spółce do dnia zatwierdzenia przez najbliższe zwyczajne walne zgromadzenie sprawozdania finansowego za rok obrotowy, w którym nastąpiło pokrycie tych akcji. W literaturze przedmiotu zgodnie przyjmuje się postulat *de lege ferenda*, by obowiązek wydania dokumentów akcji aportowych został zniesiony jako przesłanka definitywnego podwyższenia kapitału zakładowego w ramach kapitału warunkowego⁶². *De lege lata* problem ma istotne znaczenie ze względu na wskazaną już regulację art. 451 § 4 k.s.h., w którym stanowi się, że dokumenty akcji wydane z naruszeniem § 1–3 są nieważne. Rozwiązaniem tej kwestii stanie się, być może, zniesienie w przyszłości dokumentowej postaci akcji w spółkach niepublicznych. Uzupełniająco można dodać, że aktualny porządek prawny nie nakłada na spółki obowiązku drukowania akcji dokumentowych i ich wydawania przy pierwotnym pokrywaniu kapitału zakładowego oraz w trybie zwykłego i docelowego podwyższenia tego kapitału. Inaczej jest w trybie warunkowego podwyższenia kapitału zakładowego.

Dokumenty wydane z naruszeniem art. 451 § 1–3 k.s.h. nie inkorporują praw akcyjnych i nie mają waloru papierów wartościowych. Tylko wraz z wydaniem dokumentów akcji zgodnie z art. 451 § 2 i 3 następuje nabycie praw z akcji i podwyższenie kapitału zakładowego spółki o sumę równą wartości nominalnej akcji objętych na podstawie uchwały o warunkowym podwyższeniu kapitału zakładowego (art. 452 § 1 k.s.h.). Ta reguła decyduje więc o szczególnych właściwościach omawianego trybu podwyższenia kapitału zakładowego spółki akcyjnej. Po pierwsze, definitywne podwyższenie kapitału zakładowego w ramach kapitału warunkowego następuje z chwilą nabycia wydanych ważnych dokumentów akcji, a nie w momencie wpisu podwyższenia do rejestru; wpis do rejestru ma więc w tym wypadku charakter deklaratoryjny. Po drugie, akcje emitowane na podstawie uchwały o warunkowym podwyższeniu kapitału

62 Tak uznają M. Romanowski i M. Goszczyk; *de lege lata* ci sami autorzy prezentują odmienne zapatrywania: M. Romanowski opowiada się za zdeponowaniem dokumentów akcji aportowych w spółce lub u notariusza, a M. Goszczyk przyjmuje art. 451 § 1 k.s.h. jako *lex specialis* wobec art. 336 § 2 k.s.h. skutkujące wyłączeniem jego stosowania.

zakładowego są konstytutywnymi papierami wartościowymi, skoro powstanie praw z akcji uzależnione jest od wydania dokumentu⁶³.

Ad 5) Zgłoszenie do rejestru sądowego rzeczywistej wartości kapitału zakładowego podwyższonego w ramach kapitału warunkowego jest obligatoryjne. W art. 452 § 2 nałożono na zarząd spółki w terminie trzydziestu dni po upływie każdego roku kalendarzowego⁶⁴ obowiązek zgłoszenia wykazu objętych akcji ucieleśnionych w wydanych dokumentach akcji (odpowiednio, w spółkach publicznych, akcji zapisanych na rachunku papierów wartościowych lub rachunku zbiorczym) w danym roku kalendarzowym. Deklaratoryjny charakter wpisu potwierdza sformułowanie, że zgłoszenie to ma być zrealizowane celem uaktualnienia wpisu kapitału zakładowego. Zarząd dokonuje tego zgłoszenia na właściwym formularzu załączając, zgodnie z art. 452 § 3 k.s.h., wykaz osób, którym wydano ważne dokumenty akcji oraz oświadczenie członków zarządu, że wydania dokonano akcjonariuszom, którzy wnieśli pełne wkłady.

W piśmiennictwie zarysowała się rozbieżność stanowisk co do tego, czy załącza się do zgłoszenia tekst jednolity statutu spółki akcyjnej. Treść statutu powinna zostać dostosowana do stanu powstałego w wyniku definitywnego podwyższenia kapitału zakładowego (nowa wartość kapitału zakładowego i powiększona ilość akcji na rynku), czego może dokonać uchwałą walne zgromadzenie lub rada nadzorcza. Wniosek o wpisanie zmian statutu powinien więc zostać złożony do rejestru z załącznikami zgodnie z art. 441 § 2 k.s.h.

2.3. Kapitał zapasowy w spółkach kapitałowych i jego zasilanie

Prawo spółek nie zawiera rozbudowanego systemu norm odnoszących się do kapitału zapasowego. W rozdziale 1 wskazano, że niejednorodna natura prawna tego funduszu dostrzegana jest w piśmiennictwie właściwie tylko przez pryzmat źródeł jego powstawania ze względu na ich fakultatywny lub obligatoryjny charakter. Stąd kapitał zapasowy będąc

63 Rodzaje papierów wartościowych i kryteria ich klasyfikacji przedstawia najszerzej M. Romanowski, [w:] A. Szumański (red.), *System prawa prywatnego. Prawo papierów wartościowych*, t. 18, C.H. Beck, Warszawa 2016, s. 77 i n.

64 W spółce publicznej zgłoszenie następuje w terminie tygodnia po upływie każdego kolejnego miesiąca, licząc od dnia wydania pierwszego dokumentu akcji; jeżeli w danym miesiącu nie wydano akcji w trybie warunkowego podwyższenia kapitału zakładowego, zarząd zawiadamia o tym sąd rejestrowy (art. 452 § 4 k.s.h.).

funduszem obligatoryjnym w spółce akcyjnej wzbudza szersze zainteresowanie jako element ochronny kapitału zakładowego.

Na gruncie spółki z o.o. tylko art. 154 § 3 k.s.h. wskazuje kapitał zapasowy jako normatywne przyporządkowanie nadwyżki (*agio*) pomiędzy wartością, po której spółka udostępnia udziały wspólnikowi a wartością nominalną objętych udziałów. Nie limituje się natomiast innych źródeł tworzenia i zasilania kapitału zapasowego spółki z o.o. Umowa spółki lub uchwała zgromadzenia wspólników może je określać lub wyznaczać progi wartości. Wobec tego przyjmuje się, że zasoby tego funduszu w spółce z o.o. mogą być wykorzystane przez zarząd w toku działalności spółki bez obciążenia rygorami właściwymi dla kapitału zakładowego⁶⁵. Należy zaznaczyć, że ustawa, umowa spółki lub uchwała wspólników mogą ograniczać zarząd w zakresie dysponowania majątkiem spółki.

W spółkach z o.o. nieczęsto występuje udostępnianie udziałów pierwotnych lub z podwyższonego kapitału zakładowego po cenie wyższej, niż ich wartość nominalna. *Agio* zarachowywane do kapitału zapasowego według art. 154 § 3 k.s.h. występuje więc w praktyce sporadycznie. Powstanie i zasilanie kapitału zapasowego spółki z o.o. następuje najczęściej uchwałą zgromadzenia wspólników co do podziału zysku. Atrybutem samych wspólników jest zatem decyzja co do tego, czy dostrzegają potrzebę istnienia tego funduszu. W obrocie sprawnie funkcjonuje bardzo wiele spółek z o.o., które kapitału zapasowego nie mają, choć wykazywany zysk w sprawozdaniach finansowych nie bywał w całości dzielony pomiędzy wspólników⁶⁶. Spółki zakładające potrzebę tworzenia „poduszek bezpieczeństwa” na wypadek zmiany koniunktury, kolizji wewnętrznych pomiędzy wspólnikami czy systemowego rozwijania działalności będą natomiast w naturalny sposób dążyły do akumulacji zysków w kapitale zapasowym⁶⁷. Orzecznictwo pokazuje, że ta forma kapitału własnego bywa też instrumentem swoistej gry ze wspólnikami mniejszościowymi. Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 10 lipca 2009 roku przyjął, że uchwała przeznaczająca prawie cały zysk na kapitał zapasowy w spółce prężnie działającej, może zostać uchylona jako uznana za mającą na celu pokrzywdzenie wspólnika⁶⁸. W wyroku z dnia 28 marca 2014 roku

65 A. Kidyba, *Kodeks spółek handlowych. Tom I...*, s. 857.

66 Dokonywano, przykładowo, odpisów na kapitał rezerwowy czy kapitał celowy bądź zysk w całości lub w części został w spółce zatrzymany jako niepodzielony.

67 Przykładowo, zastrzeżenie w umowie spółki dobrowolnego umorzenia udziałów powinno skłaniać do zabezpieczenia środków na sfinansowanie wypłaty wynagrodzenia należnego wspólnikowi z czystego zysku (kapitału zapasowego), a więc bez obniżania kapitału zakładowego.

68 Wyrok SN z 10 lipca 2009 roku, II CSK 91/09, Glosa 2009, nr 3; wspólnicy piastujący jednocześnie w spółce wysoko wynagradzane funkcje członka zarządu lub rady

Sąd Najwyższy utrzymał tę linię orzeczniczą rozpoznając powództwo o uchylenie uchwały wspólników oraz wskazał potrzebę oceny zasadności uchwały przedkładającej interes spółki nad interes wspólnika, który w dłuższym okresie nie mógł realizować swojego prawa do zysku w spółce przeznaczającej kolejny roczny zysk na cele związane z rozwojem spółki⁶⁹. Analizując zysk jako źródło zasilania kapitału zapasowego należy wobec tego dostrzegać szerszy kontekst praw korporacyjnych i majątkowych wspólników oraz sytuacji samej spółki z o.o.

Prawo spółek nie reguluje innych podstaw tworzenia i podnoszenia wartości kapitału zapasowego spółki z o.o. To mechanizmy rachunkowości przesądzają o określonych kwalifikacjach aktualizacji wyceny zbywanych lub zlikwidowanych środków trwałych czy dodatniej różnicy między ceną zbycia i nabycia udziałów własnych. Będzie to omówione w dalszych rozdziałach. W tym miejscu należy natomiast odnotować, że obsługa tych czynności przynależy zarządowi spółki. Sprawność wykonywania tych operacji w relacji do kapitału zapasowego będzie oczywiście podlegała ocenie wspólników głównie przy zatwierdzaniu sprawozdania zarządu z działalności w danym roku obrotowym i sprawozdania finansowego. Mówiąc inaczej, konstrukcja kapitału zapasowego nie pozostawia wyłącznie kompetencji wspólników wpływu na stan funduszu własnego spółki. Płaszczyznę kreatywnego jego zasilania tworzą jednak dla zarządu ramy rachunkowości, a nie prawo spółek.

Kapitał zapasowy w spółce akcyjnej jest funduszem obligatoryjnym (art. 396 k.s.h.). Prawo spółek wskazuje trzy źródła jego tworzenia i zasilania: zysk spółki, premia emisyjna (*agio*) i dopłaty akcjonariuszy uiszczane w zamian za przyznane szczególnie uprawnienia ich dotychczasowym akcjom. Pomimo, że jest to fundusz obligatoryjny – nie ustala się jego wartości minimalnej. Zwraca się nawet uwagę, że jego wartość może wynosić zero, jeżeli nie emitowano akcji z *agio* i dopłat za szczególnie uprawnienia, a spółka nie wypracowała jeszcze zysku⁷⁰. Krytycznie ocenia się także funkcję ochronną kapitału zapasowego względem kapitału zakładowego, zwłaszcza co do mechanizmu obowiązkowych odpisów z zysku na podstawie art. 396 § 1 k.s.h.⁷¹ Przepis ten wymusza wydzielenie za każdy rok obrotowy co najmniej 8% wartości zysku z przeznaczeniem na kapitał zapasowy, póki nie osiągnie on wartości co

nadzorczej mogą nadużyć mocy swojego głosu przy podejmowaniu uchwały przeznaczającej zysk na kapitał zapasowy, a nie na dywidendę.

69 Wyrok SN z 28 marca 2014 roku, III CSK 150/13, LEX nr 1489245.

70 A. Opalski, [w:] A. Opalski (red.), *Kodeks spółek handlowych. Tom III B. Spółka Akcyjna. Komentarz art. 393–490*, C.H. Beck, Warszawa 2016, s. 88.

71 *Ibidem*, s. 89.

najmniej jednej trzeciej kapitału zakładowego. Statut spółki może oczywiście zastrzegać wyższy pułap odpisu i wyższą wartość kapitału zapasowego w stosunku do zakładowego. Niedozwolone jest natomiast tworzenie warunków łagodniejszych.

Obowiązek odpisu na kapitał zapasowy ma wpływ na wartość kwoty przeznaczonej do podziału pomiędzy akcjonariuszy. Kwotę zysku do podziału należy pomniejszyć o niepokryte straty, akcje własne oraz o kwoty, które zgodnie z ustawą lub statutem powinny być przeznaczone z zysku za ostatni rok obrotowy na kapitały zapasowe lub rezerwowe (art. 348 § 1 zd. 2 k.s.h.). Przepis ma charakter bezwzględny, a obowiązek jego wykonania naturę *ex lege*⁷². Oznacza to, że uchwała walnego zgromadzenia nieuwzględniająca tego obowiązku spełnia przesłankę powództwa o stwierdzenie jej nieważności (art. 425 § 1 k.s.h.), a dywidenda w ten sposób zawyżona będzie dywidendą nienależną podlegającą zwrotowi według art. 350 § 1 k.s.h.

Znamienne, że wykonanie obowiązku zasilenia kapitału zapasowego odpisem z zysku ma charakter *ex lege* i nie wymaga uchwały walnego zgromadzenia ani zarządu⁷³. W praktyce przyjęło się powszechnie, że strona redakcyjna uchwały o podziale zysku (art. 395 § 2 pkt 2 k.s.h.) wskazuje wartość, która niezwłocznie po zatwierdzeniu sprawozdania finansowego przez walne zgromadzenie będzie powiększała kapitał zapasowy.

Warto zaakcentować, że zarzut działania z pokrzywdzeniem wspólników mniejszościowych jest także podnoszony jako przesłanka uchylenia uchwały walnego zgromadzenia akcjonariuszy przekazującej zysk z danego roku obrotowego lub niepodzielone zyski z lat ubiegłych na kapitał zapasowy, a nie jako zysk do podziału pomiędzy akcjonariuszy. Podobnie jak w spółce z o.o., akcjonariusze mniejszościowi dopatrują się naruszenia ich praw wspólnotowych akumulacją zysków w spółce kosztem ich prawa do dywidendy. Doktryna prawa za precedens uznaje wyrok Sądu Najwyższego z dnia 16 kwietnia 2004 roku przyjmując, że do pokrzywdzenia akcjonariuszy mniejszościowych może prowadzić uporczywe, wieloletnie i niezasadne potrzebami spółki wyłączenie zysku od podziału bądź uchwalanie dywidendy w minimalnej wysokości⁷⁴. Ten nurt rozumowania był pogłębiany w wielu późniejszych orzeczeniach. Należy jednak podkreślić, że w ten sposób następowało tylko wzruszenie

72 *Ibidem*, s. 91.

73 Tak zdecydowanie *Ibidem*, s. 91.

74 Wyrok SN z dnia 16 kwietnia 2004 roku, I CK 537/03, OSNC 2004, nr 12, p. 204; sytuacja w stanie faktycznym tego orzeczenia była bulwersująca, gdyż spółka środki akumulowane z zysku wykorzystywała na wykup weksli dłużnych akcjonariusza większościowego.

uchwały rozporządzającej zyskiem na kapitał zapasowy/rezerwy, a nie kreacja dywidendy dla akcjonariuszy. Wydaje się natomiast, że ten trend orzecznictwa ostrożnie aprobowanego przez doktrynę ma wpływ na kształtowanie się dobrych obyczajów i reguł poszanowania dla praw wspólnotowych akcjonariuszy.

Obligatoryjnym źródłem kapitału zapasowego spółki akcyjnej są jeszcze, co wcześniej zaakcentowano, emisyjne *agio* (art. 396 § 2 k.s.h.) i dopłaty (art. 396 § 3 k.s.h.). Wartości te są przelewane do omawianego funduszu własnego w pełni, bez żadnych ustawowych lub statutowych ograniczeń. Istotne jest zwłaszcza to, że w zamian za dopłatę można wzbogacić tylko treść obejmowanych (posiadanych dotychczas) akcji, ale nigdy nie można objąć samych akcji; dopłata nigdy zatem nie może być kwalifikowana jako wkład wspólnika ani utożsamiana z *agio* emisyjnym⁷⁵. Na gruncie spółki akcyjnej nie występuje zatem konstrukcyjny odpowiednik dopłat ze spółki z ograniczoną odpowiedzialnością. Różnica jest też w kwalifikacji dotyczącej kapitału własnego: dopłaty w spółce akcyjnej zasilają kapitał zapasowy (art. 396 § 3 k.s.h.), zaś w spółce z o.o. kapitał rezerwowy (art. 36 ust. 2e u.o.r.).

Uzupełniająco należy dodać, że kodeksowe obligatoryjne źródła zasilania kapitału zapasowego uzupełnia ustawa o rachunkowości. Dzieje się tak, podobnie jak w spółce z o.o., w razie zbycia lub umorzenia akcji własnych w zakresie dodatniej różnicy między ceną sprzedaży (wartością nominalną akcji) a ceną ich nabycia (art. 36ª ust. 1 i 2 zd. 2 u.o.r.).

Dopuszczalne są fakultatywne środki kierowane do kapitału zapasowego spółki akcyjnej. Mogą one pochodzić z kapitału rezerwowego czy funduszy dywidendowych (np. niepodzielone zyski z lat ubiegłych, zysk netto za ostatni rok obrotowy zatrzymany w spółce). Kodeks spółek handlowych nie sprzeciwia się takim zabiegom. Na kapitał zapasowy mogą też być przekazane przez walne zgromadzenie kwoty obniżenia kapitału zakładowego przeprowadzonego w szczególnym trybie art. 457 § 1 k.s.h. Chodzi o sytuację, gdy obniżenie kapitału zakładowego następuje w trybie uproszczonym, z pominięciem postępowania konwokacyjnego. Trafnie dostrzega się, że ten skutek powstanie także wtedy, gdy walne zgromadzenie nie zdecyduje o przeznaczeniu kwoty obniżki (art. 457 § 2 zd. 2 k.s.h.)⁷⁶.

Na gruncie spółki akcyjnej prawo do dysponowania kapitałem zapasowym przynależy walnemu zgromadzeniu akcjonariuszy (art. 396 § 5 k.s.h.). Przyjmuje się, że ta kompetencja nie może być statutowo delegowana na zarząd lub radę nadzorczą.

75 Zob. A. Opalski, [w:] A. Opalski (red.), *Kodeks spółek handlowych. Tom III B...*, s. 91–92.

76 *Ibidem*, s. 92

2.4. Wzrost kapitału rezerwowego i innych elementów kapitału własnego

Kapitał rezerwowy jest terminem normatywnym kodeksu spółek handlowych. Nie reguluje się jednak ustawowo zasad jego tworzenia ani podnoszenia jego wartości w czasie działalności spółek kapitałowych. Nie wyklucza to tego, by umowa spółki z o.o. i statut spółki akcyjnej konkretyzowały swoimi postanowieniami sposób i rozmiar gromadzenia rezerwy. O przyporządkowaniu określonych konstrukcji do kapitału rezerwowego będzie też decydować ustawa o rachunkowości. Nie przebiega to tak samo w obu formach prawnych spółek kapitałowych.

Doniosłe znaczenie praktyczne ma obowiązek dopłat. Ich właściwości mają jednak cechy odmienne w spółce z o.o. i w spółce akcyjnej. Dopłata w spółce z o.o. jest źródłem dokapitalizowania spółki przez wspólników. Ma naturę pieniężnego świadczenia na rzecz spółki realizowanego w trybie art. 177–179 k.s.h., o ile umowa spółki obowiązek dopłat zastrzega. Najczęściej jest wykorzystywana na pokrycie straty bilansowej, choć może realizować też inne cele (np. uzyskanie źródeł finansowania nabycia nowej technologii w postaci licencji lub *know-how* na bardzo korzystnych warunkach przy przejściowo wątpliwej zdolności kredytowej lub inne wydatki). Specyfiką dopłat jest to, że mogą być nałożone tylko równomiernie na wszystkich wspólników (art. 177 § 2 k.s.h.), w granicach umownie liczbowo oznaczonej wysokości w stosunku do udziałów (art. 177 § 1 k.s.h.). Wysokość i terminy dopłat oznaczone są w miarę potrzeby uchwałą wspólników (art. 178 § 1 k.s.h.). Dopłata w spółce z o.o. nie zwiększa wartości udziałów posiadanych przez wspólnika ani nie jest pożyczką udzielaną przez wspólnika spółce, nie ma bowiem charakteru bezwzględnie zwrotnego⁷⁷. Dopłata nie zwiększa kapitału zakładowego; zwiększa natomiast kapitały własne spółki ujęte w kapitale rezerwowym (art. 36 ust. 2e u.o.r.).

W ostatnich latach nasiliły się kontrowersje co do tego, czy dopłaty mogą być tytułem do odsetek należnych wspólnikowi. Większość autorów zdecydowanie sprzeciwia się dopuszczalności naliczania odsetek od dopłat⁷⁸.

77 To dominujące stanowisko w doktrynie; odosobniony pogląd uznający dopłatę za „przymusową pożyczkę” zob. A. Kidyba, *Kodeks spółek handlowych. Komentarz...*, s. 779–780, choć dodaje, że nie może być utożsamiana z umową pożyczki uregulowaną w art. 720–724 k.c.

78 Tak, przykładowo, A. Szajkowski, M. Tarska, [w:] S. Sołtysiński, A. Szajkowski, A. Szumański, J. Szwaja, *op. cit.*, s. 298; M. Rodzynekiewicz, *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, LexisNexis, Warszawa 2013, s. 304.

Przyzwolenie na oprocentowanie dopłat zdobywa jednak coraz szersze grono zwolenników⁷⁹ i niewątpliwie przychylność praktyki. Natura i funkcje dopłat przesądzają o tym, że mogą być zwracane wspólnikom na podstawie uchwały zgromadzenia wspólników, jeżeli nie są wymagane na pokrycie straty wykazanej w sprawozdaniu finansowym (art. 179 § 1 k.s.h.). Zamierzony zwrot dopłat wymaga upublicznienia poprzez ogłoszenie – według reguły ogólnej art. 5 k.s.h. – w Monitorze Sądowym i Gospodarczym, co jest podyktowane ochroną wierzycieli spółki ze względu na obniżoną wskutek zwrotu wartość kapitału własnego spółki. Zwrot powinien być dokonany równomiernie wszystkim wspólnikom (art. 179 § 3 k.s.h.). Problematyczna jest kwestia dopuszczalności zastrzeżenia w umowie spółki z o.o. dopłat bezzwrotnych. W piśmiennictwie argumentuje się, że skoro – na podstawie art. 178 § 1 k.s.h. – przepisy art. 178 § 2 i art. 179 k.s.h. mają charakter względnie obowiązujący, to wspólnikom powinno się przyznać możliwość ukształtowania dopłat jako świadczenia pierwotnie bezzwrotnego, bez roszczenia o zwrot nawet wtedy, gdy nie są już one wymagane na pokrycie straty bilansowej⁸⁰. Dyspozytywny charakter przepisów o zwrocie dopłat jest oceniany krytycznie ze względu na osłabioną w ten sposób ochronę wierzycieli spółki. Nie powinno to jednak stanowić argumentu za uznaniem dopuszczalności dopłat bezzwrotnych, skoro ze swej istoty – jako przysporzenie spółki, nie szkodzą one wierzycielom. Problem leży w ocenie tak „ukrytej darowizny” wspólników na rzecz spółki jako czynności mającej na celu obejście ustawy (*in fraudem legis*) ze skutkiem nieważności tego postanowienia umowy spółki (art. 58 § 1 i 3 k.c.). Kwalifikacja tego nieodpłatnego przysporzenia na rzecz spółki doczeka się zapewne rozstrzygnięć w orzecznictwie.

Kapitał rezerwowy w spółce akcyjnej wzbudza zainteresowanie nie tylko jako baza dla pokrycia szczególnych strat lub wydatków na co wprost wskazuje art. 396 § 4 k.s.h. Wykładnia tego przepisu rozszerzyła zakres jego praktycznego zastosowania. Przyjmuje się, że kapitały rezerwowe mogą być tworzone w dowolnie prawnie dozwolonym celu⁸¹. Bywa, że statut zastrzega obowiązek tworzenia ich na różne cele. To

79 Przykładowo, A. Kidyba, *Kodeks spółek handlowych. Komentarz...*, s. 779; T. Siemiątkowski, R. Potrzebszcz, *op. cit.*, s. 118, gdzie autorzy postulują kwalifikowanie tych odsetek do obciążeń zysku bieżącego i ujmowanie ich w bilansie jako „odpisy w zysku netto w ciągu roku obrotowego (wartość ujemna)”; ci sami autorzy lansują też pogląd o dopuszczalności tzw. dopłat dobrowolnych, co wzbudza zdecydowaną opozycję w doktrynie nakazującą je bezwzględnie kwalifikować jako pożyczkę ze wszystkimi konsekwencjami (także podatkowymi).

80 M. Rodzyńkiewicz, *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, LexisNexis, Warszawa 2013, s. 304.

81 A. Opalski, [w:] A. Opalski (red.), *Kodeks spółek handlowych. Tom III B...*, s. 98.

oznacza, że można tworzyć w ramach potocznego pojęcia „rezerwy”, większą ilość np. funduszy celowych/kapitałów rezerwowych. Podkreśla się jednak na gruncie prawa spółek, że „kapitały rezerwowe mogą powstać wyłącznie kosztem funduszy dywidendowych”⁸², a więc realizując swoją funkcję tezauryzacji zysków. Pozwala to spółce na zasilanie kapitałów rezerwowych dowolnymi funduszami (w tym kapitałem zapasowym lub przenoszeniami pomiędzy kapitałami rezerwowymi). O użyciu kapitału rezerwowego rozstrzyga tylko walne zgromadzenie (art. 396 § 5 k.s.h.), co pozwala mu na upoważnienie zarządu np. do wypłaty zaliczek na poczet dywidendy bądź wynagrodzenia należnego za umorzone akcje.

Na zakończenie należy jeszcze wspomnieć o obligatoryjnych kapitałach rezerwowych. Ustawodawca dostrzega bowiem sytuacje, które wymagają związania w majątku spółki części jej aktywów. Odnosi się to do stosunkowo szerokiego zakresu nabywania i obejmowania akcji własnych (art. 345 § 4 i art. 362 § 2 pkt 3 k.s.h.) oraz przelania na osobny kapitał rezerwowy kwot uzyskanych z obniżenia kapitału zakładowego (art. 457 § 2 zd. 1 k.s.h.).

Innym elementem kapitału własnego może być zysk niepodzielony, jako konsekwencja osiągniętego zysku netto w danym roku obrotowym. W rozdziale 1 podkreślono, że prawo spółek nie definiuje zysku a analiza przepisów skupiona jest bardziej na płaszczyźnie uprawnień udziałowców wspólnika. W krótkiej charakterystyce przedstawiono pojęcia podstawowe oraz relacje pomiędzy zyskiem i dywidendą. Unikając powtórzeń należy przypomnieć tylko, że decyzje o przeznaczeniu zysku spółki kapitałowej przynależą do kompetencji zgromadzenia wspólników/walnego zgromadzenia i niewątpliwie skupiają w sobie wielopłaszczyznowe konflikty interesów między akcjonariuszami (grupami akcjonariuszy) oraz między akcjonariuszami a spółką (zarządzającymi spółką). Kodeks spółek handlowych stwarza przeto mechanizmy dochodzenia przez wspólników do decyzji o przeznaczeniu zysku, ale z zachowaniem rygorów co do sposobów podziału zysku, rozmiarów zysku przeznaczonego do podziału pomiędzy wspólników/akcjonariuszy, terminów wypłaty dywidendy itd. W początkowym okresie obowiązywania kodeksu zawarto nawet przepisy „krępujące” spółki w tworzeniu wieloletniej jednolitej polityki dywidendowej poprzez zakaz wypłaty zysku z lat ubiegłych zatrzymanego jako niepodzielony w spółce oraz wypłaty kosztem kapitałów rezerwowych utworzonych z zysku za ostatnie trzy lata obrotowe (pierwotne brzmienie art. 348 § 1 k.s.h.)⁸³. Jednolite pojęcie zysku na gruncie prawa spółek ma

82 Tak dosłownie *Ibidem*.

83 Nowe brzmienie art. 348 § 1 k.s.h. ustalone przez nowelizację kodeksu spółek handlowych z dnia 12 grudnia 2003 roku (Dz.U. 2003, nr 229, poz. 2276).

swoiste dookreślenia przez ustawę o rachunkowości. Zysk za ostatni rok obrotowy odpowiada kategorii zysku netto według rachunkowości. Zyski niepodzielone z lat ubiegłych to takie, co do których zgromadzenie wspólników/walne zgromadzenie nie zdecydowało o ich przekazaniu na kapitał zapasowy, rezerwowy bądź inny fundusz utworzony/istniejący zgodnie z prawem i umową/statutem spółki⁸⁴. Kodeks spółek handlowych nie zakazuje wspólnikom zatrzymania w spółce wartości zysku, którego nie przeznaczyli do podziału pomiędzy wspólników ani nie przypisali do któregośkolwiek ze znanych kodeksowi elementów kapitału własnego. Kwota przeznaczona do podziału pomiędzy wspólników w danym roku obrotowym może pochodzić z zysku za ostatni rok obrotowy powiększonego o niepodzielone zyski z lat ubiegłych oraz o kwoty z utworzonych z zysku kapitałów zapasowego i rezerwowego, które mogą być przeznaczone do podziału (art. 192 i 348 § 1 k.s.h.)⁸⁵. Mówiąc inaczej, prawo handlowe nie sprzeciwia się nawet bezterminowemu pozostawieniu w spółce „niezagospodarowanego” zysku w drodze dywidendy bądź przyporządkowania do nazwanych przez prawo spółek elementów kapitału własnego. Problem w tym, że uporczywe pozostawianie zysku niepodzielonego oczywiście otwiera drogę zaskarżenia takiej uchwały przez wspólnika mniejszościowego według przesłanek omówionych w punkcie 2.3. Należy też przyjąć w drodze analogii, że o przeznaczeniu bilansowego zysku niepodzielonego z lat ubiegłych decyduje zgromadzenie wspólników/walne zgromadzenie.

84 Podobnie w terminologii rachunkowości występuje strata netto oraz strata z lat ubiegłych.

85 Wartości kapitału rezerwowego nie mogą być źródłem dywidendy na podstawie art. 345 § 4, 362 § 2 pkt 3 i 442 § 1 k.s.h.

Rozdział 3

Wzrost wartości kapitału własnego – perspektywa prawa bilansowego i podatkowego

3.1. Podwyższenie kapitału zakładowego spółki kapitałowej

Podwyższenie kapitału zakładowego odbywać się może w różnej formie. Najpopularniejszą z nich jest wniesienie przez udziałowców wkładów – pieniężnych bądź niepieniężnych. Dwie pozostałe: podwyższenie ze środków spółki, czyli z innych niż kapitał zakładowy kapitałów – zapasowego, rezerwowego, czy też z zysku oraz konwersja zobowiązań na udziały/akcje mogą wystąpić jedynie w określonych warunkach.

W systemie rachunkowości wzrost kapitału zakładowego ujmuje się na trzy sposoby (zob. rysunek 6):

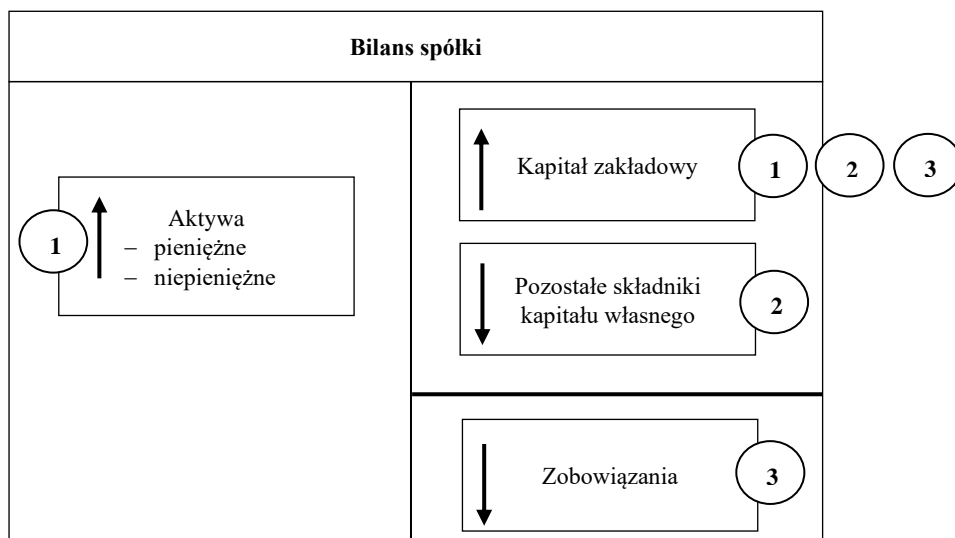
1 sposób: wzrost kapitału zakładowego oznacza wzrost majątku – aktywów (pieniężnych lub niepieniężnych) wnoszonych przez właścicieli;

2 sposób: wzrost kapitału zakładowego oznacza jednoczesne zmniejszenie innych składników kapitału własnego (np. kapitału zapasowego, rezerwowego czy zysku netto roku obrotowego);

3 sposób: wzrost kapitału zakładowego oznacza zmniejszenie wierzytelności (zobowiązań) spółki.

Bez względu na sposób podwyższenia kapitału zakładowego jego wzrost nie stanowi w rachunkowości przychodu spółki, ponieważ nastąpił w związku z wniesieniem kapitału przez udziałowców (akcjonariuszy). Odmiennie wygląda kwestia identyfikacji przychodu podatkowego. W związku z tym, skutki podatkowe podwyższenia kapitału zakładowego należy rozpatrywać odrębnie dla każdego sposobu podwyższenia.

Rysunek 6. Ogólne zasady ujmowania podwyższenia kapitału zakładowego w systemie rachunkowości

Źródło: opracowanie własne.

3.1.1. Wniesienie wkładów pieniężnych do spółki kapitałowej

Wniesienie wkładów pieniężnych do spółki kapitałowej jest kluczową transakcją kapitałową, która skutkuje wzrostem kapitału zakładowego – w wartości nominalnej wniesionych udziałów/akcji oraz wzrostem kapitału zapasowego – w przypadku, gdy akcje/udziały są emitowane w wartości emisyjnej wyższej niż ich wartość nominalna.

Wniesienie wkładów pieniężnych oznacza wypełnienie obowiązku wynikającego z umowy spółki, uchwały walnego zgromadzenia i oświadczeń o objęciu udziałów/akcji z podwyższonego kapitału. Ta szczególna transakcja spółki z jej właścicielem uzyskuje dwa wymiary:

- 1) memoriałowy, który prowadzi do wzrostu kategorii kapitału zakładowego w bilansie spółki,
- 2) kasowy, który prowadzi do wzrostu środków pieniężnych w bilansie spółki.

Jeśli udziały/akcje emitowane są przez spółkę w wartości nominalnej, wzrost kapitału zakładowego jest równy wzrostowi środków pieniężnych. W przypadku emisji powyżej wartości nominalnej, wzrost środków

pieniężnych jest równoważony wzrostem kapitału zakładowego (równowartość wartości nominalnej udziałów/akcji) i kapitału zapasowego (równowartość *agio*).

Powstaje pytanie, czy w związku z opisaną transakcją mogą pojawić się koszty bądź przychody? Tak, różne co do rodzaju i wielkości w zależności od indywidualnego charakteru podwyższenia. Po pierwsze – typowym kosztem działalności spółki będzie podatek od czynności cywilnoprawnych (PCC). Po drugie – wystąpią również opłaty notarialne, opłaty za rejestrację kapitału w Krajowym Rejestrze Sądowym. Po trzecie – mogą również być ponoszone inne koszty bezpośrednio związane z emisją udziałów/akcji.

W przypadku długotrwałego procesu przygotowania emisji (np. w związku z ofertą publiczną, wejściem na Giełdę Papierów Wartościowych) spółka może ponosić istotne koszty związane z opracowaniem prospektu emisyjnego, w tym koszty usług audytorskich i pokrewnych, co powoduje, iż ujmuje je w jedną kategorię zwaną koszty emisji i traktuje jako koszty do rozliczenia w czasie. Sposób ich ujęcia w rachunkowości determinuje ostateczna wartość emisyjna udziałów/akcji, od której zależy wysokość *agio* odnoszonego do kapitału zapasowego.

W rachunkowości wniesienie kapitału w formie pieniężnej spowoduje określone skutki finansowe (por. przykład 3.1):

- 1) wzrost kapitału zakładowego – wycena w wartości nominalnej, ewentualnie kapitał zapasowy,
- 2) wzrost środków pieniężnych,
- 3) w przypadku poniesienia kosztów związanych z wniesieniem kapitału należy ująć je jako koszty emisji w działalności finansowej spółki.

W przedstawionym przykładzie ujęcie skutków emisji akcji jest wynikiem przyjętej przez spółkę polityki rachunkowości:

1. Kapitał zakładowy wycenia się w wartości nominalnej udziałów/akcji objętych przez udziałowców/akcjonariuszy.
2. Koszty emisji obejmują w szczególności opłaty notarialne, usługi zewnętrzne (prawne porady itp.), podatki. Do momentu emisji kapitału ujmuje się je jako kategorię rozliczeń międzyokresowych czynnych (RMC) w aktywach, a w momencie ich rozliczenia stanowią koszty finansowe okresu emisji udziałów/akcji. W przypadku emisji udziałów/akcji powyżej ceny nominalnej, koszty emisji zmniejszają kapitał zapasowy powstały z tytułu *agio*.

Przykład 3.1

Spółka SA wyemitowała 100 akcji o wartości 500 tys. zł. Poniosła także koszty emisji w wysokości 100 tys. zł.

Ujęcie sprawozdawcze (w tys. zł):

Bilans		Rachunek zysków i strat
Środki pieniężne: (3) + 5.000	Kapitał zakładowy: 100 akcji x 500 = 5.000 (2)	Koszty finansowe (po rejestracji kapitału w KRS): 100 (4)
Należne wpłaty: (2) 5.000 (3) – 5.000 (1) 100 (RMC) (4) – 100	Zobowiązanie z tytułu poniesionych kosztów emisji: 100 (1)	

gdzie:

- (1) – spółka poniosła koszty bezpośrednie związane z emisją, takie jak opłaty notarialne, usługi prawnicze – 100 tys. zł,
- (2) – spółka wyemitowała akcje,
- (3) – akcje zostały wniesione,
- (4) – poniesione koszty emisji zostały uznane w rachunku zysków i strat (wyniku finansowym) spółki.

Należy podkreślić, iż moment emisji udziałów/akcji stanowi moment ujęcia w systemie rachunkowości wzrostu kapitału zakładowego jako kategorii memoriałowej, które stanowi swego rodzaju „obietnice” współników do wpłaty do spółki środków pieniężnych. Dlatego rachunkowość rejestruje w tym momencie należności spółki do otrzymania środków pieniężnych (pozycja Należne wpłaty na kapitał). Wpłata środków pieniężnych stanowi realizację należności spółki od współników. Pozostaje kwestia formalnej rejestracji kapitału w KRS. Często w praktyce moment ten jest odległy od momentu emisji udziałów/akcji. Jeśli ma on miejsce w trakcie tego samego roku obrotowego, w którym nastąpiła emisja, pozwala to na prezentację w bilansie kończącym ten rok prawidłowo, zgodnie z ustawą o rachunkowości i k.s.h. (por. art. 36 ust. 2 u.o.r.¹).

Problem pojawia się w sytuacji, w której emisja akcji/udziałów ma miejsce w danym roku obrotowym, natomiast jego rejestracja w KRS

1 Zgodnie z art. 36 ust. 2 u.o.r.: „Kapitał zakładowy spółek kapitałowych, towarzystw ubezpieczeń wzajemnych, towarzystw reasekuracji wzajemnej, fundusz udziałowy spółdzielni wykazuje się w wysokości określonej w umowie lub statucie i **wpisanej w rejestrze sądowym**. Zadeklarowane, lecz niewniesione wkłady kapitałowe ujmuje się jako należne wkłady na poczet kapitału”.

w roku następnym, po zamknięciu ksiąg rachunkowych poprzedniego roku obrotowego. Powstaje pytanie, w jaki sposób spółka powinna zaprezentować kapitał własny na dzień kończący rok obrotowy, w którym miała miejsce emisja akcji/udziałów? Taki przypadek należy ująć w polityce rachunkowości, ponieważ ustawa o rachunkowości nie określa jednoznacznie sposobu prezentacji kapitału zakładowego, przyjmując rozwiązanie zgodne z k.s.h., czyli wymaga rejestracji kapitału, co należy odczytać jako warunek konieczny prezentacji w bilansie kapitału zakładowego. Zważywszy na art. 4 u.o.r., czyli zasadę przewagi treści ekonomicznej nad formą należy odstąpić od art. 36 ust. 2 u.o.r. i przyjąć odmienne rozwiązanie. Wymóg rejestracji kapitału jest bowiem wymogiem formalnym, a jego stosowanie jako nadrzędne w stosunku do treści ekonomicznej wniesienia kapitału prowadzi do nierzetelnego obrazu sytuacji finansowej Spółki. Powoduje, iż niezarejestrowany kapitał zakładowy byłby prezentowany jako zobowiązanie spółki wobec udziałowców, co zniekształca strukturę źródeł finansowania spółki i jest sprzeczne z definicją zobowiązań określoną w ustawie. Należy przyjąć jedno z dwóch rozwiązań zgodnych z treścią ekonomiczną operacji wniesienia kapitału:

- 1) ujęcie niezarejestrowanego kapitału jako kategorii kapitału zakładowego,
- 2) ujęcie niezarejestrowanego kapitału jako kategorii kapitału własnego, np. jako pozostałego kapitału własnego.

Rozwiązanie pierwsze jest najbardziej zgodne z zasadą przewagi treści ekonomicznej nad formą prawną, ponieważ w istocie miało miejsce wniesienie kapitału zakładowego poparte uchwałą wspólników. Drugie rozwiązanie stanowi pewien kompromis treści ekonomicznej i formy prawnej. Z jednej strony nie jest sprzeczne z wymogiem rejestracji – kapitał wniesiony, ale niezarejestrowany nie jest prezentowany jako kapitał zakładowy, z drugiej – nie stanowi zobowiązania spółki wobec wspólników, czyli ujmowany jest jako kategoria szeroko rozumianego kapitału własnego. Pojawia się w nim inny problem – ustawa o rachunkowości nie wprowadziła kategorii pozostały kapitał własny, a wszystkie jego elementy są wymienione w ustawie jako konkretne kategorie (kapitał zakładowy, zapasowy, rezerwy itp.). Taki stan prawny prowadzi do kolejnego rozwiązania, niektórzy prezentują niezarejestrowany kapitał wniesiony jako kategorię kapitału zapasowego, a następnie – dopiero po jego rejestracji w k.s.h. – ujmują go jako kapitał zakładowy. W opisywanym przykładzie ostateczna decyzja należy do zarządu spółki i powinna znaleźć odzwierciedlenie w jej polityce rachunkowości (por. przykład 3.2).

Przykład 3.2

- (1) 1.12.20X1 rok – określenie kapitału spółki z o.o. (uchwała wspólników ustalająca wysokość kapitału i wartość udziałów) – 100 udziałów, każdy po 50 tys. zł,
- (2) 15.12.20X1 rok – wpłata środków pieniężnych – 5.000 tys. zł,
- (3) 31.03.20X2 rok – ostateczne zamknięcie ksiąg rachunkowych za rok 20X1 (sporządzenie sprawozdania finansowego),
- (4) 5.05.20X2 rok – rejestracja kapitału w KRS.

Ujęcie sprawozdawcze (w tys. zł):

ROZWIĄZANIE 1

Bilans na 31.12.20X1 r.	
	Kapitał własny, w tym: Kapitał zakładowy 5.000*

lub

ROZWIĄZANIE 2

Bilans na 31.12.20X1 r.	
	Kapitał własny, w tym: Pozostały kapitał własny 5.000*

* dodatkowe informacje i objaśnienia:

Kapitał zakładowy na dzień 31.12.20X1 roku nie został zarejestrowany w KRS. W związku z oceną ryzyka jego rejestracji (spółka uznała, że takie ryzyko nie występuje) spółka ujęła go w kategorii Kapitał zakładowy, odstępując od stosowania art. 36 ust. 2 u.o.r., kierując się nadrzędną zasadą *true and fair view* określoną w art. 4 u.o.r.

Wniesienie wkładu pieniężnego do spółki kapitałowej **podlega opodatkowaniu podatkiem od czynności cywilnoprawnych**, jako umowa spółki lub zmiana umowy spółki. W ustawie o PCC zawarto warunki, które określają to opodatkowanie w wyżej wymienionych przypadkach. Zgodnie z przepisami podatkowi PCC podlega umowa spółki i jej zmiany, w sytuacji, gdy powoduje podwyższenie podstawy opodatkowania podatkiem od czynności cywilnoprawnych². Za zmianę umowy spółki kapitałowej uważa się również przekształcenie i łączenie spółek kapitałowych, które powoduje podwyższenie kapitału zakładowego³. Czynności dotyczące umowy spółki i jej zmiany podlegają podatkowi, jeżeli w chwili ich dokonania na terenie Polski znajduje się rzeczywisty ośrodek zarządzania⁴ albo siedziba spółki (jeśli jej rzeczywisty ośrodek zarządzania nie znajduje się na terytorium innego państwa członkowskiego)⁵. PCC należy opłacić w ciągu czternastu dni od powstania obowiązku podatkowego i w tym terminie złożyć deklarację.

2 Z zastrzeżeniem art. 1 ust. 3 pkt 4 ustawy z dnia 9 września 2000 roku o podatku od czynności cywilnoprawnych, tekst jednolity, Dz.U. 2019, poz. 1519 z późn. zm.

3 Art. 1 ust. 3 pkt 1 i 3 ustawy o PCC.

4 Art. 1a. pkt 4) rzeczywisty ośrodek zarządzania – miejscowość, w której ma siedzibę organ zarządzający spółki kapitałowej (ustawa o PCC).

5 Art. 1 ust. 5 ustawy o PCC.

Przy rozpatrywaniu opodatkowania podwyższenia kapitału zakładowego spółki kapitałowej należy sprawdzić wyłączenia i zwolnienia z PCC. Wyłączenia dotyczące umów spółek i ich zmian zawarte są w art. 2 pkt 6 ustawy o PCC i zgodnie z tym artykułem nie podlegają podatкови „umowy spółki i ich zmiany związane z:

- a) łączeniem spółek kapitałowych,
- b) przekształceniem spółki kapitałowej w inną spółkę kapitałową,
- c) wniesieniem do spółki kapitałowej, w zamian za jej udziały lub akcje:
 - przedsiębiorstwa spółki kapitałowej lub jego zorganizowanej części,
 - udziałów lub akcji innej spółki kapitałowej dających w niej większość głosów albo kolejnych udziałów lub akcji, w przypadku, gdy spółka, do której są wnoszone te udziały lub akcje, posiada już większość głosów”.

Natomiast zgodnie ze zwolnieniem od PCC zawartym w art. 9 pkt 11 ustawy o PCC, zwalnia się z tego podatku umowy spółki i ich zmiany:

- a) dotyczące przekształcenia lub łączenia spółek w wartości, wkładów do spółki albo kapitału zakładowego, która była już opodatkowana PCC lub podatkiem od wkładów kapitałowych wnoszonych do spółek kapitałowych na terytorium państwa członkowskiego innego niż Polska, lub jeśli zgodnie z prawem państwa członkowskiego podatek nie był naliczany,
- b) w zakresie podwyższenia kapitału zakładowego, jeśli było pokryte z niezwróconych wspólnikom lub akcjonariuszom dopłat albo z niezwróconej pożyczki udzielonej spółce kapitałowej przez wspólnika lub akcjonariusza, jeżeli były one wcześniej opodatkowane PCC lub podatkiem od wkładów kapitałowych do spółek kapitałowych na terytorium państwa członkowskiego innego niż Polska,
- c) dotyczące podwyższenia kapitału zakładowego w wartości, o którą obniżono kapitał zakładowy w wyniku strat poniesionych przez spółkę kapitałową, jeśli podwyższenie kapitału zakładowego nastąpiło w okresie 4 lat po jego obniżeniu,
- d) jeśli spółka kapitałowa prowadzi działalność dotyczącą świadczenia usług użyteczności publicznej w zakresie transportu publicznego, zarządzania portami i przystaniami morskimi, zaopatrzenia ludności w wodę, gaz, energię elektryczną, energię cieplną lub zbiorowego odprowadzania ścieków i w wyniku zawarcia umowy spółki Skarb Państwa lub jednostka samorządu terytorialnego obejmuje co najmniej połowę udziałów lub akcji w tej spółce albo w chwili zmiany

umowy spółki Skarb Państwa lub jednostka samorządu terytorialnego posiada już co najmniej połowę udziałów lub akcji w tej spółce.

W przypadku, gdy spółka korzysta ze zwolnienia z PCC w zakresie opodatkowania umowy spółki lub jej zmiany to nie ma potrzeby składania deklaracji PCC.

Jeśli umowa spółki lub jej zmiana nie korzysta ze zwolnienia lub wyłączenia to obowiązek w PCC powstaje w momencie dokonania czynności lub w momencie podjęcia uchwały o podwyższeniu kapitału spółki kapitałowej. W spółce kapitałowej obowiązek podatkowy ciąży na spółce. Podstawą opodatkowania⁶ przy zawarciu umowy spółki kapitałowej jest wartość kapitału zakładowego, przy dopłatach – wartość dopłat. Jeśli kapitał zakładowy jest podwyższany to opodatkowaniu podlega wartość, o którą podwyższono ten kapitał. Przy przekształceniu lub łączeniu spółek opodatkowana jest wartość kapitału zakładowego spółki kapitałowej tak powstałej. Opodatkowaniu PCC podlega także wartość kapitału zakładowego w przypadku przeniesienia do Polski rzeczywistego ośrodka zarządzania spółki kapitałowej lub jej siedziby. Podstawę opodatkowania zmniejszają odpowiednio:

- 1) wynagrodzenie notariusza (razem z VAT) za sporządzenie aktu notarialnego umowy spółki albo jej zmiany, w przypadku, gdy umowa ta zwiększa majątek spółki albo podwyższa jej kapitał zakładowego;
- 2) opłata sądowa dotycząca wpisu do rejestru przedsiębiorców lub zmiany tego wpisu w zakresie wkładu do spółki albo kapitału zakładowego;
- 3) opłata za zamieszczenie w Monitorze Sądowym i Gospodarczym ogłoszenia o wpisach, do rejestru przedsiębiorców.

W chwili obecnej⁷ stawka podatku od umowy spółki i jej zmiany wynosi 0,5%. Deklaracje składa się do naczelnika urzędu skarbowego właściwego ze względu na siedzibę spółki.

Należy zaznaczyć, że w przypadku, gdy spółka nie została zarejestrowana w Krajowym Rejestrze Sądowym to występują podstawy do zwrotu PCC zgodnie z art. 11 ust. 1 pkt 3a, tak samo w przypadku podwyższenia kapitału zakładowego – jeśli nie zostanie ono zarejestrowane (por. art. 11 ust. 1 pkt 4 ustawy o PCC). Zwrotowi podlega część podatku, która jest różnicą między podatkiem zapłaconym, a należnym, o zwrot można ubiegać się przez 5 lat od końca roku, w którym podatek został opłacony.

6 Por. art. 6 ust. 1 pkt 8, ust. 7 i ust. 9 ustawy o PCC.

7 Według stanu na 29 lutego 2020 roku.

Jak napisano powyżej przy założeniu spółki kapitałowej powstają koszty dotyczące opłaconego PCC oraz opłaty notarialnej za sporządzenie umowy/statutu spółki. Zgodnie z przepisami o podatku dochodowym od osób prawnych wydatki powyższe nie stanowią kosztów uzyskania przychodów spółki z o.o. Są zaś kosztami podatkowymi wspólników dotyczącymi objęcia udziałów. W kosztach podatkowych spółki można ująć jedynie opłaty za wpis do KRS oraz opłatę za ogłoszenie w Monitorze Sądowym i Gospodarczym. W przypadku spółki akcyjnej w formie aktu notarialnego sporządza się nie tylko statut spółki, ale też akt założycielski oraz zobowiązanie akcjonariuszy do objęcia określonej liczby akcji. Powstają zatem koszty związane z opłatami notarialnymi oraz obowiązkami zapłaty PCC. Koszty emisji akcji nie są kosztami uzyskania przychodów na podstawie art. 12 ust. 4 pkt 4, art. 7 ust. 1 i 2 oraz art. 15 ust. 1 ustawy o p.d.o.p.⁸

Wkład pieniężny otrzymany przez spółkę kapitałową na utworzenie lub powiększenie kapitału zakładowego nie jest przychodem podatkowym u otrzymującej go spółki kapitałowej⁹. Wkłady pieniężne wnoszone do spółki kapitałowej nie powodują także powstania przychodu z tytułu podatku dochodowego wnoszącego wkład¹⁰.

8 Por. uchwałę Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 24 stycznia 2011 roku, sygn. akt II FPS 6/10.

9 „Do przychodów nie zalicza się (...) 4) przychodów otrzymanych na utworzenie lub powiększenie kapitału zakładowego, funduszu udziałowego albo funduszu założycielskiego, albo funduszu statutowego w banku państwowym, albo funduszu organizacyjnego ubezpieczyciela”, art. 12 ust. 4 pkt 4 ustawy o p.d.o.p.; „11) dopłat wnoszonych do spółki, jeżeli ich wniesienie następuje w trybie i na zasadach określonych w odrębnych przepisach, kwot i wartości stanowiących nadwyżkę ponad wartość nominalną udziałów (akcji), otrzymanych przy ich wydaniu i przekazanych na kapitał zapasowy, oraz w spółdzielniach i ich związkach – wartości wpisowego, przeznaczonych na fundusz zasobowy”, art. 12 ust. 4 pkt 11 ustawy o p.d.o.p.

10 Czyli wspólnik, który wnosi wkład pieniężny do spółki kapitałowej w kwocie równej wartości obejmowanych udziałów lub w wyższej niż wartość nominalna obejmowanych udziałów, nie ma przychodu podatkowego i w związku z tym nie ma obowiązków dotyczących podatku dochodowego. Od 1 stycznia 2018 roku zapisy art. 12 ust. 1 pkt 7 ustawy o p.d.o.p. rodziły wątpliwości, co do opodatkowania wkładów pieniężnych, ponieważ dotyczyły wszystkich wkładów, przepis brzmiał: „Art. 12. 1. Przychodami, (...) są w szczególności: (...) 7) wartość wkładu określona w statucie lub umowie spółki, a w razie ich braku wartość wkładu określona w innym dokumencie o podobnym charakterze; jeżeli jednak wartość ta jest niższa od wartości rynkowej tego wkładu albo wartość wkładu nie została określona w statucie, umowie albo innym dokumencie o podobnym charakterze, przychodem jest wartość rynkowa takiego wkładu określona na dzień przeniesienia własności przedmiotu wkładu niepieniężnego; przepis art. 14 ust. 2 stosuje się odpowiednio”, (tekst jednolity, Dz.U. 2018, poz. 1036). Bezpośrednie czytanie tego przepisu sugerowało, że wszystkie wkłady

Jeśli chodzi o opodatkowanie podatkiem od towarów i usług wkład pieniężny nie podlega temu podatkowi.

3.1.2. Zwiększenie kapitału własnego poprzez wniesienie aportu

Jednym z powszechnych sposobów wzrostu kapitału zakładowego jest wniesienie aportu. Taka transakcja podlega rygorom prawa handlowego i podatkowego, natomiast w rachunkowości musi mieć miejsce właściwe ujęcie, zgodnie z zasadami rachunkowości.

podlegają opodatkowaniu i stanowią przychód u wnoszącego. Jednak Minister Finansów w dniu 1 marca 2018 roku wydał interpretację ogólną. Por. Interpretację ogólną Ministra Finansów z dnia 1 marca 2018 roku w sprawie określenia, czy wniesienie wkładu pieniężnego do spółki lub spółdzielni powoduje powstanie przychodu po stronie podmiotu wnoszącego, DD6.8201.1.2018, Dz. Urz. Min. Fin. 2018, poz. 17, <https://www.mf.gov.pl>, [dostęp: 19.01.2019], która doprecyzowała, że powyższy przepis dotyczy tylko wkładów niepieniężnych, a wkłady pieniężne do spółki kapitałowej nie rodzą przychodu podatkowego po stronie wnoszącego wkład. W ślad za tą interpretacją przygotowano zmianę brzmienia przepisu i z dniem 19 lipca 2018 roku zmieniono przepis (Ustawa z dnia 15 czerwca 2018 roku o zmianie ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych, ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych oraz ustawy o zryczałtowanym podatku dochodowym od niektórych przychodów osiąganych przez osoby fizyczne, Dz.U. 2018, poz. 1291) tak by nie pozostawiał wątpliwości i w obecnym brzmieniu dotyczy on wyłącznie wkładów niepieniężnych (stan prawny na 1 stycznia 2019 roku): „Przychodami są (...) w szczególności: 7) wartość wkładu określona w statucie lub umowie spółki, a w razie ich braku wartość wkładu określona w innym dokumencie o podobnym charakterze – w przypadku wniesienia do spółki albo spółdzielni wkładu niepieniężnego; jeżeli jednak wartość ta jest niższa od wartości rynkowej tego wkładu albo wartość wkładu nie została określona w statucie, umowie albo innym dokumencie o podobnym charakterze, przychodem jest wartość rynkowa takiego wkładu określona na dzień przeniesienia własności przedmiotu wkładu niepieniężnego; przepis art. 14 ust. 2 stosuje się odpowiednio”. Takie same przepisy dotyczą podatku dochodowego od osób fizycznych w zakresie wnoszenia wkładów do spółek kapitałowych (por. art. 17 ust. 1 pkt 9 ustawy o p.d.o.p.). Reasumując, wspólnik, który wnosi wkład pieniężny do spółki kapitałowej w kwocie równej wartości obejmowanych udziałów lub w wyższej niż wartość nominalna obejmowanych udziałów, nie ma przychodu podatkowego i w związku z tym nie ma również obowiązków dotyczących podatku dochodowego. Przychód powstanie dopiero później, jeśli wspólnik zdecyduje się na zbycie udziałów objętych za wkład pieniężny. W tym przypadku w momencie ich sprzedaży, po odliczeniu kosztów uzyskania przychodów powstaje dochód do opodatkowania (por. art. 23 ust. 1 pkt 38 ustawy o p.d.o.f. oraz art. 7b ust. 1 pkt 3 lit. a) oraz art. 16 ust. 1 pkt 8 ustawy o p.d.o.p.).

Wniesienie aportu do spółki kapitałowej jest określone przez przepisy Kodeksu spółek handlowych. Już w 1990 roku SN w wyroku z 19 września 1990 roku wskazał, że: „aportem w spółce z ograniczoną odpowiedzialnością mogą być wszelkie przedmioty majątkowe (rzeczy i prawa), o ile są zbywalne i mogą, jako aktywa wejść do bilansu spółki, przy czym muszą być one wymienione w umowie ze wskazaniem osoby wnoszącej i przyznanych za ten aport udziałów (art. 166 KH)”¹¹. Wkład niepieniężny powinien mieć zatem wartość, którą można w wiarygodny sposób wycenić oraz musi być zbywalny, co oznacza, że można go skutecznie zbyć.

Jeżeli wartość aportu jest ustalona wiarygodnie można wyznaczyć wartość nominalną (emisyjną) obejmowanych – w zamian za wniesienie aportu – udziałów/akcji. Ujęcie w rachunkowości takiej operacji oznacza, analogicznie jak w przypadku wkładów pieniężnych, wzrost kapitału zakładowego z równoległym wzrostem aktywów spółki (stanowiących przedmiot aportu). Problem komplikuje się w sytuacji, w której faktyczne wniesienie aportu ma miejsce w terminie późniejszym niż sporządzenie aktu notarialnego dotyczącego wysokości podwyższenia kapitału zakładowego (por. przykład 3.3).

Przykład 3.3

W spółce kapitałowej SA ma miejsce wniesienie aportu, którego wartość określona w umowie (na dzień decyzji Walnego Zgromadzenia Akcjonariuszy) to 60.000 zł. Wartość aportu na dzień faktycznego wniesienia wynosi jednak 70.000 zł. Aport nie stanowi przedsiębiorstwa ani jego zorganizowanej części. Został wniesiony przez inną spółkę kapitałową, która otrzymała w zamian akcje. Powstaje pytanie, w jaki sposób ująć różnicę w wycenie aportu (aktywów) i kapitału zakładowego?

Pierwsze ujęcie bilansowe – zgodne z treścią ekonomiczną transakcji – oznacza, iż spółka podwyższyła kapitał zakładowy o kwotę 60.000 zł i oczekuje wykonania obowiązku właścicieli w postaci wniesienia aportu w kwocie 60.000 zł.

Bilans spółki na dzień podwyższenia kapitału zakładowego:

Aktywa	Pasywa
Należności od akcjonariuszy 60.000 zł (oznaczają oczekiwanie spółki na faktyczne wniesienie aportu)	Kapitał zakładowy 60.000 zł (wycena w wartości nominalnej akcji wynikającej z wyceny aportu)

11 Umowa wniesienia aportu z komentarzem, postanowienie SN z dnia 19 września 1990 roku, III CRN 268/90, PUG 1991, nr 5, poz. 25, <https://www.ncbr.gov.pl/potrzuje-wiedzy-firma/aktualnosci/szczegoly/news/umowa-wniesienia-aportu-z-komentarzem-50549>, [dostęp: 17.01.2019].

Na dzień wniesienia aportu – po ponownej wycenie, której obowiązek dokonania wynika z zasad rachunkowości – wartość aportu wynosi 70.000 zł i taką należy ująć jako wartość księgową aktywów wniesionych aportem na dzień ich przyjęcia do spółki.

Bilans spółki na dzień faktycznego wniesienia aportu:

Aktywa	Pasywa
Należności od akcjonariuszy 60.000 zł (– 60.000 zł)	Kapitał zakładowy 60.000 zł
Aktywa rzeczowe (aport) → + 60.000 zł + 10.000 zł ————— 70.000 zł	Kapitał pozostały (rezerwy) + 10.000 zł

Akcjonariusze nie tylko wywiązali się z obowiązku w kwocie 60.000 zł, ale wnieśli aktywa rzeczowe o wartości 70.000 zł. Powstała nadwyżka (10.000 zł) stanowi korzyść spółki, która powinna być ujęta w innej niż kapitał zakładowy pozycji (np. w kapitale rezerwowym). Dalsze ujęcie kapitału rezerwowego powinno wynikać z decyzji WZA.

Powstaje pytanie o skutki podatkowe wniesienia aportu. U spółki otrzymującej aport nie powstanie przychód podatkowy – ani w zakresie wartości nominalnej, ani w zakresie *agio*¹². Aport podlega natomiast opodatkowaniu podatkiem od towarów i usług, jeśli wnosi go podatnik podatku VAT (w przykładzie 3.3 inna spółka kapitałowa)¹³, w tej sytuacji wnoszący powinien wystawić fakturę VAT według stawki właściwej dla danego przedmiotu aportu. Spółka otrzymująca aport ma prawo do odliczenia VAT, jeśli przedmiot aportu jest wykorzystywany do działalności opodatkowanej VAT prowadzonej przez tę spółkę. W prezentowanym przykładzie 3.3 opodatkowana VAT będzie wartość nominalna akcji pomniejszona o VAT, w tym przypadku wartość nominalna stanowi wartość brutto. Spółka otrzymująca nie zwracała, w przykładzie 3.3, spółce wnoszącej kwoty VAT¹⁴.

Sporna jest kwestia podatku PCC od aportów, ze względu na opisaną w dalszej części zasadę *stand still*¹⁵ i prawo unijne, uznaje się, że jeśli aport¹⁶ opodatkowany był VAT, to wyłączone jest opodatkowanie

12 Por. art. 12 ust. 4 pkt 11 ustawy o p.d.o.p., *agio* nie podlega opodatkowaniem podatkiem VAT ani PCC.

13 Jeśli aport wnosi osoba fizyczna, która nie prowadzi działalności gospodarczej to aport nie jest opodatkowany tym podatkiem.

14 Gdyby zwracała podatek VAT to opodatkowana byłaby wartość nominalna w całości, czyli w tym przypadku wartość nominalna to wartość netto.

15 Nie dotyczy wnoszenia przedsiębiorstwa lub zorganizowanej części przedsiębiorstwa.

16 Nie dotyczy wnoszenia przedsiębiorstwa lub zorganizowanej części przedsiębiorstwa.

PCC¹⁷. Jednak takie wyłączenie w zakresie aportu nie wynika bezpośrednio z aktualnych przepisów dotyczących PCC.

Jeśli przedmiotem aportu są środki trwałe czy wartości niematerialne i prawne, czyli majątek podlegający amortyzacji, to wartość wniesionego aportu nie jest przychodem podatkowym w momencie wniesienia, ale amortyzacja aportu stanowi koszt uzyskania przychodu¹⁸. Takie środki trwałe oraz wartości niematerialne i prawne podlegają dla celów podatkowych amortyzacji zgodnie z zasadami ogólnymi zawartymi w ustawie o p.d.o.p. Ich wartość początkową ustala się według cen nabycia lub kosztu wytworzenia lub cen rynkowych¹⁹, a jeśli były wykorzystywane poprzednio w innej działalności to stosuje się zasadę kontynuacji²⁰. Zgodnie z art. 16g ust. 1 pkt 4 ustawy o p.d.o.p., za wartość początkową środków trwałych oraz wartości niematerialnych i prawnych uważa się, „(...) w razie nabycia w postaci wkładu niepieniężnego wniesionego do spółki albo spółdzielni – ustaloną przez podatnika, z zastrzeżeniem pkt 4c, na dzień wniesienia wkładu wartość poszczególnych środków trwałych oraz wartości niematerialnych i prawnych, nie wyższą jednak od ich wartości rynkowej. (...) odpisy amortyzacyjne od nabytych w drodze aportu środków trwałych, dokonywane zgodnie z art. 16a–16m updop, będą stanowić koszty uzyskania przychodów Spółki”²¹. Nie uznaje się za koszty uzyskania przychodów „odpisów amortyzacyjnych od wartości początkowej wartości niematerialnych i prawnych wniesionych do spółki albo spółki niebędącej osobą prawną, w postaci wkładu niepieniężnego, stanowiących równowartość uzyskanych informacji związanych z wiedzą w dziedzinie przemysłowej, handlowej, naukowej lub organizacyjnej

17 Por. Pismo z dnia 12 października 2016 roku Skutki podatkowe wniesienia aportu do spółki komandytowej. Izba Skarbowa w Katowicach, IBPB-2-1/4514-393/16-2/PM, <https://sip.lex.pl/orzeczenia-i-pisma-urzedowe/pisma-urzedowe/ibpb-2-1-4514-393-16-2-pm-skutki-podatkowe-wniesienia-184873247>, [dostęp: 29.12.2019], orzeczenia NSA sygn. akt II FSK 3133/15, II FSK 1667/12 itp.

18 Od 1 stycznia 2017 roku uchylono art. 16 ust. 1 pkt 63 lit. d) ustawy o p.d.o.p., który stanowił, że przy amortyzacji środka trwałego wniesionego aportem należy wyłączyć z kosztów uzyskania przychodów odpis amortyzacyjny od wartości, która była przekazana na kapitał zapasowy (*agio*).

19 Inaczej jest w przypadku wnoszenia przedsiębiorstwa lub zorganizowanej części przedsiębiorstwa, w takiej sytuacji odnieść się do art. 15 ust. 1s, art. 16g ust. 9 i 10a oraz art. 16h ust. 3 i 3a ustawy o p.d.o.p.

20 Por. art. 16g ust. 9 oraz art. 16g ust. 10a ustawy o p.d.o.p.

21 Pismo z dnia 29 listopada 2018 roku Zaliczenie do kosztów uzyskania przychodów odpisów amortyzacyjnych od środka trwałego wniesionego aportem. Dyrektor Krajowej Informacji Skarbowej 0111-KDIB1-2.4010.374.2018.2.DP, <https://sip.lex.pl/orzeczenia-i-pisma-urzedowe/pisma-urzedowe/0111-kdib1-2-4010-374-2018-2-dp-zaliczenie-do-kosztow-185032398>, [dostęp: 18.02.2020].

(*know-how*)”²². Amortyzować nie można programów komputerowych, które były wytworzone we własnym zakresie przed wniesieniem aportu.

Powstaje pytanie o skutki podatkowe w przypadku, w którym przedmiotem aportu będą np. towary czy też inne aktywa niepodlegające amortyzacji. W takiej sytuacji podatek dochodowy pojawia się dopiero w momencie zbycia aktywów otrzymanych aportem, zgodnie z zasadami ogólnymi ujętymi w ustawie o p.d.o.p, która nie precyzuje szczegółowych przepisów w tym zakresie.

Sposób ujmowania aportów w systemie rachunkowości nie zależy od przedmiotu aportu, ale jego rodzaj ma istotne znaczenie w rozliczeniach podatkowych. Zgodnie z tym kryterium aporty²³ wnoszone do spółki kapitałowej można podzielić na trzy grupy:

- 1) aport przedsiębiorstwa lub jego zorganizowanej części,
- 2) aport – przez podmiot komercjalizujący – do spółki kapitałowej wkładu niepieniężnego w postaci komercjalizowanej własności intelektualnej,
- 3) aport innych przedmiotów majątkowych w postaci środków trwałych, wartości niematerialnych i prawnych i innych składników majątku,

Należy rozważyć skutki podatkowe dla spółki otrzymującej aport w każdym przypadku.

Ad. 1. Aport przedsiębiorstwa i jego zorganizowanej części do spółki kapitałowej korzysta ze zwolnienia z opodatkowania podatkiem dochodowym (także u spółki wnoszącej)²⁴, wyłączony jest również

22 Art. 16 pkt 64 ustawy o p.d.o.p.

23 W przypadku wnoszenia aportu umowa spółki z.o.o. musi określać przedmiot wkładu oraz wspólnika wnoszącego aport, liczbę i wartość nominalną udziałów objętych za aport (por. art. 158 § 1 k.s.h.). Podobnie w przypadku spółki SA, por. art. 311. § 1 k.s.h. „Jeżeli przewidziane są wkłady niepieniężne albo spółka nabywa mienie lub dokonuje zapłaty wynagrodzenia za usługi świadczone przy jej powstaniu, założyciele sporządzają pisemne sprawozdanie, które powinno przedstawiać w szczególności: 1) przedmiot wkładów niepieniężnych oraz liczbę i rodzaj wydawanych w zamian za nie akcji i innych tytułów uczestnictwa w dochodach lub w podziale majątku spółki; 2) mienie nabywane przed zarejestrowaniem spółki oraz wysokość i sposób zapłaty; 3) usługi świadczone przy powstaniu spółki oraz wysokość i sposób wynagrodzenia; 4) osoby, które wnoszą wkłady niepieniężne, zbywają spółce mienie lub otrzymują wynagrodzenie za usługi; 5) zastosowaną metodę wyceny wkładów”, (por. też art. 432 § 1 k.s.h. „Uchwała o podwyższeniu kapitału zakładowego powinna zawierać: (...) 7) przedmiot wkładów niepieniężnych i ich wycenę oraz osoby, które mają objąć akcje za takie wkłady, łącznie z podaniem liczby akcji, które mają przyjąć każdej z nich, jeżeli akcje mają być objęte za wkłady niepieniężne”).

24 Przychód ten zwolniony jest z opodatkowania u wnoszącego zgodnie art. 21 ust. 1 pkt 109 ustawa o p.d.o.f. oraz odpowiednio dla osób prawnych art. 12 ust. 4 pkt 25 ustawy o p.d.o.p. „Do przychodów nie zalicza się: (...) 25) wartości, o której mowa

z zakresu VAT²⁵ oraz PCC²⁶. O ile aport przedsiębiorstwa (przedsiębiorstwo w rozumieniu Kodeksu cywilnego²⁷), jako ściśle określonej całości nie rodzi wątpliwości, to już można zastanawiać się, co jest zorganizowaną częścią przedsiębiorstwa. W ustawie o podatku od towarów i usług zawarto następującą definicję (art. 2. pkt 27e) przez zorganizowaną część przedsiębiorstwa – „rozumie się (...) organizacyjnie i finansowo wyodrębniony w istniejącym przedsiębiorstwie zespół składników materialnych i niematerialnych, w tym zobowiązania, przeznaczonych do realizacji określonych zadań gospodarczych, który zarazem mógłby stanowić niezależne przedsiębiorstwo samodzielnie realizujące te zadania”. Identyczna definicja zawarta jest w ustawie o podatku dochodowym od osób prawnych²⁸ i w ustawie o podatku dochodowym od osób fizycznych²⁹. Można także posłużyć się wyjaśnieniami z orzecznictwa sądowego³⁰.

-
- w ust. 1 pkt 7, jeżeli przedmiotem wkładu niepieniężnego do: a) spółki kapitałowej jest komercjalizowana własność intelektualna wniesiona przez podmiot komercjalizujący, b) spółki albo spółdzielni jest przedsiębiorstwo lub jego zorganizowana część”.
- 25 „Art. 6. Przepisów ustawy nie stosuje się do: 1) transakcji zbycia przedsiębiorstwa lub zorganizowanej części przedsiębiorstwa” Ustawa z dnia 11 marca 2004 roku o podatku od towarów i usług, tekst jednolity, Dz.U. 2020, poz. 106.
- 26 Art. 2 pkt 6 lit. c) ustawy o PCC: „Art. 2. Nie podlegają podatkowi: (...) 6) umowy spółki i ich zmiany związane z: (...) c) wniesieniem do spółki kapitałowej, w zamian za jej udziały lub akcje:
- przedsiębiorstwa spółki kapitałowej lub jego zorganizowanej części,
 - udziałów lub akcji innej spółki kapitałowej dających w niej większość głosów albo
 - kolejnych udziałów lub akcji, w przypadku gdy spółka, do której są wnoszone te udziały lub akcje, posiada już większość głosów”.
- 27 Tak definiują przedsiębiorstwo przepisy podatkowe, por. art. 5a pkt 3 ustawy o p.d.o.f., art. 4a pkt 3 ustawy o p.d.o.p., zgodnie z ustawą z dnia 23 kwietnia 1964 roku Kodeks cywilny, tekst jednolity, Dz.U. 2019, poz. 1145 z późn. zm.
- 28 Art. 4a pkt 4 „4) zorganizowanej części przedsiębiorstwa – oznacza to organizacyjnie i finansowo wyodrębniony w istniejącym przedsiębiorstwie zespół składników materialnych i niematerialnych, w tym zobowiązania, przeznaczonych do realizacji określonych zadań gospodarczych, który zarazem mógłby stanowić niezależne przedsiębiorstwo samodzielnie realizujące te zadania”, ustawa o p.d.o.p.
- 29 Art. 5 a pkt 4 „4) zorganizowanej części przedsiębiorstwa – oznacza to organizacyjnie i finansowo wyodrębniony w istniejącym przedsiębiorstwie zespół składników materialnych i niematerialnych, w tym zobowiązania, przeznaczonych do realizacji określonych zadań gospodarczych, który zarazem mógłby stanowić niezależne przedsiębiorstwo samodzielnie realizujące te zadania”, ustawa o p.d.o.f., (tekst jednolity Dz.U. 2019, poz. 1387 z późn. zm.).
- 30 Orzeczenie NSA w Warszawie z 27 września 2011 roku, sygn. akt I FSK 1383/10 w którym określono, że: „dla bytu zorganizowanej części przedsiębiorstwa w rozumieniu art. 2 pkt 27e ustawy z 11 marca 2004 roku o podatku od towarów i usług (Dz.U. nr 54, poz. 535 z późn. zm.) konieczny jest organizacyjnie i finansowo wyodrębniony w istniejącym przedsiębiorstwie zespół składników materialnych i niematerialnych, w tym zobowiązania, przeznaczonych do realizacji określonych zadań

W zakresie PCC, tak jak wspomniano powyżej, wyłączone z opodatkowania są wniesienia aportem do spółki kapitałowej przedsiębiorstwa spółki kapitałowej lub jego zorganizowanej części, a także wniesienie do spółki kapitałowej „udziałów lub akcji innej spółki kapitałowej dających w niej większość głosów albo kolejnych udziałów lub akcji, w przypadku, gdy spółka, do której są wnoszone te udziały lub akcje, posiada już większość głosów”³¹. Jeśli spółka otrzymuje w aportcie przedsiębiorstwo lub jego zorganizowaną część to wartość poszczególnych składników tego wkładu, ustala w wysokości wartości początkowej składników środków trwałych i WNiP, zgodnie z ich ewidencją u podmiotu wnoszącego wkład³², a w przypadku innych składników wartość ujmuje się w wysokości przyjętej dla celów podatkowych, wynikającej z ksiąg podatkowych wnoszącego wkład na dzień nabycia.

Ad. 2. W przypadku wniesienia przez podmiot komercjalizujący, do spółki kapitałowej wkładu niepieniężnego w postaci komercjalizowanej własności intelektualnej, wartość tej własności ustala się w zależności od wartości poszczególnych składników w wysokości ich wartości początkowej określonej w ewidencji środków trwałych czy też w ewidencji wartości niematerialnych i prawnych podmiotu wnoszącego wkład – w przypadku składników zaliczonych do tych kategorii³³. Jeśli komercjalizowaną własność intelektualną tworzą inne składniki wartość ustala się na podstawie wartości przyjętej dla celów podatkowych i wynikającej z ksiąg podatkowych podmiotu wnoszącego wkład na dzień wniesienia³⁴. Zgodnie z definicją zawartą w przepisach o podatku dochodowym od osób prawnych komercjalizowana własność intelektualna oznacza:

gospodarczych, który zarazem mógłby stanowić niezależne przedsiębiorstwo samodzielnie realizujące te zadania, co oznacza, że zespół ten nie musi obejmować działów obsługujących przedsiębiorstwo pod względem niematerialnym, w zakresie obsługi kadrowej, informatycznej i finansowej, które nie są niezbędne do realizacji, przez zespół tak wyodrębnionych składników majątkowych, jego określonych zadań gospodarczych”; <http://orzeczenia.nsa.gov.pl/doc/6E7EFE7890>, [dostęp: 18.01.2019].

31 Art. 2 pkt 6 lit. c ustawy z dnia 9 września 2000 roku o podatku od czynności cywilnoprawnych, tekst jednolity Dz.U. 2019, poz. 1519 z późn. zm.

32 Kontynuuje się przyjęte przez wnoszącego zasady amortyzacji.

33 Art. 15 ust. 1, ustawy z dnia 9 września 2000 roku o podatku od czynności cywilnoprawnych, tekst jednolity Dz.U. 2019, poz. 1519 z późn. zm.

34 Komercjalizowana własność intelektualna jest ciekawą kategorią wprowadzoną do przepisów podatkowych już 3 listopada 2014 roku, obowiązujące w tym okresie przepisy miały nieco inny kształt niż przepisy obowiązujące na dzień 1 stycznia 2019 roku, które zostały wprowadzone z dniem 1 stycznia 2017 roku i od tego dnia wniesienie tego typu wkładu nie stanowi przychodu także u wnoszącego, ust. 1e dodanego do art. 17 ustawy o p.d.o.f. oraz pkt 25 dodanego do art. 12 ust. 4 ustawy o p.d.o.p.

- „a) patent, dodatkowe prawo ochronne na wynalazek, prawo ochronne na wzór użytkowy, prawo z rejestracji wzoru przemysłowego lub prawo z rejestracji topografii układu scalonego oraz prawo do uzyskania powyższych praw lub prawo z pierwszeństwa – określone w ustawie z dnia 30 czerwca 2000 roku – Prawo własności przemysłowej (Dz.U. 2017, poz. 776; 2018, poz. 2302 oraz 2019, poz. 501),
- b) autorskie prawa majątkowe do programu komputerowego,
- c) równowartość udokumentowanej wiedzy (informacji) nadającej się do wykorzystania w działalności przemysłowej, naukowej lub handlowej (*know-how*),
- d) prawa do korzystania z praw lub wartości wymienionych w lit. a–c na podstawie umowy licencyjnej”³⁵.

W przepisach podatkowych zawarto także szczegółową definicję podmiotu komercjalizującego³⁶ i nie każdy podmiot, który wnosi do spółki kapitałowej komercjalizowaną własność intelektualną, może nim być, może to być tylko:

- 1) uczelnia³⁷,
- 2) spółka utworzona na podstawie art. 149 ust. 1 lub art. 150 ust. 1 ustawy z dnia 20 lipca 2018 roku – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce,
- 3) Polska Akademia Nauk lub jej instytut naukowy³⁸, spółka utworzona na podstawie art. 83 ust. 1 ustawy z dnia 30 kwietnia 2010 roku o Polskiej Akademii Nauk,
- 4) instytut badawczy³⁹, spółka utworzona na podstawie art. 17 ust. 5 ustawy z dnia 30 kwietnia 2010 roku o instytutach badawczych,
- 5) międzynarodowy instytut naukowy⁴⁰,
- 6) twórca uprawniony:
 - do patentu, dodatkowego prawa ochronnego na wynalazek, do prawa ochronnego na wzór użytkowy, prawa z rejestracji wzoru przemysłowego lub prawa z rejestracji topografii układu scalonego oraz prawa do uzyskania powyższych praw lub prawa

35 Art. 4a pkt 23 ustawy o p.d.o.p.

36 Art. 4a pkt 24 ustawy o p.d.o.p.

37 W rozumieniu ustawy z dnia 20 lipca 2018 roku – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce, Dz.U. 2018, poz. 1668.

38 W rozumieniu ustawy z dnia 30 kwietnia 2010 roku o Polskiej Akademii Nauk, Dz.U. 2018, poz. 1475 i 1669 oraz 2019, poz. 534.

39 W rozumieniu ustawy z dnia 30 kwietnia 2010 roku o instytutach badawczych, Dz.U. 2018, poz. 736 i 1669 oraz 2019, poz. 534.

40 Utworzony na podstawie odrębnych przepisów, działający na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej.

- z pierwszeństwa – określonego w ustawie z dnia 30 czerwca 2000 roku – Prawo własności przemysłowej⁴¹,
 - z autorskiego prawa majątkowego do programu komputerowego,
 - z równowartości udokumentowanej wiedzy (informacji) nadającej się do wykorzystania w działalności przemysłowej, naukowej lub handlowej (*know-how*),
 - do prawa korzystania z praw lub wartości wymienionych powyżej na podstawie umowy licencyjnej;
- 7) Centrum Łukasiewicz, instytuty działające w ramach Sieci Badawczej Łukasiewicz, spółka utworzona na podstawie art. 30 ustawy z dnia 21 lutego 2019 roku o Sieci Badawczej Łukasiewicz⁴².

Podobnie jak w przypadku aportu w formie przedsiębiorstwa lub jego zorganizowanej części, aport w postaci komercjalizowanej własności intelektualnej⁴³ nie podlega opodatkowaniu podatkiem od czynności cywilnoprawnych. Dla opodatkowania VAT⁴⁴ stosuje się zasady takie jak przy sprzedaży danego składnika, odpowiednią stawkę VAT lub zwolnienie z VAT – tak jak w przypadku sprzedaży. Podlega opodatkowaniu podatkiem VAT, jeśli wnoszący jest podatnikiem VAT. Podstawą opodatkowania VAT jest w tym przypadku wartość nominalna udziałów otrzymanych za wniesiony aport i stanowi ona kwotę brutto, jeśli VAT nie jest zwracany przez spółkę otrzymującą aport⁴⁵.

Ad. 3. Aport innych przedmiotów majątkowych otrzymany przez spółkę kapitałową, za który wydaje ona udziały/akcje, nie jest przychodem podatkowym tej spółki, ponieważ nie są przychodem wartości i rzeczy otrzymane na utworzenie lub powiększenie kapitału zakładowego⁴⁶. Nawet, jeśli wnoszący otrzyma w zamian udziały o wartości niższej niż wartość jego wkładu to nadwyżki zwanej *agio* i przeniesionej na kapitał zapasowy nie zalicza się do przychodów spółki otrzymującej⁴⁷. Oczywiście warunkiem jest, by wniesienie takie następowało zgodnie z przepisami Kodeksu spółek handlowych. U otrzymującej spółki aport, który został ujęty w środkach trwałych tej spółki wycenia się według jego wartości na dzień wniesienia, ale nie wyższej od wartości rynkowej⁴⁸. Jeśli

41 Dz.U. 2017, poz. 776.

42 Dz.U. 2019, poz. 534.

43 U podmiotu komercjalizującego nie powstanie przychód podatkowy z tytułu wniesienia komercjalizowanej własności intelektualnej (od 1 stycznia 2018 roku).

44 Por. art. 29a ust. 1 ustawy o VAT (tekst jednolity Dz.U. 2020, poz. 106).

45 Jeśli kwota VAT jest zwracana przez spółkę otrzymującą aport to do wartości nominalnej udziałów dodaje się VAT, czyli wartość nominalna stanowi kwotę netto.

46 Por. art. 12 ust. 4 pkt 4 ustawy o p.d.o.p.

47 Por. art. 12 ust. 4 pkt 11 ustawy o p.d.o.p.

48 Art. 16g ust. 1 pkt 4 ustawy o p.d.o.p.

aport wnoszony do spółki kapitałowej to środki trwałe lub wartości niematerialne i prawne (nie będące przedsiębiorstwem lub jego zorganizowaną częścią) to spółka otrzymująca taki aport może go amortyzować, a obliczona amortyzacja jest kosztem uzyskania przychodów. Przepisy podatkowe określają jak wycenić tego typu aport. Jego wartość ustala się w oparciu o wartość ustaloną przez podatnika na dzień wniesienia aportu, nie wyższą od wartości rynkowej. Jeśli wniesione są środki trwałe to wartość początkowa tych składników podwyższona zostaje o ewentualne wydatki na montaż⁴⁹. Otrzymane w ramach aportu środki trwałe lub wartości niematerialne i prawne spółka przyjmuje do ewidencji środków trwałych i amortyzuje od miesiąca następującego po oddaniu do użytkowania. Amortyzacja podatkowa w spółkach kapitałowych dokonywana jest zgodnie z przepisami zawartymi w artykułach 16h–16m oraz 16f ust. 3 ustawy o p.d.o.p. Od 1 stycznia 2017 roku nie obowiązuje już przepis art. 16 ust. 1 pkt 63 lit. d ustawy o p.d.o.p., który mówił, że nie można zaliczyć do kosztów uzyskania przychodów odpisów amortyzacyjnych od wartości środków trwałych, wartości niematerialnych i prawnych otrzymanych w ramach aportu od tej części, która nie była przekazana na kapitał zakładowy spółki, przepis ten nadal ma zastosowanie do środków trwałych i wartości niematerialnych i prawnych otrzymanych, jako aport przed 1 stycznia 2017 roku (w przypadkach, gdy przychód u wnoszącego powstał do 31.12.2016 roku).

Aport dotyczący innych niż przedsiębiorstwo, zorganizowana część przedsiębiorstwa czy wkład niepieniężny w postaci komercjalizowanej własności intelektualnej przedmiotów majątkowych jest opodatkowany podatkiem PCC zgodnie z art. 6 ust. 1 pkt 8⁵⁰ lit. a) albo b) i ust. 9⁵¹

49 Por. art. 16g ustawy o p.d.o.p.

50 „8) przy umowie spółki: a) przy zawarciu umowy – wartość wkładów do spółki osobowej albo wartość kapitału zakładowego, b) przy (...) podwyższeniu kapitału zakładowego – wartość wkładów powiększających majątek spółki osobowej albo wartość, o którą podwyższono kapitał zakładowy, c) przy dopłatach – kwota dopłat, (...) f) przy przekształceniu lub łączeniu spółek – wartość wkładów do spółki osobowej powstałej w wyniku przekształcenia albo wartość kapitału zakładowego spółki kapitałowej powstałej w wyniku przekształcenia lub połączenia, g) przy przeniesieniu na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej rzeczywistego ośrodka zarządzania spółki kapitałowej lub jej siedziby – wartość kapitału zakładowego”, ustawa z dnia 9 września 2000 roku o podatku od czynności cywilnoprawnych, tekst jednolity Dz.U. 2019, poz. 1519 z późn. zm.

51 „9. Od podstawy opodatkowania, o której mowa w ust. 1 pkt 8, odlicza się: 1) kwotę wynagrodzenia wraz z podatkiem od towarów i usług, pobraną przez notariusza za sporządzenie aktu notarialnego umowy spółki albo jej zmiany, jeżeli powoduje ona zwiększenie majątku spółki albo podwyższenie kapitału zakładowego; 2) opłatę sądową związaną z wpisem spółki do rejestru przedsiębiorców lub zmianą wpisu

ustawy o PCC, aktualna stawka to 0,5%⁵² od wartości podstawy opodatkowania. Niestety polskie przepisy stoją w sprzeczności z regulacjami unijnymi i pozwala to na podważenie zasadności płacenia PCC od aportów wnoszonych do spółki innych niż przedsiębiorstwo lub jego zorganizowana część. Tak zwana *klauzula stand still* dotyczy spółek kapitałowych, które mogą powołać się na regulacje dyrektywy Rady 2008/7/WE⁵³ w zakresie podatków pośrednich od gromadzenia kapitału. Zgodnie z dyrektywą (art. 7) „państwo członkowskie, które w dniu 1 stycznia 2006 roku naliczało podatek od wkładów kapitałowych do spółek kapitałowych, zwany dalej „podatkiem kapitałowym”, może go w dalszym ciągu naliczać (...) 2. Jeżeli w jakimkolwiek momencie po dniu 1 stycznia 2006 roku państwo członkowskie przestanie naliczać podatek kapitałowy, nie może go ono ponownie wprowadzić (...)”. W Polsce od 1 maja 2004 roku do 31 grudnia 2006 roku wkłady niepieniężne do spółek kapitałowych nie były objęte PCC (według ówczesnego art. 2 pkt 4 ustawy o PCC, korzystały ze zwolnienia z VAT), opodatkowanie wprowadzono 1 stycznia 2017 roku (niezależnie od tego czy wkłady niepieniężne są opodatkowane czy zwolnione z VAT) – jest ono, zatem sprzeczne z przedstawionym powyżej przepisem Dyrektywy i narusza klauzulę *stand still*. Klauzula ta oznacza, że należy zastosować zasadę stałości lub kontynuacji tak by nie pogarszać sytuacji podatnika w wyniku wprowadzenia nowych przepisów, tj. nie wprowadzać nowych obciążeń podatkowych lub zwiększenia ich wysokości w porównaniu do obciążeń istniejących w dacie wskazanej przez prawo unijne⁵⁴.

w tym rejestrze dotyczącą wkładu do spółki albo kapitału zakładowego; 3) opłatę za zamieszczenie w Monitorze Sądowym i Gospodarczym ogłoszenia o wpisach, o których mowa w pkt 2; 4)–6) (uchylone)” (*Ibidem*).

52 Art. 7 pkt 1 ust. 9 ustawy o PCC.

53 Dyrektywa Rady 2008/7/WE z dnia 12 lutego 2008 roku dotycząca podatków pośrednich od gromadzenia kapitału..., [dostęp: 17.01.2019].

54 T. Matuszak, *Aporty bez PCC: czas wystąpić po nadpłatę*, <https://www.rp.pl/PCC/309059965-Aporty-bez-PCC-czas-wystapic-po-nadplate.html>, [dostęp: 17.01.2019], por. orzeczenia sądów NSA z 3 czerwca 2014 roku (II FSK 1667/12), NSA z 19 listopada 2012 roku (II FPS 1/12) oraz wyrok z 30 czerwca 2015 roku (II FSK 1402/13). Potwierdził to wyrok NSA, który stwierdził, przed 1 stycznia 2007 roku, w zakresie wniesienia aportu (wkładu niepieniężnego) do spółki (aportu), opodatkowanie PCC było wyłączone, zgodnie z obowiązującym przed 1 stycznia 2017 roku art. 2 pkt 4 ustawy o PCC (Wyrok NSA z 19 listopada 2012 roku, sygn. akt II FPS 1/12, <http://orzeczenia.nsa.gov.pl/doc/8F2B93AB6D>, [dostęp: 17.01.2019]).

Oprócz PCC aport jest opodatkowany VAT. Z punktu widzenia podatku od wartości dodanej (VAT) traktowany jest jako dostawa towarów (pod warunkiem, że wnoszący aport jest podatnikiem VAT)⁵⁵.

3.2. Zysk netto jako szczególne źródło wzrostu kapitału własnego

Spółka kapitałowa w ramach swojej działalności osiąga zysk/stratę netto⁵⁶ za dany rok obrotowy, który wykazuje w sprawozdaniu finansowym. Prawo spółek posługuje się pojęciem zysku za ostatni rok obrotowy oraz zysku niepodzielonego z lat ubiegłych pozostawiając rachunkowości rozstrzygnięcie co do kwalifikacji w ramach kategorii „kapitał własny”. Zysk netto uwzględnia obciążenia związane z podatkiem dochodowym od osób prawnych, którego podatnikiem jest spółka kapitałowa. Obciążenie to obejmuje dwa elementy podatek dochodowy bieżący i podatek dochodowy odroczony⁵⁷. Zysk netto prezentuje się w sprawozdaniu finansowym w różnych jego elementach, przede wszystkim w rachunku zysków i strat (por. rysunek 7).

Zysk netto stanowi odrębną pozycję kapitału własnego w bilansie spółki. W informacji dodatkowej do sprawozdania finansowego znajdują się natomiast dane uszczegóławiające informacje o zysku netto ujmowanym w bilansie oraz rachunku zysków i strat. Obowiązkowo przedstawia się także – w dodatkowych informacjach i objaśnieniach – propozycję podziału zysku netto za dany rok obrotowy (por. rysunek 8).

Zysk netto spółki – w zależności, czy spółka stosuje międzynarodowe standardy sprawozdawczości finansowej czy też ustawę o rachunkowości – prezentowany jest w sprawozdaniu finansowym w różny sposób (por. tabela 5 i 6). Ustawa o rachunkowości wymaga ściśle ustrukturyzowanej prezentacji poszczególnych elementów sprawozdania, nie przewiduje rozbudowania rachunku zysków i strat o inne całkowite dochody.

55 Jedyny wyjątek stanowi wniesienie aportem przedsiębiorstwa lub jego zorganizowanej części przedsiębiorstwa, aport taki korzysta z wyłączenia z podatku VAT na podstawie art. 6 pkt 1 ustawy o podatku od wartości dodanej.

56 Odrębnie kalkuluje się zysk lub stratę podatkową.

57 Jeśli spółka oblicza podatek odroczony i nie korzysta ze zwolnienia w tym zakresie. Na mocy art. 37 ust. 10 u.o.r. spółka może nie obliczać podatku dochodowego odroczonego.

Rysunek 7. Ustalanie zysku netto w rachunku zysków i strat

Przychody bilansowe danego okresu
– minus
Koszty bilansowe danego okresu
=
Zysk brutto
– minus
Obowiązkowe obciążenia: podatek dochodowy bieżący i odroczony
=
Zysk netto

Źródło: opracowanie własne.

Rysunek 8. Ujęcie zysku netto w podstawowych składnikach sprawozdania finansowego

Rachunek zysków i strat	Bilans	Zestawienie zmian w kapitale (funduszu) własnym	Dodatkowe informacje i objaśnienia								
<div style="border: 1px solid black; background-color: #e0e0e0; padding: 5px; text-align: center;">ZYSK NETTO</div>	<table style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="border: 1px solid black; padding: 5px; text-align: center;">aktywa</td> <td style="border: 1px solid black; padding: 5px; text-align: center;">pasywa</td> </tr> <tr> <td style="border: 1px solid black; padding: 5px;"></td> <td style="border: 1px solid black; padding: 5px; text-align: center;">kapitał własny</td> </tr> <tr> <td style="border: 1px solid black; padding: 5px;"></td> <td style="border: 1px solid black; padding: 5px; background-color: #e0e0e0; text-align: center;">ZYSK NETTO</td> </tr> <tr> <td style="border: 1px solid black; padding: 5px;"></td> <td style="border: 1px solid black; padding: 5px;"></td> </tr> </table>	aktywa	pasywa		kapitał własny		ZYSK NETTO			<div style="border: 1px solid black; background-color: #e0e0e0; padding: 5px; text-align: center;">ZYSK NETTO</div>	<div style="border: 1px solid black; background-color: #e0e0e0; padding: 5px;"> ZYSK NETTO: – propozycja podziału zysku netto – inne ujawnienia </div>
aktywa	pasywa										
	kapitał własny										
	ZYSK NETTO										

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 5. Ujęcie zysku netto zgodnie z ustawą o rachunkowości w rachunku zysków i strat – rok 2018, dane w tys. złotych

	Nota	01.01.2018 –31.12.2018	01.01.2017 –31.12.2017
Zysk brutto		13 933	12 901
Podatek dochodowy	26	(2 975)	(2 894)
Zysk netto		10 958	10 007

Źródło: Raport roczny Spółki Akcyjnej Aqua za rok 2018, https://www.aqua.com.pl/sites/default/files/raport_roczny_za_2018_rok_0.pdf, [dostęp: 29.02.2020].

Tabela 6. Ujęcie zysku netto zgodnie z MSSF w jednostkowym sprawozdaniu z zysków lub strat i innych całkowitych dochodów – rok 2019 w mln. złotych

	Nota	2019	2018	Zmiana (r/r)	
				Wartość	%
Zysk przed opodatkowaniem		5 632	6 255	(623)	(10,0)
Podatek dochodowy	10.13	(819)	(821)	2	(0,2)
podatek dochodowy bieżący		(733)	(853)	120	(14,1)
podatek odroczony	10.13.2	(86)	32	(118)	–
Zysk netto		4 813	5 434	(621)	(11,4)
Inne całkowite dochody:					
które nie zostaną następnie					
przeklasyfikowane na zyski lub straty		(9)	(8)	(1)	12,5
zyski i straty aktuarialne		(11)	(2)	(9)	450,0
zyski/(straty) z tytułu inwestycji		–	(7)	7	
w instrumenty kapitałowe					
wyceniane w wartości godziwej przez inne					–
całkowite dochody					
podatek odroczony	10.13.2	2	1	1	100,0
które zostaną przeklasyfikowane na zyski					
lub straty		(17)	(50)	33	(66,0)
instrumenty zabezpieczające		(141)	(164)	23	(14,0)
koszty zabezpieczenia		120	102	18	17,6
podatek odroczony	10.13.2	4	12	(8)	(66,7)
		(26)	(58)	32	(55,2)
Całkowity dochód netto		4 787	5 376	(589)	(11,0)
Zysk netto i rozwodniony zysk netto na jedną akcję (w PLN na akcję)		11,25	12,70	(1,45)	(11,42)

Źródło: Jednostkowe sprawozdanie finansowe PKN Orlen SA za rok zakończony 31.12.2019 roku, <https://www.ornlen.pl/PL/RelacjeInwestorskie/InformacjeFinansowe/Strony/SprawozdaniaFinansowe.aspx>, [dostęp: 30.03.2020].

Zgodnie z MSSF zysk netto jest elementem sprawozdania z zysków lub strat i innych całkowitych dochodów. Z punktu widzenia podziału zysku netto nie ma to znaczenia, ponieważ inne całkowite wyniki netto (inne wyniki całościowe) nie podlegają podziałowi przez udziałowców (akcjonariuszy).

Oprócz zysku netto według MSSF ustala się dodatkowo całkowity wynik finansowy netto (w tabeli 5 określony jako całkowite dochody netto). W informacji dodatkowej przedstawia się wyjaśnienia dotyczące wszystkich istotnych pozycji kapitału własnego, w tym strukturę kapitału podstawowego, inne wyjaśnienia do poszczególnych elementów kapitału własnego, a także propozycję podziału zysku netto za bieżący rok obrotowy.

Zysk netto za dany rok obrotowy jest także elementem kapitału własnego, może być pokazywany oddzielnie lub razem ze wszystkimi innymi elementami kapitału własnego wchodzących w skład zysków zatrzymanych. Problem ten ilustruje przykładowe sprawozdanie z sytuacji finansowej (bilans) spółki PKN Orlen SA (por. tabela 7).

Tabela 7. Ujęcie zysku netto zgodnie z MSSF w jednostkowym sprawozdaniu z sytuacji finansowej (bilansie) na dzień kończący rok 2019

Sprawozdanie z sytuacji finansowej (bilans) PKN ORLEN SA – wyciąg, w mln. złotych.

	Nota	31/12/2019	31/12/2018	Zmiana (r/r)	
				Wartość	%
PASYWA					
KAPITAŁ WŁASNY					
Kapitał podstawowy	11.7.1	1 058	1 058	–	–
Kapitał z emisji akcji powyżej ich wartości nominalnej	11.7.2	1 227	1 227	–	–
Kapitał z tytułu stosowania rachunkowości zabezpieczeń	12.4	186	203	(17)	(8,4)
Kapitał z aktualizacji wyceny		(6)	(6)	–	–
Zyski zatrzymane	11.7.3	32 459	29 152	3 307	11,3
Kapitał własny razem		34 924	31 634	3 290	10,4

Źródło: Jednostkowe sprawozdanie finansowe PKN Orlen SA za rok zakończony 31.12.2019 roku, <https://www.ornlen.pl/PL/RelacjeInwestorskie/InformacjeFinansowe/Strony/SprawozdaniaFinansowe.aspx>, [dostęp: 30.03.2020].

Zysk netto w tabeli 7 jest elementem zysków zatrzymanych, co ujawniono w objaśnieniach dodatkowych, zawierających notę dotyczącą poszczególnych elementów składających się na zyski zatrzymane (por. tabela 8).

Tabela 8. Ujęcie zysku netto zgodnie z MSSF w informacji dodatkowej dotyczącej zysków zatrzymanych – rok 2019, w mln. złotych**11.7.3. Zyski zatrzymane**

	31/12/2019	31/12/2018
Kapitał zapasowy	26 886	22 949
Pozostałe kapitały	806	830
Kapitał wynikający z połączenia jednostek pod wspólną kontrolą	(29)	(29)
Zyski i straty aktuarialne	(17)	(8)
Zysk netto okresu	4 813	5 434
Wpływ wdrożenia MSSF 9	–	(24)
	32 459	29 152

Źródło: Jednostkowe sprawozdanie finansowe PKN Orlen SA za rok zakończony 31.12.2019 roku, <https://www.ornlen.pl/PL/RelacjeInwestorskie/InformacjeFinansowe/Strony/SprawozdaniaFinansowe.aspx>, [dostęp: 30.03.2020].

Nieco inaczej wygląda bilans i informacja dodatkowa sporządzone zgodnie z ustawą o rachunkowości – załącznik nr 1 w bilansie zysk netto ujmowany jest w oddzielnej pozycji kapitału własnego. W informacji dodatkowej przedstawia się strukturę kapitału podstawowego oraz propozycję podziału zysku netto za bieżący rok obrotowy (por. tabela 9).

Tabela 9. Ujęcie zysku netto zgodnie z ustawą o rachunkowości w bilansie na dzień kończący rok 2018 w tys. złotych

PASYWA	Nota	31/12/2018	31/12/2017
Kapitał własny			
Kapitał podstawowy	9.1	207 792	207 792
Kapitał zapasowy		68 647	67 817
Kapitał z aktualizacji wyceny		31 643	31 673
Pozostałe kapitały rezerwowe		34 584	34 468
Zysk netto		10 958	10 007
		353 624	351 757

Źródło: Raport roczny Spółki Akcyjnej Aqua za rok 2018, https://www.aqua.com.pl/sites/default/files/raport_roczny_za_2018_rok_0.pdf, [dostęp: 29.02.2020].

Niezależnie od wybranych regulacji rachunkowości (ustawa o rachunkowości lub MSSF/MSRy) wspólnik/akcjonariusz ma prawo do udziału w zysku netto, który wynika z rocznego sprawozdania finansowego i jest przeznaczony do podziału zgodnie z uchwałą Zgromadzenia Wspólników/Walnego Zgromadzenia Akcjonariuszy. Umowa/statut spółki może

jednak przewidywać inny sposób podziału zysku netto niż wypłata dywidendy. Przykładowe przeznaczenie zysku netto może być następujące:

1. **Utworzenie/zwiększenie kapitału zapasowego lub rezerwowego**, które nie wywołuje skutków podatkowych ani w podatku dochodowym, ani w VAT, ani w PCC. Dopiero jeśli spółka w kolejnym kroku przekaże środki z kapitału zapasowego/rezerwowego na kapitał podstawowy (zakładowy) to takie przekazanie wiąże się z opodatkowaniem podatkiem od czynności cywilnoprawnych oraz koniecznością zapłaty zryczałtowanego podatku od dochodu z tytułu udziału w zysku, który uzyskują udziałowcy spółki⁵⁸.
2. **Pokrycie straty z lat ubiegłych**, które nie wywołuje skutków podatkowych ani w podatku dochodowym, ani w VAT, ani w PCC.
3. **Nagrody dla pracowników** – przy wypłacie takich nagród spółka z jednej strony powinna rozważyć własny podatek dochodowy, a z drugiej jako płatnik rozlicza pracowników. Nagrody wypłacane pracownikom są opodatkowane podatkiem od osób fizycznych tak samo jak wynagrodzenia za pracę, stanowią także podstawę składek ZUS, spółka kapitałowa występuje wtedy w roli płatnika podatku i składek czyli nalicza, pobiera i płaci należny podatek oraz składki ZUS. Jeśli chodzi o podatek dochodowy od osób prawnych to wypłaty nagród z zysku netto nie stanowią kosztów uzyskania przychodów w wypłacającej spółce⁵⁹. Nie są kosztem uzyskania również składki ZUS (na ubezpieczenie społeczne, Fundusz Pracy i inne fundusze celowe) od nagród i premii wypłacanych z podziału zysku netto⁶⁰.
4. **Inne** – np. zwiększenie Zakładowego Funduszu Świadczeń Socjalnych. „Zgodnie bowiem z art. 7 ust. 4 ustawy o ZFŚŚ, przedsiębiorcy mogą dodatkowo zwiększać środki Funduszu z zysku netto do podziału. (...) Należy zauważyć, że zwiększenia środków ZFŚŚ, o których mowa w art. 7 ustawy o ZFŚŚ, w tym także na podstawie ust. 4 (zwiększenia z zysku netto) mają charakter przychodowy, a nie kosztowy. Tym samym zwiększenia te jako niewymienione w art. 6 ust. 1 wyżej wymienionej ustawy (ustawy o p.d.o.p.) nie obciążają kosztów działalności pracodawcy”⁶¹. Spółka nie może tego typu zwiększeń ZFŚŚ zaliczyć do kosztów uzyskania przychodów.

58 Spółka kapitałowa występuje w roli płatnika i pobiera zryczałtowany podatek dochodowy (aktualnie 19%), w terminie czternastu dni od uprawomocnienia się postanowienia sądu rejestrowego o wpisaniu podwyższenia kapitału zakładowego.

59 Por. art. 16 ust. 1 pkt 15a ustawy o p.d.o.p.

60 Por. art. 16 ust. 1 pkt 40 ustawy o p.d.o.p.

61 Pismo z dnia 8 listopada 2019 roku Zaliczenie do kosztów podatkowych spółki wpłata na zakładowy fundusz świadczeń socjalnych. Dyrektor Krajowej Informacji Skarbowej

O ile pierwszy i drugi sposób przeznaczenia zysku netto wpływa jedynie na strukturę kapitału własnego, o tyle ostatnie dwa powodują jego zmniejszenie (por. rysunek 9).

Rysunek 9. Przeznaczenie zysku netto w spółce kapitałowej

Bilans	
	Kapitał zapasowy/rezerwy ↑ (1a) Zysk/strata lat ubiegłych ↑ (1b) Zysk netto bieżącego roku ↓ (1)
	Zobowiązania z tytułu dywidendy ↑ (1c) Zobowiązania z tytułu nagród dla pracowników (wobec pracowników, wobec ZUS, wobec US) ↑ (1d) Zakładowy Fundusz Świadczeń Socjalnych ↑ (1e)

gdzie:

- (1a) – przeniesienie zysku netto na kapitał zapasowy/rezerwy,
- (1b) – przeniesienie zysku netto na pokrycie straty lat ubiegłych,
- (1c) – podjęcie uchwały wspólników o wypłacie dywidend,
- (1d) – przeniesienie zysku netto na nagrody dla pracowników,
- (1e) – przeznaczenie zysku netto na ZFŚS.

Źródło: opracowanie własne.

Należy podkreślić, iż w przypadkach (1c–1e) ma miejsce zmniejszenie ogólnej sumy kapitału własnego, wzrost zobowiązań, czyli pogorszenie struktury zadłużenia. Zmniejszenia te nie stanowią kosztów w rozumieniu zasad rachunkowości, podobnie jak nie stanowią kosztów uzyskania przychodu w prawie podatku dochodowego.

Propozycję podziału zysku netto za dany rok obrotowy oraz opis podziału zysku netto za rok poprzedni prezentowane są w informacji dodatkowej. Poniżej przedstawiono przykład takiej prezentacji (por. przykład 3.4).

0111-KDIB2-1.4010.365.2019.2.AR, interpretacja indywidualna, <https://sip.lex.pl/orzeczenia-i-pisma-urzedowe/pisma-urzedowe/0111-kdib2-1-4010-365-2019-2-ar-zaliczenie-do-kosztow-185067785>; [dostęp: 20.01.2020].

Przykład 3.4

Informacja dodatkowa PKN Orlen SA za rok 2019 (wyciąg).

11.7.4. Propozycja podziału zysku Spółki za 2019 rok

Uwzględniając sytuację płynnościową i realizację strategicznych celów finansowych, Zarząd PKN ORLEN rekomenduje przeznaczenie zysku netto PKN ORLEN za rok 2019 w kwocie 4 813 592 019,09 PLN w następujący sposób: kwotę 1 283 127 183,00 PLN przeznaczyć na wypłatę dywidendy (3 PLN na 1 akcję), zaś pozostałą kwotę, tj. 3 530 464 836,09 PLN na kapitał zapasowy. Zarząd PKN ORLEN proponuje dzień 14 lipca 2020 roku jako dzień dywidendy oraz 28 lipca 2020 roku jako termin wypłaty dywidendy. Rekomendacja Zarządu zostanie przedstawiona Zwyczajnemu Walnemu Zgromadzeniu PKN ORLEN, które podejmie ostateczną decyzję w tej kwestii.

11.7.5. Podział Zysku za 2018 rok

Zwyczajne Walne Zgromadzenie Akcjonariuszy PKN ORLEN w dniu 14 czerwca 2019 roku podzieliło zysk netto PKN ORLEN za rok 2018 w kwocie 5 434 149 842,17 PLN w następujący sposób: kwotę 1 496 981 713,50 PLN przeznaczono na wypłatę dywidendy (3,5 PLN na 1 akcję), zaś pozostałą kwotę, tj. 3 937 168 128,67 PLN na kapitał zapasowy.

Źródło: *Jednostkowe sprawozdanie finansowe PKN Orlen SA za rok zakończony 31.12.2019 roku*, <https://www.ornlen.pl/PL/RelacjeInwestorskie/InformacjeFinansowe/Strony/SprawozdaniaFinansowe.aspx>, [dostęp: 30.03.2020].

Należy podkreślić, że podział wyniku finansowego netto jest możliwy po zatwierdzeniu sprawozdania finansowego⁶², podjęciu uchwały o podziale zysku, tj. w następnym roku obrotowym⁶³. Zatwierdzenie odbywa

62 Art. 52. ust. 1 u.o.r. „Kierownik jednostki zapewnia sporządzenie rocznego sprawozdania finansowego nie później niż w ciągu trzech miesięcy od dnia bilansowego i przedstawia je właściwym organom, zgodnie z obowiązującymi jednostkę przepisami prawa, postanowieniami statutu lub umowy”.

63 Por. art. 53 ust. 1 u.o.r. „Roczne sprawozdanie finansowe jednostki, z zastrzeżeniem ust. 2b, podlega zatwierdzeniu przez organ zatwierdzający, nie później niż sześć miesięcy od dnia bilansowego. 1a. Przed zatwierdzeniem roczne sprawozdanie finansowe jednostek, o których mowa w art. 64, podlega badaniu zgodnie z wymogami przeprowadzania badań określonymi w: 1) art. 66–68 oraz 2) ustawie z dnia 11 maja 2017 roku o biegłych rewidentach, firmach audytorskich oraz nadzorze publicznym (Dz.U. poz. 1089), zwanej dalej „ustawą o biegłych rewidentach”, oraz 3) rozporządzeniu Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 537/2014 z dnia 16 kwietnia 2014 roku w sprawie szczegółowych wymogów dotyczących ustawowych badań sprawozdań finansowych jednostek interesu publicznego, uchylającym decyzję Komisji 2005/909/WE (Dz. Urz. UE L 158 z 27.05.2014, str. 77 oraz Dz. Urz. UE L 170 z 11.06.2014, str. 66) – w przypadku jednostek zainteresowania publicznego w rozumieniu art. 2 pkt 9 ustawy o biegłych rewidentach. (...) 2a. Przepisy ust. 1 i 1a nie dotyczą jednostek, w stosunku do których ogłoszona została upadłość. 2aa. Przepis

się w ciągu sześciu miesięcy od zakończenia roku obrotowego. Jeśli spółka ma obowiązek badania sprawozdania finansowego to zatwierdzenie sprawozdania następuje po uzyskaniu opinii biegłego rewidenta – bez zastrzeżeń lub z zastrzeżeniami. Natomiast, jeśli opinia jest negatywna lub biegły rewident jej nie wydał to spółka nie może podzielić zysku netto.

Podziału wyniku finansowego netto dokonuje się jedynie na mocy uchwały Zwyczajnego Zgromadzenia Wspólników w spółce z o.o. lub Zwyczajnego Walnego Zgromadzenia Akcjonariuszy w spółce akcyjnej. Przy podziale zysku netto trzeba uwzględnić zapisy umowy spółki (statutu) oraz k.s.h. (por. rysunek 10).

Zgodnie z artykułami 192 dla spółki z o.o. i 348 § 1 k.s.h. dla spółki akcyjnej: „Kwota przeznaczona do podziału między wspólników (w spółce z o.o.) (akcjonariuszy w spółce SA⁶⁴) nie może przekraczać zysku za ostatni rok obrotowy, powiększonego o niepodzielone zyski z lat ubiegłych oraz o kwoty przeniesione z utworzonych z zysku kapitałów zapasowego i rezerwowych, które mogą być przeznaczone do podziału. Kwotę tę należy pomniejszyć o niepokryte straty, udziały własne oraz o kwoty, które zgodnie z ustawą lub umową spółki powinny być przekazane z zysku za ostatni rok obrotowy na kapitały zapasowy lub rezerwowe”⁶⁵.

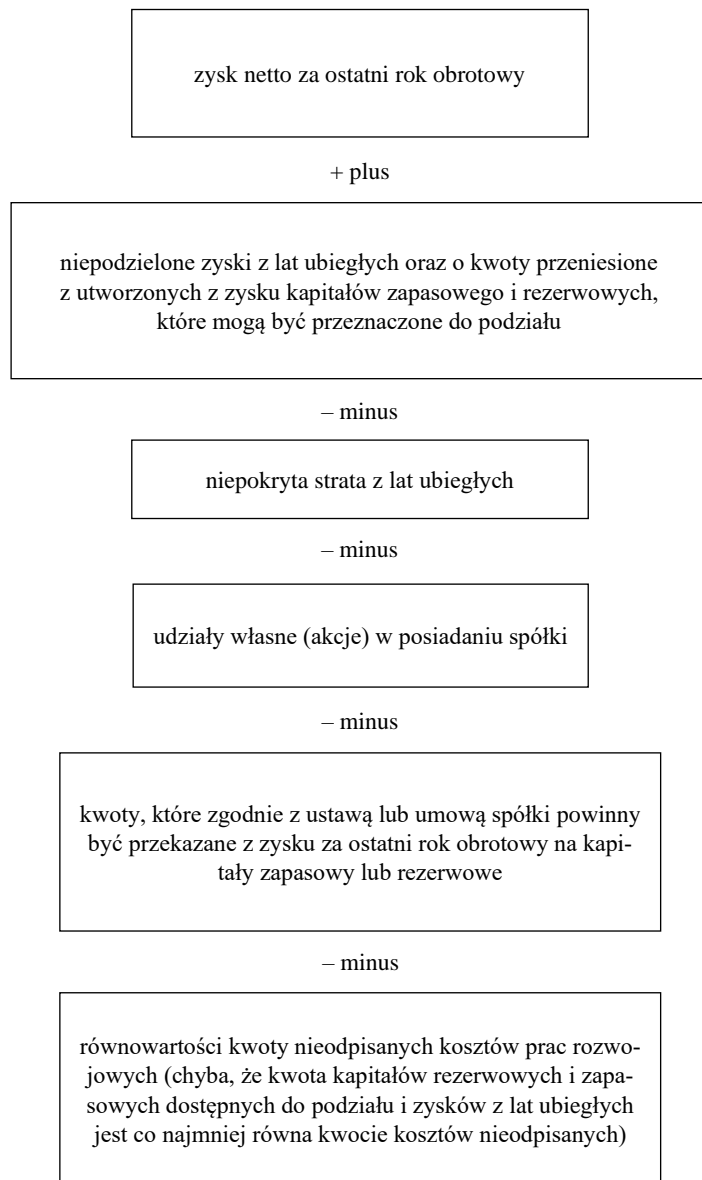
Należy wziąć pod uwagę także przepisy z k.s.h. – art. 191 § 4 dla spółki z o.o. i art. 347 § 4 dla spółki akcyjnej: „W przypadku gdy koszty prac rozwojowych zakwalifikowanych jako aktywa spółki nie zostały całkowicie odpisane, nie można dokonać podziału zysku odpowiadającego równowartości kwoty nieodpisanych kosztów prac rozwojowych, chyba że kwota kapitałów rezerwowych i zapasowych dostępnych do podziału i zysków z lat ubiegłych jest co najmniej równa kwocie kosztów nieodpisanych”. Zastosowanie przedstawionego przepisu ilustruje przykład 3.5.

ust. 1 nie dotyczy jednostek kontynuujących działalność gospodarczą jako przedsiębiorstwo w spadku, działające zgodnie z ustawą z dnia 5 lipca 2018 roku o zarządzie sukcesyjnym przedsiębiorstwem osoby fizycznej”.

64 Art. 348 § 1 k.s.h.

65 Art. 192 k.s.h.

Rysunek 10. Wyliczenie kwoty zysku netto, którą można przeznaczyć do podziału – zgodnie z k.s.h.

Źródło: opracowanie na podstawie art. 192, 348 § 1, 191 § 4 i art. 347 § 4 k.s.h.

Przykład 3.5

W Spółce ABA w roku 2018 poniesiono koszty prac rozwojowych w wysokości 100.000 zł. Na dzień 31.12.2018 roku uznano je za aktywa prezentując jako wartości niematerialne i prawne. W roku 2019 Spółka wypracowała zysk w wysokości 500.000 zł. W roku 2020 WZA podjęło uchwałę o podziale zysku netto za rok 2019.

Bilans na 31.12.2019 r. był następujący (zestawienie w zł):

Aktywa	Pasywa
WNiP: Koszty prac rozwojowych (100.000 – 20.000) 80.000	Zysk netto bieżącego roku 500.000

Zgodnie z k.s.h. zysk netto za rok 2019 dostępny do podziału to kwota 420.000 zł (500.000 zł – 80.000 zł).

W przypadku spółki z o.o. k.s.h. nie zawiera wymogu tworzenia kapitału zapasowego czy rezerwowego, co oznacza, iż wspólnicy mogą sami decydować o ich tworzeniu z podziału zysku netto. Inaczej jest w spółce akcyjnej, która ma obowiązek tworzenia kapitału zakładowego na pokrycie ewentualnej straty⁶⁶ i zgodnie z art. 396 § 1 k.s.h. „na pokrycie straty należy utworzyć kapitał zapasowy, do którego przelewa się co najmniej 8% zysku za dany rok obrotowy, dopóki kapitał ten nie osiągnie co najmniej jednej trzeciej kapitału zakładowego”. W spółce akcyjnej tą jedną trzecią kapitału zapasowego walne zgromadzenie nie może swobodnie dysponować, część ta może być użyta wyłącznie „na pokrycie straty wykazanej w sprawozdaniu finansowym”⁶⁷. Spółka akcyjna w statucie może zawrzeć postanowienia o tworzeniu innych kapitałów na pokrycie straty lub określonych wydatków⁶⁸.

Zgodnie z art. 260 k.s.h. (sp. z o.o.) oraz art. 442 (spółka akcyjna) nie można przeznaczyć zysku netto w spółce kapitałowej bezpośrednio na zwiększenie kapitału zakładowego. Można natomiast w pierwszym kroku przeznaczyć zysk netto na kapitał zapasowy lub rezerwowy, a następnie na podstawie uchwały wspólników (sp. z o.o.) lub walnego zgromadzenia akcjonariuszy (spółka SA) przenieść część lub całość kapitału zapasowego lub rezerwowego utworzonych z zysku spółki na podwyższenie kapitału zakładowego. Jest to podwyższenie kapitału zakładowego ze środków spółki⁶⁹.

66 Art. 396 § 4 k.s.h. „Statut może przewidywać tworzenie innych kapitałów na pokrycie szczególnych strat lub wydatków (kapitały rezerwowe)”.

67 Art. 396 § 5 k.s.h.

68 Por. art. 396 § 4 k.s.h.

69 Art. 260. k.s.h. „§ 1. Uchwałą wspólników o zmianie umowy spółki można podwyższyć kapitał zakładowy, przeznaczając na ten cel środki z kapitału zapasowego lub

Jeśli chodzi o podatki, to podział zysku netto i przekazanie go na utworzenie lub zwiększenie kapitału zapasowego lub rezerwowego jest neutralne podatkowo. Operacja ta nie powoduje powstania przychodu w rozumieniu podatku dochodowego u wspólników, ani też po stronie spółki kapitałowej. Czynność ta nie jest objęta podatkiem VAT ani podatkiem PCC.

W praktyce może mieć miejsce sytuacja, w której zysk nie zostanie podzielony w całości i wtedy kwota zysku, która została niepodzielona ujmowana jest w pozycji bilansu „Zysk/strata z lat ubiegłych” – do momentu podjęcia uchwały przez wspólników, co do jej przeznaczenia. W przypadku straty netto lat ubiegłych może być ona pokryta np. dopłatami wspólników, ale czasami może pozostać w bilansie w pasywach – w pozycji jak wyżej – do pokrycia zyskiem netto z lat następnych.

3.2.1. Konwersja zobowiązań na kapitał zakładowy

Jednym ze sposobów podwyższenia kapitału zakładowego spółki kapitałowej jest zamiana jej zobowiązań na kapitał zakładowy, często określana – z perspektywy spółki wnoszącej udziały – jako zamiana wierzytelności na udziały. W rachunkowości spółki kapitałowej wydającej udziały oznacza to, iż ma miejsce szczególne wniesienie kapitału przez udziałowców. Powstaje kapitał zakładowy i jednocześnie zmniejsza się zobowiązanie spółki wobec wspólnika, który w zamian za spłatę swoich wierzytelności (stanowiących zobowiązania spółki) otrzymuje udziały w tej spółce, stając się jej udziałowcem. Powstaje pytanie o wycenę zobowiązań spółki, która jest kluczowa dla ustalenia wartości nominalnej udziałów, czyli wyceny kapitału zakładowego. Ustawa o rachunkowości w art. 36 ust. 2c⁷⁰ określa szczegółowe zasady wyceny tych zobowiązań.

kapitałów (funduszy) rezerwowych utworzonych z zysku spółki (podwyższenie kapitału zakładowego ze środków spółki). § 2. Nowe udziały przysługują wspólnikom w stosunku do ich dotychczasowych udziałów i nie wymagają objęcia. § 3. W przypadku podwyższenia wartości nominalnej dotychczasowych udziałów stosuje się odpowiednio przepis § 2. § 4. Przepisu § 2 nie stosuje się do udziałów własnych spółki, o których mowa w art. 200”.

70 Art. 36 ust. 2c. u.o.r. „Kapitały (fundusze) własne powstałe z zamiany dłużnych papierów wartościowych, zobowiązań i pożyczek na udziały wykazuje się w wartości nominalnej tych papierów wartościowych, zobowiązań i pożyczek, po uwzględnieniu niezamortyzowanego dyskonta lub premii, odsetek naliczonych i niezapłaconych do dnia zamiany, które nie będą wypłacone, niezrealizowanych różnic kursowych oraz skapitalizowanych kosztów emisji. Jeżeli dłużne papiery wartościowe, zobowiązania i pożyczki są wyrażone w walucie obcej, to na dzień zamiany stosuje się do nich przepisy art. 30”.

Przykład 3.6

Spółka z o.o. ALFA wyemitowała 3 letnie obligacje w wartości nominalnej 100.000 zł, z dyskontem 5% (5.000 zł). Poniosła także koszty emisji w wysokości 9.000 zł.

Bilans Spółki ALFA na dzień emisji obligacji nabytych przez Spółkę Y.

Aktywa	Pasywa
Środki pieniężne z tytułu emisji obligacji 95.000	Zobowiązania z tytułu kosztów emisji 9.000
Koszty rozliczane w czasie: Koszty emisji 9.000 Dyskonto udzielone 5.000	Zobowiązania z tytułu obligacji nabytych przez Spółkę Y (wartość nominalna) 100.000

Po okresie sześciu miesięcy następuje zamiana zobowiązań wobec Spółki Y na kapitał zakładowy Spółki ALFA. Z punktu widzenia Spółki Y ma miejsce zamiana jej należności od Spółki Alfa na udziały Spółki ALFA.

Wycena zobowiązań Spółki ALFA wobec Spółki Y jest następująca (w zł):

Wartość nominalna	100.000
– dyskonto	– 5.000
– koszty emisji	– 9.000
+ naliczone odsetki do dnia zamiany (5% od wartości nominalnej rocznie, tj. ½ odsetek)	+ 2.500
Łączna wartość nominalna udziałów Spółki ALFA	88.500

Oznacza to, że Spółka Y uzyskała udziały w Spółce ALFA o łącznej wartości nominalnej 88.500 zł – taka będzie wartość kapitału zakładowego Spółki ALFA.

Na dzień ich zamiany należy – do wartości nominalnej zobowiązań – doliczyć odsetki należne do dnia zamiany, odliczyć skapitalizowane koszty emisji (np. w przypadku obligacji), niezamortyzowane dyskonta lub premie, a także uwzględnić niezrealizowane różnice kursowe, ustalone zgodnie z kursem walutowym określonym w art. 30 u.o.r.⁷¹ W ten sposób

71 Art. 30. u.o.r.

„1. Nie rzadziej niż na dzień bilansowy wycenia się wyrażone w walutach obcych:

- 1) składniki aktywów (z wyłączeniem udziałów w jednostkach podporządkowanych wycenianych metodą praw własności) i pasywów – po obowiązującym na ten dzień średnim kursie ogłoszonym dla danej waluty przez Narodowy Bank Polski, z zastrzeżeniem pkt 2; (...)
2. Wyrażone w walutach obcych operacje gospodarcze ujmuje się w księgach rachunkowych na dzień ich przeprowadzenia – o ile odrębne przepisy dotyczące środków pochodzących z budżetu Unii Europejskiej i innych krajów Europejskiego Obszaru Gospodarczego oraz środków niepodlegających zwrotowi, pochodzących ze źródeł zagranicznych nie stanowią inaczej – odpowiednio po kursie:

ustalona wartość zobowiązania determinuje nominalną wartość kapitału zakładowego (por. przykład 3.6).

Istota ekonomiczna konwersji wierzytelności na udziały (zamiany zobowiązań spółki – podwyższającej kapitał zakładowy – na kapitał zakładowy) jest następująca⁷²:

- 1) w spółce podejmowana jest uchwała o podwyższeniu kapitału zakładowego, a udziały ma objąć wspólnik, który posiada należność od spółki z tytułu określonej wierzytelności. Powstaje zatem zobowiązanie wspólnika wobec spółki z tytułu wniesienia udziałów;
- 1) u wierzyciela (wspólnika) następuje zmiana wierzytelności od spółki na inne prawo majątkowe – udziały; wspólnik dokonuje cesji wierzytelności na rzecz spółki, powoduje to wygaśnięcie zobowiązania spółki wobec wierzyciela;
- 2) dokonuje się, potrącenia⁷³ wzajemnych wierzytelności spółki i wspólnika do wysokości wierzytelności niższej, w ten sposób wygasają ich zobowiązania;
- 3) w spółce podwyższającej kapitał zakładowy następuje przeniesienie wierzytelności ze zobowiązań (długów) do kategorii kapitał zakładowy. Przeniesienie to następuje w dwóch krokach, najpierw wartość zobowiązania wraz z naliczonymi odsetkami ujmuje się jako rozrachunki ze wspólnikami (z tytułu wniesienia wkładów na kapitał zakładowy), następnie pod datą wpisu podwyższenia kapitału do rejestru (KRS) ujmuje się podwyższenie kapitału zakładowego.

Można także inaczej przeprowadzić powyższą procedurę i po podjęciu uchwały o wniesieniu udziałów do spółki, wspólnik nie dokonuje cesji wierzytelności, ma zatem zobowiązanie wobec spółki z tytułu wniesienia udziałów i jednocześnie należność od spółki z tytułu wierzytelności. Dokonuje się wzajemnego potrącenia wierzytelności spółki i wspólnika, i w ten sposób wniesienie udziałów zostaje pokryte, a wierzytelność wspólnika spłacona.

-
- 1) faktycznie zastosowanym w tym dniu, wynikającym z charakteru operacji – w przypadku sprzedaży lub kupna walut oraz zapłaty należności lub zobowiązań;
 - 2) średnim ogłoszonym dla danej waluty przez Narodowy Bank Polski z dnia poprzedzającego ten dzień – w przypadku zapłaty należności lub zobowiązań, jeżeli nie jest zasadne zastosowanie kursu, o którym mowa w pkt 1, a także w przypadku pozostałych operacji”.

72 Por. wyrok WSA w Gdańsku z 15 maja 2018 roku, sygn. akt ISA/Gd 293/18, http://www.orzeczenia-nsa.pl/wyrok/i-sa-gd-293-18/podatek_dochodowy_od_osob_fizycznych_w_tym_zryczaltowane_formy_opodatowania/25cb6be.html, [dostęp: 29.12.2019].

73 Zgodnie z k.c., por. też art. 14 § 4 k.s.h.

Obydwie te metody rozliczenia konwersji wierzytelności na udziały aktualnie są traktowane przez organy podatkowe tak samo, czyli jako wkład niepieniężny, o czym w dalszej części rozdziału.

Na początku należy zaznaczyć, że podwyższenie kapitału zakładowego spółki kapitałowej poprzez konwersję zobowiązań na kapitał zakładowy, nie jest dla tej spółki przychodem w podatku dochodowym (zgodnie z art. 12. ust. 4 pkt 4 ustawy o p.d.o.p.), jeśli oczywiście podwyższenie to dokonywane jest zgodnie z przepisami k.s.h. dotyczącymi podwyższenia kapitału zakładowego (por. art. 257 i kolejne k.s.h.). Nie jest przychodem spółki także nadwyżka *agio*⁷⁴, tj. wartość ponad wartość nominalną udziałów. Na mocy art. 12 ust. 4 pkt 11 ustawy o p.d.o.p., kwoty i wartości, które stanowią „nadwyżkę ponad wartość nominalną udziałów bądź akcji (*agio*) nie uznaje się za przychody podatkowe spółki kapitałowej, jeżeli spełnione są łącznie następujące warunki:

- zostały przez nią otrzymane przy wydaniu udziałów,
- zostały przekazane na kapitał zapasowy.

Użyty przez ustawodawcę zwrot „kwoty i wartości” wskazuje przy tym, że zakres zastosowania omawianego przepisu obejmuje zarówno *agio* pieniężne, jak i *agio* aportowe⁷⁵.

Należy podkreślić, że wierzytelność nie jest towarem według art. 2 pkt 6 ustawy o VAT, czyli konwersja wierzytelności na udziały nie jest dostawą towarów. Nie jest ona także usługą w rozumieniu przepisów o VAT (art. 8 ust. 1 ustawy o VAT), jest tylko czynnością właściciela w odniesieniu do przysługującego mu prawa. Nie podlega, zatem opodatkowaniu podatkiem od towarów i usług⁷⁶.

Konwersja wierzytelności na udziały/akcje podlega opodatkowaniu podatkiem od czynności cywilnoprawnych⁷⁷, ponieważ wartość kapitału

74 „*Agio* w spółkach kapitałowych powstaje na skutek nabycia przez udziałowca udziałów (akcjonariusza akcji) w cenie nabycia wyższej od ceny nominalnej. Ustawa z dnia 15 września 2000 roku – Kodeks spółek handlowych”, Pismo z dnia 12 grudnia 2016 roku Skutki podatkowe wniesienia do spółki wkładu niepieniężnego. Izba Skarbowa w Katowicach, 2461-IBPB-2-1.4514.549.2016.2.BJ, <https://interpretacje-podatkowe.org>, [dostęp: 20.12.2018].

75 *Ibidem*.

76 Por. Pismo z dnia 18 kwietnia 2018 roku Transakcje związane z wierzytelnościami w ramach grupy spółek powiązanych kapitałowo. Dyrektor Krajowej Informacji Skarbowej, 0112-KDIL2-1.4012.76.2018.1.MK, interpretacja indywidualna; <https://sip.lex.pl/orzeczenia-i-pisma-urzedowe/pisma-urzedowe/0112-kdil2-1-4012-76-2018-1-mk-transakcje-zwiazane-z-185007336>, [dostęp: 1.12.2018] oraz pismo z dnia 23 marca 2016 roku Izba Skarbowa w Warszawie, IPPP1/4512-176/16-2/MP, interpretacja indywidualna, <https://interpretacje-podatkowe.org>, [dostęp: 1.12.2018].

77 Art. 1. ust. 1. ustawy o PCC „Podatkowi podlegają: 1) następujące czynności cywilnoprawne: (...) b) umowy pożyczki pieniędzy lub rzeczy oznaczonych tylko co do

zakładowego została podniesiona. Obowiązek podatkowy powstaje w chwili podjęcia uchwały o podwyższeniu kapitału. Opodatkowana jest wartość zwiększenia⁷⁸ stawką 0,5%. W przypadku występowania *agio* przeniesione na kapitał zapasowy nie jest opodatkowane PCC⁷⁹. Zwolnione z PCC są umowy spółki i ich zmiany, o ile związane są z podwyższeniem kapitału zakładowego, które zostało pokryte z niezwróconych wspólnikom lub akcjonariuszom dopłat albo z niezwróconej pożyczki udzielonej spółce kapitałowej przez wspólnika lub akcjonariusza, a dopłaty te lub pożyczki były wcześniej opodatkowane PCC lub podatkiem od wkładów kapitałowych do spółek kapitałowych na terytorium państwa członkowskiego Unii Europejskiej innego niż Polska zgodnie z art. 9 pkt 11 lit. b ustawy o PCC⁸⁰. Należy dodać, że zgodnie z polskimi przepisami, jeśli wspólnik udzieli pożyczki spółce kapitałowej to czynność ta korzysta ze zwolnienia z PCC⁸¹. Zwolnienie to „stanowi wyraz wynikającej z prawa europejskiego zasady jednokrotnego opodatkowania kapitału w spółkach kapitałowych. (...) Jednocześnie zaznaczyć należy, że zwolnieniu podlegać będzie część kapitałowa pożyczki, natomiast opodatkowaniu podatkiem będzie podlegać wartość odsetek przekazana na podwyższenie kapitału”⁸². Reasumując, jeśli otrzymane przez spółkę pożyczki nie podlegały PCC to w momencie ich konwersji na kapitał zakładowy nastąpi obowiązek zapłaty PCC – w momencie podjęcia uchwały o podwyższeniu kapitału zakładowego.

gatunku, (...) k) umowy spółki; 2) zmiany umów wymienionych w pkt 1, jeżeli powodują one podwyższenie podstawy opodatkowania podatkiem od czynności cywilnoprawnych, z zastrzeżeniem ust. 3 pkt 4”.

78 Art. 6 ust. 1 pkt 8 lit. b ustawy o PCC.

79 Por. np. Pismo z dnia 12 kwietnia 2016 roku Izba Skarbowa w Warszawie, interpretacja indywidualna, IPPB2/4514-74/16-4/LS, <https://interpretacje-podatkowe.org/>, [dostęp: 1.12.2018].

80 „Przepis art. 9 pkt 11 ustawy o podatku od czynności cywilnoprawnych został znolizowany ustawą z dnia 7 listopada 2008 roku o zmianie ustawy o podatku od czynności cywilnoprawnych (Dz.U. nr 209, poz. 1319), która weszła w życie z dniem 1 stycznia 2009 roku”, Pismo z dnia 16 kwietnia 2013 roku Opodatkowanie podatkiem od czynności cywilnoprawnych konwersji pożyczki udzielonej przez udziałowca spółki z o.o. na kapitał podstawowy tej spółki. Izba Skarbowa w Łodzi, IPTPB2/436-7/13-2/AK, interpretacja indywidualna, https://interpretacje-podatkowe.org, [dostęp: 1.12.2018].

81 Art. 9 ust. 1 pkt 10 ppkt i ustawy o PCC.

82 Pismo z dnia 16 kwietnia 2013 roku Opodatkowanie podatkiem od czynności cywilnoprawnych konwersji pożyczki udzielonej przez udziałowca spółki z o.o. na kapitał podstawowy tej spółki. Izba Skarbowa w Łodzi, IPTPB2/436-7/13-2/AK, interpretacja indywidualna, https://interpretacje-podatkowe.org, [dostęp: 1.12.2018].

3.2.2. Podwyższenie kapitału zakładowego ze środków spółki

Przepisy dotyczące rachunkowości nie zawierają odrębnych szczegółowych regulacji dotyczących ujmowania podwyższenia kapitału zakładowego ze środków spółki, w tym przypadku stosuje się zasadę ogólną i ujmuje to podwyższenie zgodnie ze zmienioną umową spółki pod datą wpisu podwyższenia do Krajowego Rejestru Sądowego (KRS). Zgłoszenia do KRS należy dokonać w ciągu siedmiu dni od podjęcia uchwały⁸³.

Zgodnie z k.s.h. uchwała o podwyższeniu kapitału zakładowego ze środków spółki może zostać powzięta, jeżeli zatwierdzone sprawozdanie finansowe za poprzedni rok obrotowy wykazuje zysk i sprawozdanie z badania nie zawiera istotnych zastrzeżeń dotyczących sytuacji finansowej spółki⁸⁴. Jeśli ostatnie sprawozdanie finansowe zostało sporządzone sześć miesięcy wcześniej niż odbędzie się walne zgromadzenie, na którym ma być powzięta uchwała o podwyższeniu kapitału zakładowego ze środków spółki, to firma audytorska, która jest wybrana do badania sprawozdania finansowego sprawdza nowy bilans i rachunek zysków i strat, dodatkowe informacje i objaśnienia, które muszą być przedstawione na tym zgromadzeniu. Jeżeli na mocy uchwały walnego zgromadzenia

83 W spółce z o.o. podwyższenie kapitału ze środków spółki następuje na podstawie uchwały wspólników o zmianie umowy spółki, uchwała ta przeznaczana na podwyższenie kapitału zakładowego spółki wartości z zysku netto zgromadzone na kapitale zapasowym lub rezerwowym (zgodnie z wartością, która może być przeznaczona do podziału). „Podwyższenie kapitału zakładowego następuje przez podwyższenie wartości nominalnej udziałów istniejących lub ustanowienie nowych” (art. 257 § 2 k.s.h.). „Nowe udziały przysługują wspólnikom w stosunku do ich dotychczasowych udziałów i nie wymagają objęcia” (art. 260 § 2 k.s.h.). Ten sam przepis stosuje się w przypadku podwyższenia wartości nominalnej istniejących udziałów (art. 260 § 3 k.s.h.). W spółce SA (art. 442 k.s.h.) walne zgromadzenie może podwyższyć kapitał zakładowy, przeznaczając na to środki z: 1) kapitałów rezerwowych utworzonych z zysku, jeżeli mogą być one użyte na ten cel (podwyższenie kapitału zakładowego ze środków spółki), w tym także z kapitałów rezerwowych utworzonych w przypadku określonym w art. 457 § 2 k.s.h. (art. 457 § 2 k.s.h.: w przypadku obniżenia kapitału zakładowego zgodnie z § 1 pkt 2 i 3 oraz w przypadku określonym w art. 360 § 2, kwoty uzyskane z obniżenia kapitału zakładowego przelewa się na osobny kapitał rezerwowy; kapitał ten może być wykorzystany jedynie na pokrycie strat. W przypadku, o którym mowa w § 1 pkt 1, jeżeli o przeznaczeniu kwot uzyskanych z obniżenia kapitału zakładowego nie postanowiono w uchwale o obniżeniu kapitału, zwiększając one kapitał zapasowy), kapitałów rezerwowych utworzonych z zysku, które zgodnie ze statutem nie mogą być przeznaczone do podziału między akcjonariuszy; 2) kapitału zapasowego.

84 Art. 442 § 2 k.s.h.

o podniesieniu kapitału ze środków spółki zostały przydzielone akcjonariuszom nowe akcje, to nie wymagają one objęcia⁸⁵. Akcje te przysługują w proporcji do udziałów akcjonariuszy w obecnym kapitale zakładowym⁸⁶. Na zarządzie spółki akcyjnej spoczywa obowiązek wezwania akcjonariuszy do złożenia dokumentów akcji, by można było je zaktualizować w terminie do miesiąca od dnia zarejestrowania podwyższenia kapitału zakładowego⁸⁷.

W spółce kapitałowej trzeba pozostawić taką część kapitałów, które mogą być przeznaczone do podziału, jaka odpowiada niepokrytym stratom oraz akjom/udziałom własnym⁸⁸.

Określenie „podwyższenie kapitału zakładowego ze środków spółki” nie oddaje w pełni treści ekonomicznej tej transakcji. W rachunkowości środki spółki oznaczają jej aktywa, które nie uczestniczą bezpośrednio w podwyższaniu kapitału zakładowego. Należałoby stosować zatem określenie podwyższenie kapitału zakładowego z innych składników kapitału własnego spółki. Wzrost kapitału zakładowego wynika bowiem ze zmniejszenia innych kapitałów – bądź to zapasowego, bądź rezerwowego (por. przykład 3.7).

Jakie są skutki podatkowe podwyższenia kapitału zakładowego ze środków spółki? Z tego tytułu nie powstaje w niej przychód w podatku dochodowym, a jedynie obowiązek w zakresie opodatkowania PCC, zgodnie z przepisami trzeba bowiem zmienić umowę spółki kapitałowej. Podstawę opodatkowania PCC stanowi wartość zwiększenia kapitału zakładowego⁸⁹. Zmiana umowy spółki o podwyższeniu kapitału zakładowego „w części dotyczącej wartości, o którą obniżono kapitał zakładowy

85 Art. 442 § 3 k.s.h.

86 Art. 443 § 1 k.s.h., art. 443 § 2. „Jeżeli akcjonariuszom miałyby przypaść części ułamkowe akcji, wówczas walne zgromadzenie może powziąć uchwałę o: 1) emisji i wydaniu akcjonariuszom akcji, które nie są pokryte w pełni ze środków spółki, pod warunkiem uiszczenia przez nich dopłat do pełnej ceny emisyjnej, albo 2) wypłacie akcjonariuszom stosownych kwot, stanowiących różnicę między ceną emisyjną a wartością nominalną przysługujących im, lecz nieobjętych, części ułamkowych akcji. § 3. Jeżeli akcje, o których mowa w § 2 pkt 1, nie zostaną objęte w całości, zarząd dokona stosownych wypłat na rzecz uprawnionych akcjonariuszy, zgodnie z § 2 pkt 2. Wypłaty nie mogą przewyższać jednej dziesiątej łącznej wartości nominalnej akcji przydzielonych akcjonariuszom zgodnie z art. 442”.

87 Art. 443 § 4 k.s.h.

88 Por. art. 192 oraz 348 § 1, 191 § 4 i art. 347 § 4 k.s.h.

89 Wątpliwości co do natury tego podatku zob. M. Grześków, *Podatek dochodowy od kwoty podwyższenia kapitału zakładowego ze środków własnych spółki jako forma ukrytej wpłaty na rzecz Skarbu Państwa*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2018, nr 7, s. 45 i n.

w następstwie strat poniesionych przez spółkę kapitałową, (korzysta ze zwolnienia z PCC) pod warunkiem, że podwyższenie kapitału zakładowego następuje w okresie 4 lat po jego obniżeniu”⁹⁰.

Przykład 3.7

Struktura kapitału własnego Spółki X przed podwyższeniem kapitału zakładowego		Struktura kapitału własnego Spółki X po podwyższeniu kapitału zakładowego	
Bilans		Bilans	
	Kapitał zakładowy 100.000		Kapitał zakładowy 150.000 (100.000 + 50.000)
	Kapitał zapasowy 300.000		Kapitał zapasowy 250.000 (300.000 – 50.000)
	-----		-----
	Razem 400.000		Razem 400.000

Uchwała o podwyższeniu kapitału zakładowego – o kwotę 50.000 zł – z kapitału zapasowego spowoduje wzrost kapitału zakładowego do kwoty 150.000 zł, przy jednoczesnym zmniejszeniu kapitału zapasowego do kwoty 250.000 zł.

Z punktu widzenia systemu rachunkowości przedstawiona transakcja zmienia tylko strukturę kapitału własnego spółki, nie wpływa ani na aktywa, ani na wynik finansowy. Może powodować jedynie poniesienie kosztów towarzyszących transakcji (opłaty notarialne, PCC, inne koszty związane z podwyższeniem kapitału zakładowego), które należy ująć jako koszty finansowe okresu ich poniesienia.

Jeśli chodzi o uznanie za koszty uzyskania przychodów kosztów związanych z podwyższeniem kapitału zakładowego ze środków spółki w przepisach dotyczących podatku dochodowego nie ujęto wprost wyłączenia takich kosztów z kosztów uzyskania przychodów. Jednak interpretacje organów podatkowych są różne, część organów uważa, że koszty te można zaliczyć do kosztów uzyskania przychodów⁹¹, inne, że nie można i ta linia przeważa w interpretacjach⁹². W jednej z negatywnych interpretacji napisano⁹³: „(...) Niezależnie od tego, z jakich środków

90 Art. 9 pkt 11 lit. c ustawy o PCC.

91 Por. interpretację z 1 czerwca 2005 roku, nr ZD/406-45/CIT/05, <https://interpretacje-podatkowe.org/bonus/zd-406-45-1-cit-06>, [dostęp: 1.12.2018].

92 Por. interpretację z 20 kwietnia 2006 roku, nr DP/PD/423-0033/06/AK, <https://interpretacje-podatkowe.org/podwyzszenie-kapitalu>, [dostęp: 1.12.2018], orzeczenie NSA z 1 marca 2000 roku, sygn. I SA/Wr 2285/98, <http://orzeczenia.nsa.gov.pl/doc/D13C9102D4>, [dostęp: 1.12.2018].

93 Stanowisko takie znalazło potwierdzenie w orzecznictwie sądowym (por. wyrok NSA z dnia 1 marca 2000 roku, sygn. akt I S.A./Wr 2285/98 i z dnia 9 stycznia 2003 roku, sygn. akt I SA/Gd 715/02).

sfinansowane zostało podwyższenie kapitału do przychodów nie zalicza się środków otrzymanych na powiększenie kapitału zakładowego, a do kosztów wydatków poniesionych z tego tytułu”⁹⁴.

3.3. Wzrost kapitału zapasowego

Kapitał zapasowy, jest obok zakładowego, kapitałem regulowanym przez prawo handlowe, ale posiada także elementy, za które odpowiedzialna jest rachunkowość. Zgodnie z art. 396 § 1 k.s.h. jest on tworzony na pokrycie ewentualnych strat⁹⁵. Kolejnym tytułem wzrostu kapitału zapasowego według k.s.h. są nadwyżki osiągnięte przy emisji akcji powyżej ich wartości nominalnej (tzw. *agio*), po uwzględnieniu pokrycia kosztów emisji akcji.

Kapitał zapasowy może obejmować także (jako kolejny tytuł) dopłaty, które uiszczają akcjonariusze w zamian za przyznanie szczególnych uprawnień ich dotychczasowym akcjom, o ile dopłaty te nie będą użyte na wyrównanie nadzwyczajnych odpisów lub strat. Należy podkreślić, że art. 396 § 4 k.s.h. umożliwia tworzenie innych kapitałów rezerwowych na pokrycie szczególnych strat lub wydatków, o ile zostało to przewidziane w statucie spółki.

Kapitał zapasowy mogą powiększać także kwoty wynikające z podziału zysku netto, Szczegółowo zagadnienia podziału zysku przedstawiono w podrozdziale 3.4.

Ustawa o rachunkowości – bazując na przepisach k.s.h. – określa zakres kapitału zapasowego, który obejmuje następujące składniki, czyli kapitały:

- ze sprzedaży akcji powyżej ich wartości nominalnej,
- tworzony ustawowo,
- tworzony zgodnie ze statutem lub umową,
- z dopłat wspólników,
- z tytułu bezwarunkowego umorzenia zobowiązań w wyniku postępowania restrukturyzacyjnego,
- inne.

94 Interpretacja z 20 kwietnia 2006 roku, DP/PD/423-0033/06/AK, <https://interpretacje-podatkowe.org/podwyzszenie-kapitalu>, [dostęp: 1.12.2018].

95 Obligatoryjnie należy na ten cel przeznaczać 8% zysku osiągniętego w danym roku obrotowym, dopóki poziom kapitału zapasowego nie osiągnie wysokości co najmniej 1/3 kapitału zakładowego.

Ustawa o rachunkowości określa tylko pewne zasady wyceny kapitału zapasowego m.in. dotyczące emisji akcji przy powstaniu spółki akcyjnej, skutków aktualizacji wyceny środków trwałych oraz umorzenia i zbycia akcji własnych.

Jedną z przyczyn zmian kapitału zapasowego jest emisja akcji, która może spowodować jego wzrost o tzw. *agio* (por. przykład 3.8).

Przykład 3.8

Spółka dokonała emisji akcji – informacje dotyczącej 1 akcji:

– cena emisyjna	100 zł
– <u>cena nominalna</u>	<u>70 zł</u>
– nadwyżka	30 zł

Spółka wyemitowała 1.000 akcji. Emisja jest pieniężna (1).

Poniesione koszty emisji (wydatki) wynosiły 2.000 zł (2).

Należy pamiętać, że poniesione koszty przy powstaniu spółki akcyjnej lub podwyższeniu kapitału zakładowego zmniejszają kapitał zapasowy spółki do wysokości nadwyżki wartości emisji nad wartością nominalną akcji, a pozostałą ich część zalicza się do kosztów finansowych.

Bilans na dzień wpłaty środków pieniężnych z tytułu emisji akcji.

Aktywa	Pasywa
Środki pieniężne z tytułu emisji: + 100.000 (1)	Kapitał zakładowy: + 70.000 (1a) – wartość nominalna
RMC – koszty emisji poniesione do dnia emisji 2.000 – 2.000 (2)	Kapitał zapasowy: + 30.000 (1b) – <i>agio</i> – 2.000 (2) koszty kapitałowe (koszty emisji akcji) = 28.000 Kapitał zapasowy po rozliczeniu kosztów emisji

gdzie:

(1) – wpłata środków pieniężnych z tytułu emisji akcji 100.000 zł,

(1a) – wzrost kapitału zakładowego na poziomie wartości nominalnej akcji 70.000 zł,

(1b) – wzrost kapitału zapasowego (*agio*) – 30.000 zł,

(2) – rozliczenie kosztów emisji – pomniejszenie kapitału zapasowego – 2.000 zł.

Powstaje pytanie o skutki podatkowe *agio*. Nie podlega ono opodatkowaniu podatkiem VAT ani PCC. Nie jest również przychodem w podatku dochodowym u spółki emitującej akcje. Konsekwentnie koszty emisji, jako bezpośrednio związane z *agio*, nie są kosztem uzyskania przychodu podatkowego. Takie rozwiązania w podatku dochodowym powodują, iż skutki księgowe i podatkowe przedstawionej operacji dla emitenta akcji są tożsame, a w obu przypadkach brak przychodów. W odniesieniu do kosztów, pomimo skrajnie różnych rozwiązań obu praw, ostateczny wpływ na wynik – również pod pewnymi warunkami

– może być identyczny. Koszty emisji w rachunkowości nie mają wpływu na wynik finansowy, pod warunkiem, że nie przewyższają *agio*, ponieważ ujmowane są bezpośrednio w kapitale zapasowym. Koszty emisji nie obniżają dochodu, ponieważ nie stanowią kosztu podatkowego.

Szczególnym tytułem zmian kapitału zapasowego jest zbycie lub umorzenie akcji (udziałów) własnych⁹⁶. Transakcja zbycia akcji własnych wiąże się w szczególności z ich skupowaniem na rynku. W przypadku różnej ceny nabycia i zbycia może powstać różnica, którą należy odnieść bezpośrednio na kapitał własny, w tym na kapitał zapasowy.

W razie zbycia akcji własnych, dodatnią różnicę między ceną sprzedaży, pomniejszoną o koszty sprzedaży, a ich ceną nabycia, należy odnieść na kapitał zapasowy⁹⁷ (por. przykład 3.9).

Przykład 3.9

Spółka SA nabyła własne akcje za 12.000 zł, a następnie odsprzedała je za 14.000 zł.

Bilans:

Aktywa	Pasywa
Środki pieniężne: (BO) 100.000 (1) – 12.000 (2) + 14.000	Kapitał zakładowy: 100.000 (BO) Kapitał zapasowy + 2.000 (2a)
+ Akcje własne do zbycia: (1) 12.000 (2) – 12.000	

gdzie:

- (1) – nabycie akcji własnych – 12.000 zł,
- (2) – zbycie akcji własnych za 14.000 zł,
- (2a) – wzrost kapitału zapasowego – 2.000 zł.

Spółka na zbyciu akcji własnych wygenerowała nadwyżkę w kwocie 2.000 zł. Powstaje zatem pytanie, czy mamy do czynienia z przychodem w rachunkowości? Nie jest to przychód z uwagi na fakt, iż transakcja została przeprowadzona z właścicielem kapitału własnego. Jej skutki ujmowane są w kapitale zapasowym, w którym powstaje wartość dodatnia pozostająca do dyspozycji wspólników. Jak widać zbycie akcji własnych nie powoduje zmian w kapitale zakładowym, w którym niezmiennie są one ujmowane w wartości nominalnej. Sprzedając akcje własne spółka zmieniła akcjonariuszy, a także wygenerowała korzyści w wysokości 2.000 zł – bezpośrednio na ich rzecz.

⁹⁶ Skutki podatkowe umorzenia udziałów/akcji opisano w rozdziale 4.

⁹⁷ Ujemną różnicę należy ująć jako zmniejszenie kapitału zapasowego, a pozostałą jej część, przewyższającą kapitał zapasowy, jako stratę z lat ubiegłych i opisać w informacji dodatkowej w sprawozdaniu finansowym za rok, w którym nastąpiła sprzedaż (art. 36a. I. u.o.r.).

Jakie są skutki podatkowe odkupienia i zbycia akcji własnych? Należy te czynności rozpatrywać rozłącznie. Pierwsza z nich, czyli nabycie akcji własnych w celu ich odsprzedaży, podlega jedynie opodatkowaniu PCC⁹⁸ i to kupujący powinien rozliczyć podatek, chyba, że korzystać będzie ze zwolnienia wymienionego w ustawie o PCC. Zwolniona od PCC jest „9) sprzedaż praw majątkowych, będących instrumentami finansowymi:

- a) firmom inwestycyjnym oraz zagranicznym firmom inwestycyjnym,
- b) dokonywaną za pośrednictwem firm inwestycyjnych lub zagranicznych firm inwestycyjnych,
- c) dokonywaną w ramach obrotu zorganizowanego,
- d) dokonywaną poza obrotem zorganizowanym przez firmy inwestycyjne oraz zagraniczne firmy inwestycyjne, jeżeli prawa te zostały nabyte przez te firmy w ramach obrotu zorganizowanego – w rozumieniu przepisów ustawy z dnia 29 lipca 2005 roku o obrocie instrumentami finansowymi (Dz.U. 2018, poz. 2286, 2243 i 2244 oraz 2019, poz. 730 i 875)⁹⁹.

Tak samo przy dalszej odsprzedaży akcji własnych, jeśli nie będzie miało zastosowanie zwolnienie zacytowane powyżej, to na kupującym ciąży będzie obowiązek zapłaty PCC z tytułu umowy kupna-sprzedaży. Zgodnie z art. 6 ust. 1 ustawy o PCC podstawę opodatkowania przy umowie sprzedaży – stanowi wartość rynkowa rzeczy lub prawa majątkowego. Natomiast stawki podatku są następujące: art. 7. ust. 1 pkt 1) od umowy sprzedaży:

- a) nieruchomości, rzeczy ruchomych, prawa użytkowania wieczystego, własnościowego spółdzielczego prawa do lokalu mieszkalnego, spółdzielczego prawa do lokalu użytkowego oraz wynikających z przepisów prawa spółdzielczego: prawa do domu jednorodzinnego oraz prawa do lokalu w małym domu mieszkalnym – 2%,
- b) innych praw majątkowych – 1%.

Czyli dla omawianej transakcji stawka będzie równa 1%. Zarówno nabycie, jak i zbycie akcji (udziałów) własnych nie podlegają podatkowi dochodowemu w spółce zbywającej akcje (udziały) własne.

Odmienną transakcją związaną z kapitałem zapasowym może być umorzenie akcji własnych, które spowodować może różne skutki dla ka-

98 Por. Pismo z dnia 22 listopada 2016 roku Skutki podatkowe nabycia akcji własnych spółki w celu ich odsprzedaży. Izba Skarbowa w Katowicach, 2461-IBPB-2-1.4514.523.2016.2.HK, interpretacja indywidualna, <https://sip.lex.pl/orzeczenia-i-pisma-urzedowe/pisma-urzedowe/2461-ibpb-2-1-4514-523-2016-2-hk-skutki-podatkowe-nabycia-184875881>, [dostęp: 1.12.2018].

99 Art. 9 ustawy z dnia 9 września 2000 roku o podatku od czynności cywilnoprawnych, tekst jednolity Dz.U. 2019, poz. 1519 z późn. zm.

kapitału własnego w zależności od relacji ceny nabycia i ich wartości nominalnej. W przypadku umorzenia akcji własnych, dodatnią różnicę między ich wartością nominalną a ceną nabycia należy odnieść na kapitał zapasowy¹⁰⁰ (por. przykład 3.10).

Przykład 3.10

Umorzenie akcji własnych.

Nabycie akcji własnych – 10.000 zł (cena nominalna (wartość akcji w cenie nominalnej) 11.000 zł).

Umorzenie akcji własnych – 11.000 zł (w wartości nominalnej) i 10.000 zł (w cenie nabycia).

Bilans:

Aktywa	Pasywa
Środki pieniężne: (BO) 140.000	Kapitał własny: (BO) – Kapitał zakładowy 124.000 – Kapitał zapasowy 800 Zobowiązania 15.200
Razem aktywa 140.000	Razem pasywa 140.000
Środki pieniężne – 10.000 (1) Akcje własne do umorzenia: + 10.000 (1) – 10.000 (2)	Kapitał podstawowy 124.000 – 11.000 (2) = 113.000 Kapitał zapasowy 800 + 1.000 (2) = 1.800 Zobowiązania 15.200 (BO)
Razem aktywa 130.000	Razem pasywa 130.000

Należy podkreślić, że umorzenie akcji własnych powoduje obniżenie kapitału zakładowego na poziomie wartości nominalnej umarzanych akcji (11.000 zł) oraz wzrost kapitału zapasowego o kwotę nadwyżki wartości nominalnej nad ceną ich nabycia (1.000 zł). Umorzone akcje zostały unicestwione, stąd też nastąpiło obniżenie kapitału zakładowego¹⁰¹.

Kapitał zapasowy w spółce akcyjnej może zwiększać się także z tytułu dopłat akcjonariuszy, które mogą mieć charakter bezzwrotny lub zwrotny. W pierwszym przypadku oznacza trwałe zasilenie kapitału własnego w pozycji kapitał zapasowy (por. rysunek 11).

Operacja dopłaty bezzwrotnej zmienia strukturę finansowania aktywów spółki, zmniejsza wskaźnik jej zadłużenia. Nie stanowi przychodu księgowego, jak również nie skutkuje przychodem podatkowym.

Odrębną kwestią jest dopłata zwrotna, która zgodnie z k.s.h. jest także ujmowana w kapitale zapasowym. Takie ujęcie w rachunkowości jest

100 Ujemną różnicę należy ująć jako zmniejszenie kapitału zapasowego, a pozostałą jej część, przewyższającą kapitał zapasowy, jako stratę z lat ubiegłych i opisać w informacji dodatkowej w sprawozdaniu finansowym za rok, w którym nastąpiło obniżenie kapitału.

101 Szczegółowo zagadnienia umorzenia akcji/udziałów przedstawiono w rozdziale 4.

sprzeczne z zasadą przewagi treści ekonomicznej nad formą. W związku z tym należałoby ją ujmować w zobowiązaniach, a nie w kapitale zapasowym. W istocie stanowi ona szczególne zobowiązanie spółki wobec akcjonariuszy. Spółka jest zobligowana do jej zwrotu. Ujęcie dopłaty zwrotnej w kapitale zapasowym zniekształca informacje finansowe – fałszuje wskaźnik zadłużenia spółki. Wydaje się, że zgodnie z art. 4 u.o.r. należałoby odstąpić od szczegółowego przepisu ustawy i prezentować ją w grupie zobowiązań. Jeśli spółka przyjmie rozwiązanie zgodne z k.s.h. i ujmie zwrotną dopłatę w kapitale zapasowym, powinna przynajmniej w informacji dodatkowej opisać tę sytuację (por. rysunek 12).

Rysunek 11. Dopłata bezzwrotna do kapitału – skutki księgowe

Bilans						
<table border="1" style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="padding: 5px;">AKTYWA</td> </tr> <tr> <td style="padding: 5px;"> <div style="border: 1px solid black; padding: 5px; margin: 5px;"> <p>Środki pieniężne (wzrost z tytułu dopłaty do kapitału np. w wysokości 100.000 zł)</p> <p>+ 100.000 zł</p> </div> </td> </tr> </table>	AKTYWA	<div style="border: 1px solid black; padding: 5px; margin: 5px;"> <p>Środki pieniężne (wzrost z tytułu dopłaty do kapitału np. w wysokości 100.000 zł)</p> <p>+ 100.000 zł</p> </div>	<table border="1" style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="padding: 5px;">KAPITAŁ WŁASNY</td> </tr> <tr> <td style="padding: 5px;"> <div style="border: 1px solid black; padding: 5px; margin: 5px;"> <p>Kapitał zapasowy + 100.000 zł</p> </div> </td> </tr> <tr> <td style="padding: 5px;">ZOBOWIĄZANIA</td> </tr> </table>	KAPITAŁ WŁASNY	<div style="border: 1px solid black; padding: 5px; margin: 5px;"> <p>Kapitał zapasowy + 100.000 zł</p> </div>	ZOBOWIĄZANIA
AKTYWA						
<div style="border: 1px solid black; padding: 5px; margin: 5px;"> <p>Środki pieniężne (wzrost z tytułu dopłaty do kapitału np. w wysokości 100.000 zł)</p> <p>+ 100.000 zł</p> </div>						
KAPITAŁ WŁASNY						
<div style="border: 1px solid black; padding: 5px; margin: 5px;"> <p>Kapitał zapasowy + 100.000 zł</p> </div>						
ZOBOWIĄZANIA						

Źródło: opracowanie własne.

Zgodnie z art. 12 ust. 4 pkt 11 ustawy o p.d.o.p., przychodem nie są dopłaty wnoszone do spółki¹⁰², jeśli wnoszone są w trybie i na zasadach określonych w k.s.h. Natomiast w zakresie PCC dopłaty (niezależnie od ich rodzaju) są opodatkowane, ponieważ za zmianę umowy spółki uważa się w spółce kapitałowej – podwyższenie kapitału zakładowego z wkładów lub ze środków spółki oraz dopłaty. Podstawę opodatkowania stanowi kwota dopłat¹⁰³. Kosztami uzyskania przychodów nie są koszty poniesione przez spółkę w związku z wniesieniem dopłat np. koszty obsługi prawnej, zapłacone PCC.

102 U wspólnika, który jest spółką kapitałową według art. 16 ust. 1 pkt 53 ustawy o p.d.o.p., nie są kosztami uzyskania przychodów dopłaty ani ich zwrot. U wnoszącego zatem wniesienie i zwrot dopłat są neutralne podatkowo pod warunkiem, że są nieoprocentowane.

103 Art. 6 ust. 1 pkt 8 ustawy o PCC.

Rysunek 12. Warianty ujęcia zwrotnej dopłaty do kapitału w rachunkowości

WARIANT 1 – Bilans		WARIANT 2 – Bilans	
Środki pieniężne + 100.000 zł	Zobowiązanie wobec akcjonariuszy z tytułu opłaty zwrotnej + 100.000 zł	Środki pieniężne + 100.000 zł	Kapitał zapasowy + 100.000 zł*

* Kwota 100.000 zł ujęta w kapitale zapasowym stanowi zobowiązanie spółki z tytułu dopłaty zwrotnej do kapitału.

Źródło: opracowanie własne.

Oprócz wyżej wymienionych tytułów zwiększenie kapitału zapasowego może nastąpić wskutek sprzedaży lub likwidacji zaktualizowanych środków trwałych, co wynika z przepisów ustawy o rachunkowości. Przypadek tego wzrostu kapitału zapasowego dotyczy operacji związanych ze środkami trwałymi, które w przeszłości podlegały aktualizacji wyceny (ostatnia aktualizacja miała miejsce w Polsce w 1995 roku). W jej efekcie nastąpił wzrost wartości netto środków trwałych z jednoczesnym wzrostem kapitału z aktualizacji wyceny. W przypadku sprzedaży takiego środka trwałego (lub jego likwidacji) należy przenieść dotyczącą go część kapitału z aktualizacji wyceny na kapitał zapasowy. W ten sposób staje się ona dostępna dla udziałowców/akcjonariuszy, którzy odrębną uchwałą mogą nią w dowolny sposób zarządzać (por. przykład 3.11).

Przykład 3.11

Środek trwały w przeszłości został przeszacowany, a nadwyżka z tytułu aktualizacji wyceny wynosiła 50.000 zł – w momencie przeszacowania ujęta w kapitale z aktualizacji wyceny. Spółka sprzedała środek trwały za kwotę 80.000 zł. Wycinek bilansu na dzień przeszacowania środka trwałego.

Aktywa	Pasywa
Środki trwałe (wartość netto) 200.000 (w tym wzrost wartości z tytułu oszacowania – 50.000)	Kapitał z aktualizacji wyceny (wzrost o kwotę wynikającą z przeszacowania środka trwałego) 50.000

* Wartość brutto 500.000 zł, umorzenie 300.000 zł.

Bilans na moment sprzedaży środka trwałego (wycinek):

Aktywa	Pasywa	Rachunek zysków i strat okresu sprzedaży środka trwałego
Środki trwałe (wartość netto) 200.000 (2) – 200.000	Kapitał z aktualizacji wyceny 50.000 – 50.000 (3)	Wynik na sprzedaży środka trwałego: + 80.000 (1) cena sprzedaży – 200.000 (2) wartość netto sprzedanego
Należności z tytułu sprzedaży: (1) + 80.000	Kapitał zapasowy + 50.000 (3)	– 120.000 – jako pozostałe koszty operacyjne czyli zmniejszenie wyniku finansowego okresu sprzedaży środka trwałego

gdzie:

- (1) – powstanie należności z tytułu sprzedaży środka trwałego na poziomie ceny sprzedaży – 80.000 zł,
- (2) – usunięcie środka trwałego z bilansu – w wartości netto – 200.000 zł,
- (3) – przeniesienie kapitału z aktualizacji wyceny na kapitał zapasowy 50.000 zł.

3.4. Wzrost kapitału rezerwowego

Kapitał rezerwowy stanowi kategorię kapitału własnego z jednej strony regulowaną przez k.s.h., z drugiej – przez ustawę o rachunkowości. W niniejszym podrozdziale przedstawiono przyczyny i skutki bilansowe oraz podatkowe wzrostu wartości tej jego części, o której decyduje prawo handlowe. Zmiany kapitału rezerwowego określane przez ustawę o rachunkowości omówione zostały w rozdziale 4 niniejszej monografii.

Kapitał rezerwowy może być zasilany w szczególności z zysku netto spółki, z dopłat wspólników lub z innych elementów kapitału własnego pozostających do dyspozycji udziałowców/akcjonariuszy. Kapitał ten tworzony jest w zależności od potrzeb na różne cele. Mogą być nimi w szczególności:

- pokrycie straty,
- wypłaty dywidendy w przyszłych okresach,
- umorzenie udziałów własnych,
- podwyższenie kapitału zakładowego,
- inne cele spółki, np. pokrycie emisji.

Szczególnym przypadkiem tworzenia pozostałych kapitałów rezerwowych jest finansowanie nabycia lub objęcia przyszłej emisji akcji. Zgodnie z art. 345 k.s.h. spółka może bowiem finansować nabycie lub objęcie emitowanych przez siebie akcji w drodze udzielenia pożyczki, dokonania zaliczkowej wypłaty lub ustanowienia zabezpieczenia.

Rysunek 13. Skutki bilansowe wzrostu kapitału rezerwowego

Bilans	
	<div style="text-align: center; border: 1px solid black; margin-bottom: 5px;">KAPITAŁ WŁASNY:</div> Kapitał rezerwowy ↑ (1) Zysk netto bieżącego roku ↓ (1a) Zysk/strata lat ubiegłych ↓ (1b) Kapitał zapasowy ↓ (1c) <hr style="width: 80%; margin: 5px auto;"/> Należne dopłaty na poczet kapitału rezerwowego ↓ (1d)

gdzie:

- (1) – wzrost kapitału rezerwowego,
- (1a) – uchwała wspólników dotycząca podziału zysku netto bieżącego roku, przeznaczająca go w całości (lub w części) na kapitał rezerwowy,
- (1b) – uchwała wspólników dotycząca przeznaczenia zysku lat ubiegłych na kapitał rezerwowy,
- (1c) – uchwała wspólników dotycząca zasilenia kapitału rezerwowego z kapitału zapasowego,
- (1d) – uchwalone, lecz niewniesione dopłaty do kapitału (wartość ujemna).

Źródło: opracowanie własne.

Ważne jest, że kapitał rezerwowy tworzy się według zasad określonych przepisami prawa, postanowieniami statutu lub umowy spółki¹⁰⁴. Szczególnym zdarzeniem powodującym wzrost kapitału rezerwowego jest dopłata do kapitału. Na podstawie uchwały wspólników określającej termin i wysokość dopłat, ich równowartość ujmuje się w odrębnej pozycji pasywów bilansu – Kapitale rezerwowym z dopłat wspólników¹⁰⁵.

Skutki finansowe wzrostu kapitału rezerwowego są takie same bez względu na cel jego tworzenia – ma miejsce wzrost tego kapitału powodujący jednocześnie zmniejszenie innego elementu kapitału własnego (por. rysunek 13).

Jeśli chodzi o skutki podatkowe przedstawione na rysunku 9 zwiększeń kapitału rezerwowego to w związku z faktem, iż ich źródłem jest czysty zysk (po opodatkowaniu podatkiem dochodowym) nie powstają ani przychody, ani koszty podatkowe. Podobnie nie występują skutki w podatku VAT i PCC.

104 Por. art. 36 ust. 1 u.o.r.

105 Por. art. 36 ust. 2e u.o.r.

Rozdział 4

Obniżenie wartości kapitału własnego spółki kapitałowej – aspekty prawne, bilansowe i podatkowe

4.1. Obniżenie kapitału własnego w świetle prawa handlowego

Zmiana wartości kapitału zakładowego spółek kapitałowych poprzez jego redukcję poddane jest silniejszym obwarowaniom formalnym niż podwyższanie kapitału zakładowego. Przepisy art. 263–265 i 455–458 k.s.h. mają charakter norm bezwzględnych. Oznacza to, że ich naruszenie może skutkować uchynieniem uchwały o obniżeniu kapitału (art. 249 i 422 k.s.h.) bądź stwierdzeniem jej nieważności (art. 252 i 425 k.s.h.). Wspólnicy/akcjonariusze mają w zasadzie swobodę tylko w zakresie decyzji co do tego, czy racjonalnym środkiem realizacji określonego celu będzie obniżenie kapitału zakładowego, ale już ograniczenia co do zakresu i sposobu jego obniżenia. Może chodzić zwłaszcza o zabiegi związane z uzdrowieniem finansów spółki (np. istotna dekapitalizacja majątku przy wysokiej wartości kapitału zakładowego bądź ciągniona przez kolejne lata strata uniemożliwiająca wypłatę dywidendy). Uwolnione w wyniku tzw. „nominalnego” obniżenia środków, przy braku jakichkolwiek wypłat na rzecz wspólników/akcjonariuszy, pozwoli spółce przenieść je do innych pozycji kapitału własnego (np. kapitału zapasowego, rezerwowego bądź innego celowego) lub pokryć straty¹. Obniżenie kapitału za-

1 W spółce akcyjnej art. 457 § 2 k.s.h. wymusza przelanie tych środków na „osobny” kapitał rezerwowy lub zasilenie kapitału zapasowego, na co wskazano w podrozdziałach 2.3. i 2.4.

kładowego, które ma służyć zwrotowi świadczeń na rzecz akcjonariuszy², co jest wyjątkiem od zakazu z art. 189 § 1 i 344 § 1 k.s.h., związane jest zwykle ze zjawiskami istotnie zagrażającymi bezpieczeństwu wierzycieli (np. ograniczeniem działalności przedsiębiorstwa spółki, przygotowaniem do jej likwidacji lub stanem zagrożenia niewypłacalnością). Ochrona wierzycieli poprzez tzw. postępowanie konwokacyjne będzie omówiona poniżej.

Obniżenie kapitału zakładowego może mieć charakter zwykłego lub uproszczonego obniżenia.

4.1.1. Zwykłe obniżenie kapitału zakładowego

Zwykłe obniżenie kapitału zakładowego następuje przez wieloetapową procedurę, ciąg następujących po sobie czynności dokonywanych w prawnie określonych terminach prekluzyjnych. Skuteczność obniżenia wymaga zatem odpowiedniego przygotowania i sprawności, zwłaszcza zarządu spółki. Trzeba przede wszystkim mieć na względzie, że każda redukcja kapitału zakładowego bezwzględnie następuje w trybie zmiany umowy spółki z o.o. (art. 255 i nast. k.s.h.), statutu spółki akcyjnej (art. 455 i nast. k.s.h.).

Pierwszym etapem postępowania jest podjęcie uchwały przez zgromadzenie wspólników/walne zgromadzenie³. Uchwała wymaga kwalifikowanej większości głosów (dwóch trzecich w spółce z o.o. – art. 246 § 1 k.s.h. i trzech czwartych w spółce akcyjnej – art. 415 § 1 k.s.h.) i umieszczenia w protokole sporządzonym przez notariusza (art. 255 § 3 i 421 § 1 k.s.h.)⁴. Uchwała o obniżeniu kapitału powinna określać wysokość o jaką kapitał zakładowy ma być obniżony oraz sposób obniżenia (art. 263 § 1 i 455 § 2 k.s.h.). W spółce akcyjnej wymaga się dodatkowo konkretyzacji celu obniżenia. Podkreślić również trzeba, że poprzez obniżenie nie można naruszyć wartości ustawowego minimalnego kapitału z art. 154 § 1 i 308 § 1 k.s.h. (art. 263 § 2 i 455 § 4 k.s.h.).

2 Określone w piśmiennictwie jako tzw. materialne lub realne obniżenie kapitału zakładowego; zob. A. Opalski, [w:] A. Opalski (red.), *Kodeks spółek handlowych. Tom III B...*, s. 1190 i n.; A. Kidyba, *Kodeks spółek handlowych. Tom I...*, s. 1269.

3 Wyjątek dotyczy sytuacji tzw. automatycznego umorzenia przez zarząd udziałów (art. 199 § 5 k.s.h.) lub akcji (art. 359 § 7 k.s.h.) oraz umorzenia akcji własnych na podstawie art. 363 § 5 k.s.h.

4 Forma protokołu notarialnego wymagana także dla uchwał zarządu na podstawie art. 255 § 3 i 455 § 3 k.s.h. w sytuacjach wskazanych w wypadku automatycznego umorzenia udziałów/akcji.

W spółce z o.o. wykorzystuje się dwa sposoby obniżenia kapitału: umorzenie udziałów oraz obniżenie wartości nominalnej udziałów dotychczas istniejących. W ramach jednej procedury dozwolone jest łączenie obu sposobów. Pamiętać należy, że obowiązuje związanie minimalną nominalną wartością jednego udziału z art. 154 § 2 k.s.h. oraz rozstrzygnięcie umowne co do tego, czy wspólnik może mieć jeden czy większą liczbę udziałów; jeżeli wspólnik może mieć więcej, niż jeden udział, wówczas wszystkie udziały w kapitale zakładowym są równe i niepodzielne (art. 153 zd. 2 k.s.h.). Przy obniżeniu wartości nominalnej wszystkie udziały o równej wartości będą zredukowane o tę samą wartość, gdyż nadal obowiązuje reguła z art. 153 k.s.h. Przy zastrzeżeniu udziałów nierównych obniżenie kapitału może być nieproporcjonalne. Umorzenie udziałów zdaje się być w praktyce obrotu częściej wykorzystywane jako sposób obniżenia kapitału zakładowego. Poprzez konstrukcję umorzenia, czyli unicestwienia prawa udziałowego, ingerujemy jednocześnie w liczbę udziałów istniejących w spółce oraz w wysokość kapitału zakładowego z tym, że ta ostatnia zależność nie wystąpi, gdy dokonujemy umorzenia z czystego zysku⁵. Jeśli umarzamy udziały za zgodą wspólnika – bez należnego mu wynagrodzenia (art. 199 § 3 k.s.h.) – kwoty z tego tytułu powinny zasilić inne kapitały własne spółki odpowiednio do zredukowanej nominalnie wartości kapitału zakładowego.

Sposoby obniżenia kapitału zakładowego w spółce akcyjnej zostały ukształtowane w art. 455 § 1 k.s.h.⁶ odmiennie niż w spółce z o.o. i zwykle pozostają w funkcjonalnym związku z celem obniżenia. Utrzymane są dwa sposoby występujące na gruncie spółki z o.o.: obniżenie wartości nominalnej akcji i ich umorzenie. Pierwszy jest oczywiście również związany ustawową nominalną wartością minimalną, co w obecnym stanie ma symboliczne znaczenie, skoro jest to 1 grosz (art. 308 § 2 k.s.h.) oraz postanowieniem art. 302 k.s.h. uznającym wyłącznie istnienie akcji o równej wartości nominalnej. Umorzenie akcji, inaczej niż w spółce z o.o., wymaga

5 Skutkiem umorzenia udziałów z czystego zysku jest jedyny prawnie dopuszczalny wyjątek od art. 152 k.s.h. W takim bowiem wypadku suma wartości nominalnej pozostałych po umorzeniu udziałów nie składa się na kapitał zakładowy. Prawo polskie nie wymusza, by relacja z art. 152 k.s.h. została przywrócona.

6 Zmniejszenie kapitału zakładowego, zgodnie z art. 455 § 1 k.s.h. może być dokonane w drodze zmiany statutu, przez zmniejszenie wartości nominalnej akcji, połączenie akcji lub przez umorzenie części akcji oraz w przypadku podziału przez wydzielenie. Wysokość kapitału zakładowego po obniżeniu nie może być jednak niższa od minimalnej wysokości, wynoszącej 100.000 zł w przypadku spółki akcyjnej (zgodnie z art. 308 § 1 k.s.h.).

zawsze obniżenia kapitału zakładowego (art. 360 § 1 zd. 1 k.s.h.)⁷. Swoiste dla obecnej regulacji spółki akcyjnej jest obniżenie kapitału zakładowego poprzez rzadko występujące w praktyce połączenie akcji oraz podział przez wydzielenie. Połączenie akcji może odbywać się poprzez ich zespolenie, ale przy utrzymaniu ich dotychczasowej wartości nominalnej. Ten sposób obniżenia jest sporny w doktrynie. Część autorów utrzymuje, że nie zawsze zespolenie będzie następować poprzez zsumowanie wartości nominalnej akcji poddanych zespoleniu⁸.

Trzy kolejne etapy postępowania w przedmiocie obniżenia kapitału zakładowego objęte są wspólnym oznaczeniem jako postępowanie konwokacyjne. Należy przypomnieć, że jest ono obligatoryjne, gdy obniżenie związane jest ze zwrotem wpłat dokonanych przez wspólników na kapitał zakładowy⁹. Omówienie postępowania konwokacyjnego warto zacząć od uwagi ogólnej, że dążenie spółki do obniżenia swojego kapitału podstawowego wymaga upublicznienia. Następuje to poprzez niezwłoczne po podjęciu uchwały ogłoszenie w Monitorze Sądowym i Gospodarczym¹⁰. Treść ogłoszenia ma zawierać także¹¹ wezwanie wierzycieli do wniesienia sprzeciwu, jeśli nie zgadzają się na obniżenie (art. 264 § 1 zd. 1); na gruncie spółki akcyjnej wzywa się wierzycieli do zgłaszania roszczeń wobec spółki (art. 456 § 1 k.s.h.). Oznacza to, że upublicznienie informacji tylko o samym zdarzeniu podjęcia przez spółkę uchwały nie spełniałoby wymagań ustawowych, tym bardziej, że obligatoryjnym załącznikiem do wniosku rejestrowego o wpis obniżenia kapitału zakładowego jest dowód należytego wezwania wierzycieli (art. 265 § 2 pkt 2 i 458 § 2 pkt 3 k.s.h.).

7 Ustawa zezwala tylko na umorzenie części akcji (art. 455 § 1 k.s.h.); umorzenie wszystkich byłoby bezwzględnie przesłanką rozwiązania spółki. Na gruncie spółki z o.o. nie wyraża się *expressis verbis* reguły umorzenia tylko części udziałów, ale umorzenie wszystkich – nawet z czystego zysku – również skutkowałoby rozwiązaniem spółki; nie może istnieć spółka kapitałowa bez wspólników.

8 Por. A. Opalski, [w:] A. Opalski (red.), *Kodeks spółek handlowych. Tom III B...*, s. 1193.

9 O dodatkowych przesłankach z art. 457 § 1 pkt 2 i 3 k.s.h. będzie jeszcze mowa dalej, choć zostały już wskazane wcześniej w rozdziale 2.4.

10 Dodatkowe miejsca ogłoszeń mogą wynikać z treści umowy/statutu.

11 Przyjmuje się, że nie wymaga się ogłoszenia pełnego tekstu uchwały o obniżeniu kapitału zakładowego, lecz istotnych dla wierzycieli okoliczności jej podjęcia; w interesie spółki może być zasadne upublicznienie nie tylko kwoty, o którą kapitał zostanie obniżony i sposobu obniżenia, ale także wyjaśnienie np. przewidywanych wypłat dla akcjonariuszy; zob. A. Kidyba, *Kodeks spółek handlowych. Tom I...*, s. 1270–1271 oraz A. Kidyba, *Kodeks spółek handlowych. Tom II...*, s. 956; A. Opalski, [w:] A. Opalski (red.), *Kodeks spółek handlowych. Tom III B...*, s. 1198.

Następny etap w ramach postępowania konwokacyjnego ma swoje wyraźne „piętno” wierzyielskie. Ustanawia się bowiem termin zawity (prekluzyjny) do zgłaszania przez wierzyieli sprzeciwów/roszczeń wobec spółki. Termin ten wynosi trzy miesiące od dnia ogłoszenia informacji o obniżeniu (art. 264 § 1 i 456 § 1 k.s.h.). Adresatem zgłoszenia jest sama spółka. Zasadne ze względów dowodowych jest jego dokonanie w formie pisemnej, choć ustawa nie stawia w tym względzie żadnych wymagań. Ważne, by zgłoszenie dotarło do spółki przed upływem trzymiesięcznego terminu¹². Wierzyciel powinien w treści zgłoszenia oznaczyć swoją wierzytelność, co do źródła i wartości. W spółce akcyjnej zgłoszenie powinno też określać, czy wierzytelność jest wymagalna czy niewymagalna, co będzie miało znaczenie ze względu na mechanizmy ochrony wierzyieli: wobec wierzyieli wymagalnych wierzytelności zgłaszających sprzeciw obowiązek zaspokojenia staje się warunkiem skuteczności obniżenia kapitału zakładowego¹³; sprzeciw wierzyieli wierzytelności niewymagalnych ustawowo uprawnia ich do zabezpieczenia ich roszczeń przez spółkę akcyjną pozostającą w procedurze obniżenia kapitału zakładowego. Rozgraniczenie statusu wierzytelności wymagalnych i niewymagalnych zostało wprowadzone poprzez nowelizację art. 456 § 2 z dnia 13 czerwca 2008 roku implementującej dyrektywę 2006/68/WE. Znamienne, że pozostawiono symetryczną względem dawnego brzmienia tego przepisu treść art. 264 § 1 k.s.h. Stąd, na gruncie spółki z o.o. wierzyiele, którzy zgłosili sprzeciw, powinni być przez spółkę – według jej decyzji – zaspokojeni lub zabezpieczeni. Wierzyieli, którzy sprzeciwu nie zgłosili, uważa się za zgadzających się na obniżenie kapitału zakładowego (art. 264 § 1 zd. 3 k.s.h.)¹⁴.

Nie ulega wątpliwości, że stan trzymiesięcznego¹⁵ oczekiwania na sprzeciw wierzyieli wzmaga niepewność, co do skuteczności przebiegu procedury obniżenia kapitału. Spółka zapewne przeprowadza własne symulacje, nim ją rozpocznie. Dotychczasowa reputacja spółki na rynku będzie miała wobec tego istotne znaczenie dla decyzji wierzyieli. Pochopne upatrywanie w obniżeniu kapitału instrumentu optymalnie np. uzdrawiającego finanse spółki i relacje pomiędzy jej kapitałami własnymi może być zawodne, a nawet zgubne.

12 Nie spełnia tego warunku wobec tego nadanie pocztowe przesyłki ze zgłoszeniem w ostatnim dniu trzymiesięcznego prekluzyjnego terminu.

13 Sam obowiązek zaspokojenia wynika ze źródła zobowiązania.

14 Uzasadnienie dla dalej idącej ochrony poprzez zaspokojenie wierzyieli wierzytelności wymagalnych wobec spółki akcyjnej zob. A. Opalski, [w:] A. Opalski (red.), *Kodeks spółek handlowych. Tom III B...*, s. 1199 i n.

15 Ten termin nie może podlegać skróceniu przez czynność prawną spółki – dłużnika.

W ramach postępowania konwokacyjnego występuje jeszcze etap niezwłocznego zaspokojenia lub zabezpieczenia wierzycieli. W spółce z o.o. dopuszczalne jest częściowe zaspokojenie i częściowe ich zabezpieczenie. W spółce akcyjnej zaspokajają się roszczenia wymagalne zgłoszone przez wierzycieli. Co do roszczeń niewymagalnych powstałych przed dniem ogłoszenia uchwały o obniżeniu kapitału wierzyciele mogą żądać ich zabezpieczenia. Problem w tym, że wprowadzono mechanizm hamujący ich ustanawianie. Wierzyciele mają bowiem uprawdopodobnić, że obniżenie kapitału zagraża zaspokojeniu tych roszczeń, a zabezpieczenia wcześniej nie otrzymali bądź, że udzielone zabezpieczenie jest niewystarczające. To oznacza, że wierzyciele ci nie mogą uniemożliwić spółce obniżenia kapitału, jeśli spełni wymogi tego etapu. Wątpliwości powstają, co do wiarygodności spornych. Zdaje się być oczywiste, że powinny one zostać zabezpieczone¹⁶, choć dostępnych sposobów zabezpieczenia nie ma w tych okolicznościach zbyt dużo. W praktyce najczęściej występuje złożenie stosownych sum pieniężnych do depozytu sądowego; należy wobec tego pamiętać, że następuje to poprzez procedurę sądową według art. 692 i n. k.p.c. Inne formy zabezpieczeń osobistych (np. poręczenie), rzeczowych (np. hipoteka), czy wekslowych mają jednak skromne znaczenie, a w spółce akcyjnej sięga się po nie z przesłanką ważnych powodów. Chodzi o to, że ustanowienie depozytu (z reguły pieniężnego) może stanowić np. zagrożenie płynności finansowej spółki akcyjnej pozostającej w procedurze obniżenia kapitału, co byłoby niekorzystne dla pozostałych wierzycieli, zwłaszcza posiadających wierzytelności wymagalne obwarowane, obowiązkiem zaspokojenia. Piśmiennictwo krytycznie ocenia art. 456 § 2 zd. 3 k.s.h. podnosząc przede wszystkim, że przepis wymusza uprzednie gromadzenie przez spółkę znacznych środków pieniężnych na cele zabezpieczenia, co w konsekwencji zniechęca do rozpoczynania procedury obniżenia kapitału zakładowego, jeśli w czasie jej trwania spółka mogłaby utracić płynność finansową ustanawiając depozyty¹⁷. Ważne powody pozwalające sięgać po inne niż depozyt sądowy instrumenty zabezpieczeń wymagają, według postulatów doktryny, bardziej elastycznej wykładni.

Obowiązujący obecnie art. 456 § 3 k.s.h. traktuje akcjonariuszy spółki jako jej wierzycieli z tytułu należności wynikających z obniżenia kapitału zakładowego (np. spłaty z tytułu umorzenia akcji). Spółka może zaspokoić roszczenia z tytułu zwrotu wkładów najwcześniej po upływie

16 Podobnie jak oprotestowane sprzeciwem wierzycieli wierzytelności niewymagalne.

17 Zob. przykładowo: M. Rodzyńkiewicz, *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, LexisNexis, Warszawa 2013, s. 1016–1017; A. Opalski, [w:] A. Opalski (red.), *Kodeks spółek handlowych. Tom III B...*, s. 1206–1208.

sześciu miesięcy od dnia ogłoszenia wpisu obniżenia kapitału do rejestru. Przepis ten jest oceniany krytycznie, jako nieuprawnione źródło nierównorzędnego traktowania wierzycieli spółki. Świadczenie spełnione przed terminem z art. 456 § 3 k.s.h. stanowiłoby świadczenie nienależne, podlegające zwrotowi do spółki na podstawie art. 344 § 1 k.s.h.¹⁸

Piąty, ostatni etap obniżenia kapitału zakładowego odbywa się jako postępowanie rejestrowe na podstawie wniosku spółki złożonego nie później niż sześć miesięcy od dnia powzięcia uchwały przez zgromadzenie wspólników/walne zgromadzenie (art. 455 § 5 k.s.h.). Ten sześciomiesięczny termin ma charakter terminu zawitego, prekluzyjnego (nieprzywracalnego). Do zgłoszenia należy załączyć w spółce z o.o.: uchwałę o obniżeniu kapitału zakładowego, dowody należytego wezwania wierzycieli, oświadczenia osobiste wszystkich członków zarządu stwierdzające, że wierzyciele, którzy zgłosili sprzeciw w ustawowym terminie zostali zaspokojeni lub zabezpieczeni (art. 265 § 2 k.s.h.)¹⁹. Obniżenie kapitału zakładowego spółki akcyjnej wymaga załączenia do wniosku spółki: uchwały walnego zgromadzenia albo zarządu o obniżeniu kapitału zakładowego, dowodu zatwierdzenia zmiany statutu przez właściwy organ władzy publicznej, jeżeli do zmiany statutu takie zatwierdzenie jest wymagane, dowody należytego wezwania wierzycieli oraz oświadczenia wszystkich członków zarządu stwierdzające, że wierzyciele, którzy zgłosili roszczenia wobec spółki w ustawowym terminie zostali zaspokojeni lub uzyskali zaspokojenie (art. 458 § 2 k.s.h.)²⁰.

Wpis do rejestru ma charakter konstytutywny. Wymaga się nadto od spółki ogłoszenia w Monitorze Sądowym i Gospodarczym dokonanej poprzez obniżenie kapitału zakładowego zmiany umowy/statutu spółki kapitałowej.

18 Problem jest dyskusyjny, jeśli analizuje się możliwości umarzenia akcji np. w zamkniętych spółkach akcyjnych. Równoczesność zaspokojenia akcjonariuszy umorzonych akcji z handlowymi wierzycielami spółki stawiałoby tych ostatnich w niekorzystnym położeniu.

19 W przypadku tzw. automatycznego umorzenia udziałów na podstawie art. 199 § 4 i 5 k.s.h. zamiast uchwały zgromadzenia wspólników należy dołączyć w formie aktu notarialnego oświadczenie wszystkich członków zarządu o spełnieniu wszystkich warunków obniżenia kapitału zakładowego przewidzianych w ustawie i umowie spółki oraz w uchwale o obniżeniu kapitału (art. 265 § 4 k.s.h.).

20 W przypadkach określonych w art. 360 § 2 k.s.h. i art. 457 § 1 k.s.h. do zgłoszenia należy dołączyć oświadczenie wszystkich członków zarządu w formie aktu notarialnego o spełnieniu wszystkich warunków obniżenia kapitału zakładowego przewidzianych w ustawie i statucie oraz uchwale o obniżeniu kapitału zakładowego (art. 458 § 3 k.s.h.).

4.1.2. Uproszczone obniżenie kapitału zakładowego

Uproszczone obniżenie kapitału zakładowego możliwe jest w obu spółkach kapitałowych, w których przewiduje się możliwość wykonania obniżenia kapitału zakładowego z wyłączeniem postępowania konwokacyjnego (art. 264 § 2 i 457 k.s.h.). Sprawą konwencji językowej jest przypisanie tym sytuacjom terminu „uproszczonego” trybu procedowania, choć skuteczne jego przeprowadzenie z techniczno-prawnego punktu widzenia ani nie jest proste, ani niewątpliwe. Myśl zasadnicza zwalniająca spółkę z postępowania konwokacyjnego w wypadkach, w których – w założeniu ustawodawcy – nie są wystawione na uszczerbek interesy wierzycieli jest powszechnie doceniana w literaturze i praktyce obrotu. Problem w tym, że zakres wyjątków od obowiązku przeprowadzenia konwokacji jest znacząco inny w spółce z o.o. niż w spółce akcyjnej, co ilustrują też zróżnicowane cele, jakie poprzez tryb uproszczony mogą być realizowane w obu typach spółek kapitałowych.

Na gruncie spółki z o.o. dozwolone jest pominięcie postępowania konwokacyjnego, gdy przy obniżeniu kapitału zakładowego nie następuje zwrot wpłat dokonanych przez wspólników na jego pokrycie, a jednocześnie z obniżeniem kapitału zakładowego następuje jego podwyższenie co najmniej do pierwotnej wysokości (art. 264 § 2 k.s.h.). Obie przesłanki muszą być spełnione kumulatywnie²¹.

Omawiany tryb postępowania może być interesujący dla spółek z o.o., w których umowy przewidują dopuszczalność umorzenia udziałów, ale w których nie zasilono zyskiem kapitału własnego²², bądź gdy następuje umorzenie udziałów bez wynagrodzenia. Przydatność tej formuły pozwalającej zreformować kapitał zakładowy i uzdrowić pasywa spółki dostrzega się także wtedy, gdy bardziej złożone relacje łączą spółkę z jej wspólnikiem (wspólnikami), a więc zwłaszcza wtedy, gdy pozostają ze sobą jednocześnie jako wierzyciele i dłużnicy z różnych tytułów prawnych²³. Procedura z pominięciem postępowania konwokacyjnego stwarza możliwość, bez uszczerbku dla wierzycieli, zachowania

21 Krytycznie ocenia to M. Rodzyńkiewicz, *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, LexisNexis, Warszawa 2013, s. 510; autor podnosi, że druga przesłanka jest niezasadna, skoro środki z „papierowego” obniżenia kapitału zakładowego zostaną przenieśnane do kapitału zapasowego lub rezerwowego, z których wspólnicy ich nie „skonsumują” poprzez dywidendę, na którą będzie można przeznaczyć walory z tych kapitałów własnych tylko w zakresie, w jakim stanowiły odpis z zysku.

22 Niespełniony będzie wtedy warunek umorzenia z czystego zysku.

23 Przykładowo: gmina jako jedyny wspólnik spółki z o.o. ma wierzytelności wobec spółki z tytułu nakładów na jej majątek (zapłaciła, po wpisie spółki do rejestru, za

przynajmniej dotychczasowej wartości kapitału zakładowego i zredukowania wartości zobowiązań spółki. Warto przypomnieć, że wysokość jednoczesnego podwyższenia kapitału podstawowego musi być co najmniej równa lub może przekroczyć wartość, o którą kapitał zostanie obniżony. Uzupełniająco należy też dodać, że wymóg jednoczesności obniżenia i podwyższenia kapitału zakładowego jest spełniony, gdy nie nastąpi to w tej samej uchwale czy tego samego dnia. W praktyce zwykle jest to w ramach porządku tego samego zgromadzenia, ale uchwała o podwyższeniu podejmowana jest po uchwalonej przerwie, w bliskim odstępie czasowym. Obligatoryjny jeden wniosek rejestrowy musi jednak obejmować obie operacje na kapitale zakładowym spółki z o.o. odbyte w trybie uproszczonym.

Pominięcie postępowania konwokacyjnego na gruncie spółki akcyjnej ma szerszej ustaloną płaszczyznę przez art. 457 § 1 k.s.h. Jego wymogów nie stosuje się, jeżeli:

- 1) pomimo obniżenia kapitału zakładowego nie zwraca się akcjonariuszom wniesionych przez nich wkładów na akcje, ani też nie zostają oni zwolnieni od wniesienia wkładów na kapitał zakładowy, a równocześnie z jego obniżeniem następuje podwyższenie kapitału zakładowego co najmniej do pierwotnej wysokości w drodze nowej emisji, której akcje zostaną w całości opłacone, albo
- 2) obniżenie kapitału zakładowego ma na celu wyrównanie poniesionych strat lub przeniesienie określonych kwot do kapitału rezerwowego, o którym mowa w art. 457 § 2 k.s.h. zdanie pierwsze, albo
- 3) obniżenie kapitału zakładowego następuje w przypadkach, o których mowa w art. 363 § 5 k.s.h.

Każda ze wskazanych sytuacji wymaga krótkiego uściślenia. W literaturze ocenia się, że praktyczne znaczenie każdej z nich jest rozmaite. Różnice rysują się przede wszystkim co do waloru pierwszego wyjątku

dostawy lub usługi związane z uruchomieniem działalności przedsiębiorstwa spółki, a przedsiębiorstwo było aportem gminy); spółka z o.o. ma wobec gminy wierzytelności z tytułu np. rozliczeń za swoje usługi świadczone na rzecz mieszkańców. Może więc nastąpić umorzenie bez wynagrodzenia części udziałów gminy w spółce, a następnie objęcie przez gminę udziałów z jednocześnie podwyższonego kapitału zakładowego pokrytego aportem w postaci wierzytelności gminy wobec spółki. Uzupełniająco należy dodać, że konwersja wierzytelności na udziały/akcje jest według art. 14 § 4 k.s.h. dozwolona. Zob. R. Kasprzyk, *Charakter prawny konwersji wierzytelności na udziały lub akcje w spółce kapitałowej*, [w:] W.J. Katner, U. Promińska (red.), *Prawo handlowe po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej*, Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., Warszawa 2010, s. 144 i n. Sporna nadal pozostaje w doktrynie i orzecznictwie kwalifikacja konwertowanego wkładu jako pieniężnego czy niepieniężnego.

z art. 457 § 1 k.s.h. jako środka zmiany struktury akcjonariatu²⁴. Idea jest przecież taka, że kwota kapitału zakładowego zostaje przynajmniej utrzymana, a przez podwyższenie spółka uzyska nowe fundusze nie zwracając jednak dotychczasowym akcjonariuszom wkładów już wniesionych, ani nie zwalniając ich z obowiązku wniesienia wkładów. Zgodnie natomiast przyjmuje się, by nowo emitowane akcje w omawianej procedurze były pokryte w całości przed złożeniem wniosku do rejestru, co stanowi *lex specialis* względem art. 309 § 3 i 4 k.s.h. Mówiąc inaczej, objęcie nowych akcji wymaga pokrycia zarówno w zakresie ich wartości nominalnej jak i *agio* emisyjnego. Za dopuszczalny uznaje się wkład pieniężny i niepieniężny, choć w końcowej części art. 457 § 1 k.s.h. stanowi obowiązek całkowitego „opłacenia” akcji²⁵.

Wyjątek wskazany w art. 457 § 1 pkt 2 k.s.h. pozwala spółce na swobodne pokrywanie ujemnego wyniku finansowego kosztem kapitału zakładowego. Progiem pozostaje tylko minimalna ustawowa wartość tego kapitału z art. 308 § 1 k.s.h. Spółka akcyjna ma też wybór przeznaczenia uwolnionej wartości z obniżonego kapitału zakładowego: może przeznaczyć kwotę obniżenia wprost na wyrównanie poniesionych strat albo na kapitał rezerwowy. Ta swoboda wyboru budzi zastrzeżenia doktryny. Słusznie podnosi się krytycznie, że prawo spółek nie wyraża normatywnej hierarchii źródeł pokrycia straty²⁶; postuluje się *de lege ferenda*, by w pierwszej kolejności spółka przeznaczała na pokrycie straty wolne środki (zysk za ostatni rok obrotowy, niepodzielone zyski z lat ubiegłych czy kwoty z kapitału rezerwowego), później – uszczuplała kapitał zapasowy, a dopiero w ostatniej kolejności mogła obniżyć kapitał zakładowy w ramach uproszczonego trybu z art. 457 § 1 pkt 2 k.s.h. Powagę zastrzeżeń doktryny podkreśla też to, że uproszczona procedura w celu pokrycia strat nie jest objęta limitem 10% wartości obniżenia w stosunku do kapitału zakładowego, która będzie natomiast obowiązywać przy obniżeniu w celu zasilenia kapitału rezerwowego (art. 457 § 3 k.s.h.). Mówiąc inaczej, zwolnienie z postępowania konwokacyjnego na podstawie art. 457 § 1 pkt 2 wykorzystywane w celu pokrycia straty stwarza spółce większą swobodę niż stan, gdy chciałaby podnieść kapitał.

24 Zob. A. Opalski, [w:] A. Opalski (red.), *Kodeks spółek handlowych. Tom III B...*, s. 1211; M. Rodzyńkiewicz, *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, LexisNexis, Warszawa 2013, s. 1018 w opozycji do stanowiska S. Sołtysińskiego i T. Sójki z: *Komentarz KSH*, t. 3, Warszawa 2013, s. 1774.

25 A. Opalski, [w:] A. Opalski (red.), *Kodeks spółek handlowych. Tom III B...*, s. 1213.

26 *Ibidem*, s. 1215.

Trzeci wyjątek uproszczonej procedury na gruncie spółki akcyjnej związany jest z reżimem akcji własnych²⁷. Zasadą jest, że spółka nie może obejmować (art. 366 § 1 zd. 1 k.s.h.) ani nabywać wyemitowanych przez nią akcji (art. 362 § 1 zd. 1 k.s.h.). Ustawa przewiduje jednak stosunkowo szeroki katalog wyjątków od tej zasady²⁸. Ustalono też przesłanki skutecznego nabycia akcji własnych oraz skutki ich nabycia w razie naruszenia tych przesłanek (art. 362 § 2–4, art. 363–365 k.s.h.). Jednym ze skutków jest ustawowy obowiązek umorzenia akcji własnych nabytych na podstawie art. 362 § 1 pkt 1–4 i 6 k.s.h., o ile nie zostaną zbyte przez spółkę w określonych terminach²⁹. Umorzenie tych akcji własnych przynależy kompetencji zarządu bez zwoływania walnego zgromadzenia (art. 363 § 5 k.s.h.). Przyzwolenie ustawodawcy, by mogło to następować w uproszczonej procedurze obniżenia kapitału zakładowego nie jest aprobowane przez znaczącą część doktryny prawa³⁰. Oczywiście jest to, że przy tej operacji nie będą uszczuplane inne kapitały własne³¹ oraz że spółka umarzając akcje własne obniży swój kapitał zakładowy bez ochrony wierzycieli, a nawet bez ich wiedzy. Spółki już poważnie zadłużone w momencie realizacji ustawowego obowiązku umarzania akcji własnych mogą stwarzać pogłębiony stan niepewności, co do zaspokojenia swoich wierzycieli, zwłaszcza że umorzenie według art. 363 § 5 k.s.h. może być powtarzane przez spółkę w ciągu roku obrotowego, a uwolnione tą drogą kwoty przelane do kapitału rezerwowego pozwolą na sukcesywne pokrywanie strat.

-
- 27 Akcje własne należy umieścić w bilansie w osobnej pozycji aktywów. Równocześnie należy zmniejszyć kapitał rezerwowy na akcje własne utworzony zgodnie z art. 362 § 2 pkt 3 i odpowiednio zwiększyć kapitał bądź kapitały, z których został on utworzony (art. 363 § 6 k.s.h.).
 - 28 Wyjątki przewidziane w art. 362 § 1 zd. 2 pkt 1–9 k.s.h.
 - 29 Nakaz zbycia akcji własnych w terminie roku od dnia nabycia na podstawie art. 362 § 1 i 2 k.s.h.; w pozostałych wypadkach termin do obligatoryjnego zbycia akcji własnych wynosi dwa lata (art. 363 § 4 k.s.h.).
 - 30 Uwagi krytyczne zob. W. Popiołek, [w:] J. Strzępka (red.), *op. cit.*, s. 1158–1159; A. Kidyba, *Kodeks spółek handlowych. Tom II...*, s. 961.
 - 31 Kwoty uzyskane z obniżenia kapitału zakładowego przelewa się na osobny kapitał rezerwowy, który będzie mógł być wykorzystany jedynie na pokrycie strat (art. 457 § 2 zd. 1 k.s.h.), co było już zaznaczone w rozdziale 2. Piśmiennictwo prawa spółek rozbieżnie analizuje stosunek art. 457 § 2 k.s.h., a art. 36ª ust. 2 ustawy o rachunkowości. Brak ich logicznej sprzeczności akcentuje A. Opalski stwierdzając, że „dotyczą odmiennych aspektów rachunkowych ujęcia operacji umorzenia akcji własnych w trybie art. 363 § 5: rozliczenia kwoty obniżki kapitału oraz rozliczenia wpływu umorzenia akcji na wynik finansowy spółki”; zob. A. Opalski, [w:] A. Opalski (red.), *Kodeks spółek handlowych. Tom III B...*, s. 1119–1120.

Obniżenie kapitału zakładowego spółki akcyjnej w trybie uproszczonym przynależy, co do zasady, kompetencji walnego zgromadzenia³². Powstała wątpliwość, czy decyzja o obniżeniu realizowanym w celu pokrycia straty może być podjęta na każdym walnym zgromadzeniu, czy też tylko na zgromadzeniu zwyczajnym. Źródłem wątpliwości jest art. 395 § 2 pkt 1 i 2 k.s.h. wskazujący, że przedmiotem zwyczajnego walnego zgromadzenia powinno być, między innymi, powzięcie uchwały o pokryciu straty wykazanej w zatwierdzonym sprawozdaniu za ostatni rok obrotowy. Liberalna wykładnia dozwalałaby zatem, by straty z poprzednich okresów mogły być pokrywane na zgromadzeniu nadzwyczajnym³³.

Poza wskazanymi przypadkami zwolnienia z postępowania konwoacyjnego w spółce akcyjnej ustawa przewiduje jeszcze podstawy z art. 360 § 2 i 3 k.s.h. Uproszczona procedura obniżenia kapitału zakładowego jest dopuszczalna: 1) gdy spółka umarza akcje własne nabyte nieodpłatnie w celu ich umorzenia lub 2) jeżeli wynagrodzenie akcjonariuszy akcji umorzonych ma być wypłacone wyłącznie z kwoty możliwej do przeznaczenia do podziału według art. 348 § 1, lub 3) gdy umorzenie następuje bez jakichkolwiek świadczeń na rzecz akcjonariuszy, z wyjątkiem przyznania im świadectw użytkowych.

Swoistą podstawę wyłączenia konwoacji przewidziano, co do podziału spółek kapitałowych przez wydzielenie³⁴ następujące przez obniżenie kapitału zakładowego spółki dzielonej (art. 532 § 2 k.s.h.). Przepis wyraźnie wyłącza stosowanie art. 264 § 1 i art. 265 § 2 pkt 2 i 3 w razie podziału przez wydzielenie spółki z o.o. oraz przepisów art. 456 i art. 458 § 2 pkt 3 i 4 w tym sposobie podziału spółki akcyjnej.

Uproszczony tryb postępowania w przedmiocie obniżenia kapitału zakładowego kończy oczywiście obligatoryjne postępowanie rejestrowe³⁵. Według reguł ogólnych obowiązkowe jest też ogłoszenie w Monitorze Sądowym i Gospodarczym.

32 Wyjątek dotyczy umorzenia przez zarząd akcji własnych na podstawie art. 363 § 5 k.s.h.

33 Tak z szerszym uzasadnieniem A. Opalski, [w:] A. Opalski (red.), *Kodeks spółek handlowych. Tom III B...*, s. 1216–1217.

34 Według art. 529 § 1 pkt 4 podział może być dokonany przez przeniesienie części majątku spółki dzielonej na istniejącą spółkę lub na spółkę nowo zawiązaną (podział przez wydzielenie).

35 Zmodyfikowany zakres załączników według art. 265 § 3 i 4 i art. 458 § 3 k.s.h.

4.1.3. Rozporządzanie kapitałem zapasowym i rezerwowym

Prawo handlowe – w odmienny sposób niż w przypadku kapitału zakładowego – reguluje zasady rozporządzania pozostałymi kapitałami. Wydawałoby się, że fakultatywny charakter kapitału zapasowego i rezerwowego w spółce z o.o. determinuje właściwie niemal brak ustawowych reguł co do ich wykorzystania. Nie oznacza to jednak, że te dwie postaci kapitału własnego pozostają obojętne dla oceny spółki w czasie jej działalności na rynku. Przeciwnie, ich pełne wartości muszą być uwzględnione, gdy zarząd zobligowany będzie do zwołania zgromadzenia wspólników w celu powzięcia uchwały dotyczącej dalszego istnienia spółki, jeśli bilans wykazuje stratę przewyższającą sumę kapitałów zapasowego i rezerwowych oraz połowę kapitału zakładowego (art. 233 § 1 k.s.h.). Nie można również wnioskować, że ustawodawca nie okazuje zainteresowania gospodarowaniem tymi kapitałami własnymi, jeśli już zostały utworzone bądź następowało ich zasilanie. Przykładem odpowiedniej regulacji jest choćby norma art. 192 k.s.h. wyznaczająca ramy kwoty przeznaczonej do podziału pomiędzy wspólników. Wartości kapitałów zapasowych i rezerwowych pochodzących z wcześniejszych odpisów z zysku mogą być zredukowane powiększając kwotę dywidendy. Także konstrukcja umarzania udziałów z czystego zysku zakłada, że źródłem wynagrodzenia wspólnika za umorzony udział będzie kapitał zapasowy, rezerwowy lub fundusz celowy (umorzeniowy). Zmniejszanie kapitału zapasowego lub kapitałów (funduszy) rezerwowych utworzonych z zysku wpisane jest też w istotę podwyższenia kapitału zakładowego ze środków spółki (art. 260 k.s.h.).

Wprawdzie w regulacji spółki z o.o. nie znajdujemy przepisu *expressis verbis* wskazującego organ rozporządzający omawianymi kapitałami własnymi, to powszechnie przyjmuje się, że jest nim zgromadzenie wspólników. Uzupełniająco należy dodać, że umowa spółki może zawierać postanowienia tak co do przesłanek (warunków) tworzenia kapitału zapasowego i kapitałów rezerwowych, jak i uszczuplania ich wartości lub transferów pomiędzy nimi.

Status kapitału zapasowego w spółce akcyjnej wykazuje właściwości swoiste, co wskazywano już w rozdziale 1 i 2. Krótko należy przypomnieć, że jest on (inaczej, niż w spółce z o.o.) funduszem obligatoryjnym, ma oznaczone źródła swego powstawania. Pełniąc funkcję ochronną wobec kapitału zakładowego – sam podlega ochronie. Powiązanie obu tych

kapitałów poprzez obligatoryjne odpisy z zysku do wysokości co najmniej jednej trzeciej kapitału zakładowego nie wyłącza przecież podnoszenia wartości kapitału zapasowego środkami z innych źródeł (np. *agio* emisyjnym) i nie wiąże spółki co do tego, by w tym kapitale gromadzić zyski ponad wartość odpisu obowiązkowego. Do kapitału zapasowego przenosi się też kwoty z obniżonego kapitału zakładowego w trybie uproszczonym według art. 457 § 1 pkt 1 k.s.h. jak i wtedy, gdy walne zgromadzenie nie zdecyduje o przeznaczeniu kwoty obniżki (art. 457 § 2 zd. 2 k.s.h.). Właściwością kapitału zapasowego – odmienną od kapitału zakładowego – jest ustawowe rozstrzygnięcie co do tego, że jest on wartością zmienną, nie poddaną ustawowo określonym procedurom tych zmian. Wobec kapitału zapasowego nie powinno się nawet stosować terminologicznego jego podwyższania i obniżania, skoro ich rygoryzm odnosi się tylko do kapitału zakładowego. Stąd wcześniej mówiono o zasilaniu kapitału zapasowego, a teraz o redukcji czy pomniejszaniu jego wartości. Ustawodawca jednoznacznie rozstrzygnął jednak, że o użyciu tego kapitału decyduje walne zgromadzenie ustanawiając jednocześnie wymóg, że części kapitału zapasowego w wysokości jednej trzeciej kapitału zakładowego można użyć jedynie na pokrycie straty wykazanej w sprawozdaniu finansowym (art. 396 § 5 k.s.h.) oraz zakaz przeznaczenia kapitału zapasowego na wypłaty zaliczek na poczet dywidendy (art. 349 § 2 zd. 2 k.s.h.). Kapitał zapasowy mogą akcjonariusze przeznaczyć na dywidendy³⁶, wynagrodzenie za umorzone akcje, nabycie akcji własnych. Kapitał zapasowy może też być źródłem tak fakultatywnych kapitałów rezerwowych³⁷, jak i obligatoryjnych funduszy rezerwowych powstających na podstawie art. 345 § 4 i art. 362 § 2 pkt 3 k.s.h., co wskazane zostało w rozdziale 2. Tam też omówiono podwyższenie kapitału zakładowego ze środków spółki (art. 442 § 1 k.s.h.).

Zmniejszenia wartości kapitałów zapasowego i rezerwowego są podporządkowane regulacjom k.s.h., co oznacza, że ich wartość w naturalny sposób zmniejsza się w sytuacji, gdy zachodzi konieczność pokrycia niedoborów kapitału własnego będących skutkiem straty netto bieżącego okresu czy strat lat ubiegłych³⁸.

36 Chodzi o nadwyżkę ponad 1/3 kapitału zakładowego w takiej części, w jakiej powstała z dobrowolnych odpisów z zysku (art. 348 § 1 k.s.h.).

37 W zakresie odpowiadającym funduszowi dywidendowemu według art. 348 § 1 zd. 1 k.s.h.; uzasadnienie A. Opalski, [w:] A. Opalski (red.), *Kodeks spółek handlowych. Tom III B...*, s. 96.

38 Jest to główny tytuł zmniejszeń kapitału zapasowego zgodnie z art. 396 § 5 k.s.h., który mówi, że walne zgromadzenie może podjąć decyzję o innym wykorzystaniu kapitału zapasowego, o ile nie spowoduje to jego obniżenia poniżej minimalnego poziomu. Kapitał zapasowy w wysokości 1/3 kapitału zakładowego może bowiem być wykorzystany

Kapitał zapasowy (a także rezerwowy) może podlegać obniżeniu także z tytułu decyzji o ustanowieniu dywidendy³⁹.

Jednolity wartościowo kapitał zapasowy różni się od kapitałów rezerwowych spółki akcyjnej. Sam ustawodawca akcentuje, że ich tworzenie powinien przewidywać statut spółki⁴⁰. Zwykle przybierają wtedy postać funduszu celowego, co determinować będzie granice dysponowania nim przez walne zgromadzenie (zarząd spółki wyraźnie upoważniony jest do wypłaty zaliczek na poczet dywidendy według art. 349 § 2 zd. 2 k.s.h.). Jeśli statut zastrzega fundusz rezerwowy w rozumieniu ogólnym, rozporządzenia akcjonariuszy obejmują te same cele, co zysk wykazany w sprawozdaniu finansowym. Ta cecha kapitału rezerwowego odpowiada dywidendowej naturze jego powstania.

Kapitał rezerwowy, tworzony zgodnie z k.s.h., może zmniejszać się w związku z realizacją zamierzeń, na które został utworzony. Wartość kapitału rezerwowego pochodząca z wcześniejszych odpisów z zysku może być zredukowana m.in. w związku z wypłatą dywidendy. Także konstrukcja umarzania udziałów z czystego zysku zakłada, że źródłem wynagrodzenia wspólnika za umorzony udział może być kapitał rezerwowy. Zmniejszanie kapitału rezerwowego utworzonego z zysku wpisane jest też w istotę podwyższenia kapitału zakładowego ze środków spółki (art. 260 k.s.h.).

Pozostałe kapitały (fundusze) rezerwowe mogą być tworzone na potencjalne przyszłe straty bądź wydatki, o ile tak stanowi statut spółki. Szczególnym przypadkiem tworzenia pozostałych kapitałów rezerwowych jest finansowanie nabycia lub objęcia przyszłej emisji akcji. Zgodnie z art. 345 k.s.h. spółka może bowiem finansować nabycie lub objęcie emitowanych przez siebie akcji w drodze udzielenia pożyczki, dokonania zaliczkowej wypłaty lub ustanowienia zabezpieczenia. Pozostały kapitał rezerwowy jest tworzony na ten cel z kwoty, która w innym przypadku (czyli nietworzenia pozostałego kapitału rezerwowego) może być przeznaczona do podziału (np. w drodze wypłaty dywidend).

Pozostały kapitał rezerwowy może być również tworzony w celu umorzenia własnych akcji (udziałów), które spółka, w przypadkach dozwolonych w kodeksie spółek handlowych, zamierza nabyć.

jedynie na pokrycie straty wykazanej w sprawozdaniu finansowym. Oznacza to, że do momentu utworzenia kapitału zapasowego we wskazanej wcześniej wysokości, nie może on być wykorzystany w innym celu niż pokrycie straty.

39 Por. szczegółowy opis wypłaty dywidendy został opisany w dalszej części rozdziału.

40 Poza przypadkami, gdy tworzenie funduszy rezerwowych nakazuje ustawa, o czym było już wspomniane wcześniej.

Kapitał rezerwowy, tworzony zgodnie z k.s.h., może zmniejszać się w związku z realizacją zamierzeń, na które został utworzony. Wartość kapitału rezerwowego pochodząca z wcześniejszych odpisów z zysku może być redukowana m.in. w związku z wypłatą dywidendy. Także konstrukcja umarzenia udziałów z czystego zysku zakłada, że źródłem wynagrodzenia wspólnika za umorzony udział może być kapitał rezerwowy. Zmniejszanie kapitału rezerwowego utworzonego z zysku wpisane jest też w istotę podwyższenia kapitału zakładowego ze środków spółki (art. 260 k.s.h.).

4.2. Zmniejszenie kapitału własnego – skutki finansowe

4.2.1. Obniżenie kapitału zakładowego

Skutki obniżenia kapitału zakładowego w spółce kapitałowej ujmowane są w systemie rachunkowości w sposób jednoznaczny, co wynika z faktu, iż jego zmiana jest skutkiem decyzji właścicielskiej obwarowanej rygorystycznymi wymogami prawa handlowego – obniżenie jest możliwe jedynie przez umorzenie akcji/udziałów. Kapitał zakładowy wyceniany jest w wartości nominalnej udziałów/akcji, a zatem jego obniżenie oznacza zmniejszenie na poziomie kwoty odpowiadającej wartości nominalnej umarzanych udziałów/akcji (por. przykład 4.1).

W systemie rachunkowości ani odkupienie, ani umorzenie udziałów/akcji własnych nie powoduje żadnych skutków wynikowych – ani przychodów, ani kosztów. Inaczej przedstawione operacje traktuje prawo podatkowe, które uzależnia skutki podatkowe od rodzaju umorzenia. Zgodnie ze stanowiskiem organów podatkowych dla spółki obniżającej kapitał zakładowy nie powstaje przychód/koszt w podatku dochodowym – „Obniżenie kapitału zakładowego polega na zmianie wartości kapitału zakładowego poprzez stosowne sformułowanie w umowie spółki i odpowiednie zapisy w bilansie. Obniżenie kapitału zakładowego pozostaje w ścisłym związku z umorzeniem udziałów. Teoretycznie może odbyć się na kilka sposobów: poprzez likwidację udziałów (umorzenie udziałów), poprzez zmniejszenie wartości udziałów (umorzenie części udziałów) lub przy zastosowaniu obu technik łącznie. Można też wyróżnić realne obniżenie kapitału zakładowego, które wiąże się z wypłatą kwot dla wspólników albo nominalne obniżenie kapitału zakładowego, które nie wiąże się z wypłatą dla wspólników, ale odbywając się

za ich zgodą polega na przepisaniu zapisów bilansu z kapitału zakładowego na kapitał zapasowy czy rezerwowy. (...) Należy zwrócić uwagę, iż w przypadku umorzenia dobrowolnego dochodzi *de facto* do zaistnienia dwóch niezależnych czynności prawnych. W pierwszej kolejności mamy do czynienia ze zbyciem udziałów przez wspólnika na rzecz Spółki, a w drugiej z umorzeniem (unicestwieniem) tych udziałów przez Spółkę⁴¹.

Przykład 4.1

W spółce z o.o. ALFA kapitał zakładowy obejmuje 5 udziałów po 5.000 zł (pięciu wspólników). Kapitał zapasowy wynosi 50.000 zł. W okresie sprawozdawczym ma miejsce odkupienie udziałów od trzech udziałowców za kwotę 10.000 zł za jeden udział (odkupienie udziałów $3 \times 10.000 \text{ zł} = 30.000 \text{ zł}$).

Udziały zostały umorzone, umowa spółki podlega zmianie, w spółce pozostaje dwóch udziałowców posiadających po jednym udziale o wartości nominalnej 5.000 zł.

Oznacza to, że zmienia się wartość kapitału zakładowego ($25.000 \text{ zł} - 15.000 \text{ zł} = 10.000 \text{ zł}$).

Zmiany w bilansie spółki związane z odkupieniem i umorzeniem udziałów własnych.

Aktywa	Pasywa
Środki pieniężne 55.000*	Kapitał zakładowy 25.000*
(1) – 30.000	– 15.000 (2a)
	<hr/> 10.000
Udziały własne	Kapitał zapasowy 50.000*
(1) + 30.000	– 15.000 (2b)
(2) – 30.000	<hr/> 35.000

gdzie:

* – bilans otwarcia,

(1) – wykup udziałów własnych za kwotę 30.000 zł,

(2) – umorzenie udziałów własnych w cenie nabycia,

(2a) – obniżenie kapitału zakładowego,

(2b) – obniżenie kapitału zapasowego.

Skutki podatkowe może rodzić zbycie przez wspólnika udziałów (na rzecz spółki) w celu ich dobrowolnego umorzenia, które może nastąpić za wynagrodzeniem lub bez wynagrodzenia (art. 199 § 3 k.s.h.). U spółki umarżającej nie powstaje przychód podatkowy, jeśli zapłata za udziały jest w pieniądzu lub występuje wariant przekazania udziałów bez wynagrodzenia. W przypadku zapłaty za udziały w formie rzeczowej, np. po-

41 Tytułem do uzyskania przychodu przez wspólnika jest właśnie odpłatne zbycie udziałów. Dodatkowo ze strony wspólnika należy rozpatrzyć nie tylko przychód, ale i koszty uzyskania przychodu ze zbycia udziałów. Pismo z dnia 14 listopada 2016 roku Izba Skarbowa w Poznaniu 3063-ILPB1-2.4511.272.2016.1.DJ, interpretacja indywidualna, <https://sip.lex.pl/orzeczenia-i-pisma-urzedowe/pisma-urzedowe/3063-ilpb1-2-4511-272-2016-1-dj-pismo-wydane-przez-izba-184887772>, [dostęp: 30.12.2019].

przez przekazanie środka trwałego w spółce powstanie przychód podatkowy. Artykuł 14a ust. 1 ustawy o p.d.o.p. stanowi, że w przypadku gdy podatnik przez wykonanie świadczenia niepieniężnego reguluje w całości lub w części zobowiązanie, w tym z tytułu np. dywidendy, umorzenia albo zbycia w celu umorzenia udziałów (akcji), przychodem podatnika jest wysokość zobowiązania uregulowanego w następstwie takiego świadczenia. Jeżeli wartość rynkowa świadczenia niepieniężnego jest wyższa niż wysokość zobowiązania uregulowanego tym świadczeniem, przychód określa się w wysokości wartości rynkowej świadczenia niepieniężnego (przepisy art. 14 ust. 1–3 ustawy o p.d.o.p. stosuje się odpowiednio). Dodatkowo „przekazanie przez Spółkę towarów (nieruchomości) w zamian za udziały, które zamierza umorzyć (...) będzie odpowiadać hipotezie art. 7 ust. 1 ustawy (chodzi o VAT). Za taką oceną przemawia fakt, że mamy tutaj do czynienia z przeniesieniem prawa do rozporządzania towarami jak właściciel i dodatkowo przeniesienie to ma charakter odpłatny. Zatem przekazanie składników majątku o charakterze rzeczowym pomiędzy Spółką a wspólnikiem będzie stanowić dostawę towarów, o której mowa w wyżej wymienionym przepisie i tym samym będzie podlegać opodatkowaniu podatkiem od towarów i usług⁴². Spółka wykazuje VAT należny w przypadku zapłaty niepieniężnej, np. przekazania nieruchomości. Nie nalicza się natomiast podatku VAT w przypadku zapłaty za udziały/akcje w formie pieniężnej lub jeśli umorzenie udziałów/akcji następuje bez wynagrodzenia.

Oprócz umorzenia udziałów/akcji można także obniżyć ich wartość nominalną, ale nie powoduje to uznania przychodów podatkowych w spółce, prowadzi natomiast do powstania przychodu podatkowego u jej wspólników/udziałowców/akcjonariuszy, jeśli otrzymali oni wynagrodzenie za obniżenie wartości udziałów/akcji. Jeśli obniżenie wartości nastąpiło bez wynagrodzenia to przychód po stronie wspólników/akcjonariuszy nie powstanie⁴³. Takie obniżenie kapitału zakładowego nie jest

42 Interpretacja indywidualna z 20 stycznia 2017 roku nr 3063-ILPP2-3.4512.117.2016.3.KS, <http://www.interpretacje.gofin.pl/10483/art/3063-ilpp2-3451211720163ks-dyrektor-izby-skarbowej-w-poznaniu-20-01-2017>, [dostęp: 20.12.2018].

43 „Przepisy ustawy z dnia 15 września 2000 roku – Kodeks spółek handlowych (tekst jedn.: Dz.U. 2017, poz. 1577; dalej: „k.s.h.”) wprost nie regulują przypadków obniżenia kapitału zakładowego w drodze zmniejszenia wartości nominalnej udziałów. Zasady umarzania udziałów zawarte są w art. 199 § 1–7 k.s.h. Zgodnie z art. 199 § 3 k.s.h., za zgodą wspólnika spółki z ograniczoną odpowiedzialnością, umorzenie udziału może nastąpić bez wynagrodzenia. Zważywszy na fakt, że obniżenie kapitału zakładowego w drodze zmniejszenia wartości nominalnej udziałów prowadzi niejako do umorzenia części wartości udziałów, to należy przyjąć, że zastosowanie znajdą takie same zasady jak do umorzenia udziałów. Powyższe stanowisko potwierdzone zostało przez organy podatkowe, m.in. Dyrektor Izby Skarbowej w Bydgoszczy

także opodatkowane podatkiem VAT ani podatkiem od czynności cywilnoprawnych. Obniżenie kapitału nie daje też podstaw do wystąpienia o zwrot podatku od czynności cywilnoprawnych⁴⁴, który był uiszczony przy wniesieniu kapitału zakładowego.

4.2.2. Zmniejszenie kapitału zapasowego

W odniesieniu do kapitału zapasowego prawo bilansowe reguluje w szczególności zasady ujmowania skutków zbycia i umorzenia akcji/udziałów własnych. W przypadku ich zbycia, kapitał zapasowy zmniejsza się, jeśli cena sprzedaży udziałów własnych, pomniejszona o koszty sprzedaży, jest niższa niż ich cena nabycia⁴⁵ (por. przykład 4.2).

w interpretacji indywidualnej z 27 września 2012 roku Znak: IBPBII/2/415-867/12/ŁCz wyjaśnił, że zarówno umorzenie udziałów jak i zmniejszenie ich wartości prowadzi do identycznych skutków prawnych w postaci pomniejszenia kapitału zakładowego spółki. W takiej sytuacji prawno-faktycznej do tych zdarzeń należy zatem stosować analogiczne w skutkach dla stron stosunków prawnopodatkowych rozwiązania podatkowe”, por. Pismo z dnia 7 marca 2018 roku Obniżenie kapitału zakładowego poprzez zmniejszenie wartości nominalnej wszystkich udziałów bez wypłaty wynagrodzenia na rzecz wspólników. Dyrektor Krajowej Informacji Skarbowej, 0111-KDIB1-2.4010.31.2018.1.MM, <https://sip.lex.pl/orzeczenia-i-pisma-urzedowe/pisma-urzedowe/0111-kdib1-2-4010-31-2018-1-mm-obnizenie-kapitalu-184992380>, [dostęp: 27.12.2019].

- 44 Por. warunki zwrotu zawarte w ustawie o PCC – art. 11. 1. Podatek, z zastrzeżeniem ust. 2, podlega zwrotowi, jeżeli: 1) uchylone zostały skutki prawne oświadczenia woli (nieważność względna); 2) nie spełnił się warunek zawieszający, od którego uzależniono wykonanie czynności cywilnoprawnej; 3) (uchylony) 3a) spółka nie została zarejestrowana w rejestrze przedsiębiorców lub wysokość kapitału zakładowego spółki kapitałowej została zarejestrowana w kwocie niższej niż określała umowa spółki – w części stanowiącej różnicę między podatkiem zapłaconym i podatkiem należnym; 4) podwyższenie kapitału zakładowego spółki nie zostanie zarejestrowane lub zostanie zarejestrowane w wysokości niższej niż określona w uchwale – w części stanowiącej różnicę między podatkiem zapłaconym i podatkiem należnym od podwyższenia kapitału zakładowego ujawnionego w rejestrze przedsiębiorców; 5) nie dokonano wpisu hipoteki do księgi wieczystej. 2. Podatek nie podlega zwrotowi po upływie 5 lat od końca roku, w którym został zapłacony.
- 45 Ujemną różnicę między ceną sprzedaży a ceną nabycia udziałów własnych należy ująć jako zmniejszenie kapitału zapasowego, a pozostałą część ujemnej różnicy, przewyższającą kapitał zapasowy, jako stratę z lat ubiegłych i opisać w informacji dodatkowej w sprawozdaniu finansowym za rok, w którym nastąpiła sprzedaż (art. 36a. 1 u.o.r.).

Przykład 4.2

Spółka SA Beta odkupiła akcje własne w celu ich zbycia. Załóżmy, że cena nabycia akcji własnych wynosi 12.000 zł, a cena ich zbycia 11.000 zł.

Zmiany w bilansie spółki związane z odkupieniem i zbyciem akcji własnych.

Aktywa	Pasywa
Środki pieniężne 113.000*	Kapitał zakładowy 111.200*
(1) – 12.000	
(2) + 11.000	Kapitał zapasowy 1.800*
Akcje własne do zbycia	– 1.000 (2a)
(1) + 12.000	<u>800</u>
(2) – 12.000	

gdzie:

* – bilans otwarcia,

(1) – nabycie udziałów własnych za kwotę 12.000 zł,

(2) – sprzedaż wszystkich udziałów własnych (aktywów) o wartości 12.000 zł za kwotę 11.000 zł,

(2a) – zmniejszenie kapitału zapasowego o kwotę 1.000 zł.

Kapitał zapasowy może zmniejszyć się także w przypadku umorzenia udziałów/akcji własnych. Można zidentyfikować dwa przypadki umorzenia:

- z czystego zysku (niepowodujące obniżenia kapitału zakładowego) – możliwe tylko w spółce z o.o.,
- z innych kapitałów (powodujące obniżenie kapitału zakładowego).

W pierwszym przypadku, kapitał zakładowy nie zmniejsza się o wartość umorzonych udziałów własnych, o ile kapitał zapasowy pochodzi z czystego zysku odłożonego przez spółkę w latach poprzednich, tzw. zysku niepodzielonego (por. przykład 4.3).

W drugim przypadku, gdy umorzenie akcji jest finansowane w inny sposób niż przez czysty zysk, obniża się nie tylko kapitał zapasowy, ale także kapitał zakładowy (por. przykład 4.4).

Przykład 4.3

Założmy, że w spółce z o.o. ALFA kapitał zakładowy obejmuje 5 udziałów po 5.000 zł (5 wspólników). W okresie sprawozdawczym ma miejsce odkupienie udziałów od trzech udziałowców za kwotę 10.000 zł za jeden udział (odkupienie udziałów 3 x 10.000 zł = 30.000 zł).

Umorzenie udziałów ma miejsce z czystego zysku, zgromadzonego przez spółkę w kapitale własnym – 3 udziały x 10.000 zł = 30.000 zł

Kapitał zakładowy w wysokości 25.000 zł – pozostaje bez zmian, nie ma również potrzeby zmiany umowy spółki.

Zmiany w bilansie spółki związane z odkupieniem i umorzeniem udziałów własnych z czystego zysku.

Aktywa	Pasywa
Środki pieniężne – 55.000*	Kapitał zakładowy 25.000*
(1) – 30.000	
Udziały własne	Kapitał zapasowy 50.000*
(1) + 30.000	– 30.000 (2)
(2) – 30.000	<u>20.000</u>

gdzie:

* – bilans otwarcia,

(1) – odkupienie udziałów własnych za kwotę 30.000 zł,

(2) – umorzenie udziałów własnych z czystego zysku – 30.000 zł.

Możliwy jest również wariant, w którym ma miejsce zmiana umowy spółki powodująca zmianę struktury kapitału zakładowego. Wynika to z podwyższenia wartości nominalnej udziałów pozostających w spółce udziałowców do kwoty 12.500 zł na każdy udział. W rachunkowości nie powoduje to żadnych skutków, wartość kapitału zakładowego pozostaje bez zmian.

Przykład 4.4

Spółka SA nabyła akcje własne o wartości nominalnej 11.000 zł za kwotę 13.000 zł. Następnie dokonano umorzenia akcji własnych – 11.000 zł (w wartości nominalnej) i 13.000 zł (w cenie nabycia).

Zmiany w bilansie spółki związane z odkupieniem i umorzeniem akcji własnych.

Aktywa	Pasywa
Środki pieniężne 126.500*	Kapitał podstawowy 124.000*
(1) – 13.000	– 11.000 (2a)
	<u>113.000</u>
Akcje własne do umorzenia	Kapitał zapasowy 2.500*
(1) + 13.000	– 2.000 (2b)
(2) – 13.000	<u>500</u>

gdzie:

* – bilans otwarcia,

(1) – odkupienie udziałów własnych za kwotę 13.000 zł,

(2) – umorzenie udziałów własnych obejmujące:

(2a) – umorzenie udziałów własnych przez obniżenie kapitału zakładowego – w wartości nominalnej 11.000 zł,

(2b) – umorzenie udziałów własnych przez obniżenie kapitału zapasowego – w wartości różnicy między ceną nabycia i wartością nominalną 2.000 zł.

W wyniku umorzenia akcji własnych obniżenie ich wartości nominalnej zostało pokryte kapitałem zakładowym, a pozostała część ich wartości – kapitałem zapasowym. Kapitał zapasowy zmniejszył się o różnicę pomiędzy ceną ich nabycia a wartością nominalną akcji własnych.

W przypadku nabycia akcji własnych spółka może ponieść dodatkowe koszty, np. wynagrodzenie biura maklerskiego. Koszty takie zwiększają cenę nabycia akcji ujętą w kategorii krótkoterminowych aktywów finansowych. Różnicę między wartością nominalną akcji a ceną nabycia ujmuje się zgodnie z art. 36a ust. 2 u.o.r.⁴⁶

4.2.3. Zmniejszenie kapitału rezerwowego

W rachunkowości operacja zmniejszenia kapitału rezerwowego powoduje albo wzrost innego elementu kapitału własnego, albo zobowiązania wobec wspólników z tytułu dywidendy (por. przykład 4.5).

Przykład 4.5

Załóżmy, że w spółce z o.o. ALFA kapitał rezerwowy – utworzony z czystych zysków – wynosi 50.000 zł. W okresie sprawozdawczym podjęto uchwałę wspólników o przeznaczeniu połowy kapitału na dywidendy (1), pozostała część zasila kapitał zapasowy (2). Zmiany w bilansie spółki na dzień podjęcia uchwały o przeznaczeniu kapitału rezerwowego.

Aktywa	Pasywa
Środki pieniężne 55.000*	Kapitał zakładowy 5.000*
	Kapitał rezerwowo 50.000*
	– 25.000 (1)
	– 25.000 (2)
	Kapitał zapasowy 25.000 (2)
	Zobowiązanie wobec udziałowców z tytułu dywidendy 25.000 (1)

46 „Art. 36a. 1. W razie zbycia akcji własnych, dodatnią różnicę między ceną sprzedaży, pomniejszoną o koszty sprzedaży, a ich ceną nabycia, należy odnieść na kapitał zapasowy. Ujemną różnicę należy ująć jako zmniejszenie kapitału zapasowego, a pozostałą część ujemnej różnicy, przewyższającą kapitał zapasowy, jako stratę z lat ubiegłych i opisać w informacji dodatkowej w sprawozdaniu finansowym za rok, w którym nastąpiła sprzedaż. 2. W przypadku umorzenia akcji własnych, dodatnią różnicę między ich wartością nominalną a ceną nabycia należy odnieść na kapitał zapasowy. Ujemną różnicę należy ująć jako zmniejszenie kapitału zapasowego, a pozostałą część ujemnej różnicy, przewyższającą kapitał zapasowy, jako stratę z lat ubiegłych i opisać w informacji dodatkowej w sprawozdaniu finansowym za rok, w którym nastąpiło obniżenie kapitału zakładowego. 3. Przepisy ust. 1 i 2 stosuje się do udziałów własnych spółki z ograniczoną odpowiedzialnością, z wyjątkiem umorzenia udziałów bez obniżenia kapitału zakładowego. W przypadku umorzenia udziałów własnych nabytych w drodze egzekucji, bez obniżenia kapitału zakładowego, wartość udziałów własnych według ceny nabycia należy ująć jako zmniejszenie kapitału rezerwowego utworzonego w celu ich umorzenia”.

gdzie:

* – bilans otwarcia,

(1) – przeznaczenie kapitału rezerwowego na dywidendy – 25.000 zł,

(2) – zasilenie kapitału zapasowego – 25.000 zł.

Przeniesienie kapitału rezerwowego na zapasowy jest neutralne podatkowo. Natomiast przekazanie kapitału rezerwowego na wypłatę dywidendy powoduje skutki podatkowe szczegółowo opisane w podrozdziale dotyczącym dywidendy.

4.3. Dywidenda i pokrycie straty bilansowej jako szczególne zmniejszenia kapitału własnego

Szczególnymi zmniejszeniami kapitału własnego, których nie można jednoznacznie przyporządkować do określonej kategorii kapitału własnego są dywidendy i pokrycie straty bilansowej. Decyzje ich dotyczące należą do wyłącznej kompetencji wspólników spółki kapitałowej i są regulowane przez przepisy k.s.h. Mogą one spowodować obniżenie w szczególności takich kapitałów jak zapasowy, rezerwowy czy zysk niepodzielony.

Dywidendy – zgodnie z art. 191 k.s.h. (sp. z o.o.) oraz art. 347 k.s.h. (spółka SA) – stanowią wykorzystanie praw właścicieli do udziału w zysku netto, który pokazano w rocznym sprawozdaniu finansowym. Uchwałą zwyczajnego zgromadzenia wspólników w spółce z o.o. lub zwyczajnego walnego zgromadzenia w spółce akcyjnej dokonuje się podziału wyniku finansowego (zysku netto), który można przeznaczyć m.in. na wypłaty dywidend. Terminy wypłaty dywidendy i dzień dywidendy ustalone są w k.s.h. Zgodnie z przepisami k.s.h.⁴⁷ dzień dywidendy to dzień, na który ustala się listę wspólników, którym przysługuje dywidenda za dany rok obrotowy. Dzień wypłaty dywidendy to dzień ustalony jako termin wypłaty dywidendy. W spółce z o.o. prawo do dywidendy mają wspólnicy, którzy mieli udziały w spółce w dniu uchwały o podziale zysku. Umowa spółki może także upoważnić zgromadzenie

47 Ustawą z dnia 9 listopada 2018 roku o zmianie niektórych ustaw w celu wprowadzenia uproszczeń dla przedsiębiorców w prawie podatkowym i gospodarczym (Dz.U. poz. 2244) wprowadzono zmiany m.in. do k.s.h., zmiany te obowiązują od 1 marca 2019 roku. W ramach wprowadzonej nowelizacji od 1 marca 2019 roku zmieniły się regulacje dotyczące terminu wypłaty dywidendy i dnia dywidendy.

wspólników⁴⁸ do ustalenia dnia, na który określa się listę wspólników uprawnionych do otrzymania dywidendy, w tym przypadku dzień dywidendy trzeba ustalić w ciągu dwóch miesięcy od uchwały o podziale zysku⁴⁹. Od 1 marca 2019 roku obowiązuje regulacja, która stwierdza, że jeśli w uchwale zgromadzenia wspólników nie ustalono dnia dywidendy to dzień ten jest tożsamy z dniem podjęcia uchwały o podziale zysku⁵⁰. Zatem od marca 2019 roku zarząd spółki nie określa dnia wypłaty dywidendy w przypadku braku ustalenia tego terminu w uchwale wspólników (tak jak to było poprzednio)⁵¹. Jeśli brak terminu to wypłata dywidendy musi nastąpić niezwłocznie⁵² po podjęciu uchwały.

Dywidenda – w momencie podjęcia uchwały – pomniejsza kapitał własny spółki kapitałowej ujmowany w bilansie. Wypłacone w danym roku obrachunkowym dywidendy prezentuje się w zestawieniu zmian w kapitale własnym oraz w sprawozdaniu z przepływów pieniężnych.

Poniżej przedstawiono ujęcie dywidendy zgodne z MSSF – w tym przypadku dywidendy zmniejszają pozycję zysków zatrzymanych w kapitałach własnych spółki (por. tabela 10).

Pozycja zyski zatrzymane w tabeli 10 zawiera skumulowane zyski zatrzymane z lat poprzednich oraz zysk netto bieżącego okresu, a dodatkowo składniki innych całkowitych dochodów danego okresu obrachunkowego. Dywidendy zmniejszają wartość zysków zatrzymanych na koniec okresu. Taka prezentacja jest właściwa dla MSSF, natomiast zgodnie z ustawą o rachunkowości nie prezentuje się kategorii innych całkowitych dochodów, kategoria ta zgodnie z tą ustawą w ogóle nie jest oddzielnie ujmowana ani w rachunku zysków i strat ani w kapitałach.

Według ustawy o rachunkowości prezentacja zmian w kapitałach jest bardziej szczegółowa dla podmiotów, które obowiązkowo lub z wyboru stosują załącznik nr do ustawy o rachunkowości, nazwy poszczególnych pozycji są ściśle określone. Dywidenda jest wykazywana w zestawieniu zmian kapitału własnego w zależności od jej źródła – zysku netto lub innych elementów kapitału własnego, w szczególności zysków lat ubiegłych czy też innych kapitałów, np. rezerwowego (por. tabela 11).

48 Z dniem 1 marca 2019 roku uchylono art. 231 § 4 k.s.h., który zakazywał podejmowania uchwał wymienionych w art. 231 § 2 w trybie pisemnym. Tryb pisemny regulowany jest w art. 227 § 2 k.s.h.

49 Por. art. 193 § 1–2 i § 3 k.s.h.

50 Por. art. 193 § 3 k.s.h.

51 Por. art. 193 § 4 k.s.h.

52 Czyli w jak najkrótszym terminie bez zbędnej zwłoki.

Tabela 10. Jednostkowe sprawozdanie ze zmian w kapitale zgodne z MSSF w mln. złotych

	Kapitał podstawowy oraz kapitał z emisji akcji powyżej ich wartości nominalnej		Kapitał z tytułu stosowania rachunkowości zabezpieczeń	Kapitał z aktualizacji wyceny	Zyski zatrzymane	Kapitał własny razem
NOTA	11.7.1.	11.7.2	12.4		11.7.3	
01/01/2019		2 285	203	(6)	29 152	31 634
Zysk netto		–	–	–	4 813	4 813
Składniki innych całkowitych dochodów		–	(17)	–	(9)	(26)
Całkowite dochody netto		–	(17)	–	4 804	4 787
Dywidendy		–	–	–	(1 497)	(1 497)
31/12/2019		2 285	186	(6)	32 459	34 924
01/01/2018		2 285	253	–	25 003	27 541
Zysk netto		–	–	–	5 434	5 434
Składniki innych całkowitych dochodów		–	(50)	(6)	(2)	(58)
Całkowite dochody netto		–	(50)	(6)	5 432	5 376
Dywidendy		–	–	–	(1 283)	(1 283)
31/12/2018		2 285	203	(6)	29 152	31 634

Źródło: Jednostkowe sprawozdanie finansowe PKN Orlen SA za rok zakończony 31.12.2019 roku, <https://www.orken.pl/PL/RelacjeInwestorskie/InformacjeFinansowe/Strony/SprawozdaniaFinansowe.aspx>, [dostęp: 30.03.2020].

W tabeli 11 można zauważyć, że zysk z roku poprzedzającego dany rok obrotowy (w tabeli zysk z lat ubiegłych) został podzielony i przeznaczony na tworzony ustawowo w spółce kapitał zapasowy 8%, a część zysku została przeznaczona na kapitał rezerwowy i inne cele, natomiast pozostała część na wypłatę dywidendy. Powyższa prezentacja jest zgodna z ustawą o rachunkowości.

Tabela 11. Ujęcie dywidendy w zestawieniu ze zmian w kapitale własnym zgodnie z u.o.r., przykład w tys. złotych – sprawozdanie sporządzone na podstawie ustawy o rachunkowości

PASYWA	Nota	01.01.2018 –31.12.2018	01.01.2017 –31.12.2017
Kapitał własny na początek okresu		351 757	353 049
Kapitał podstawowy na początek okresu		207 792	207 792
Kapitał początkowy na koniec okresu	9.1	207 792	207 792
Kapitał zapasowy na początek okresu		67 817	66 951
Zmiany kapitału zapasowego		830	866
zwiększenia z tytułu		830	866
podziału zysku (ustawowo)		800	815
ze sprzedaży i likwidacji środków trwałych		30	51
Kapitał zapasowy na koniec okresu		68 647	67 817
Kapitał (fundusz) z aktualizacji wyceny na początek okresu – zmiany przyjętych zasad (polityki) rachunkowości		31 673	31 724
Zmiany kapitału z aktualizacji wyceny		(30)	(51)
zmniejszenia z tytułu		(30)	(51)
zbycia środków trwałych		(30)	(51)
Kapitał z aktualizacji wyceny na koniec okresu		31 643	31 673
Pozostałe kapitały rezerwowe na początek okresu		34 468	36 389
Zmiany pozostałych kapitałów rezerwowych		116	(1 921)
zwiększenia z tytułu		116	27
podział zysku		116	27
zmniejszenia z tytułu		–	(1 948)
wyplata dywidendy		–	(1 948)
Pozostałe kapitały rezerwowe na koniec okresu		34 584	34 468
Zysk/(Strata) z lat ubiegłych na początek okresu		–	–
Zysk z lat ubiegłych na początek okresu		–	–
zwiększenie z tytułu		10 007	10 193
podział zysku z lat ubiegłych		10 007	10 193
zmniejszenia z tytułu		(10 007)	(10 193)
8% na kapitał zapasowy (ustawowo)		(800)	(815)
na kapitał rezerwowy na cele inwestycyjne i inne cele określone przez WZ		(116)	(27)
wyplata dywidendy		(9 091)	(9 351)
Zysk z lat ubiegłych na koniec okresu		–	–
Zysk/(Strata) z lat ubiegłych na koniec okresu		–	–
Wynik netto		10 958	10 007
zysk netto		10 958	10 007
Kapitał własny na koniec okresu		353 624	351 757
Kapitał własny, po uwzględnieniu proponowanego podziału zysku		343 624	342 667

Źródło: Raport roczny Spółki Akcyjnej Aqua za rok 2018, https://www.aqua.com.pl/sites/default/files/raport_roczny_za_2018_rok_0.pdf, [dostęp: 29.02.2020].

Skutki podatkowe dywidendy zależą od tego, czy jest ona regulowana w formie pieniężnej czy rzeczowej (niepieniężnej). Dla spółki wypłacającej dywidendę w formie pieniężnej nie stanowi ona kosztu podatkowego. Spółka jest płatnikiem podatku dochodowego od dywidendy, ponieważ po stronie otrzymującego dywidendę wspólnika powstaje przychód podatkowy. Co do zasady spółka wypłacająca jest zobowiązana do potrącenia podatku dochodowego od wypłacanej dywidendy w dniu wypłaty (lub postawienia do dyspozycji) i wpłacenia tego podatku do właściwego urzędu skarbowego⁵³, w określonych przypadkach może także nie pobierać podatku, bo wypłacana dywidenda będzie korzystała ze zwolnienia. Sposób opodatkowania i obowiązki płatnika zależą od formy prawnej strony otrzymującej dywidendę, tj. od tego, czy jest to spółka kapitałowa z rezydencją w Polsce, w innym państwie Unii Europejskiej lub państwie trzecim, czy osoba fizyczna, która podlega opodatkowaniu od całości dochodów w Polsce lub w innym państwie.

53 Z drugiej strony jest otrzymujący dywidendę. Otrzymane przez spółki kapitałowe dywidendy są opodatkowane podatkiem dochodowym (art. 22 ust. 1 ustawy o p.d.o.p.) w stawce 19%, w wyjątkowych przypadkach można zastosować zwolnienie z opodatkowania lub stawkę niższą. Od 1 stycznia 2018 roku podatkowo zostały wydzielone w ustawie o p.d.o.p. dwie kategorie źródeł przychodów: źródło przychodów z zysków kapitałowych oraz inne źródła. Dla spółki otrzymującej dywidendę stanowi ona przychód z zysków kapitałowych art. 7b. „1. Za przychody z zysków kapitałowych uważa się: 1) przychody z udziału w zyskach osób prawnych, z zastrzeżeniem art. 12 ust. 1 pkt 4b, stanowiące przychody faktycznie uzyskane z tego udziału, w tym: a) dywidendy, nadwyżki bilansowe w spółdzielniach oraz otrzymane przez uczestników funduszy inwestycyjnych lub instytucji wspólnego inwestowania dochody tego funduszu lub tej instytucji, w przypadku gdy statut przewiduje wypłacanie tych dochodów bez odkupywania jednostek uczestnictwa albo wykupywania certyfikatów inwestycyjnych” (ustawa o p.d.o.p.). Otrzymującym dywidendę może być także osoba fizyczna, w tym przypadku wypłacający dywidendę pobiera 19% zryczałtowany podatek, chyba, że osoba fizyczna ma miejsce zamieszkania poza Polską to wtedy należy wziąć pod uwagę umowy o unikaniu podwójnego opodatkowania i stawka może być niższa lub dywidenda może być zwolniona z opodatkowania jeśli osoba dostarczy certyfikat rezydencji (por. art. 30a ust. 1 pkt 4 ust. 2 i ust. 6 ustawy o p.d.o.f.). Przychód powstaje w dacie otrzymania dywidendy lub postawienia jej do dyspozycji. Płatnik pobiera podatek w dacie wypłaty dywidendy i przekazuje do Urzędu Skarbowego właściwego według siedziby spółki wypłacającej do 20. dnia następnego miesiąca. Osoba fizyczna krajowa otrzymująca dywidendę rozpoznaje przychód z kapitałów pieniężnych (por. art. 17 ust. 1 pkt 4, art. 30a ust. 7 i art. 45 ust. 3 ustawy o p.d.o.p.). Dla osoby fizycznej – polskiego podatnika także dywidenda otrzymana z zagranicy jest przychodem z udziału w zyskach osób prawnych i podlega zryczałtowanemu podatkowi 19% (por. art. 30a ust. 1 pkt 4 ustawy o p.d.o.f.), należy też wziąć pod uwagę zapisy odpowiedniej umowy o unikaniu podwójnego opodatkowania. W Polsce przychód taki nie jest pomniejszony o koszty uzyskania (por. art. 30a ust. 6 ustawy o p.d.o.f.).

Zgodnie z interpretacjami podatkowymi przychód z tytułu dywidendy jest opodatkowany ryczałtowo i to płatnik zgodnie z przepisami pobiera lub nie pobiera podatku.

Z dniem 1 stycznia 2019 roku przepisy dotyczące opodatkowania dywidend stały się bardziej skomplikowane i nałożono na płatnika podatku u źródła (spółka wypłacająca dywidendę) szereg dodatkowych obowiązków. Jako zasadę ogólną wprowadzono brak możliwości stosowania zwolnień z ustawy o p.d.o.p. oraz brak możliwości stosowania umów o unikaniu podwójnego opodatkowania. W wyjątkowych przypadkach można stosować zwolnienie, ale jest ono obwarowane wieloma sankcjami, natomiast co do zasady dywidendy opodatkowane są 19% podatkiem u źródła. Spółka wypłacająca dywidendę powinna wpłacić podatek do urzędu skarbowego i dopiero w drugim kroku spółka otrzymująca może wystąpić o zwrot zapłaconego podatku u źródła. Urząd skarbowy weryfikuje wniosek i podejmuje decyzję o ewentualnym zwrocie⁵⁴.

Z dniem 1 stycznia 2019 roku dodano przepis art. 26 ust. 2e ustawy o p.d.o.p., który zobowiązuje wypłacającego dywidendę do pobrania podatku u źródła od nadwyżki wartości dywidendy powyżej 2.000.000 zł⁵⁵, zawieszono do dnia 30 czerwca 2019 roku (potem drugi raz do 31 grudnia 2019 roku) stosowanie tego przepisu (art. 26 ust. 2e ustawy o p.d.o.p.)⁵⁶. Następnie po raz kolejny zawieszono stosowanie wprowadzonych z dniem 1 stycznia 2019 roku przepisów do dnia 30 czerwca 2020 roku⁵⁷, a potem kolejny raz zgodnie z rozporządzeniem Ministra Finansów z dnia 19 czerwca 2020 roku (Dz.U. 2020, poz. 1096) przedłużono do 31 grudnia 2020 roku. Rozporządzenie wskazało zakres podatków, płatników

54 Wyjątki od przedstawionej zasady ogólnej to: 1) oświadczenie płatnika – składa je cały zarząd – oświadczenie zawiera stwierdzenie, że wszystkie warunki do zastosowania zwolnienia z podatku są spełnione (obwarowane sankcjami karnymi); 2) opinia organu podatkowego o stosowaniu zwolnienia; 3) zwolnienie wybranych podmiotów zgodnie z rozporządzeniem Ministra Finansów.

55 Należy podkreślić, że limit ten dotyczy wszystkich należności wyłaconych dla danego podmiotu z tytułu art. 21 i 22 ustawy o p.d.o.p. w danym roku podatkowym wypłacającego, por. § 4 pkt 2 Rozporządzenia Ministra Finansów z dnia 31 grudnia 2018 roku w sprawie wyłączenia lub ograniczenia stosowania art. 26 ust. 2e ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych, Dz.U. 2018, poz. 2545.

56 Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 31 grudnia 2018 roku w sprawie wyłączenia lub ograniczenia stosowania art. 26 ust. 2e ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych (odpowiednie dla osób fizycznych Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 31 grudnia 2019 roku w sprawie wyłączenia lub ograniczenia stosowania art. 41 ust. 12 ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych, Dz.U. 2019, poz. 2529).

57 Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 23 grudnia 2019 roku zmieniające rozporządzenie w sprawie wyłączenia lub ograniczenia stosowania art. 26 ust. 2e ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych, Dz.U. 2019, poz. 2528.

lub czynności, co do których zostało wyłączone lub ograniczone stosowanie art. 26 ust. 2e ustawy o p.d.o.p. (art. 41 ust. 12 ustawy o p.d.o.f.), czyli obowiązkowego poboru podatku u źródła od płatności przekraczającej 2 mln złotych rocznie dla jednego podmiotu, ograniczenie aktualne do 31 grudnia 2020 roku. Wszystkie inne nowe regulacje wprowadzone z dniem 1 stycznia 2019 roku obowiązują, tj. wymóg należytej staranności przy sprawdzaniu warunków do zwolnienia, spełnienie warunków do stosowania zwolnienia, obniżenia stawki lub niepobrania podatku, sprawdzenie podmiotu otrzymującego dywidendę pod kątem jej rzeczywistego właściciela i rzeczywistej działalności gospodarczej⁵⁸. Aktualnie płatnik dywidendy jako płatnik podatku u źródła ma szereg obowiązków, w szczególności:

- 1) Dochowania należytej staranności w zakresie określenia warunków stosowania zwolnienia z podatku u źródła dla wypłaty dywidendy⁵⁹. Należy udokumentować, że wypłacający dywidendę podjął działania mające na celu sprawdzenia czy istnieją przesłanki, które umożliwią niepobranie tego podatku. Spółka wypłacająca dywidendę musi posiadać aktualny certyfikat rezydencji podatkowej udziałowca/akcjonariusza, a także uzyskać od udziałowca/akcjonariusza pisemne oświadczenie, że ten nie korzysta w kraju swojej rezydencji podatkowej ze zwolnienia z opodatkowania podatkiem dochodowym od całości uzyskanych dochodów⁶⁰.

58 Odroczenie obowiązywania przepisów można stosować, jeśli spełnione są warunki ustawowe do zwolnienia z pobrania podatku u źródła oraz warunki z umów o unikaniu podwójnego opodatkowania, gdy z danym państwem jest zawarta umowa o wymianie informacji podatkowych w przypadku wypłaty dywidendy nierzydentom.

59 Przy ocenie dochowania należytej staranności uwzględnia się charakter oraz skalę działalności prowadzonej przez płatnika. Oceniając czy została ona w określonym przypadku dochowana należy uwzględniać także powszechnie dostępne informacje na temat statusu odbiorców należności. Źródłem takich informacji może być m.in. prasa branżowa, doniesienia medialne, publikowane doniesienia o lokowaniu przez daną grupę kapitałową spółek zależnych w państwach o korzystnym reżimie prawnym itd. Szczególną uwagę płatników powinny zwrócić informacje o tworzonych strukturach optymalizacyjnych. Potwierdzeniem dochowania należytej staranności może być np. dysponowanie raportem sporządzonym przez niezależnego audytora, w zakresie działalności odbiorcy płatności (badanie dokumentów oraz faktycznej substancji biznesowej) a w przypadku podmiotów powiązanych np. uzyskanie dokumentów grupowych wskazujących na przepływy finansowe, a także substancję biznesową oraz rolę poszczególnych podmiotów w strukturze grupy, por. Pismo z dnia 11 czerwca 2019 roku Zwolnienie z CIT przychodu z tytułu dywidendy. Dyrektor Krajowej Informacji Skarbowej, 0111-KDIB1-2.4010.91.2019.2.MS, interpretacja indywidualna, <https://sip.lex.pl/orzeczenia-i-pisma-urzedowe/pisma-urzedowe/0111-kdib1-2-4010-91-2019-2-ms-zwolnienie-z-cit-przychodu-185049403>, [dostęp: 7.01.2020].

60 Art. 26 ust. 1f ustawy o p.d.o.p.

- 2) Archiwizowania dokumentów pozwalających na zastosowanie zwolnienia z podatku u źródła⁶¹, ponieważ organy podatkowe mają możliwość ich sprawdzenia⁶².
- 3) Zweryfikowania, czy spółka otrzymująca dywidendę prowadzi rzeczywistą działalność⁶³ w kraju swojej podatkowej rezydencji⁶⁴, ponieważ organy skarbowe mają możliwość sprawdzenia tego warunku. Najlepiej, gdy wypłacający dywidendę otrzyma oświadczenie udziałowca, że prowadzi rzeczywistą działalność.

Niestety organy podatkowe interpretują należyta staranność bardzo szeroko. Aby zobrazować to stwierdzenie można przytoczyć fragment interpretacji podatkowej odnoszącej się do aktualnego stanu prawnego „Przy weryfikacji warunków zastosowania stawki podatku innej niż określona w art. 21 ust. 1 lub art. 22 ust. 1, zwolnienia lub warunków niepobrania podatku, wynikających z przepisów szczególnych lub umów o unikaniu podwójnego opodatkowania, płatnik jest obowiązany do dochowania należytej staranności”⁶⁵.

Przepisy ustawy o p.d.o.p. od 1 stycznia 2019 roku zawierają definicję rzeczywistego właściciela: „oznacza to podmiot, który spełnia łącznie następujące warunki:

61 Art. 26 ust. 2h ustawy o p.d.o.p.

62 Art. 22 ust. 4 ustawy o p.d.o.p.

63 W tym przepisie jest odniesienie do art. 24a ust. 18 ustawy o p.d.o.p., który reguluje, że przy ocenie prowadzenia rzeczywistej działalności bierze się pod uwagę poniższe okoliczności: 1) istnieje przedsiębiorstwo, w ramach którego spółka otrzymująca dywidendę wykonuje faktycznie czynności będące działalnością gospodarczą, tj. np. posiada lokal, odpowiedni personel, wyposażenie odpowiednie dla prowadzenia działalności gospodarczej, 2) spółka otrzymująca dywidendę nie tworzy struktury funkcjonującej w oderwaniu od przyczyn ekonomicznych, 3) faktycznie posiadane przez jednostkę lokal, personel, wyposażenie odpowiadają zakresowi prowadzonej działalności gospodarczej, 4) zawierane umowy itp. mają uzasadnienie gospodarcze (ekonomiczne) i nie są sprzeczne z ogólnymi interesami gospodarczymi danej jednostki; 5) przedsiębiorstwo samodzielnie wykonuje swoje podstawowe funkcje gospodarcze przy wykorzystaniu zasobów własnych, w tym obecnych na miejscu osób zarządzających.

64 Art. 26b ust. 3 pkt 4 ustawy o p.d.o.p.

65 Potwierdzeniem dochowania należytej staranności może być np. dysponowanie raportem sporządzonym przez niezależnego audytora, w zakresie działalności odbiorcy płatności (badanie dokumentów oraz faktycznej substancji biznesowej), a w przypadku podmiotów powiązanych np. uzyskanie dokumentów grupowych wskazujących na przepływy finansowe, a także substancję biznesową oraz rolę poszczególnych podmiotów w strukturze grupy por. Pismo z dnia 11 czerwca 2019 roku Zwolnienie z CIT przychodu z tytułu dywidendy. Dyrektor Krajowej Informacji Skarbowej, 0111-KDIB1-2.4010.91.2019.2.MS, interpretacja indywidualna. ..., [dostęp: 7.01.2020].

- a) otrzymuje należność dla własnej korzyści, w tym decyduje samodzielnie o jej przeznaczeniu i ponosi ryzyko ekonomiczne związane z utratą tej należności lub jej części,
- b) nie jest pośrednikiem, przedstawicielem, powiernikiem lub innym podmiotem zobowiązanym prawnie lub faktycznie do przekazania całości lub części należności innemu podmiotowi,
- c) prowadzi rzeczywistą działalność gospodarczą w kraju siedziby, jeżeli należności uzyskiwane są w związku z prowadzoną działalnością gospodarczą, przy czym przy ocenie, czy podmiot prowadzi rzeczywistą działalność gospodarczą, przepis art. 24a ust. 18 stosuje się odpowiednio⁶⁶.

Udokumentowanie prowadzenia przez spółkę otrzymującą dywidendę rzeczywistej działalności gospodarczej wymaga od wypłacającego dochowania należytej staranności i zgromadzenia dokumentów potwierdzających prowadzenie tej rzeczywistej działalności – mogą to być np. sprawozdanie finansowe spółki otrzymującej dywidendę, aktualny odpis z odpowiedniego rejestru działalności gospodarczej itp.

Jeśli po powyższych działaniach okaże się, że nie można zastosować zwolnienia to płatnik pobiera podatek i wpłaca go do Urzędu Skarbowego. Udziałowiec ma w takim przypadku możliwość zwrócenia się do polskiego Urzędu Skarbowego o zwrot pobranego podatku u źródła⁶⁷. Ustawa o p.d.o.p. zawiera przepisy dotyczące takiego wniosku⁶⁸.

Może też zaistnieć sytuacja, gdy spełnione zostały wszystkie wymogi do niepobrania podatku u źródła (por. art. 26 ust. 7a i art. 28b ust. 4 pkt 4–6 ustawy o p.d.o.p.). W tym przypadku wypłacający dywidendę zgromadził wszystkie wymagane dokumenty⁶⁹ i spółka otrzymująca dywidendę spełnia wszystkie warunki do tego, by korzystać ze zwolnienia, to wypłacający

66 Art. 4a pkt 29 ustawy o p.d.o.p.

67 Art. 28b ust. 4 ustawy o p.d.o.p.

68 Należy do niego dołączyć: 1) potwierdzenie wypłaty dywidendy (np. potwierdzenie przelewu bankowego), 2) dokumenty potwierdzające prawo udziałowca do otrzymania dywidendy, 3) dokumenty na podstawie których określono wysokość dywidendy i zasady jej wypłaty (np. umowa spółki, uchwała o podziale zysku itp.), 4) oświadczenie udziałowca, że jest rzeczywistym właścicielem dywidendy, por. art. 4a pkt 29 ustawy o p.d.o.p.

69 Dokumenty te obejmują: „1) certyfikat rezydencji podatnika, przy czym przepisy art. 26 ust. 1i i 1j stosuje się odpowiednio; 2) dokumentację dotyczącą przelewów bankowych lub inne dokumenty wskazujące na sposób rozliczenia lub przekazania należności, z którymi wiązała się zapłata podatku; 3) dokumentację dotyczącą zobowiązania do wypłaty należności; 4) oświadczenie podatnika, że w stosunku do wypłacanych należności spełnione zostały warunki, o których mowa odpowiednio w art. 21 ust. 3 pkt 4 lit. b, ust. 3a i 3c lub art. 22 ust. 4 pkt 4; 5) oświadczenie podatnika,

powinien złożyć elektronicznie oświadczenie, że nie pobrał podatku u źródła⁷⁰. Płatnik musi być pewny, iż nic nie uzasadnia przypuszczenia, że istnieją fakty wykluczające zastosowanie niższej stawki podatku lub zwolnienia z podatku, które wynikają z przepisów szczególnych lub umów o unikaniu podwójnego opodatkowania oraz że nie występują okoliczności, które uniemożliwiają spełnienie warunków do niepobrania podatku (por. art. 28b ust. 4 pkt 4–6). Treść oświadczenia płatnika określa art. 26 ust. 7b ustawy o p.d.o.p.

Należy podkreślić, że dywidenda przekazana udziałowcom w formie pieniężnej nie podlega przepisom o VAT. W przypadku dywidendy zaspokajanej w formie rzeczowej podlega ona opodatkowaniu podatkiem u źródła, tak jak opisano to w przypadku dywidendy pieniężnej, ale dodatkowo podlega opodatkowaniu VAT. Przepisom o podatku od towarów i usług podlega bowiem dostawa towarów, którą rozumie się jako przeniesienie prawa do rozporządzania towarami jak właściciel. Zgodnie z obowiązującą aktualnie linią interpretacji i orzecznictwa przekazanie dywidendy rzeczowej podlega pod art. 7 ust. 2 ustawy o VAT. „Jeśli w ramach wypłaty dywidendy zamiast wypłaty pieniędzy strona będzie przekazywać prawo własności nieruchomości, to mamy do czynienia z czynnością podlegającą opodatkowaniu od towarów i usług z tytułu nieodpłatnego przekazania towaru – w przypadku spełnienia warunków określonych w art. 7 ust. 2 ustawy”⁷¹. Jeśli zatem zamiast dywidendy pieniężnej spółka realizuje ją w formie rzeczowej – przekazuje składnik majątku rzeczowego – to wykazuje z tego tytułu VAT należny w sytuacji, kiedy poprzednio miała prawo do odliczenia VAT naliczonego (w całości lub części) od nabycia lub wytworzenia danego przedmiotu. Jeśli tego prawa nie miała nie musi wykazywać VAT należnego.

że w odniesieniu do czynności, w związku z którą składany jest wniosek o zwrot podatku, podatnik jest podmiotem, na którym ciąży obowiązek podatkowy, a także oświadczenie podatnika, że spółka albo zagraniczny zakład jest rzeczywistym właścicielem wypłacanych należności – w przypadku, o którym mowa w ust. 2 pkt 1; 6) oświadczenie podatnika, że prowadzi rzeczywistą działalność gospodarczą w kraju siedziby podatnika dla celów podatkowych, z którą wiąże się uzyskany przychód – w przypadku, o którym mowa w ust. 2 pkt 1, gdy należności są uzyskiwane w związku z prowadzoną działalnością gospodarczą, przy czym przepis art. 24a ust. 18 stosuje się odpowiednio” (*Ibidem*).

70 § 2 ust. 1 Rozporządzenia Ministra Finansów z dnia 28 grudnia 2018 roku w sprawie sposobu przesyłania za pomocą środków komunikacji elektronicznej oświadczenia emitenta, oświadczenia płatnika oraz zgłoszenia w podatku dochodowym od osób prawnych, Dz.U. 2018, poz. 2542.

71 Wyrok NSA z dnia 7 grudnia 2016 roku, sygn. I FSK 1728/16..., [dostęp: 29.12.2019].

Przykład 4.6

Założmy, że w spółce z o.o. ALFA zysk netto za rok 2019 wynosi 100.000 zł. W roku 2020 podjęto uchwałę wspólników o przeznaczeniu go w całości na dywidendy (1), realizowane przez spółkę w formie rzeczowej – produktów, które wytwarza. W podjętej uchwale wskazano, że kwocie 100.000 zł odpowiada 10 produktów. Koszt ich wytworzenia wynosi 80.000 zł.

Zmiany w bilansie spółki związane z dywidendą realizowaną w formie rzeczowej.

Aktywa	Pasywa
Środki pieniężne 60.000*	Kapitał zakładowy 5.000*
Produkty 80.000* – 80.000 (3)	Kapitał zapasowy 135.000* + 1.000 (4)
	Zysk netto 2019 roku 100.000 – ustanowienie dywidendy – 100.000 (1)
	– zobowiązanie z tyt. dywidendy 100.000 (1) – 19.000 (2) – 80.000 (3) – 1.000 (4)
	– zobowiązania z tyt. podatku dochodowego od dywidendy – 19.000 (2)

gdzie:

* – bilans otwarcia,

- (1) – przeznaczenie zysku netto na dywidendy – 100.000 zł,
- (2) – podatek dochodowy od dywidendy płacony przez spółkę jako płatnika dywidendy, podatnikami są udziałowcy otrzymujący dywidendę – 19.000 zł,
- (3) – wydanie produktów udziałowcom – 80.000 zł,
- (4) – rozliczenie dywidendy jako zwiększenie kapitału zapasowego – 1.000 zł.

Kwota 1.000 zł nie stanowi w rachunkowości przychodu spółki, ale zwiększa jej kapitał zapasowy, ponieważ jest skutkiem transakcji z właścicielami kapitału. W przypadku zwrotu podatku dochodowego spółce wypłacającej dywidendę powiększy on kapitał zapasowy. Łącznie zatem kapitał zapasowy wzrośnie o 20.000 zł.

Inne są skutki podatkowe przedstawionej w przykładzie 4.6 operacji. Przychodem podatkowym spółki jest wartość dywidendy, natomiast jej kosztem podatkowym – wartość księgowa przekazanych udziałowcom produktów (100.000 zł – 80.000 zł). Spółka jako płatnik pobiera też podatek zryczałtowany od wartości dywidendy (z wyjątkami określonymi przepisami prawa) i wpłaca go do właściwego urzędu skarbowego.

Spółka przekazująca dywidendę w formie rzeczowej podlega regulacjom art. 14a ustawy o p.d.o.p.⁷² – ujmuje zatem przychód podatkowy w wartości dywidendy (lub w wartości rynkowej przekazywanego przedmiotu, jeśli wartość rynkowa jest wyższa od dywidendy). Podatkowe koszty uzyskania ujmuje się zgodnie z zasadami ogólnymi i tak, jeżeli przedmiot u przekazującego wykazany był w kategorii środków trwałych kosztem uzyskania będzie wartość równa niezamortyzowanej wartości przedmiotu.

Płatnik ma obowiązek pobrania podatku u źródła tak samo jak w przypadku zapłaty dywidendy pieniężnej⁷³.

Jakie są skutki dywidendy w systemie rachunkowości, w przypadku, w którym zobowiązanie z tytułu dywidendy jest regulowane w formie rzeczowej? Problem ten ilustruje przykład 4.6.

Dywidenda zaliczkowa

Przepisy k.s.h. umożliwiają wypłacanie zaliczek na dywidendę⁷⁴, a o zaliczki te należy odpowiednio zmniejszyć dywidendę, która wynika z zatwierdzonego sprawozdania finansowego (art. 195, 349 k.s.h.).

Spółka może wypłacać zaliczkę na poczet dywidendy wtedy, gdy spełnione są warunki zawarte w k.s.h., tj. m.in. jeżeli jej zatwierdzone sprawozdanie finansowe za poprzedni rok obrotowy wykazuje zysk. Zaliczka może stanowić najwyżej połowę zysku osiągniętego od końca poprzedniego roku obrotowego, powiększonego o kapitały rezerwowe utworzone z zysku, którymi w celu wypłaty zaliczek może dysponować zarząd, oraz pomniejszonego o niepokryte straty i udziały własne. Jeśli spółka

72 „1. W przypadku gdy podatnik przez wykonanie świadczenia niepieniężnego reguluje w całości lub w części zobowiązanie, w tym z tytułu zaciągniętej pożyczki (kredytu), dywidendy, umorzenia albo zbycia w celu umorzenia udziałów (akcji), przychodem takiego podatnika jest wysokość zobowiązania uregulowanego w następstwie takiego świadczenia. Jeżeli jednak wartość rynkowa świadczenia niepieniężnego jest wyższa niż wysokość zobowiązania uregulowanego tym świadczeniem, przychód ten określa się w wysokości wartości rynkowej świadczenia niepieniężnego. Przepisy art. 14 ust. 1–3 stosuje się odpowiednio.

2. Przepis ust. 1 stosuje się odpowiednio w przypadku wykonania świadczenia niepieniężnego przez spółkę niebędącą osobą prawną”.

73 U wspólnika otrzymana dywidenda rzeczowa traktowana jest podatkowo tak samo jak dywidenda pieniężna. U otrzymującego powstaje przychód – u osoby fizycznej przychód z kapitałów pieniężnych, a u osoby prawnej przychód z zysków kapitałowych.

74 Art. 194 i 195 k.s.h. dywidenda zaliczkowa w spółce z o.o. Art. 194. Umowa spółki może upoważniać zarząd do wypłaty wspólnikom zaliczki na poczet przewidywanej dywidendy za rok obrotowy, jeżeli spółka posiada środki wystarczające na wypłatę. Artykuł 195 omówiony w treści.

wypłacała zaliczki, a następnie za dany rok obrotowy osiągnęła stratę lub zysk mniejszy od wypłaconych zaliczek wspólnicy powinni zwrócić zaliczki – jeśli wystąpiła strata lub w wysokości wartości przekraczającej osiągnięty zysk przypadający danemu wspólnikowi (jeśli zysk jest mniejszy od wypłaconych zaliczek).

Zgodnie z obowiązującym brzmieniem art. 195 § 1¹ k.s.h. wypłacone w spółce z o.o. zaliczki mają charakter zwrotny: „§ 1¹ W przypadku gdy w danym roku obrotowym zaliczka na poczet przewidywanej dywidendy została wypłacona wspólnikom, a spółka odnotowała stratę albo osiągnęła zysk w wysokości mniejszej od wypłaconych zaliczek, wspólnicy zwracają zaliczki w:

- a) całości – w przypadku odnotowania straty albo
- b) części odpowiadającej wysokości przekraczającej zysk przypadający wspólnikowi za dany rok obrotowy – w przypadku osiągnięcia zysku w wysokości mniejszej od wypłaconych zaliczek na poczet przewidywanej dywidendy”.

Na dzień bilansowy należy odpowiednio zaprezentować zaliczkową dywidendę w bilansie. Zgodnie z zasadą przewagi treści ekonomicznej nad formą jest ona prezentowana jako wartość ujemna w kapitale własnym, w kategorii **odpisy z zysku netto** (por. rysunek 14).

Kolejnym zmniejszeniem kapitału własnego, którego nie można odnieść do jednej, określonej kategorii kapitału jest **pokrycie straty bilansowej**. Zdarza się, że spółka osiąga stratę bilansową i w takiej sytuacji Zgromadzenie Wspólników w spółce z o.o./Walne Zgromadzenie Akcjonariuszy w spółce akcyjnej powinno podjąć decyzję o jej pokryciu. Decyzja ta jest podejmowana w nowym roku, po sporządzeniu i zatwierdzeniu sprawozdania finansowego⁷⁵ roku poprzedniego. Jeśli sprawozdanie podlega obowiązkowi badania przez biegłego rewidenta to spółka musi uzyskać opinię biegłego rewidenta o sprawozdaniu bez zastrzeżeń lub z zastrzeżeniami. Niepokryte straty zmniejszają kwotę, którą można podzielić między wspólników/akcjonariuszy⁷⁶.

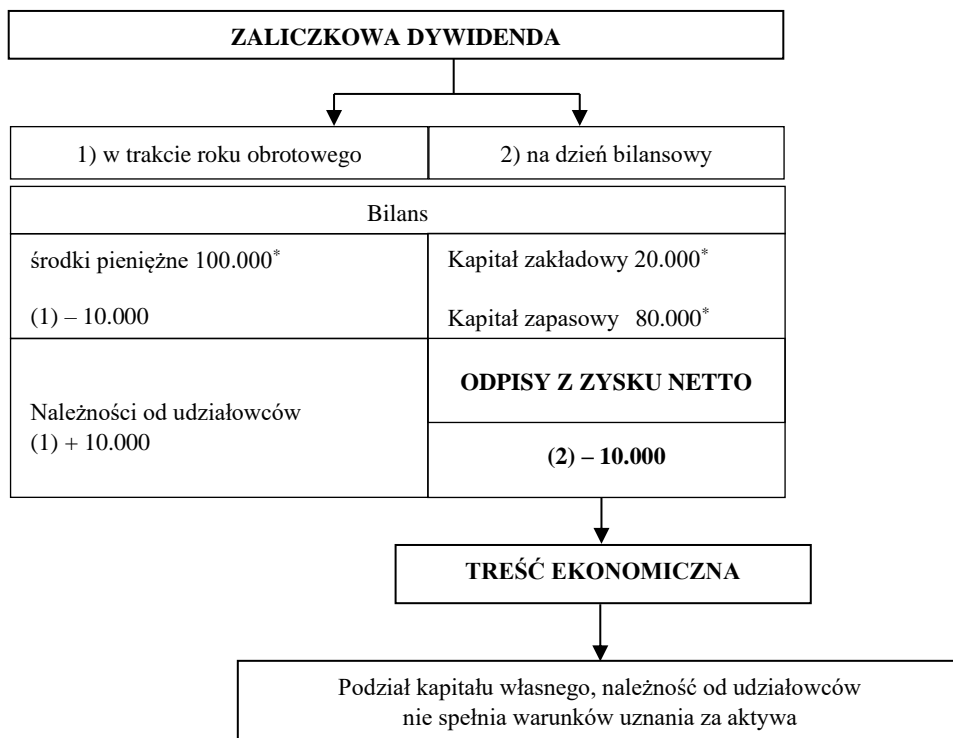
Stratę netto w spółce kapitałowej można pokryć z następujących źródeł:

- 1) dopłat wspólników,
- 2) kapitału zapasowego lub rezerwowego,
- 3) niepodzielonego zysku z lat ubiegłych,
- 4) przyszłego zysku,
- 5) kapitału zakładowego (przy jego obniżeniu należy zachować minimalny poziom wymagany przepisami k.s.h.⁷⁷).

75 Por. art. 53 ust. 1 u.o.r.

76 Por. art. 192 i art. 348 § 1 k.s.h.

77 Por. rozdział 4.

Rysunek 14. Zaliczkowa dywidenda jako kategoria bilansowa w spółce z o.o.

gdzie:

* – bilans otwarcia,

(1) – wypłata dywidendy zaliczkowej – 10.000 zł,

(2) – prezentacja na dzień bilansowy kończący rok obrotowy, w którym dokonano wypłaty dywidendy – 10.000 zł jako wartość ujemna w kapitale własnym, a nie należności od udziałowców w aktywach.

Źródło: opracowanie własne.

Jeśli w sprawozdaniu finansowym wykazana strata jest wyższa niż suma kapitału zapasowego i rezerwowego oraz połowa kapitału zakładowego spółki z o.o. (w przypadku spółki akcyjnej jest to jedna trzecia kapitału zakładowego⁷⁸), to zarząd ma obowiązek zwołania zgromadzenia wspólników/walnego zgromadzenia akcjonariuszy, które musi podjąć uchwałę o dalszym istnieniu spółki⁷⁹.

78 Należy przypomnieć, że Spółki akcyjne obowiązkowo tworzą kapitał zapasowy na pokrycie ewentualnej straty, na ten kapitał przelewa się co najmniej 8% osiąganego zysku do momentu, w którym kapitał zapasowy osiągnie poziom jednej trzeciej kapitału zakładowego.

79 Por. art. 233 § 1 oraz art. 397 k.s.h.

Poniesioną stratę można pokryć dopłatami wspólników/akcjonariuszy⁸⁰. W spółce z o.o. w umowie powinien być zapis o dopłatach, na podstawie tego wspólnicy mogą decydować o terminach i kwocie jaką mają wnieść wspólnicy⁸¹. Zgodnie z k.s.h. dopłaty są nakładane i płacone przez wspólników równomiernie w stosunku do udziałów. Uchwała wspólników określa kwoty i terminy dopłat⁸². Również w spółce akcyjnej jest możliwość wnoszenia dopłat za przyznanie dodatkowych uprawnień akcjom, trafią one do kapitału zapasowego i mogą być użyte na pokrycia straty⁸³. Statut spółki akcyjnej może zawierać zapisy o tworzeniu kapitałów rezerwowych na pokrycie określonych wydatków lub na pokrycie straty. Ostateczną decyzję w sprawie wykorzystania kapitału zapasowego lub rezerwowego na pokrycie straty podejmuje Walne Zgromadzenie Akcjonariuszy⁸⁴.

Stratę można pokryć kapitałem zapasowym. K.s.h. pozwala wykorzystać na pokrycie straty kapitał zapasowy⁸⁵, który powstał z zatrzymanego zysku, z dopłat oraz z nadwyżki, która powstała w momencie obejmowania udziałów/emisji akcji powyżej wartości nominalnej (*agio*).

Stratę można też pokryć kapitałem zakładowym (podstawowym) – następuje wtedy jego obniżenie. W spółce z o.o. wspólnicy podejmują uchwałę dotyczącą szczegółów obniżenia kapitału – by zmniejszyć kapitał zakładowy należy także zmienić umowę spółki i zmniejszyć wartość nominalną udziałów lub dokonać umorzenia udziałów⁸⁶. W spółce akcyjnej kapitał podstawowy można obniżyć poprzez zmianę statutu, tj. poprzez zmniejszenie wartości nominalnej akcji, umorzenie akcji itp. Wartość pozyskana z obniżenia akcji ujmowana jest na oddzielnym kapitale rezerwowym, który może być wykorzystany na pokrycie strat⁸⁷.

Stratę można też pokryć przyszłym zyskiem, w takim przypadku strata pozostaje nierozliczona do momentu, kiedy spółka osiągnie zysk. W sprawozdaniu finansowym pokazywana jest jako niepodzielone zyski/straty – zysk/strata lat ubiegłych.

80 Por. art. 179 § 1 oraz art. 396 § 3 k.s.h.

81 Por. art. 176–179 k.s.h.

82 Por. art. 178 § 1 k.s.h.

83 Szczegółowo zagadnienia prawne związane z wnoszeniem dopłat są ujęte w rozdziale 2.

84 Por. art. 396 k.s.h.

85 Por. 154 § 3 i art. 396 § 2 k.s.h.

86 Por. art. 263 § 1 k.s.h., zarząd powinien ogłosić uchwalone obniżenie kapitału oraz zabezpieczenie wierzycieli, którzy zgłosili sprzeciw wobec obniżenia kapitału tzw. postępowanie konwokacyjne. Dokładny opis postępowania konwokacyjnego w spółkach kapitałowych został opisany w rozdziale 4.

87 Zarząd spółki akcyjnej, w przypadku obniżenia kapitału zakładowego poniżej 10% wartości kapitału, nie musi wzywać wierzycieli do zgłoszenia roszczeń. art. 455 § 1 oraz art. 457 § 1 pkt 2 i § 2–3 k.s.h.

Rozdział 5

Zmiany kapitału własnego w spółce kapitałowej wynikające z regulacji rachunkowości

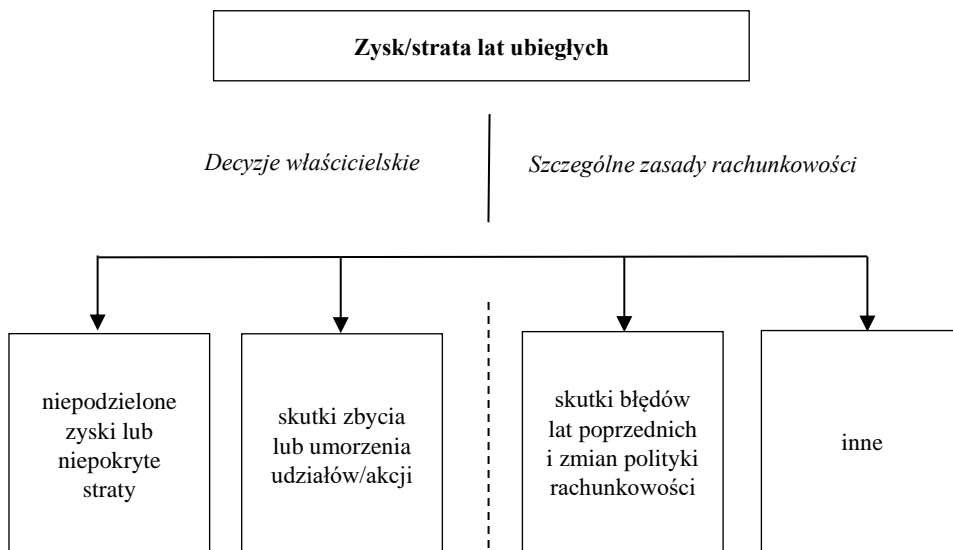
5.1. Zysk/strata lat ubiegłych

Zysk/strata lat ubiegłych jest kategorią kapitału własnego regulowaną przez prawo bilansowe. Powstaje wskutek określonych zdarzeń gospodarczych, które w dużej mierze nie są pochodną decyzji wspólników/akcjonariuszy. Jedyne w dwóch przypadkach zależy od ich decyzji – gdy nie podejmują oni uchwały o podziale zysku netto lub pokryciu straty netto bieżącego roku obrotowego¹ oraz gdy ma miejsce zbycie lub umorzenie udziałów/akcji własnych². W pozostałych przypadkach zysk/strata lat ubiegłych jest efektem przyjętych rozwiązań w systemie rachunkowości spółki (por. rysunek 15).

Podstawowym tytułem zwiększeń zysku z lat ubiegłych jest niepodzielony zysk danego roku obrotowego. W przypadku braku decyzji właścicielskiej odnośnie do podziału zysku netto (lub pokrycia straty netto) zostaje on ujęty jako kategoria lat ubiegłych (por. przykład 5.1).

Kolejnym przypadkiem, w którym powstanie kategoria zysku/straty lat ubiegłych jest decyzja właścicielska dotycząca zbycia i umorzenia akcji/udziałów własnych. W wyniku takich działań może być ujęta jedynie strata lat ubiegłych – wartość ujemna (por. przykład 5.2).

-
- 1 Szczególnym przypadkiem jest sytuacja, w której wspólnicy nie zatwierdzą sprawozdania finansowego, co oznacza, że nie mogą podzielić zysku bilansowego. Wówczas stanowi on kategorię zysku lat ubiegłych – do momentu zatwierdzenia sprawozdania finansowego, które umożliwi podjęcie uchwały o jego przeznaczeniu.
 - 2 Należy podkreślić, że chociaż umorzenie automatyczne udziałów/akcji jest decyzją zarządu, to jednak umocowaną w umowie/statucie – pośrednio zatem wynika z decyzji właścicieli spółki.

Rysunek 15. Podstawowe przyczyny ujmowania zysku/straty lat ubiegłych

Źródło: opracowanie własne.

Przykład 5.1

30 kwietnia 2020 roku WZA nie podjęło uchwały o podziale zysku netto roku 2019 (100.000 zł) w związku z brakiem porozumienia w tej sprawie. Propozycja wspólników co do podziału zysku była następująca:

50% – zasilenie kapitału zapasowego,

40% – wypłata dywidend,

10% – brak porozumienia wspólników wskutek dwóch propozycji:

1) zasilenia kapitału rezerwowego i 2) nagród dla zarządu spółki.

Ponieważ nie podzielono zysku netto w całości, uchwały nie podjęto. W takiej sytuacji nie może nastąpić rozliczenie zysku netto za rok 2019 w księgach rachunkowych roku 2020, co oznacza, iż cała jego kwota ujęta zostanie – w dacie WZA – jako zysk lat ubiegłych.

Bilans na dzień 30.04.2020 r.

Aktywa	Pasywa	
	Zysk netto 2019 roku	– 100.000 ↓ (1)
	Zysk/strata lat ubiegłych	+ 100.000 ↑ (1)

W takiej sytuacji WZA będzie mogło podjąć uchwałę w sprawie przeznaczenia zysku lat ubiegłych w przyszłości.

Przykład 5.2

Spółka ALFA odkupiła akcje własne celem ich zbycia. Załóżmy, że cena nabycia akcji własnych wynosi 20.000 zł, a cena ich sprzedaży 8.000 zł.

Zmiany w bilansie spółki związane z odkupieniem i zbyciem akcji własnych.

Aktywa	Pasywa
Środki pieniężne 100.000*	Kapitał zakładowy 90.000*
– 20.000 (1)	Kapitał zapasowy 10.000*
Nabycie akcji	– 10.000 (2b)
+ 20.000 (1)	
– 20.000(2)	Strata lat ubiegłych – 2.000 (2c)
+ 8.000 (cena sprzedaży akcji własnych) (2a)	

gdzie:

- * – bilans otwarcia,
- (1) – odkupienie akcji własnych za kwotę 20.000 zł,
- (2a) – zbycie akcji własnych za 8000 zł – powstanie ujemnej różnicy między ceną nabycia i ceną sprzedaży w kwocie 12.000 zł,
- (2b) – obniżenie kapitału zapasowego – w wartości 10.000 zł,
- (2c) – uznanie straty lat ubiegłych – w wartości różnicy 2.000 zł.

Strata lat ubiegłych może powstać również wtedy, gdy dochodzi do umorzenia akcji własnych nabytych przez spółkę po cenie wyższej niż ich wartość nominalna (por. przykład 5.3).

Przykład 5.3

Spółka SA odkupiła akcje własne celem ich umorzenia. Załóżmy, że wartość nominalna akcji własnych wynosi 50.000 zł, a ich cena nabycia 120.000 zł.

Zmiany w bilansie spółki związane z odkupieniem i umorzeniem akcji własnych.

Aktywa	Pasywa
Środki pieniężne 200.000*	Kapitał zakładowy 150.000*
– 120.000 (1)	– 50.000 (2b)
Nabycie akcji własnych	Kapitał zapasowy 50.000*
+ 120.000 (1)	– 50.000 (2c)
– 120.000 (2a) (umorzenie akcji własnych w cenie nabycia)	Strata lat ubiegłych – 20.000 (2d)

gdzie:

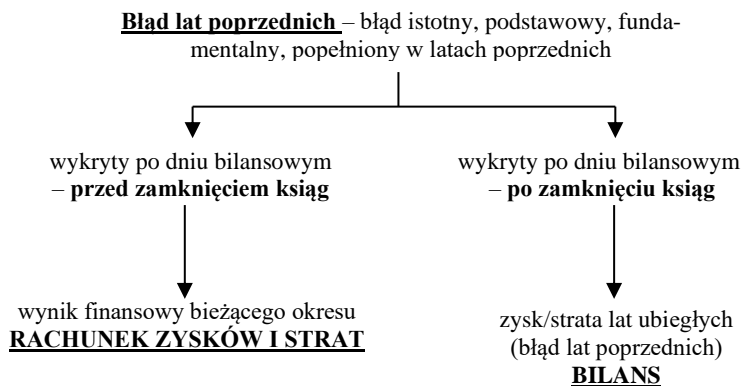
- * – bilans otwarcia,
- (1) – odkupienie akcji własnych za kwotę 120.000 zł,
- (2a) – umorzenie akcji własnych w cenie nabycia 120.000 zł
- (2b) – umorzenie akcji własnych w wartości nominalnej – obniżenie kapitału zakładowego 50.000 zł – powstanie ujemnej różnicy między ceną nabycia i wartością nominalną w kwocie 70.000 zł, rozliczone jako:
- (2c) – obniżenie kapitału zapasowego – w wartości 50.000 zł.
- (2d) – uznanie straty lat ubiegłych – w wartości różnicy 20.000 zł.

Należy podkreślić, że strata lat ubiegłych – wbrew jej nazwie – w przypadku zbycia czy umorzenia udziałów/akcji własnych, nie obejmuje skutków operacji lat ubiegłych. Została ona wykorzystana w regulacjach rachunkowości jako pozycja pozwalająca przejściowo ująć niedobór kapitału zapasowego, z uwagi na fakt, że nie może on wykazywać wartości ujemnej. W takim rozwiązaniu przyjmuje on wartość 0, a ujemna wartość wynikająca z różnicy między ceną nabycia a wartością nominalną akcji własnych i wartością pokrytą z kapitału zapasowego, jest prezentowana w stracie lat ubiegłych.

Kategoria zysk/strata lat ubiegłych może obejmować skutki błędów lat poprzednich i zmian polityki rachunkowości, a zatem nietypowych zdarzeń w działalności spółki.

Zgodnie bowiem z art. 54 ust. 3 u.o.r., jeżeli w danym roku obrotowym lub przed zatwierdzeniem sprawozdania finansowego za dany rok obrotowy spółka stwierdzi popełnienie – w poprzednich latach obrotowych – błędu, w następstwie którego nie można uznać sprawozdania finansowego za rok lub lata poprzednie za spełniające wymagania określone w ustawie o rachunkowości, wówczas kwotę korekty spowodowanej usunięciem tego błędu odnosi się na kapitał (fundusz) własny i wykazuje jako „zysk (strata) z lat ubiegłych”. Istotę ekonomiczną błędu lat poprzednich prezentuje rysunek 16.

Rysunek 16. Istota ekonomiczna błędu lat poprzednich

Źródło: opracowanie własne.

Określenie „błąd lat poprzednich” sugeruje jedynie, że mówimy o błędzie popełnionym w latach poprzednich w stosunku do roku obrotowego, którego księgi rachunkowe są otwarte. Z uwagi na nadrzędne zasady ra-

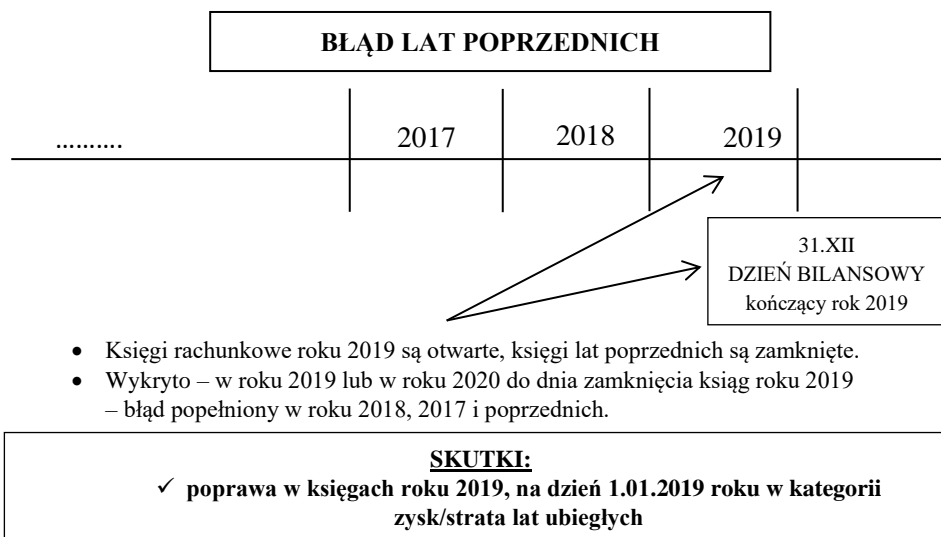
chunkowości – zasadę memoriałową, współmierności i istotności – ujęcie poprawy błędu w innym niż został popełniony roku obrotowym powoduje zafałszowanie obrazu sytuacji finansowej i dokonań spółki, ale jedynie wtedy, gdy jest on istotny. Oznacza to, że w polityce rachunkowości spółka powinna określić poziom istotności, jaki przyjmuje przy sporządzaniu sprawozdań finansowych, wyrażony wartościowo lub w relacji procentowej do wybranych kategorii finansowych³. Poziom ten pozwala na wstępną klasyfikację błędów:

- jeśli są istotne, należy je skorygować przez zysk/stratę lat ubiegłych,
- jeśli nie spełniają warunków istotności, należy je poprawić w roku ich wykrycia, chociaż dotyczą poprzednich lat.

Ponieważ określenie istotności odnosi się nie tylko do wartości, ale również do znaczenia błędu, ostatecznie o istotności błędu decyduje kierownik jednostki.

W jaki sposób ujmuje się w rachunkowości skutki poprawy błędów lat poprzednich? Należy je ująć kapitałowo, z pominięciem rachunku zysków i strat okresu, w którym dokonuje się poprawy. Aby było to możliwe, należy wykonać tę operację na pierwszy dzień rozpoczynający rok obrotowy, w którym poprawiono błąd (por. rysunek 17 i przykład 5.4).

Rysunek 17. Błąd lat poprzednich

Źródło: opracowanie własne.

3 Przykładowo jako nieistotna może być uznana kwota 5.000 zł, ale także kwota, bez określenia konkretnej wartości, stanowiąca nie więcej niż 5% wyniku finansowego i 0,1% aktywów jednostki.

Przykład 5.4

W spółce z o.o. ALFA w 2019 roku, po zamknięciu ksiąg roku 2018, wykryto błąd popełniony w księgach rachunkowych roku 2018. Na czym polegał?

W styczniu 2018 roku nieodpłatnie otrzymano aktywa (środek trwały) o wartości rynkowej 150.000 zł oraz ujęto bilansowo – nieprawidłowo – pozostałe przychody operacyjne – 150.000 zł. W roku 2018 dokonano rocznego odpisu amortyzacyjnego w kwocie 15.000 zł, amortyzacja ustalona zgodnie z przepisami podatkowymi jest równa amortyzacji ustalonej bilansowo, czyli również wynosi 15.000 zł. Przychody z tytułu otrzymania nieodpłatnego środka trwałego w roku 2018 zostały opodatkowane podatkiem dochodowym 19%, a koszty amortyzacji zostały uznane podatkowo – 15.000 zł.

Błąd popełniony w roku 2018 polegał na tym, że nieprawidłowo ujęto otrzymany nieodpłatnie środek trwały jako pozostałe przychody operacyjne, a nie jako rozliczenie międzyokresowe przychodów (RMP). Ponieważ księgi rachunkowe roku 2018 zostały zamknięte to błąd należy poprawić w 2019 roku – w dacie 1.01.2019 roku. Poprawa błędu polega na korekcie zysku lat ubiegłych o kwotę 135.000 zł (korekta zmniejszająca ustalona jako wartość początkowa środka trwałego – 150.000 zł + koszty jego amortyzacji bilansowej rocznej 15.000 zł). Wskutek poprawy błędu należy, na 1.01.2019 roku, uznać RMP w kwocie 135.000 (zwiększenie). Ponieważ podatek dochodowy bieżący w roku 2018 ustalony został prawidłowo RMP uzyskuje wartość księgową 135.000 zł, natomiast posiada wartość podatkową – 0 zł (przychód 135.000 zł nie będzie już opodatkowany, gdyż był już opodatkowany w 2018 roku – w kwocie 150.000 zł). Powstaje zatem różnica przejściowa ujemna będąca podstawą dla ujęcia aktywów z tytułu podatku odroczonego.

Korekta na 1.01.2019 r. – bilans	
Środki trwałe: wartość brutto 150.000 <u>umorzenie</u> 15.000 wartość netto 135.000	Kapitał własny: Zysk/strata lat ubiegłych: – 135.000 (1) (– 150.000 + 15.000) + 25.650 (2) (podatek dochodowy odroczony)
Aktywa z tytułu odroczonego podatku dochodowego + 25.650 (2)	RMP = + 135.000 (1) (wartość księgową = 135.000, wartość podatkowa = 0), różnica przejściowa ujemna*

* Tworzy się aktywa na odroczony podatek dochodowy w kwocie 19% x ujemna różnica przejściowa 135.000 zł = 25.650 zł. Podatek dochodowy odroczony wynosi 25.650 zł i koryguje zysk/stratę lat ubiegłych.

Kolejnym zdarzeniem determinującym poziom zysku/straty lat ubiegłych są zmiany polityki rachunkowości. Zgodnie z prawem bilansowym zarząd spółki może w dowolnym momencie dokonać zmiany polityki rachunkowości, jeśli poprawia ona obraz sytuacji finansowej i dokonania spółki. Zmiana polityki rachunkowości oznacza zmianę zasad ustalania wyniku finansowego i wyceny aktywów oraz pasywów. Powoduje zatem, że sprawozdanie finansowe sporządzone zgodnie ze zmienioną polityką

rachunkowości jest nieporównywalne ze sprawozdaniem finansowym sporządzonym za rok poprzedni – zgodnie z inną polityką rachunkowości. Skutki zmian polityki rachunkowości ujmuje się w zysku/stracie lat ubiegłych pod datą dnia rozpoczynającego rok obrotowy, w którym dokonano zmiany polityki rachunkowości (por. przykład 5.5).

Przykład 5.5

W roku 20X3 w spółce nie tworzono rezerw na gwarancje dotyczące sprzedanych usług. W roku 20X4 wprowadzono taki obowiązek, stwierdzając, że pozwala to lepiej odzwierciedlić ryzyko związane z udzielaniem gwarancji.

Oszacowano rezerwy na gwarancje dotyczące sprzedanych usług na dzień 1.01.20X4 roku – 5.000 zł.

W bilansie – zgodnie z polityką rachunkowości przyjętą w roku 20X3 – na 31.12.20X3 roku nie wykazano rezerw. Bilans na 1.01.20X4 roku – odzwierciedlający nową politykę rachunkowości w zakresie rezerw – ma pokazać taką sytuację finansową spółki, która byłaby zaprezentowana w jej bilansie, gdyby rezerwy tworzone były w poprzednich latach. Oznacza to, że należy w nim ująć rezerwę na gwarancję – 5.000 zł, co powoduje konieczność uznania kosztów z tego tytułu bezpośrednio w zysku/stracie lat ubiegłych. Jest to koszt kapitałowy, tylko księgowy, nie stanowiący w roku 20X4 kosztu podatkowego. Jednakże w okresie realizacji rezerwy, czyli poniesienia kosztu z tytułu gwarancji, będzie on kosztem podatkowym. Oznacza to, że na dzień 1.01.20X4 roku powstała ujemna różnica przejściowa – w kategorii rezerwy – w wysokości 5.000 zł, powodująca, iż w przyszłości spółka odzyskać może podatek dochodowy od tej różnicy (założona stopa podatkowa – 19% x 5.000 zł). Oznacza to, że spółka prezentuje ten podatek w aktywach, których wzrost ujmowany jest bezpośrednio w zysku/stracie lat ubiegłych.

Korekta w bilansie na 1.01.20X4

Aktywa z tytułu odroczonego podatku dochodowego + 950 (2)	Zysk/strata lat ubiegłych – 5.000 (1) + 950 (2)
	Rezerwa na gwarancje + 5.000 (1)

gdzie:

- (1) – uznanie rezerw i kosztów z tytułu ich utworzenia jako kosztów lat ubiegłych w związku ze zmianą polityki rachunkowości w zakresie rezerw 5.000 zł,
- (2) – ujęcie aktywów z tytułu odroczonego podatku dochodowego – 950 zł – jako przychodów lat ubiegłych.

Reasumując, korekty wynikające z błędów lat poprzednich oraz ze zmiany polityki rachunkowości spółki odnoszone są bezpośrednio do kapitału własnego, do specjalnej kategorii, jaką jest zysk/strata lat ubie-

głych. Mogą powodować zarówno wzrost, jak i obniżenie kapitału własnego. Stanowią jego przejściową pozycję, którą – na mocy uchwały – dysponują wspólnicy/akcjonariusze⁴.

5.2. Kapitał z aktualizacji wyceny i pozostałe składniki kapitału własnego

Kapitał z aktualizacji wyceny stanowi szczególny rodzaj kapitału. Nie jest on bowiem ani wnoszony przez wspólników, ani wypracowany przez spółkę. Przyczyną powstania kapitału z aktualizacji wyceny są zasady rachunkowości, które w określonych, przewidzianych w regulacjach rachunkowości przypadkach, nakazują kapitałowe ujmowanie skutków wyceny składników aktywów lub zobowiązań. Dodatkowo, w przeciwieństwie do innych elementów kapitału własnego, kapitał z aktualizacji wyceny nie podlega podziałowi między wspólników, ani też nie może zostać wykorzystany na pokrycie strat⁵.

Kapitał (rezerwowy) z tytułu aktualizacji wyceny powstaje w związku z wyceną bilansową określonych pozycji. Jest to kapitał, który stanowi co do istoty ekonomicznej niezrealizowany wynik (zysk) z tytułu aktualizacji ich wyceny. Zgodnie z u.o.r. może on powstać m.in. z:

- tytułu aktualizacji inwestycji długoterminowych w aktywa finansowe;
- tytułu przeszacowania środków trwałych (przeszacowania hiperinflacyjne regulowane odrębnymi przepisami)⁶.

4 Wspólnicy dowiadują się o tej kategorii albo przy zatwierdzaniu sprawozdania finansowego, albo w momencie wykrycia błędu. Powinni oni podjąć odrębną uchwałę co do podziału zysku lat ubiegłych lub pokrycia straty lat ubiegłych.

5 Por. art. 34. 4. u.o.r. „Powstała na skutek aktualizacji wyceny różnicę wartości netto środków trwałych, (...) odnosi się na kapitał (fundusz) z aktualizacji wyceny i nie może ona być przeznaczona do podziału. Kapitał (fundusz) z aktualizacji wyceny podlega (...) zmniejszeniu o różnicę z aktualizacji wyceny uprzednio zaktualizowanych zbywanych lub zlikwidowanych środków trwałych. Różnica ta wpływa na kapitał (fundusz) zapasowy lub inny o podobnym charakterze, o ile odrębne przepisy nie stanowią inaczej”.

6 Zgodnie z art. 29 u.o.r kapitał z aktualizacji może powstać także w szczególnej sytuacji – jeżeli założenie kontynuacji działalności nie jest zasadne. Tworzy się go w wyniku wyceny aktywów jednostki po cenach sprzedaży netto możliwych do uzyskania, nie wyższych od cen ich nabycia albo kosztów wytworzenia oraz rezerwy na przewidywane dodatkowe koszty i straty spowodowane zaniechaniem lub utratą zdolności do kontynuowania działalności. Ponieważ przedstawione w monografii rozważania dotyczą jednostek kontynuujących działalność, ta kwestia nie jest w niej szczegółowo omawiana.

Kapitał z aktualizacji wyceny inwestycji długoterminowych w aktywa finansowe powstaje w dniu ich wyceny bilansowej, w sytuacji, w której spółka przyjmuje do ich wyceny wartość rynkową (godziwą) i tylko wtedy, gdy jest ona wyższa niż historyczna cena nabycia tych inwestycji (por. przykład 5.6).

Przykład 5.6

Spółka ALFA w roku 20X1 nabyła, w celu długoterminowej lokaty (5 lat), akcje spółki publicznej X w cenie nabycia 30.000 zł. W polityce rachunkowości przyjęła do ich wyceny wartość rynkową. Na dzień bilansowy cena rynkowa akcji będących w posiadaniu spółki wynosiła 40.000 zł.

Bilans na dzień bilansowy 20X1 roku – wycena długoterminowych inwestycji w aktywa finansowe.

Aktywa		Pasywa
Inwestycje długoterminowe	30.000	Kapitał z aktualizacji wyceny + 10.000 (1)
(1) aktualizacja – wzrost do wartości rynkowej	+ 10.000	
	<u>40.000</u>	

Powstaje pytanie, czym jest nadwyżka z wyceny inwestycji długoterminowych w kwocie 10.000 zł? Jest przychodem kapitałowym, ujętym w kapitale z aktualizacji wyceny. Nie jest to przychód podatkowy w roku 20X1, ale będzie takim przychodem w roku ich sprzedaży. W związku z tym wycena powoduje powstanie przyczyny podatku dochodowego odroczonego.

Bilans na dzień bilansowy 20X1 roku – wycena długoterminowych inwestycji (po uwzględnieniu podatku dochodowego odroczonego).

Aktywa		Pasywa	
Inwestycje długoterminowe	30.000	Kapitał z aktualizacji wyceny	+ 10.000 (1)
(1) aktualizacja	+ 10.000	Podatek dochodowy odroczony	- 1.900 (2)
	<u>40.000</u>		8.100
		Rezerwa na podatek dochodowy odroczony (10.000 x 19%)	1.900 (2)

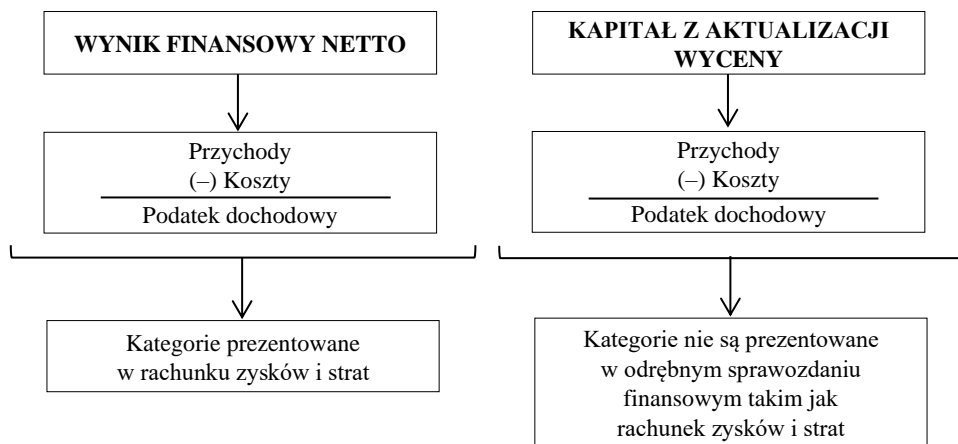
Reasumując, skutek wyceny inwestycji długoterminowych w aktywa finansowe, uwzględniającej skutki podatku dochodowego, który będzie zrealizowany w przyszłości (w roku sprzedaży inwestycji) kapitał z aktualizacji wyceny zwiększa się o kwotę 8.100 zł (netto).

Innym tytułem zmian kapitału z aktualizacji wyceny zgodnie z ustawą o rachunkowości są środki trwałe, które podlegały aktualizacji wyceny na mocy odrębnych przepisów (ostatnie przepisy w tej sprawie zostały wydane w 1995 roku). W momencie sprzedaży bądź likwidacji takich środków trwałych, ujęty wcześniej kapitał z aktualizacji wyceny zostaje rozwiązany i przeniesiony na kapitał zapasowy. Jeżeli środek trwały, którego

wartość podlegała aktualizacji wyceny jest likwidowany z przyczyn ekonomicznych bądź doszło do trwałej utraty jego wartości, wówczas utworzony wcześniej kapitał z aktualizacji wyceny zostaje rozwiązany w korespondencji z odpisem aktualizującym z tytułu utraty wartości.

Często występującym tytułem zwiększeń (jak również zmniejszeń) kapitału z aktualizacji wyceny mogą być również skutki zmian wartości inwestycji w aktywa finansowe – ale tylko w spółkach stosujących rozporządzenie o instrumentach finansowych lub MSSF. W kapitale z aktualizacji wyceny będą one ujmować skutki zmian wartości godziwej aktywów finansowych dostępnych do sprzedaży (o ile dokonały takiego wyboru – kapitałowego ujmowania skutków wyceny tej kategorii aktywów finansowych – w polityce rachunkowości). Warto podkreślić, że w przypadku kapitałowego ujmowania skutków wyceny aktywów finansowych dostępnych do sprzedaży może dojść do sytuacji, w której spółka wykaże ujemny stan kapitału z aktualizacji wyceny (wartość godziwa składnika aktywów finansowych dostępnych do sprzedaży będzie na dzień bilansowy niższa od jego wartości godziwej w dniu początkowego ujęcia). Ujemny poziom kapitału z aktualizacji wyceny związany z określonym składnikiem aktywów finansowych zaklasyfikowanych do tej kategorii może być wykazywany, o ile obniżenie wartości godziwej nie nosi znamion trwałej utraty wartości (co podkreśla KSR nr 4, par. 6.1.5).

Rysunek 18. Kapitał z aktualizacji wyceny a wynik finansowy netto

Źródło: opracowanie własne.

Kapitał z aktualizacji wyceny może również powstawać w sytuacji, gdy spółka stosuje rachunkowość zabezpieczeń, czyli przepisy pozwalające odraczać na kapitale zyski z wyceny instrumentów pochodnych lub

różnic kursowych (w części uznanej za efektywne zabezpieczenie) desygnowanych jako instrumenty zabezpieczające. Odroczenie takie występuje zazwyczaj do dnia ujęcia transakcji zabezpieczanej. Ujęty kapitał rozliczany jest wówczas z wynikiem finansowym lub wpływa na wycenę początkową (wstępną) ujętego składnika.

Kapitał (rezerwowy) z aktualizacji wyceny stanowi szczególną część kapitału własnego – jest to swego rodzaju wynik przychodów i kosztów tyle tylko, że ujmowanych bezpośrednio w kapitale własnym. W istocie można go porównać do wyniku finansowego netto (por. rysunek 18).

Powstaje pytanie, czy kapitał z aktualizacji wyceny reprezentuje jedyny wynik finansowy ujęty w kapitale własnym? To zależy od przyjętych przez spółkę w jej polityce rachunkowości rozwiązań. Jeśli jest on zdefiniowany w sposób szeroki, odpowiedź jest twierdząca. Jeśli natomiast kapitał z aktualizacji wyceny obejmuje tylko skutki wyceny aktywów/zobowiązań finansowych mogą pojawić się inne kategorie kapitału własnego, w którym ujmowane będą dodatkowe przychody i koszty kapitałowe. Przy drugim rozwiązaniu kapitał własny może obejmować dodatkowo kategorię „pozostałe składniki kapitału własnego”. Są one skutkiem określonych transakcji, powodujących obowiązek ujęcia kosztów/przychodów bezpośrednio w kapitale własnym. Obejmują w szczególności:

- zyski i straty aktuarialne z tytułu programu określonych świadczeń (zob. MSR 19),
- zyski i straty z tytułu różnic kursowych wynikających z przeliczenia pozycji sprawozdania finansowego jednostki działającej za granicą (zob. MSR 21).

Zyski i straty z tytułu programu określonych świadczeń (zob. MSR nr 19) to zyski i straty aktuarialne, które wystąpią w wyniku zmian założeń aktuarialnych (stóp procentowych, stopy dyskontowej, wskaźników zwolnień, rotacji i umieralności pracowników itp.).

Zyski i straty wynikające z przeliczenia pozycji sprawozdania finansowego jednostki działającej za granicą to różnice kursowe, które powstają, gdy prowadzi ona księgi rachunkowe w tzw. walucie funkcjonalnej innej niż waluta zastosowana do sporządzania sprawozdań finansowych. Są kumulowane w wyodrębnionej pozycji kapitału własnego i mogą zostać przeniesione w przyszłości do wyniku finansowego tylko w przypadku zbycia jednostki działającej za granicą.

Oprócz kapitału z aktualizacji wyceny w bilansie może być prezentowany także kapitał z tytułu stosowania rachunkowości zabezpieczeń oraz kategoria „zyski zatrzymane”. Ta ostatnia obejmuje pozostałe niewykazane w bilansie składniki takie jak kapitał zapasowy, kapitał rezerwowy, zyski/straty lat ubiegłych oraz zysk/strata netto bieżącego roku obrotowego.

5.3. Zmiany kapitału własnego a koncepcja wyniku całościowego

Zmiany kapitału własnego mają różne źródła. Mogą one wynikać z:

- 1) decyzji właścicielskich,
- 2) regulacji prawa handlowego,
- 3) regulacji rachunkowości.

Z punktu widzenia źródeł jego zmian kapitał własny można podzielić na kilka grup (por. rysunek 19).

Większość wyodrębnionych kategorii kapitału własnego – na rysunku 19 grupa I, II, IV – pozostają do dyspozycji udziałowca/akcjonariuszy, albo całkowitej, albo przeważającej w stosunku do regulacji prawa bilansowego. Jedynie w dwóch przypadkach o przeznaczeniu (rozliczeniu) jego składników decydują zasady rachunkowości określone w prawie bilansowym – dotyczy to kapitału z aktualizacji wyceny oraz pozostałych składników zysków/strat kapitałowych za dany okres (grupa III i IV). W jaki sposób może nastąpić ich rozliczenie? Istnieją dwie możliwości:

- 1) kapitały mogą być przeniesione na kapitał zapasowy, gdzie stają się dostępne do dyspozycji wspólników,
- 2) mogą być przeniesione do wyniku finansowego przyszłych okresów, który również pozostaje do dyspozycji właścicieli.

Innymi słowy przychody/koszty kapitałowe mogą w przyszłości:

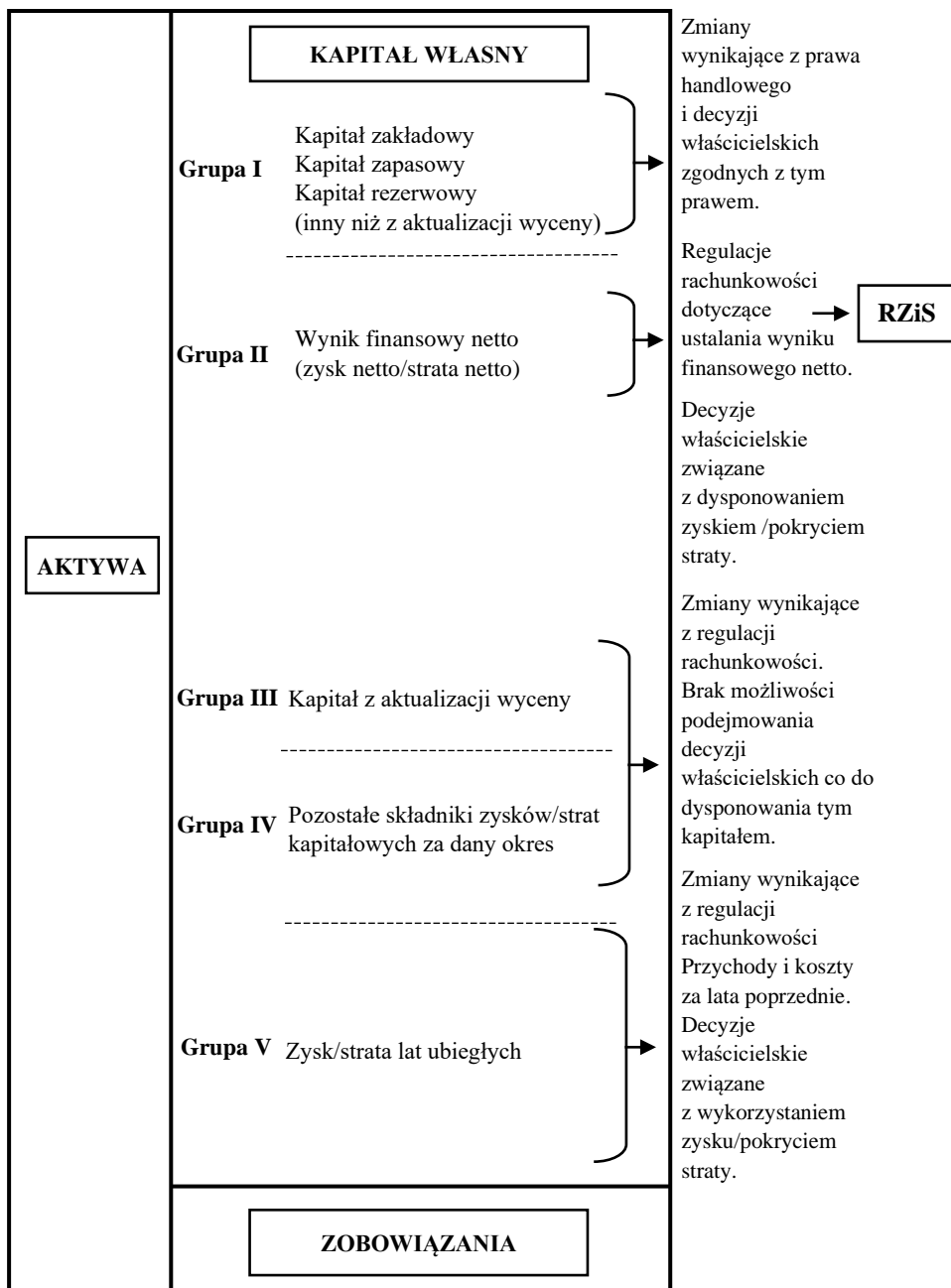
- a) pozostać w kategorii kapitał własny i nie podlegać reklasyfikacji do wyniku finansowego netto⁷,
- b) być przeniesione do tradycyjnej części rachunku zysków i strat⁸.

7 Przykładowymi pozycjami, które nie podlegają reklasyfikacji są zyski z tytułu przeszacowania środków trwałych oraz z tytułu programów emerytalnych określonych świadczeń. Takie przychody kapitałowe pozostaną w kapitale własnym i nigdy nie wpłyną na poziom wyniku finansowego; będą one przeniesione do innej pozycji kapitału własnego (np. do kapitału zapasowego).

8 Przykładowymi kategoriami, które będą uwzględnione w przyszłości w ustalaniu wyniku finansowego netto są przychody/koszty z tytułu aktualizacji wyceny aktywów finansowych dostępnych do sprzedaży. Jeśli wystąpią w innych całościowych wynikach, oznacza to, że w momencie ich sprzedaży (rozliczenia) wynik na tej transakcji wpłynie na poziom wyniku finansowego netto okresu jej realizacji. Zob. szerzej: Rozporządzenie Komisji (UE) nr 475/2012 z dnia 5 czerwca 2012 roku zmieniające rozporządzenie (WE) nr 1126/2008 przyjmujące określone międzynarodowe standardy rachunkowości zgodnie z rozporządzeniem (WE) nr 1606/2002 Parlamentu Europejskiego i Rady w odniesieniu do Międzynarodowego Standardu Rachunkowości (MSR) 1 oraz Międzynarodowego Standardu Rachunkowości (MSR) 19 (1), <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32012R0475&from=EN>, [dostęp: 29.12.2019].

Rysunek 19. Kapitał własny – klasyfikacja według źródeł zmian jego wartości

BILANS

Źródło: opracowanie własne.

Pierwsza grupa przychodów/kosztów wpływa w sposób trwały na wartość kapitału własnego. Natomiast grupa druga ma charakter przejściowy – będzie wyeliminowana z kapitału własnego i ujęta w wyniku finansowym netto. Niepewna jest jedynie kwota, która w przyszłości może ulec zmianie.

W kontekście przedstawionych w monografii zmian kapitału własnego nie sposób nie wskazać koncepcji wyniku całościowego, stosowanej w regulacjach MSSF.

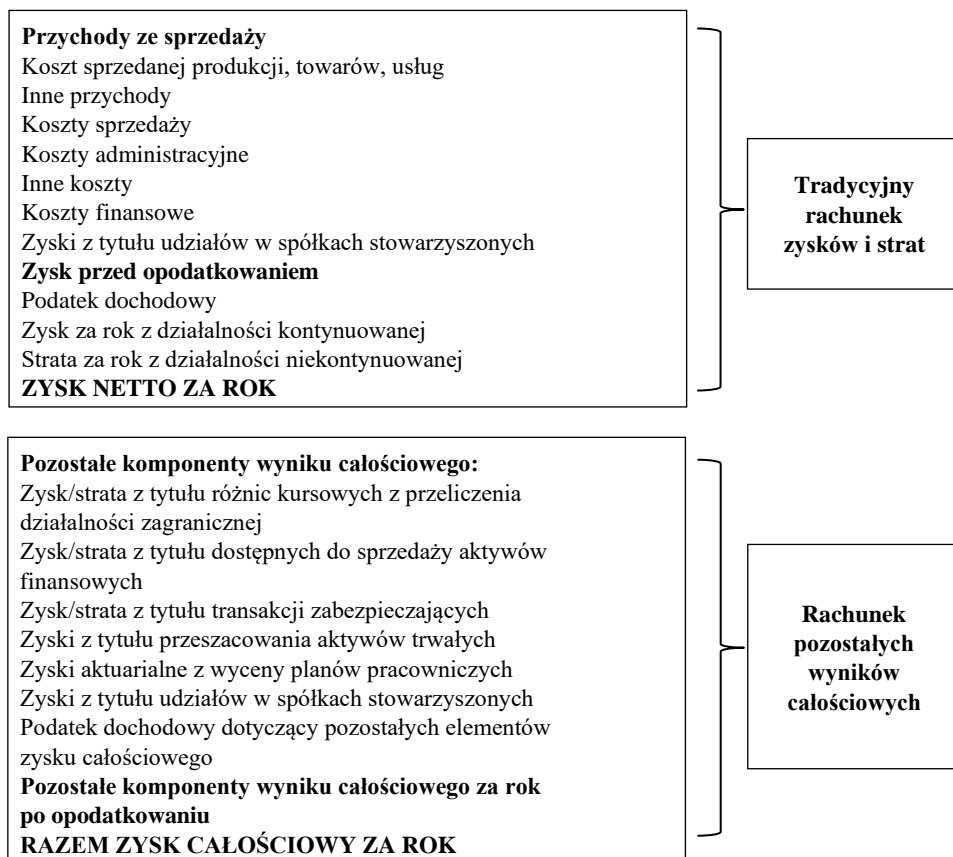
Wynik całościowy⁹ to koncepcja zwana rachunkiem czystej nadwyżki (*clean surplus*), w myśl której wszystkie zmiany kapitału własnego, nie pochodzące z transakcji podmiotu gospodarczego z jego właścicielami, należy ujmować jako wynik jego działalności w okresie sprawozdawczym.

Koncepcja wyniku finansowego, nazywana rachunkiem zaciemnionej nadwyżki (*dirty surplus accounting*), dopuszcza rozwiązanie, w którym pewne zmiany kapitału własnego, inne niż zmiany spowodowane transakcjami z właścicielami, nie są uznawane w rachunku zysków i strat, ale bezpośrednio w kapitale własnym w bilansie.

Pomiar i prezentowanie użytkownikom sprawozdania finansowego bazującego na koncepcji wyniku całościowego (*comprehensive income*) jest efektem prac promujących międzynarodową harmonizację rachunkowości. Zwolennicy koncepcji podkreślają, że wynik całościowy stanowi jedyną miarę, która obejmuje wszystkie źródła tworzenia wartości i odpowiednio odróżnia kreowanie od podziału wartości. Należy podkreślić, że kategoria *comprehensive income* jest ściśle związana z zastosowaniem w ostatnich latach wartości godziwej jako podstawy wyceny składników aktywów i zobowiązań jednostek gospodarczych. Odwzorowuje ona jednocześnie dwie podstawy wyceny w rachunkowości, tzn. zawiera zysk (stratę) netto związany głównie z wyceną w koszcie historycznym, prezentowany w tradycyjnym rachunku zysków i strat, oraz pozostałe elementy wyniku całościowego łączące się z wyceną w wartości godziwej.

W koncepcji wyniku całościowego tradycyjny rachunek zysków i strat, kończący się wynikiem finansowym netto, został zastąpiony sprawozdaniem z całościowych zysków i strat (por. rysunek 20).

9 Termin wynik całościowy był po raz pierwszy wprowadzony w SFAC nr 3, który był wydany w grudniu 1980 roku. Jednak termin całkowitych dochodów pojawił się już w SFAC nr 1 (FASB) „Cele raportowania finansowego”, który był wydany w listopadzie 1978 roku, por. *Statement of Financial Accounting Standards no. 130 Reporting Comprehensive Income 1997*, Financial Accounting Standards Board, 1997, Appendix A, par. 36.

Rysunek 20. Przykładowa struktura sprawozdania z zysków lub strat i innych całkowitych dochodów za okres sprawozdawczy zgodnie z MSR 1

Źródło: opracowanie własne

Pozostałe komponenty wyniku całościowego mogą być podzielone na dwie sekcje (por. tabela 12):

Sekcja A – takie komponenty, które nie zostaną przeniesione na wynik finansowy późniejszych okresów.

Sekcja B – takie komponenty, które zostaną przeniesione na wynik finansowy późniejszych okresów.

Tabela 12. Pozostałe komponenty wyniku całościowego – podlegające i niepodlegające reklasyfikacji

SEKCJA A Pozycje pozostałych wyników całościowych, które nie zostaną przeniesione na wynik w późniejszych okresach – niepodlegające reklasyfikacji	SEKCJA B Pozycje pozostałych wyników całościowych, które zostaną przeniesione na wynik w późniejszych okresach – podlegające reklasyfikacji
<ul style="list-style-type: none"> • zyski/straty z tytułu przeszacowania środków trwałych i wartości niematerialnych i prawnych 	<ul style="list-style-type: none"> • zyski/straty z tytułu zabezpieczenia przepływów pieniężnych
<ul style="list-style-type: none"> • zyski i straty aktuarialne z tytułu programu określonych świadczeń 	<ul style="list-style-type: none"> • zyski lub straty wynikające z przeliczenia pozycji sprawozdania finansowego jednostki działającej zagranicą
<ul style="list-style-type: none"> • inne pozycje 	<ul style="list-style-type: none"> • przeszacowanie aktywów finansowych dostępnych do sprzedaży
	<ul style="list-style-type: none"> • inne pozycje
<p style="text-align: center;">Podatek dochodowy od wyżej wymienionych pozycji</p>	<p style="text-align: center;">Podatek dochodowy od wyżej wymienionych pozycji</p>

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Presentation of Items of Other Comprehensive Income, Amendments to IAS 1, IFRS, June 2011.*

Poniżej przedstawiono charakterystykę kategorii pokazanych w tabeli 12:

- **zyski/straty z tytułu przeszacowania środków trwałych i wartości niematerialnych i prawnych** powstają w wyniku zmian ich wartości powyżej ceny nabycia. Zmiany te wykazuje się w wydzielonej pozycji kapitału własnego, a przenosi się je bezpośrednio do zysków zatrzymanych – w przypadku MSSF – lub kapitału zapasowego – w przypadku u.o.r. – z pominięciem wyniku finansowego w momencie zbycia lub stopniowo wraz z amortyzacją aktywów (zob. MSR nr 16 oraz MSR nr 38).
- **zyski i straty aktuarialne z tytułu programu określonych świadczeń** (zob. MSR nr 19) wystąpią w wyniku zmian założeń aktuarialnych (stóp procentowych, stopy dyskontowej, wskaźników zwolnień, rotacji i umieralności pracowników itp.). Od razu są ujmowane w pozycji zyski zatrzymane (MSSF) lub kapitale zapasowym (według u.o.r.).
- **zyski i straty z tytułu zabezpieczania przepływów pieniężnych** (zob. MSR nr 39) są związane z instrumentem zabezpieczającym w ramach zabezpieczania przepływów pieniężnych. Jest to efektywna część zabezpieczenia odnoszona na wyodrębnioną pozycję kapitału własnego, a następnie przenoszona do wyniku finansowego

- w dniu ujęcia oczekiwanych aktywów czy zobowiązań lub w dniu, w którym jednostka unieważnia powiązanie zabezpieczające.
- **zyski i straty wynikające z przeliczenia pozycji sprawozdania finansowego jednostki działającej za granicą** (zob. MSR nr 21), to różnice kursowe, które powstają, gdy prowadzi ona księgi rachunkowe w tzw. walucie funkcjonalnej innej niż waluta zastosowana do sporządzania sprawozdań finansowych. Są kumulowane w wyodrębnionej pozycji kapitału własnego i mogą zostać przeniesione do wyniku finansowego tylko w przypadku zbycia jednostki działającej za granicą.
- **zyski i straty z tytułu przeszacowania składników aktywów finansowych dostępnych do sprzedaży** (zob. MSR nr 39) to wszelkie zmiany wartości bilansowej aktywów finansowych, które jednostka zamierza wyceniać w wartości godziwej oraz nie przewiduje się ich zbycia w krótkim okresie. Są kumulowane w wydzielonej pozycji kapitału z aktualizacji, a następnie są przenoszone do wyniku finansowego – w momencie zbycia lub przeklasyfikowania instrumentów finansowych.

Zmiany kapitału własnego niezwiązane z wynikiem całościowym za okres sprawozdawczy obejmują zmiany:

- w kapitale zakładowym, zapasowym i rezerwowym (innym niż z tytułu aktualizacji),
- zysku/straty lat ubiegłych.

W pierwszym przypadku zmiany te nie generują kosztów/przychodów w rachunkowości – ani wynikowych, ani kapitałowych. Natomiast w drugim stanowią koszt/przychód kapitałowy, ale nie dotyczący bieżącego okresu, tylko lat poprzednich.

Poniżej przedstawiono przykład jednostkowego sprawozdania z całkowitych dochodów według Międzynarodowych Standardów Sprawozdawczości Finansowej (por. tabela 13).

Jak widać w tabeli 13 sprawozdanie z zysków lub strat i innych całkowitych dochodów składa się z dwóch wydzielonych części. Pierwsza to tradycyjny rachunek zysków i strat przedstawiający elementy składające się na zysk brutto ze sprzedaży, zysk z działalności operacyjnej, przychody i koszty finansowe, część ta kończy się zyskiem netto.

Następny fragment dotyczy innych całkowitych dochodów (wyników całościowych), które podzielono na dwie większe kategorie, czyli inne całkowite dochody (wyniki całościowe), które:

- 1) nie zostaną przeklasyfikowane na zyski i straty, np. zyski i straty aktuarialne;
- 2) zostaną przeklasyfikowane na zyski i straty, np. instrumenty zabezpieczające, koszty zabezpieczenia itp.

Tabela 13. Jednostkowe sprawozdanie z zysków lub strat i innych z całkowitych dochodów w mln. złotych

	NOTA	2019
Przychody ze sprzedaży	8, 10.1, 10.2	89 049
Przychody ze sprzedaży produktów i usług		49 376
Przychody ze sprzedaży towarów i materiałów		39 673
Koszt własny sprzedaży	10.8	(79 603)
koszt wytworzenia sprzedanych produktów i usług		(41 338)
wartość sprzedanych towarów i materiałów		(38 265)
Zysk brutto ze sprzedaży		9 446
Koszt sprzedaży		(4 364)
Koszty ogólnego zarządu		(934)
Pozostałe przychody operacyjne	10.9	775
Pozostałe koszty operacyjne	10.10	(860)
(Strata)/odwrócenie straty z tytułu utraty wartości instrumentów finansowych	10.12	(4)
Zysk z działalności operacyjnej		4 059
Przychody finansowe	10.11.1	2 567
odwrócenie odpisów aktualizujących akcje i udziały w jednostkach powiązanych		1 150
Koszty finansowe	10.11.2	(1 001)
Przychody i koszty finansowe netto		1 566
(Strata)/odwrócenie straty z tytułu utraty wartości instrumentów finansowych	10.12	7
Zysk przed opodatkowaniem		5 632
Podatek dochodowy	10.13	(819)
podatek dochodowy bieżący		(733)
podatek odroczony	10.13.2	(86)
Zysk netto		4 813
Inne całkowite dochody:		
które nie zostaną następnie przeklasyfikowane na zyski lub straty		(9)
zyski i straty aktuarialne		(11)
zyski/(straty) z tytułu inwestycji w instrumenty kapitałowe wyceniane w wartości godziwej przez inne całkowite dochody		-
podatek odroczony	10.13.2	2
które zostaną przeklasyfikowane na zyski lub straty		(17)
instrumenty zabezpieczenia		(141)
koszty zabezpieczenia		120
podatek odroczony	10.13.2	4
		(26)
Całkowite dochody netto		4 787
Zysk netto i rozwodniony zysk netto na jedną akcję (w PLN na akcję)		11,25

Źródło: Jednostkowe sprawozdanie finansowe PKN Orlen SA za rok zakończony 31.12.2019 roku, <https://www.ornlen.pl/PL/RelacjeInwestorskie/InformacjeFinansowe/Strony/SprawozdaniaFinansowe.aspx>, [dostęp: 30.03.2020].

W celu wyjaśnienia koncepcji wyniku całościowego w odniesieniu do kategorii podlegających reklasyfikacji do wyniku finansowego, poniżej przedstawiono przykład obrazujący ujęcie skutków wyceny inwestycji długoterminowych finansowych w wartości rynkowej (por. przykład 5.7).

Przykład 5.7

Spółka w roku I kupiła za 100 długoterminowe aktywa finansowe (DAF). W polityce rachunkowości przyjęła do ich wyceny wartość rynkową.

Na koniec I roku wartość rynkowa DAF wynosiła 150, na koniec II – 130.

W III roku spółka sprzedała DAF za 150.

W każdym roku zysk netto spółki – bez ujęcia skutków wyceny i zbycia długoterminowych aktywów finansowych – wynosił 1.000.

Pokażmy skutki wyceny bilansowej DAF na koniec I oraz II roku oraz ich wpływ na wynik całościowy za I i II rok.

<i>I rok</i>		<i>II rok</i>	
BO	BZ = BO	BO	BZ = BO
DAF 100	DAF 100 + 50	Kapitał z aktualizacji + 50	DAF (100 + 50) – 20 = 130
.....		
↓		↓	
Zysk netto 1.000 Inne wyniki całościowe (przychody z wyceny DAF) + 50		Zysk netto 1.000 Inne wyniki całościowe (koszty z wyceny DAF) – 20	
Wynik całościowy I rok = 1.050		Wynik całościowy II rok = 980	

III rok (sprzedaż DAF za 150)

Rachunek wyników całościowych za III rok

Zysk netto 1.000 (przed sprzedażą DAF)		BZ III roku
Przychody finansowe (zyski) 150 – 130 = 20	DAF 130 sp.	Kapitał z aktualizacji 30 sp. – 30
Przychód reklasyfikowany z kapitału z aktualizacji wyceny DAF + 30	– 130	– 30
Zysk netto 1.050	0	0
Przychody kapitałowe, które zostały ujęte w wyniku finansowym netto – 30		
Wynik całościowy III rok = – 1.020		

Analizę wyników całościowych za trzy lata przedstawiono poniżej.

Pozycje	Rok I	Rok II	Rok III	Razem
Zysk netto	1.000	1.000	1.050	3.050
Inne wyniki całościowe	+ 50	- 20	- 30	0
Wynik całościowy za dany okres	1.050	980	1.020	3.050

Jak widać łącznie zmiany kapitału własnego na przestrzeni trzech lat wynosiły **3.050**.

W roku I miał miejsce wzrost o 1.050, w tym:

↑ 1.000 – zysk netto – dostępny dla udziałowców,

↑ 50 – inny wynik (zysk) całościowy ujęty jako kapitał z aktualizacji wyceny – niedostępny do podziału.

W roku II kapitał własny zwiększył się o 980, w tym:

↑ 1.000 – zysk netto – dostępny dla udziałowców,

↓ 20 – inny wynik (koszt) całościowy ujęty jako kapitał z aktualizacji wyceny.

W roku III kapitał własny zwiększył się o 1.020, w tym:

↑ 1.050 – zysk netto – dostępny dla udziałowców,

↓ 30 – inny wynik całościowy (koszt) ujęty jako kapitał z aktualizacji wyceny.

Jak pokazuje przykład 5.7, koncepcja wyniku całościowego ma na celu pokazanie w sprawozdaniu finansowym za bieżący rok obrotowy zmian kapitału własnego, które będą zrealizowane i dostępne do dyspozycji udziałowców w przyszłości. Już na koniec pierwszego roku – dzięki wycenie inwestycji w wartości rynkowej – kapitał własny wzrósł o zysk z tytułu aktualizacji ich wartości w kwocie 50. Wzrost ten jednak nie mógł być wykorzystany przez wspólników w pierwszym roku, dopiero za trzy lata – po sprzedaży inwestycji za cenę rynkową 150 – stał się ich korzyścią dostępną do podziału, ujętą w zysku netto spółki w trzecim roku.

Reasumując, wprowadzenie do systemu rachunkowości koncepcji wyniku całościowego miało na celu prezentację informacji na temat przyszłości – skutków finansowych, które pojawiają się w kolejnych latach obrotowych. Umiejętna analiza innych elementów wyniku całościowego pozwala na projekcję przyszłych wyników finansowych netto, stanowiących nadal podstawę ustalania dywidend dla wspólników. Ich wydzźwięk jest jednoznaczny, są w nich ujmowane przychody/koszty, które zniekształciłyby wynik finansowy netto, co oznacza, że nie mogłyby on stanowić podstawy do predykcji przyszłych i obecnych przepływów pieniężnych.

Powstają jednak pytania, czy koncepcja wyniku całościowego sprzyja transparentności sprawozdań finansowych, czy istotnie ich użytkownicy potrafią odczytać w sposób właściwy informacje płynące z nowego podejścia, wreszcie, jakie znaczenie ma wynik całościowy dla podejmowania decyzji przez właścicieli kapitału i innych interesariuszy spółki? W sytuacji, gdy wynik finansowy netto za bieżący okres, a nie wynik całościowy, jest nieustannie podstawą ustalania realnych korzyści dla wspólników (dywidendy), można zadać pytanie, czy nowa koncepcja nie jest tylko dopełnieniem innej wirtualnej kategorii wykorzystywanej w rachunkowości, jaką jest wartość godziwa?

Zakończenie

Rozważania przeprowadzone w niniejszej monografii dotyczą zmian wartości kluczowej kategorii finansowej dla działalności spółki kapitałowej, jaką jest kapitał własny. Dokonano ich analizy z punktu widzenia uwarunkowań prawnych oraz skutków finansowych. Podstawę rozważań stanowiły regulacje prawa handlowego, określające ramy normatywne możliwych zmian kapitału własnego. Podjęto w niej próbę identyfikacji ich skutków finansowych ujmowanych w systemie rachunkowości, zgodnie z prawem bilansowym, a także skutków podatkowych wynikających z obowiązujących regulacji prawa podatkowego w Polsce.

Analiza trzech wymiarów kapitału własnego – prawnego, bilansowego i podatkowego – w spółce kapitałowej prowadzi do następujących wniosków:

1. Zidentyfikowano istotne rozbieżności w rozumieniu kategorii kapitału własnego przez prawo handlowe, bilansowe i podatkowe.
2. Pewne kategorie kapitału własnego określone w k.s.h. są ujmowane w rachunkowości – na mocy przepisów prawa bilansowego – niezgodnie z ich treścią ekonomiczną, a zatem dochodzi do nieprzestrzegania zasady przewagi treści ekonomicznej nad formą, wskutek czego nie jest realizowana nadrzędna zasada rachunkowości, jaką jest *true and fair view*.
3. Rachunkowość – poprzez prawo bilansowe – ustanawia kategorie kapitału własnego, które nie są rozpoznawane przez prawo handlowe – wynikają one z zasad rachunkowości dotyczących ustalania wyniku finansowego netto bieżącego okresu i nadają odmiennie niż k.s.h. znaczenie takim kategoriom, jak m.in. zysk czy strata lat ubiegłych.
4. Rachunkowość wykorzystuje szeroko pojmowaną kategorię kapitału własnego do ujmowania skutków wyceny określonych aktywów/zobowiązań według wartości godziwej (rynkowej), co powoduje zmiany

wartości kapitału własnego naruszające stabilny charakter tego źródła finansowania działalności spółki.

5. Skutki podatkowe zmian kapitału własnego są odmienne od ich skutków bilansowych, co wynika z odrębnych celów prawa bilansowego i podatkowego. Różnice między ujęciem księgowym i podatkowym występują w szczególności w przypadku zmian kapitału zakładowego wnoszonego w inny sposób niż w formie wkładu pieniężnego. Dotyczą one przede wszystkim różnic w przychodach/kosztach podatkowych i księgowych. Należy pamiętać, iż zgodnie z zasadami i definicjami podstawowych kategorii ekonomicznych w rachunkowości wniesienie kapitału zakładowego – bez względu na jego formę – nie stanowi przychodu spółki, podobnie jak jego obniżenie nie jest kosztem. Prawo podatkowe natomiast rozpoznaje koszty i przychody związane ze zmianami kapitału własnego według odmiennych, sobie właściwych zasad.

Zdaniem autorów niniejszej monografii pożądana jest prowadzenie dalszych badań nad kategorią kapitału własnego¹, w szczególności z punktu widzenia relacji między jego prawną naturą określoną w k.s.h. i treścią ekonomiczną wynikającą z prawa bilansowego. Niewątpliwie istnieje możliwość zniwelowania obecnie występujących w tym zakresie różnic, ale konieczne są zmiany w obu regulacjach. W przypadku k.s.h. należałoby rozważyć w szczególności terminologię używaną w odniesieniu do kapitału własnego, dostosowując ją do treści ekonomicznej czynności prawnych dokonywanych w spółce kapitałowej.

Znamienne pozostaje, iż prawo spółek ma bardzo rozbudowaną regulację co do zmian kapitału zakładowego, znacznie skromniejszą co do modyfikacji wartości kapitału zapasowego i rezerwowego, a inne elementy kapitału własnego pozwala niemal całkowicie przesunąć na płaszczyznę

1 Przedmiotem kompleksowych badań dotyczących kapitału własnego w sprawozdawczości przedsiębiorstwa prowadzonych przez J. Chluskę w monografii pt. *Kapitał własny jako kategoria sprawozdawcza*, w której zaproponowała nową strukturę kapitału własnego, wyodrębniając jego trzy podstawowe kategorie: handlowy, z tytułu korekt i z operacji wynikowych. Ponadto usystematyzowała wiedzę o kapitale własnym, uwzględniając różne jego wymiary – bilansowy, podatkowy i zarządczy oraz sformułowała pożądane kierunki zmian w zakresie prezentowania kapitału własnego w sprawozdaniu finansowym. Warto podkreślić, iż proponowany w monografii podział kapitału własnego jest oryginalnym rozwiązaniem, a jednocześnie nie burzącym dotychczasowych rozwiązań prawno-organizacyjnych. Może stanowić inspirację do dalszych modyfikacji struktury kapitału własnego prezentowanej w sprawozdawczości przedsiębiorstwa, por. J. Chluska, *Kapitał własny jako kategoria sprawozdawcza*, Wydawnictwo Politechniki Częstochowskiej, Częstochowa, 2019.

norm bilansowych (np. kategorię zysku/straty lat ubiegłych, kapitał z aktualizacji wyceny). W tradycyjnym ujęciu pozostaje to w zgodzie z funkcją prawa prywatnego jako regulatora stosunków wewnętrznych w podmiotach typu korporacyjnego oraz stosunków prawnych, w jakie wchodzi spółka kapitałowa z innymi uczestnikami obrotu. Stąd bierze się porządek legislacyjny w zakresie pokrycia kapitału zakładowego i rygorów jego zmian czy źródeł pochodzenia kapitału zapasowego i rezerwowego oraz reguł rozporządzania zyskiem i rozmiarem dywidendy. Prawo spółek – w zaufaniu do prawa bilansowego – upatruje natomiast należytej ochrony wspólników (w tym praw mniejszości) w mechanizmach wycen majątku spółki, praw udziałowych wspólników czy kwalifikacji kosztów, aktywów i zobowiązań, zachowując jednak w k.s.h. rozstrzygnięcia co do treści praw udziałowych wspólników/akcjonariuszy. Problem w tym, że pogłębiająca się niespójność terminologiczna prawa spółek i rachunkowości zachęca w sprawozdaniach finansowych do zaciemniania obrazu rzeczywistej pozycji wspólnika i wartości jego praw udziałowych, co powinno być sygnałem dla doktryny, czy prawo prywatne nie pozostawia nadmiaru przestrzeni legislacyjnej poza swoim zainteresowaniem.

Jeśli chodzi o prawo bilansowe – to zakres zmian powinien być o wiele szerszy niż w k.s.h, ponieważ zadaniem prawa bilansowego jest reagowanie na zmiany otoczenia gospodarczego i objaśnianie ekonomicznej treści transakcji i zdarzeń.

Po pierwsze, pożądana byłaby rewizja zasad kwalifikacji kategorii kapitału własnego i opracowanie jego nowej struktury. Należałoby wyraźnie wyodrębnić jego elementy regulowane przez k.s.h.

Po drugie, zmianie powinny ulec zasady prezentacji i ujawniania informacji na temat kapitału własnego w sprawozdaniu finansowym. W szczególności dotyczy to zestawienia zmian w kapitale własnym oraz specyficznego elementu sprawozdania finansowego, jakim jest informacja dodatkowa.

W odniesieniu do zmian w sprawozdaniu finansowym należałoby rozważyć wyodrębnienie nowego elementu w postaci rachunku przychodów/kosztów kapitałowych danego okresu, stanowiącego objaśnienie zmian kapitału z aktualizacji wyceny i podobnych kapitałów tworzonych zgodnie z przepisami prawa bilansowego.

Oczekowaną zmianą w sprawozdaniu finansowym dotyczącą kapitału własnego jest niewątpliwie możliwość wyodrębnienia dodatkowej kategorii „pozostałe kapitały własne”, która pozwalałaby ujmować skutki określonych zdarzeń zgodnie z ich treścią ekonomiczną, czyli jako kapitał własny a nie zobowiązania. Podobnie, w tym samym celu, rachunkowość nie powinna ujmować pewnych pozycji określonych w k.s.h. jako kapitał własny, ale jako zobowiązania (np. dopłaty zwrotne do kapitału).

Pamiętać należy, że reguły rachunkowości mają, co do zasady, charakter uniwersalny² i dotyczą wszystkich przedsiębiorców, a nie tylko spółek kapitałowych. Jeśli przyjmiemy, że mechanizmy rachunkowości szybciej niż prawo handlowe, odpowiadają na potrzeby rynku, to należy pozostawić ustawodawcy rozstrzygnięcie co do potrzeby uzupełnienia regulacji pewnych konstrukcji prawnych poprzez prawo prywatne. Zasada swobody (wolności) zawierania umów pozwala uczestnikom obrotu moderować ich sytuację prawną niezależnie od tego, czy porządek prawa publicznego będzie chciał wiązać z tym skutki fiskalne bądź jakiegokolwiek inne (np. reglamentację działalności gospodarczej). Wykładnikiem tworzenia i dysponowania innymi niż kapitał zakładowy kapitałami własnymi na gruncie spółek kapitałowych jest więc model sprawowania kompetencji przez organy spółki. Klasyczny trójpodział władzy, zwłaszcza w spółce akcyjnej, pozwala pozostawić niedoregulowane przestrzenie dysponowania innymi kapitałami własnymi. Nie oznacza to, że nie będą powstawały spory, a wątpliwości będą usuwane szybko i jednoznacznie. Tym większa wobec tego rola doktryny prawa i orzecznictwa oraz badań na płaszczyźnie rachunkowości.

Na zakończenie należy podkreślić, że przeprowadzona w monografii analiza ukazuje wyraźną dysproporcję uwarunkowań formalnoprawnych dla zmian kategorii kapitału własnego wyodrębnianych przez Kodeks spółek handlowych i wręcz ich brak dla kapitału z aktualizacji wyceny oraz kwalifikacji wyniku finansowego z lat ubiegłych według prawa bilansowego. Zarządy spółek kapitałowych nie są ograniczane przez prawo bilansowe w wykorzystaniu tych dwóch ostatnich instrumentów, a reakcja prawa spółek – odłożona w czasie – nastąpi właściwie dopiero na etapie zwyczajnego zgromadzenia wspólników (sprawozdania finansowego spółki i absolutorium dla członków zarządu). Pozostawienie zarządowi swobody kształtowania dwóch elementów kapitału własnego mogących – przynajmniej potencjalnie – istotnie wpłynąć na wynik finansowy danego roku obrotowego, w tym przecież także na ewentualną spodziewaną przez wspólników dywidendę, skłania do postawienia pytania, czy nie zostały tą drogą zaburzone relacje właścicielskie i menedżerskie w spółkach kapitałowych? Zwłaszcza kapitał z aktualizacji wyceny zawiera w sobie ładunek zwiększonych wątpliwości, choćby w spółkach pozostających w strukturach holdingowych i innych formach powiązań gospodarczych. Otwarte pozostaje też pytanie o ocenę stanu, gdy zarząd zaniecha aktualizacji wyceny (np. choćby zapasów) przez własne zaniechanie, brak profesjonalizmu czy wadliwe doradztwo. Także dbałość

2 Choć odrębności wykazuje np. rachunkowość banków czy zakładów ubezpieczeń i reasekuracji.

ustawodawcy ustanawiającego przesłanki przesunięć pomiędzy kapitałami rozpoznanymi przez kodeks spółek handlowych czy wpływającymi na rozmiar dywidendy lub dopuszczalność zaliczki na jej poczet wydaje się nieproporcjonalna wobec braku granic w prawie bilansowym modyfikowania kapitału własnego przez zarządy spółek kapitałowych. Postawienie takich granic w prawie bilansowym jest dzisiaj bardzo trudne, zaprzeczałoby bowiem istocie systemu rachunkowości, który musi reagować na zmiany otoczenia gospodarczego, odczytywać potrzeby praktyki i umiejętnie się do nich dostosowywać. W szczególności dotyczy to kapitału własnego i nadaniu mu szerszego zakresu niż takiego, który reguluje prawo handlowe. Takie przepisy prawa bilansowego należy z jednej strony oceniać pozytywnie, ale z drugiej – wskazać pewne zagrożenia z nimi związane. Chodzi o to, iż dzięki nim pole do manipulacji kapitałem własnym przez zarządy spółek – niestety – istotnie się poszerza. Powstaje zatem pytanie, w jaki sposób je ograniczyć? Niewątpliwie jednym z nich jest profesjonalne i rzetelne badanie sprawozdania finansowego spółki przez biegłych rewidentów. Z drugiej strony kluczową rolę w ograniczaniu nadużyć zarządu spółki związanych z polityką rachunkowości w obszarze kapitału własnego powinny odgrywać organy nadzoru spółki, w tym rady nadzorcze (w spółkach akcyjnych), a w szczególności wchodzące w ich skład komitety audytu. Powinny one na bieżąco analizować skutki finansowe polityki rachunkowości, w tym w szczególności skutki wpływu wyceny instrumentów finansowych w wartości godziwej (rynkowej) na wartość kapitału własnego³. Należy podkreślić, iż od 2008 roku organy nadzoru są, na mocy przepisów prawa bilansowego, odpowiedzialne za system rachunkowości spółki⁴, ale ich kontrola nad systemem rachunkowości⁵ nie powinna oznaczać jedynie oceny zgodności

-
- 3 Ujęcie w systemie rachunkowości instrumentów finansowych wycenianych w wartości rynkowej prowadzi do uznawania przychodów/kosztów kapitałowych, czyli pozycji kreujących odrębną kategorię kapitału własnego. Taka wycena w przypadku powiązań kapitałowych – i będących ich efektem inwestycji spółki w akcje/udziały jednostek zależnych – może istotnie wpływać na poziom całego kapitału własnego, szczególnie w warunkach fluktuacji cen rynkowych akcji/udziałów tych spółek.
 - 4 Zgodnie z art. 4a. 1. ustawy o rachunkowości „kierownik jednostki oraz członkowie rady nadzorczej lub innego organu nadzorującego jednostki są zobowiązani do zapewnienia, aby sprawozdanie finansowe, skonsolidowane sprawozdanie finansowe, sprawozdanie z działalności oraz sprawozdanie z działalności grupy kapitałowej spełniały wymagania przewidziane w ustawie”. Art. 4a 2. wskazuje także, że „kierownik jednostki oraz członkowie rady nadzorczej lub innego organu nadzorującego jednostki odpowiadają solidarnie wobec spółki za szkodę wyrządzoną działaniem lub zaniechaniem stanowiącym naruszenie obowiązku wynikającego z ust. 1”.
 - 5 W literaturze przedmiotu prezentowane są wyniki badań dotyczące elementów systemu kontroli nad sprawozdawczością finansową. Kluczowe miejsca w tym systemie

wyboru przez zarząd rozwiązań w zakresie polityki rachunkowości spółki z ustawą o rachunkowości, a obejmować przede wszystkim ocenę wpływu tego rozwiązania na poziom kapitału własnego spółki i korzyści właścicieli jej kapitału w długim okresie.

zajmują biegli rewidenci oraz członkowie komitetów audytu. Por. J. Gad, *Mechanizmy ładu korporacyjnego a system kontroli nad sprawozdawczością finansową. Perspektywa raportów zarządu polskich i niemieckich spółek publicznych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2019; J. Gad, *Content of Disclosures Concerning Control over Financial Reporting: The Perspective of Polish Listed Companies*, „Management and Business Administration. Central Europe” 2016, vol. 24, nr 3, s. 23–46; J. Gad, *The pillars of internal control and risk management systems in relation to financial reporting: The perspective of the Polish and German capital markets*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości” 2016, vol. 88 (144), s. 37–60.

Bibliografia

Literatura

- Allerhand M. (1991), *Kodeks handlowy. Komentarz*, reprint, Municipium S.A., Warszawa.
- Bogucki S., Dumas A., Stachurski W., Winiarski K. (2014), *Podatek od czynności cywilnoprawnych. Komentarz dla praktyków*, ODDK Sp. z o.o. Sp.k., Gdańsk.
- Chluska J. (2019), *Kapitał własny jako kategoria sprawozdawcza*, Wydawnictwo Politechniki Częstochowskiej, Częstochowa.
- Foremna-Pilarska M., Radawiecka E. (2009), *Rachunkowość na tle rozwiązań międzynarodowych*, Difin, Warszawa.
- Gad J. (2016), *Content of Disclosures Concerning Control over Financial Reporting: The Perspective of Polish Listed Companies*, „Management and Business Administration. Central Europe”, vol. 24, nr 3, s. 23–46.
- Gad J. (2016), *The pillars of internal control and risk management systems in relation to financial reporting: The perspective of the Polish and German capital markets*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości”, vol. 88 (144), s. 37–60.
- Gad J. (2019), *Mechanizmy ładu korporacyjnego a system kontroli nad sprawozdawczością finansową. Perspektywa raportów zarządu polskich i niemieckich spółek publicznych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- Gomułowicz A., Małecki J. (1995), *Podatki i prawo podatkowe. Dla studentów i praktyków*, Ars boni et aequi Przedsiębiorstwo Wydawnicze, Poznań.
- Goszczyk M. (2016), [w:] A. Opalski (red.), *Kodeks spółek handlowych. Komentarz art. 491–633*, t. IV, C.H. Beck, Warszawa.
- Grzešków M. (2018), *Podatek dochodowy od kwoty podwyższenia kapitału zakładowego ze środków własnych spółki jako forma ukrytej wpłaty na rzecz Skarbu Państwa*, „Przegląd Prawa Handlowego”, nr 7, s. 45–52.
- Jakubiec A. (2018), [w:] W.J. Katner (red.), *Wielka encyklopedia prawa. Tom XIV. Prawo handlowe*, Fundacja „Ubi societas, ibi ius”, Warszawa.
- Kamela-Sowińska A. (2010), *Rachunkowość zaawansowana. Część I. Zaawansowana rachunkowość finansowa – wybrane zagadnienie*, Wyższa Szkoła Handlu i Rachunkowości, Poznań.
- Kappes A. (2018), *Prosta spółka akcyjna – czy rzeczywiście prosta i czy potrzebna? Uwagi do projektu nowelizacji Kodeksu spółek handlowych wprowadzającego prostą spółkę akcyjną* (projektowane art. 300¹–300¹²¹ k.s.h.), „Przegląd Prawa Handlowego”, nr 5, s. 10–16.

- Kappes A. (2018), [w:] W.J. Katner (red.), *Prawo gospodarcze i handlowe*, Wolters Kluwer, Warszawa.
- Kasprzyk R. (2010), *Charakter prawny konwersji wierzytelności na udziały lub akcje w spółce kapitałowej*, [w:] W.J. Katner, U. Promińska (red.), *Prawo handlowe po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej*, Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., Warszawa.
- Kidyba A. (2011), *Prawo handlowe*, C.H. Beck, Warszawa.
- Kidyba A. (2015), *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, t. I, Wolters Kluwer Polska SA, Warszawa.
- Kidyba A. (2017), *Kodeks spółek handlowych. Tom I. Komentarz do art. 1–300*, Wolters Kluwer Polska SA, Warszawa.
- Kidyba A. (2017), *Kodeks spółek handlowych. Tom II. Komentarz do art. 301–633*, Wolters Kluwer Polska SA, Warszawa.
- Kosikowski C. (2004), *Finanse publiczne w świetle Konstytucji RP oraz orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego (na tle porównawczym)*, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa.
- Opalski A. (2016), [w:] Opalski A. (red.), *Kodeks spółek handlowych. Tom III A. Spółka akcyjna. Komentarz do art. 301–392*, C.H. Beck, Warszawa.
- Opalski A. (2016), [w:] Opalski A. (red.), *Kodeks spółek handlowych. Tom III B. Spółka akcyjna. Komentarz art. 393–490*, C.H. Beck, Warszawa.
- Opalski A. (2010), [w:] S. Sołtysiński (red.), *System prawa prywatnego. Prawo spółek kapitałowych*, t. 17 B, C.H. Beck, Warszawa.
- Pabis R. (2013), *Przepis art. 246 § 3 k.s.h. jako instrument ochrony statusu prawnego wspólników spółki z o.o. (zagadnienia wybrane)*, [w:] J. Frąckowiak (red.), *Kodeks spółek handlowych po dziesięciu latach*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław.
- Popiołek W. (2013), *Zgłoszenie wniosku w wpis uchwały o warunkowym podwyższeniu kapitału zakładowego*, „Przegląd Prawa Handlowego”, nr 11, s. 4–10.
- Popiołek W. (2013), [w:] J. Strzępka (red.), *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, C.H. Beck, Warszawa.
- Poszwa M. (red.) (2005), *Rozliczenia podatkowe przedsiębiorcy*, Oficyna Ekonomiczna, Kraków.
- Presentation of Items of Other Comprehensive Income, Amendments to IAS 1* (2011), IFRS, June.
- Pyziół W., Szumański A., Weiss I. (2016), *Prawo spółek*, C.H. Beck, Warszawa.
- Radzikowski K. (2008a), *Prawo podatkowe a czynności niemogące być przedmiotem prawnie skutecznej umowy*, „Państwo i Prawo”, nr 1, s. 108–116.
- Radzikowski K. (2008b), *Skutki wadliwości czynności cywilnoprawnej w świetle ustawy o podatku od czynności cywilnoprawnych*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny”, nr 1, s. 133–144.
- Radzikowski K. (2010), *Zwrot PCC a wadliwość czynności prawnej oraz rozwiązanie umowy lub odstąpienie stron od jej realizacji*, „Przegląd Podatkowy”, nr 2, s. 20–26.
- Rodzyńkiewicz M. (2007), *Komentarz KSH*, LexisNexis, Warszawa.
- Rodzyńkiewicz M. (2013), *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, LexisNexis, Warszawa.
- Rodzyńkiewicz M. (2016), [w:] Opalski A. (red.), *Kodeks spółek handlowych. Komentarz art. 491–633*, t. IV, C.H. Beck, Warszawa.
- Romanowski M. (2010), [w:] S. Sołtysiński (red.), *System prawa prywatnego. Prawo spółek kapitałowych*, t. 17 B, C.H. Beck, Warszawa.
- Romanowski M. (2016), [w:] A. Szumański (red.), *System prawa prywatnego. Prawo papierów wartościowych*, t. 18, C.H. Beck, Warszawa.

- Rzetelska A. (2006), *Kilka uwag do tworzenia kapitału zapasowego w spółce akcyjnej*, [w:] *Kodeks spółek handlowych po pięciu latach*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław.
- Samelak J. (red.) (2006), *Rachunkowość finansowa. Teoretyczne podstawy*, Wydawnictwo AE w Poznaniu, Poznań.
- Siemiątkowski T., Potrzeszcz R. (2011), *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, t. II, LexisNexis, Warszawa.
- Smith A. (1954), *Badania nad naturą i przyczynami bogactwa narodów*, PWN, Warszawa.
- Sołtysiński S. (2010), [w:] S. Sołtysiński (red.), *System prawa prywatnego. Prawo spółek kapitalowych*, t. 17 B, C.H. Beck, Warszawa.
- Sołtysiński S. (2013), [w:] S. Sołtysiński i inni (red.), *Kodeks spółek handlowych. Tom III. Komentarz*, wyd. 3, C.H. Beck, Warszawa.
- Sołtysiński S., Mataczyński M. (2008), [w:] S. Sołtysiński i inni (red.), *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, t. 3, C.H. Beck, Warszawa.
- Sołtysiński S., Sójka T. (2013), [w:] *Komentarz KSH*, t. 3, C.H. Beck, Warszawa.
- Statement of Financial Accounting Standards no. 130 Reporting Comprehensive Income 1997* (1997), Financial Accounting Standards Board.
- Szajkowski A., Tarska M. (2005), [w:] S. Sołtysiński, A. Szajkowski, A. Szumański, J. Szwaja, *Kodeks spółek handlowych. Tom II. Komentarz do artykułów 151–300*, C.H. Beck, Warszawa.
- Tobor Z. (2007), *Interpretacja „na korzyść podatnika”*, [w:] J. Glumińska-Pawlic (red.), *Doradca podatkowy obrońca praw podatnika*, Śląski Oddział Krajowej Izby Doradców Podatkowych, Katowice.
- Walińska E., Rzetelska A., Jurewicz A. (2016), *Kapitał własny spółek kapitalowych jako kategoria prawna i ekonomiczna sprawozdania finansowego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- Walińska E., Wencel A., Jurewicz A., Wiatr M. (2014), *Podatek dochodowy w systemie rachunkowości – zasady ustalania i rewizji*, SKwP, Warszawa.
- Weiss I. (1994), *Podwyższenie kapitału zakładowego i dopłaty w spółce z ograniczoną odpowiedzialnością*, „Przegląd Prawa Handlowego”, nr 12, s. 1–8.
- Weiss I., Szumański A. (2016), [w:] W. Pyziół, A. Szumański, I. Weiss, *Prawo spółek*, C.H. Beck, Warszawa.
- Wędzki D. (2008), *Aplikacja Międzynarodowych Standardów Sprawozdawczości Finansowej w Polsce – jaśniej czy ciemniej?*, [w:] E. Walińska (red.), *Polska praktyka rachunkowości w kontekście procesu harmonizacji międzynarodowej sprawozdawczości finansowej*, Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., Warszawa.
- Zubrzycki J. (2009), *Leksykon VAT 2009*, Unimex, Wrocław.

Akty prawne

- Dyrektywa Rady 69/335/EWG z dnia 17 lipca 1969 roku dotycząca podatków pośrednich od gromadzenia kapitału.
- Dyrektywa 2006/68/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 6 września 2006 roku zmieniająca dyrektywę Rady 77/91/EWG w sprawie tworzenia spółek akcyjnych i utrzymywania oraz zmian wysokości ich kapitału (Tekst mający znaczenie dla EOG), Dz.U. UE L 264/32.
- Dyrektywa Rady 2006/112/WE z dnia 28 listopada 2006 roku w sprawie wspólnego systemu podatku od wartości dodanej, Dz. Urz. UE L347/1.

- Dyrektywa Rady 2008/7/WE z dnia 12 lutego 2008 roku dotycząca podatków pośrednich od gromadzenia kapitału*, Dz. Urz. UE L 46/11, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/ALL/?uri=CELEX%3A32008L0007>, [dostęp: 17.01.2019].
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku*, Dz.U. 1997, nr 78, poz. 483 z późn. zm.
- KSR nr 4 „Utrata wartości aktywów”*, Dz. Urz. Min. Fin. 2012, poz. 15.
- Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 5 kwietnia 2017 roku w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy – Prawo własności przemysłowej*, Dz.U. 2017, poz. 776.
- Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 10 maja 2018 roku w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych*, Dz.U. 2018, poz. 1036.
- Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 25 kwietnia 2019 roku w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy – Ordynacja podatkowa*, Dz.U. 2019, poz. 900 z późn. zm.
- Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 20 grudnia 2019 roku w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy – Kodeks postępowania administracyjnego*, Dz.U. 2020, poz. 256.
- Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 9 stycznia 2020 roku w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy o zasadach ewidencji i identyfikacji podatników i płatników*, Dz.U. 2020, poz. 170.
- Obwieszczenie Ministra Finansów z dnia 6 czerwca 2019 roku w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu rozporządzenia Ministra Finansów w sprawie zakresu informacji wykazywanych w sprawozdaniach finansowych i skonsolidowanych sprawozdaniach finansowych, wymaganych w prospekcie emisyjnym dla emitentów z siedzibą na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, dla których właściwe są polskie zasady rachunkowości*, tekst jednolity, Dz.U. 2019, poz. 1449 z późn. zm.
- Rozporządzenie Komisji (UE) nr 475/2012 z dnia 5 czerwca 2012 roku zmieniające rozporządzenie (WE) nr 1126/2008 przyjmujące określone międzynarodowe standardy rachunkowości zgodnie z rozporządzeniem (WE) nr 1606/2002 Parlamentu Europejskiego i Rady w odniesieniu do Międzynarodowego Standardu Rachunkowości (MSR) 1 oraz Międzynarodowego Standardu Rachunkowości (MSR) 19 (1)*, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32012R0475&from=EN>, [dostęp: 29.12.2019].
- Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 28 grudnia 2018 roku w sprawie sposobu przesyłania za pomocą środków komunikacji elektronicznej oświadczenia emitenta, oświadczenia płatnika oraz zgłoszenia w podatku dochodowym od osób prawnych*, Dz.U. 2018, poz. 2542.
- Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 31 grudnia 2018 roku w sprawie wyłączenia lub ograniczenia stosowania art. 26 ust. 2e ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych*, Dz.U. 2018, poz. 2545.
- Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 23 grudnia 2019 roku zmieniające rozporządzenie w sprawie wyłączenia lub ograniczenia stosowania art. 26 ust. 2e ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych*, Dz.U. 2019, poz. 2528.
- Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 31 grudnia 2019 roku w sprawie wyłączenia lub ograniczenia stosowania art. 41 ust. 12 ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych*, Dz.U. 2019, poz. 2529.

- Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 19 czerwca 2020 roku zmieniające rozporządzenie w sprawie wyłączenia lub ograniczenia stosowania art. 26 ust. 2e ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych*, Dz.U. 2020, poz. 1096.
- Uchwała Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 24 stycznia 2011 roku*, sygn. akt II FPS 6/10.
- Umowa wniesienia aportu z komentarzem, postanowienie SN z dnia 19 września 1990 roku*, III CRN 268/90, PUG 1991, nr 5, poz. 25, <https://www.ncbr.gov.pl/potrzebujewiedzy-firma/aktualnosci/szczegoly/news/umowa-wniesienia-aportu-z-komentarzem-50549>, [dostęp: 17.01.2019].
- Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 roku Kodeks cywilny*, tekst jednolity, Dz.U. 2019, poz. 1145.
- Ustawa z dnia 31 stycznia 1989 roku o opłacie skarbowej*, Dz.U. 1989, nr 4, poz. 23 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 8 marca 1990 roku o samorządzie gminnym*, tekst jednolity, Dz.U. 2019, poz. 506 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 26 lipca 1991 roku o podatku dochodowym od osób fizycznych*, tekst jednolity, Dz.U. 2019, poz. 1387 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 15 lutego 1992 roku o podatku dochodowym od osób prawnych*, tekst jednolity, Dz.U. 2019, poz. 865 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 29 września 1994 roku o rachunkowości*, Dz.U. 1994, nr 121, poz. 591 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 20 sierpnia 1997 roku o Krajowym Rejestrze Sądowym*, Dz.U. 2019, poz. 1500 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 10 września 1999 roku Kodeks karny skarbowy*, tekst jednolity, Dz.U. 2020, poz. 19.
- Ustawa z dnia 9 września 2000 roku o podatku od czynności cywilnoprawnych*, tekst jednolity, Dz.U. 2019, poz. 1519.
- Ustawa z dnia 15 września 2000 roku Kodeks spółek handlowych*, Dz.U. 2000, nr 94, poz. 1037.
- Ustawa z dnia 12 grudnia 2003 roku o zmianie ustawy – Kodeks spółek handlowych oraz niektórych innych ustaw*, Dz.U. 2003, nr 229, poz. 2276.
- Ustawa z dnia 11 marca 2004 roku o podatku od towarów i usług*, tekst jednolity, Dz.U. 2020, poz. 106.
- Ustawa z dnia 29 lipca 2005 roku o obrocie instrumentami finansowymi*, tekst jednolity, Dz.U. 2020, poz. 89.
- Ustawa z dnia 29 lipca 2005 roku o ofercie publicznej i warunkach wprowadzania instrumentów finansowych do zorganizowanego systemu obrotu oraz o spółkach publicznych*, Dz.U. 2018, poz. 512 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 30 kwietnia 2010 roku o instytutach badawczych*, tekst jedn., Dz.U. 2019, poz. 1350 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 30 kwietnia 2010 roku o Polskiej Akademii Nauk*, Dz.U. 2019, poz. 1183.
- Ustawa z dnia 16 listopada 2016 roku o Krajowej Administracji Skarbowej (KAS)*, tekst jednolity, Dz.U. 2019, poz. 768 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 15 czerwca 2018 roku o zmianie ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych, ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych oraz ustawy o ryczałtowanym podatku dochodowym od niektórych przychodów osiąganych przez osoby fizyczne*, Dz.U. 2018, poz. 1291.
- Ustawa z dnia 20 lipca 2018 roku – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce*, tekst jednolity, Dz.U. 2020, poz. 85.

Ustawa z dnia 19 lipca 2019 roku o zmianie ustawy kodeks spółek handlowych, Dz.U. 2019, poz. 1655 z późn. zm.

Wyroki, interpretacje, pisma

Indywidualna interpretacja z 27 października 2014 roku sygn. IBPP4/443-360/14/PK, <https://sip.lex.pl/orzeczenia-i-pisma-urzedowe/pisma-urzedowe/ibpp4-443-360-14-pk-pismo-wydane-przez-izba-skarbowa-w-184799895>, [dostęp: 18.05.2020].

Interpretacja indywidualna z 20 stycznia 2017 roku nr 3063-ILPP2-3.4512.117.2016.3.KS, <http://www.interpretacje.gofin.pl/10483/art/3063-ilpp2-3451211720163ks-dyrektor-izby-skarbowej-w-poznaniu-20-01-2017>, [dostęp: 20.12.2018].

Interpretacja ogólna Ministra Finansów z dnia 1 marca 2018 roku w sprawie określenia, czy wniesienie wkładu pieniężnego do spółki lub spółdzielni powoduje powstanie przychodu po stronie podmiotu wnoszącego, DD6.8201.1.2018, Dz. Urz. Min. Fin. 2018, poz. 17, <https://www.mf.gov.pl>, [dostęp: 19.01.2019].

Interpretacja z 1 czerwca 2005 roku, nr ZD/406-45/CIT/05, <https://interpretacje-podatkowe.org/bonus/zd-406-45-1-cit-06>, [dostęp: 1.12.2018].

Interpretacja z 20 kwietnia 2006 roku, nr DP/PD/423-0033/06/AK, <https://interpretacje-podatkowe.org/podwyzszenie-kapitalu>, [dostęp: 1.12.2018].

Orzeczenie NSA z 1 marca 2000 roku, sygn. I SA/Wr 2285/98, <http://orzeczenia.nsa.gov.pl/doc/D13C9102D4>, [dostęp: 1.12.2018].

Orzeczenie NSA w Warszawie z 27 września 2011 roku, sygn. akt I FSK 1383/10, <http://orzeczenia.nsa.gov.pl/doc/6E7EFE7890>, [dostęp: 18.01.2019].

Pismo z dnia 16 kwietnia 2013 roku Opodatkowanie podatkiem od czynności cywilnoprawnych konwersji pożyczki udzielonej przez udziałowca spółki z o.o. na kapitał podstawowy tej spółki. Izba Skarbowa w Łodzi, IPTPB2/436-7/13-2/AK, interpretacja indywidualna, <https://interpretacje-podatkowe.org>, [dostęp: 1.12.2018].

Pismo z dnia 23 marca 2016 roku Izba Skarbowa w Warszawie, IPPP1/4512-176/16-2/MP, interpretacja indywidualna, <https://interpretacje-podatkowe.org>, [dostęp: 1.12.2018].

Pismo z dnia 12 kwietnia 2016 roku Izba Skarbowa w Warszawie, interpretacja indywidualna, IPPB2/4514-74/16-4/LS, <https://interpretacje-podatkowe.org/>, [dostęp: 1.12.2018].

Pismo z dnia 12 października 2016 roku Skutki podatkowe wniesienia aportu do spółki komandytowej. Izba Skarbowa w Katowicach, IBPB-2-1/4514-393/16-2/PM, <https://sip.lex.pl/orzeczenia-i-pisma-urzedowe/pisma-urzedowe/ibpb-2-1-4514-393-16-2-pm-skutki-podatkowe-wniesienia-184873247>, [dostęp: 29.12.2019].

Pismo z dnia 14 listopada 2016 roku Izba Skarbowa w Poznaniu, 3063-ILPB1-2.4511.272.2016.1.DJ, interpretacja indywidualna, <https://sip.lex.pl/orzeczenia-i-pisma-urzedowe/pisma-urzedowe/3063-ilpb1-2-4511-272-2016-1-dj-pismo-wydane-przez-izba-184887772>, [dostęp: 30.12.2019].

Pismo z dnia 22 listopada 2016 roku Skutki podatkowe nabycia akcji własnych spółki w celu ich odsprzedaży. Izba Skarbowa w Katowicach, 2461-IBPB-2-1.4514.523.2016.2.HK, interpretacja indywidualna, <https://sip.lex.pl/orzeczenia-i-pisma-urzedowe/pisma-urzedowe/2461-ibpb-2-1-4514-523-2016-2-hk-skutki-podatkowe-nabycia-184875881>, [dostęp: 1.12.2018].

Pismo z dnia 12 grudnia 2016 roku Skutki podatkowe wniesienia do spółki wkładu niepieniężnego. Izba Skarbowa w Katowicach, 2461-IBPB-2-1.4514.549.2016.2.BJ, <https://interpretacje-podatkowe.org>, [dostęp: 20.12.2018].

- Pismo z dnia 7 marca 2018 roku Obniżenie kapitału zakładowego poprzez zmniejszenie wartości nominalnej wszystkich udziałów bez wypłaty wynagrodzenia na rzecz wspólników. Dyrektor Krajowej Informacji Skarbowej, 0111-KDIB1-2.4010.31.2018.1.MM, <https://sip.lex.pl/orzeczenia-i-pisma-urzedowe/pisma-urzedowe/0111-kdib1-2-4010-31-2018-1-mm-obnizenie-kapitalu-184992380>, [dostęp: 27.12.2019].*
- Pismo z dnia 8 grudnia 2017 roku Sprzedaż udziałów w spółce jako czynność zwolniona z VAT. Dyrektor Krajowej Informacji Skarbowej, 0115-KDIT1-2.4012.587.2017.2.AGW, interpretacja indywidualna, <https://sip.lex.pl/orzeczenia-i-pisma-urzedowe/pisma-urzedowe/0115-kdit1-2-4012-587-2017-2-agw-sprzedaz-udzialow-w-184971333>, [dostęp: 29.12.2019].*
- Pismo z dnia 8 grudnia 2017 roku Sprzedaż udziałów w spółce jako czynność wyłączona z VAT. Dyrektor Krajowej Informacji Skarbowej, 0115-KDIT1-2.4012.590.2017.2.AW, interpretacja indywidualna, <https://sip.lex.pl/orzeczenia-i-pisma-urzedowe/pisma-urzedowe/0115-kdit1-2-4012-590-2017-2-aw-sprzedaz-udzialow-w-184971331>, [dostęp: 29.12.2019].*
- Pismo z dnia 18 kwietnia 2018 roku Transakcje związane z wierzytelnościami w ramach grupy spółek powiązanych kapitałowo. Dyrektor Krajowej Informacji Skarbowej, 0112-KDIL2-1.4012.76.2018.1.MK, interpretacja indywidualna, <https://sip.lex.pl/orzeczenia-i-pisma-urzedowe/pisma-urzedowe/0112-kdil2-1-4012-76-2018-1-mk-transakcje-zwiazane-z-185007336>, [dostęp: 1.12.2018].*
- Pismo z dnia 20 września 2018 roku Przychody z zysków kapitałowych. Alokacja kosztów podatkowych. Dyrektor Krajowej Informacji Skarbowej, 0114-KDIP2-2.4010.271.2018.1.SO, interpretacja indywidualna, <https://interpretacje-podatkowe.org/przychod/0114-kdip2-2-4010-271-2018-1-so>, [dostęp: 29.12.2019].*
- Pismo z dnia 29 listopada 2018 roku Zaliczenie do kosztów uzyskania przychodów odpisów amortyzacyjnych od środka trwałego wniesionego aportem. Dyrektor Krajowej Informacji Skarbowej, 0111-KDIB1-2.4010.374.2018.2.DP, <https://sip.lex.pl/orzeczenia-i-pisma-urzedowe/pisma-urzedowe/0111-kdib1-2-4010-374-2018-2-dp-zaliczenie-dokosztow-185032398>, [dostęp: 18.02.2020].*
- Pismo z dnia 11 czerwca 2019 roku Zwolnienie z CIT przychodu z tytułu dywidendy. Dyrektor Krajowej Informacji Skarbowej, 0111-KDIB1-2.4010.91.2019.2.MS, interpretacja indywidualna, <https://sip.lex.pl/orzeczenia-i-pisma-urzedowe/pisma-urzedowe/0111-kdib1-2-4010-91-2019-2-ms-zwolnienie-z-cit-przychodu-185049403>, [dostęp: 7.01.2020].*
- Pismo z dnia 2 lipca 2019 roku Podstawa opodatkowania podatkiem VAT w związku z aportem aktywów do spółki kapitałowej. Dyrektor Krajowej Informacji Skarbowej, 0114-KDIP4.4012.322.2019.1.KS, interpretacja indywidualna, <https://sip.lex.pl/orzeczenia-i-pisma-urzedowe/pisma-urzedowe/0114-kdip4-4012-322-2019-1-ks-podstawa-opodatkowania-185052612>, [dostęp: 29.12.2019].*
- Pismo z dnia 8 listopada 2019 roku Zaliczenie do kosztów podatkowych spółki wpłata na zakładowy fundusz świadczeń socjalnych. Dyrektor Krajowej Informacji Skarbowej, 0111-KDIB2-1.4010.365.2019.2.AR, interpretacja indywidualna, <https://sip.lex.pl/orzeczenia-i-pisma-urzedowe/pisma-urzedowe/0111-kdib2-1-4010-365-2019-2-ar-zaliczenie-dokosztow-185067785>, [dostęp: 20.01.2020].*
- Uchwała składu 7 sędziów Sądu Najwyższego z 18 września 2013 roku, III CZP 13/13, OSNC 2014, nr 3, poz. 23.*
- Uchwała składu 7 sędziów SN z dnia 17 stycznia 2013 roku, III CZP 57/12, OSNC 2013, nr 6, p. 69.*

- Wyrok NSA oz. w Gdańsku z 9 stycznia 2000 roku*, sygn. akt ISA/Gd 715/02, http://www.orzeczenia-nsa.pl/wyrok/i-sa-gd-715-02/podatki_i_inne_swiadczenia_pieniezne_do_ktorych_maja_zastosowanie_przepisy_ordynacji_podatkowej/371b3a6.html, [dostęp: 18.05.2020.].
- Wyrok NSA z 19 listopada 2012 roku*, sygn. akt II FPS 1/12, <http://orzeczenia.nsa.gov.pl/doc/8F2B93AB6D>, [dostęp: 17.01.2019].
- Wyrok NSA z 3 czerwca 2014 roku*, sygn. akt II FSK 1667/12, http://www.orzeczenia-nsa.pl/wyrok/ii-fsk-1667-12/podatek_od_czynnosci_cywilnoprawnych_oplata_skarbowa_oraz_inne_i_oplaty/317ee5b.html, [dostęp: 29.12.2019].
- Wyrok NSA z dnia 30 czerwca 2015 roku*, sygn. akt II FSK 1402/13, <http://orzeczenia.nsa.gov.pl/doc/DD4FAE984D>, [dostęp: 29.12.2019].
- Wyrok NSA z 7 grudnia 2016 roku*, sygn. akt I FSK 1728/16, <http://orzeczenia.nsa.gov.pl/doc/1FB20E2295> [dostęp: 29.12.2019].
- Wyrok NSA z dnia 14 grudnia 2017 roku*, sygn. akt II FSK 3133/15, <http://orzeczenia.nsa.gov.pl/doc/F119D8295E>, [dostęp: 29.12.2019].
- Wyrok SN z 10 lipca 2009 roku*, II CSK 91/09, Glosa 2009, nr 3.
- Wyrok SN z dnia 16 kwietnia 2004 roku*, I CK 537/03, OSNC 2004, nr 12, p. 204.
- Wyrok SN z 28 marca 2014 roku*, III CSK 150/13, LEX nr 1489245.
- Wyrok Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z 20 czerwca 1991 roku w sprawie C-60/90 Polysar Investments.*
- Wyrok Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z 20 czerwca 1996 roku w sprawie C-155/94 Wellcome Trust Ltd v. Commissioners od Customs and Excise oraz z 6 lutego 1997 roku w sprawie C-80/95 Harnas Helm.*
- Wyrok Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z 29 kwietnia 2004 roku w sprawie C-77/01 Empresa de Desenvolvimento Mineiro.*
- Wyrok Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 29 października 2009 roku w sprawie C-29/08*, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/HTML/?uri=CELEX:62008CJ0029&from=PL>, [dostęp: 18.05.2020].
- Wyrok Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z 13 czerwca 2018 roku w sprawie C-421/17*, <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?jsessionid=A61F0B38D6BA11277B13CD6356955446?text=&docid=202842&pageIndex=0&doclang=pl&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=3848069>, [dostęp: 29.12.2019].
- Wyrok WSA w Gdańsku z 15 maja 2018 roku*, sygn. akt ISA/Gd 293/18, http://www.orzeczenia-nsa.pl/wyrok/i-sa-gd-293-18/podatek_dochodowy_od_osob_fizycznych_w_tym_zryczaltowane_formy_opodatowania/25cb6be.html, [dostęp: 29.12.2019].

Źródła internetowe

- Brzeziński B., *Reformy prawa podatkowego a kwestia wykładni prawa*, <http://orka.sejm.gov.pl>, [dostęp: 14.08.2017].
- Jednostkowe sprawozdanie finansowe PKN Orlen SA za rok zakończony 31.12.2019 roku*, <https://www.orka.pl/PL/RelacjeInwestorskie/InformacjeFinansowe/Strony/SprawozdaniaFinansowe.aspx>, [dostęp: 30.03.2020].
- Koziński J. (2014), *System stworzony od podstaw, czyli prawdziwa historia 25-lecia polskich podatków*, Ernst and Young, [http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/Prawdziwa_historia_25-lecia_polskich_podatk%C3%B3w/\\$FILE/Prawdziwa_historia_5-lecia_polskich_podatkow.pdf](http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/Prawdziwa_historia_25-lecia_polskich_podatk%C3%B3w/$FILE/Prawdziwa_historia_5-lecia_polskich_podatkow.pdf), [dostęp: 14.08.2017].
- Matuszak T., *Aporty bez PCC: czas wystąpić po nadpłatę*, <https://www.rp.pl/PCC/309059965-Aporty-bez-PCC-czas-wystapic-po-nadplate.html>, [dostęp: 17.01.2019].

- Raport roczny Spółki Akcyjnej Aqua za rok 2018*, https://www.aqua.com.pl/sites/default/files/raport_roczny_za_2018_rok_0.pdf, [dostęp: 29.02.2020].
- Rozporządzeniem nr 1606/2002 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 19 lipca 2002 roku w sprawie stosowania międzynarodowych standardów rachunkowości*, Dz.U. L 243 z 11.9.2002, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=CELEX%3A32002R1606>, [dostęp: 18.05.2020].
- <https://www.gov.pl/web/finanse/krajowe-standardy-rachunkowosci>, [dostęp: 18.05.2020].
- <http://www.finanse.mf.gov.pl/abc-podatkow/informacje-podstawowe>, [dostęp: 14.08.2017].
- <https://www.podatki.gov.pl/ceny-transferowe>, [dostęp: 14.05.2019].

Wykaz skrótów

BO – bilans otwarcia

k.c. – Kodeks cywilny

k.s.h. – Kodeks spółek handlowych

k.p.c. – Kodeks postępowania cywilnego

KRS – Krajowy rejestr sądowy

KSR – Krajowy Standard Rachunkowości

MSR – Międzynarodowe Standardy Rachunkowości

MSSF – Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej

PCC – podatek od czynności cywilnoprawnych

u.o.r. – ustawa o rachunkowości

ustawa o p.d.o.f. – ustawa o podatku dochodowym od osób fizycznych

ustawa o p.d.o.p. – ustawa o podatku dochodowym od osób prawnych

ustawa o VAT – ustawa o podatku od towarów i usług

ustawa PCC – ustawa o podatku od czynności cywilnoprawnych

WNiP – wartości niematerialne i prawne